Yalancı jakob

JUREK BECKER

Almançadan çeviren:
Füsun Umar

AYRINTI

JUREK BECKER

(Doğm. 1937-Ölm. 1997) Polonya'da, Lodz kentinde doğdu; çocukluğu gettolarda ve toplama kamplarında geçti; ancak 1945'te babasıyla birlikte Berlin'e gittikten sonra Almanca öğrendi. Liseden sonra felsefe eğitimi gördü, 1960'dan 1977'ye kadar Doğu Berlin'de serbest yazar olarak yaşadı. 1957'den 1976'daki ihracına kadar SED üyesiydi. 1977'de partinin tutumunu protesto amacıyla Yazarlar Birliği'nden ayrıldı. 1977'den sonra batıda, çoğu zaman Berlin'de yaşadı. 1978'den itibaren fahri profesör olarak uzun süre ABD'de kaldı. 1978'de Essen Üniversitesi, 1981'de Augsburg Üniversite-si'nde fahri profesör oldu; 1989'da Frankfurt Goethe Üniversitesi'nde şiir dalında doçentlik aldı. 14 Mart 1997'de öldü. "Yalancı Jacob"la Avrupa edebiyatının yüzyıl klasikleri arasındaki yerini aldı. Eleştirmenlerce bu kitap, yayımlandığı günden beri Holocaust konusunda yazılmış en dokunaklı eserlerden biri sayılmaktadır. Son romanı olan "Kalpsiz Amanda"da (Çev.: Füsun Umar, Ayrıntı Yayınları, 1996) üç ayrı kişilikteki erkeğin, aynı kadını sevme tarzlarını; kuyrukların, sansürün, jurnalcilerin ve polisin aktif roller oynadıkları reel -sosyalist bir atmosferde anlatarak aşk romanlarına farklı bir katkıda bulundu. Ödülleri: Heinrich Mann Ödülü (1971), Charles-Veillon Ödülü (1971), Bremen Kenti Edebiyat Ödülü (1974), DDR Ulusal Ödülü (1975), Manfred Krug ve Heinz Schirk ile birlikte Adolf-Grimme Ödülü (1986), Hans Fallada Ödülü (1990), Alman Sinema Ödülü, Altın Şerit (1991).

Ayrıntı: 209
Edebiyat dizisi: 72

Yalancı Jakob
Jurek Becker

Almancadan çeviren
Füsun Umar

Yayıma hazırlayan
İlknur Igan

Kitabın özgün adı
Jakob der Lügner

Suhrkamp Verlag/1997
basımından çevrilmiştir

© Suhrkamp Verlag

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Sibel Türkmenoğlu

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi Tel: (0 212) 516 94 15

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım
Nisan 1998

ISBN 975-539-200-9

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Jurek Becker

Yalancı Jakob

Ne olacak, alt tarafı bir ağaç işte diyecekler, gövdesi, yaprakları, kökleri, kabuğunun altında küçük böcekleri olan, haydi bilemedin dalları göğe yükselmiş ulu bir ağaç, hepsi bu mu? Gözlerinin bir demet taze ot görmüş aç keçi gibi parlaması için düşünecek daha güzel bir şey bulamadın mı, diyecekler. Yoksa belli bir ağaçtan mı söz ediyorsun, ne bileyim, belki bir savaşa adını vermiş özel bir ağaçtan, Fıstık Çamı meydan savaşı gibi, bunu mu demek istiyorsun? Ya da önemli birinin asıldığı ağacı mı düşünüyorsun? Yanlış mı, asılan da mı yok? Eh, ne yapalım, gerçi oldukça yavan, ama mademki bu kadar hoşuna gidiyor, o halde bu saçma sapan oyunu biraz daha sürdürelim, nasıl istersen. Rüzgârın, hayalindeki ağaçla buluştuğunda saz çalar gibi yapraklarını titretişini, in-

sanların hışırtı diye adlandırdığı hafif bir ses çıkarışını mı anlatmak istiyorsun acaba? Yoksa böyle bir ağaç gövdesinden kaç metreküp kereste elde edilebileceğini mi hesaplıyorsun? Tamam, dillere destan ağaç gölgesinden söz ediyorsun, değil mi? Gölge denince nedense herkesin aklına ağaç gelir, oysa evlerin ya da yüksek fırınların gölgeleri çok daha büyüktür. Gölge mi demek istiyorsun?

Hepsi yanlış diyeceğim sonunda, tahmin yürütmekten vazgeçin, bulamayacaksınız. Gerçi ağacın ısı enerjisi de yabana atılamaz, ama bunların hiçbirini kastetmiyorum, basbayağı ağaç demek istiyorum. Kendime göre nedenlerim var. Birincisi, ağaçlar hayatımda oldum olası önemli rol oynamıştır, belki bunu biraz da gözümde büyütüyorum, ama yine de bana öyle geliyor. Dokuz yaşımdayken ağaçtan, bir elma ağacından düşüp sol elimi kırmıştım. Kırık zamanla iyileşti, ancak o günden beri sol elimin parmaklarını istediğim gibi hareket ettiremiyorum. Bunu anlatmamın belli bir nedeni var, o zamanlar ileride kemancı olmama karar verilmişti, gerçi bu hiç önemli değil ya, neyse. Kemancı olmamı önce annem istemiş, ardından babam da ona katılmış, sonunda hepimiz ister olmuştuk. Kemanı bırakmak zorunda kaldım. Birkaç yıl sonra, on yedi yaşıma geldiğimde, hayatımda ilk kez bir kızla yattım; bir ağacın altında. Bu seferki en az on beş metre yüksekliğinde bir kayın ağacıydı, kızın adı da Esther'di, yok, hayır, Moira'ydı galiba, ama ağacın kayın olduğundan eminim, bir yaban domuzu rahatımızı kaçırmıştı. Birden fazla domuz da olabilirdi, korkudan arkamıza dönüp bakamamıştık. Aradan birkaç yıl daha geçti, karım Chana'yı bir ağacın altında vurdular. Bu seferkinin ne ağacı olduğunu bilmiyorum, ben orada değildim, görenler anlattı, ağacı sormayı akıl edemedim.

Ağacı düşündükçe gözlerimi parlatan ve herhalde, daha doğrusu kesinlikle birincisinden daha önemli olan ikinci nedene gelelim şimdi. Bu gettoda ağaç yasağı var (31 sayılı emir: "Getto bölgesi içinde her türlü süs ve gıda bitkisi bakımı yasaktır. Bu yasak *ağaçlar* için de geçerlidir. Gettonun kuruluşu sırasında sökülmesi gözden kaçan bazı yabani bitkiler kalmış da olsa, bunlar bir an önce yok edilecektir. Aksine hareket edenler ...").

Hardtloff'dan çıkmış bu fikir, nedendir bilinmez, belki kuşlar yüzündendir. Buna gelene kadar daha ne yasaklar var; yüzük ve

her türlü değerli takı bulundurmak, hayvan beslemek, akşam saat sekizden sonra sokağa çıkmak, yasakların hepsini sıralamak anlamsız. Yüzük takmış birinin saat sekizden sonra köpeğiyle sokağa çıksa başına neler gelebileceğini gözümün önüne getiriyorum. Yok, hiç de getirmiyorum, yüzükleri, köpekleri, saati düşünmüyorum bile. Sadece bu ağacı düşünüyorum, gözlerim canlanıveriyor. Her şeye anlayış gösterebilirim, yani teorik olarak anlayabilirim, sizler Yahudisiniz, pislik kadar bile değeriniz yok, yüzük neyinize gerek, saat sekizden sonra dışarıda ne işiniz var? Size şunları şunları yapmaya karar verdik, bunu da böyle böyle gerçekleştirmek istiyoruz, deseler anlarım. Oturup ağlasam da, içimden hepsini öldürmek gelse de, sol elimin her hareketi yapamayan parmaklarıyla Hardtloff'un gırtlağını sıkmak istesem de anlarım. Ama ağaçları neden yasaklıyorlar bize?

Şimdiye kadar belki bin defa bu kahrolası hikâyeden kurtulmaya çalıştım, ama boşuna. Ya hikâyeme uygun dinleyici bulamadım, ya da anlatırken hata yaptım. Çoğu yerde aklım karıştı, yanlış isimler kullandım, ama dediğim gibi, belki de dinleyiciler uygun değildi. Ne zaman iki kadeh içsem aklıma geliveriyor, karşı koymak elimde değil. Bu kadar içmemeliyim, her seferinde, şimdi tamam, dinleyiciler uygun, hikâye sırasıyla aklımda, anlatırken hata yapmayacağım, diyorum kendi kendime. Doğrusunu isterseniz, Jakob'un ilk bakışta hiç de ağaca benzer bir yanı yok. Bilirsiniz, öyleleri de vardır, hani iri yapılı, güçlü kuvvetli, heybetli, kapı gibi erkekler, insanın her gün birkaç dakikalığına yaslanmak istediği erkekler. Oysa Jakob çok daha ufak tefek; kapı gibi birinin ancak omzuna kadar gelir. O da hepimiz gibi korkuyor, aslında Kirschbaum'dan, Frankfurter'den, benden ya da Kowalski'den farksız. Onu bizlerden ayıran tek fark var: Jakob olmasa bu kahrolası hikâye de olmazdı. Ama kim bilir, belki bu konuda da farklı düşünenler çıkabilir.

Başlayalım öyleyse. Akşam vakti. Saatin kaç olduğunu sormayın, onu yalnız Almanlar bilir, bizim saatimiz yoktur. Hava çoktan kararmış, birkaç pencerede ışık görülüyor, bu kadarı yeterli. Jakob, fazla zamanı kalmadığını düşünerek acele ediyor, dedim ya, hava çoktan kararmış. Birdenbire hiç zamanı kalmayıveriyor,

yarım saniyesi bile yok, zira kaşla göz arasında çevresi aydınlanıyor. Kurland Caddesi'nin orta yerinde geçiyor bu olay, getto sınırının yakınlarında, eskiden kadın terzilerinin merkezi sayılan bölgede. Asker, Jakob'un beş metre üstünde, caddeyi baştan başa kat eden tel örgünün ardındaki tahta kulede duruyor. Önce sesini çıkar-mıyor, caddenin orta yerindeki Jakob'u projektör ışığına kıstırmış, bekliyor. Sol köşe başında Romen göçmeni Mariutan'ın eski dükkânı var, Mariutan bu arada ülkesinin çıkarlarını cephede savunmak için tekrar Romanya'ya dönmek zorunda kalmış. Sağ köşede, yerli Yahudilerden Tintenfass'ın eski dükkânı var, Tintenfass artık New York'un Brooklyn mahallesinde oturuyor, eskisi gibi birinci sınıf kadın elbiseleri dikiyor. Jakob Heym, iki dükkânın arasında, parke kaldırımın orta yerinde korkusuyla baş başa kalmış, aslında bu tür sinir testleri için yaşı geçkin sayılır, hemen kasketini başından çıkarıyor, parlak ışık gözlerini kamaştırdığından kimseyi göremiyor, ama bu aydınlığın içinde bir yerlerde onu yakalamış olan bir çift asker gözü olduğunu biliyor. Ne gibi bir suç işlediğini düşünüyor, bir türlü bulamıyor. Kimliği yanında, işinde devamsızlığı yok, göğsündeki yıldızın tam olması gereken yerde olduğunu bildiği halde göz ucuyla tekrar kontrol ediyor, sırtındakini daha iki gün önce dikmiş. Adam hemen ateş etmezse, Jakob soracağı bütün sorulara tatmin edici cevaplar verebilir, yeter ki sorsun.

"Akşam sekizden sonra sokakta bulunmak yasak mı, yoksa ben mi yanılıyorum?" diyor asker sonunda. Ilımlı birine benziyor, sesi öfkeli değil, tam tersine yumuşak çıkıyor, insan neredeyse sohbet etmeye kalkacak, espri yapmadan geçemeyecek.

"Evet, yasak," diyor Jakob.

"Ya şimdi saat kaç?"

"Bilmiyorum."

"Ama bilmen gerekir," diyor asker.

Jakob o anda "haklısınız" diyebilir, "nereden bilebilirim" veya "saati söyler misiniz" diye sorabilir, ya da susup bekleyebilir, susup beklemeyi daha akla yakın bulduğu için bu yolu seçiyor.

"Şu karşıki binanın neresi olduğunu biliyor musun bari?" diye soruyor asker. Jakob'un sohbeti koyultmaya uygun biri olmadığını anlamış herhalde. Jakob o binayı biliyor. Gerçi askerin başıyla işa-

ret ettiği ya da parmağıyla gösterdiği yönü göremiyor, projektörün parlak ışığı gözünü almış, arkasında birçok bina var, ama içinde bulunduğu durumda bunlardan ancak birinin söz konusu olabileceğini biliyor.

"Karakol," diyor Jakob.

"Şimdi oraya gidersin. Nöbetçiye çıkarsın, saat sekizden sonra dışarıda yakalandığını söyler, hak ettiğin cezanın verilmesini rica edersin."

Karakol. Jakob'un karakol hakkında pek fazla bilgisi yok, orada Alman yönetiminin bir bölümünün bulunduğunu başkalarından duymuş. Neyi yönettiklerini kimse bilmiyor. Bu binanın eskiden vergi dairesi olduğunu, iki girişi bulunduğunu, ön kapısından başka bir de gettoya çıkan arka kapısı olduğunu biliyor Jakob. Her şeyden önemlisi, içeri giren Yahudilerin sağ olarak çıkma olasılığının pek düşük olduğunu biliyor. O güne kadar kimse buna tanık olmamış.

"Bir şey mi var?" diye soruyor asker.

"Hayır."

Jakob arkasını dönüp yürümeye başlıyor. Projektörün ışığı da onunla birlikte ilerliyor, yoldaki çukurları, tümsekleri işaret ediyor, Jakob'un gölgesini gittikçe uzatıyor, gölgeyi karakolun ağır demir kapısındaki yuvarlak göz deliklerine ulaştırıp kapı boyunca yükseltiyor, Jakob'un önünde daha çok yolu var.

"Ne rica edeceksin, söyle bakayım," diyor asker.

Jakob duruyor, arkasına dönüp sabırla cevap veriyor: "Hak ettiğim cezayı."

Bunları söylerken sesini yükseltmiyor –ancak kendine hâkim olamayan ya da terbiyesiz insanlar bağırır– ama çok alçak sesle de konuşmuyor, ne de olsa sözlerini projektörün ötesindeki nöbetçiye bu uzaklıktan duyurması gerek, duruma uygun bir ses tonuyla konuşmaya gayret ediyor. Ne rica edeceğini bildiğini göstermek istiyor, yeter ki sorsunlar.

Jakob içeri girer girmez kapıyı kapayıp projektörü dışarıda bırakıyor, önünde uzayıp giden boş koridora bakıyor. Buraya daha önce birçok defa gelmiş, eskiden kapının hemen solunda küçük bir masa dururmuş, ardında da küçük bir memur otururmuş, Jakob kendini bildi bileli bu görevi Bay Kominek yaparmış, içeri giren

herkese aynı soruyu sorarmış: "Size nasıl yardımcı olabiliriz?" "Yarı yıl vergimi ödemek istiyorum Bay Kominek," dermiş Jakob. Ama Kominek, ekimden nisan sonuna kadar hemen her hafta Jakob'un büfesine uğrayıp patates böreği yediği halde onu tanımazlıktan gelirmiş. "Hangi meslek grubu?" diye sorarmış. "Küçük esnaf," dermiş Jakob. Sinirlendiğini hiç, ama hiç belli etmezmiş, Kominek iyi müşteriymiş, her gelişinde dört parça börek yer, bazen karısını da yanında getirirmiş. "Soyadı?" diye sorarmış Kominek. "Heym, Jakob Heym." "Soyadları F'le K arasında olanlar on altı numaralı odaya." Oysa Kominek, Jakob'un büfesine geldiğinde sipariş vermez, "Her zamanki gibi," demekle yetinirmiş. Ne de olsa devamlı müşteriymiş.

Masa eski yerinde durmuyor, ama döşemenin dört yerinde ayaklarının izi kalmış. Buna karşılık, masa gibi hep aynı yerde durmadığından olsa gerek iskemle iz bırakmamış. Jakob sırtını kapıya yaslayıp biraz soluklanıyor, son birkaç dakika pek kolay geçmemiş, ama artık bunun da önemi yok. Binanın içinde eskisinden farklı, daha iyi bir koku çalınıyor burnuna. Eskiden koridorları kaplayan amonyak kokusu yok olmuş, ortalığa nedense daha uygar bir koku yayılmış. Havada biraz deri, kadın teri, kahve ve belli belirsiz bir parfüm kokusu var. Koridorun ucunda bir kapı açılıyor, yeşil elbiseli bir kadın odadan çıkıp birkaç adım yürüyor, biçimli, güzel bacakları var, başka bir odaya giriyor, kapıların ikisi de açık kalıyor, içeriden kadının kahkahası duyuluyor, çok geçmeden kadın koridora çıkıp odasına dönüyor, kapılar kapanıyor, koridor yine boş kalıyor. Jakob hâlâ sırtını demir kapıya dayamış durmakta. Dışarı çıkmak istiyor, projektör belki artık onu beklemiyordur, kendine yeni bir hedef bulmuştur, ama hâlâ bekliyor da olabilir, beklememesi pek akla yakın gelmiyor, askerin son sorusu pek kesindi.

Jakob koridora doğru ilerliyor. Oda kapılarında içeride çalışanların adları yazmıyor, sadece numaralar var. Nöbetçi belki eskiden şube müdürünün bulunduğu odadadır, ama belli olmaz, yanlış kapıyı tıklatmamalı. Ne istiyorsun, bilgi mi? Duydunuz mu, bilgi istiyormuş! Biz ona şunları şunları yapmayı düşünürken o gelmiş, bilgi istiyor!

Eskiden soyadları A'dan E'ye kadar olan küçük esnafın vergi işlemlerinin görüldüğü on beş numaralı kapının ardında sesler du-

yuyor Jakob. Kulağını kapıya dayayıp dinlemeye çalışıyor, ama pek bir şey anlayamıyor, tek tük kelimeler çıkarabiliyor sadece, bir araya getiremiyor, zaten kapı daha iyi ses geçirse de Jakob'un işine yaramayacak, kimse kimseye "nöbetçi bey" diye hitap etmez ki! Tam o sırada kapı açılıyor, hem de on beş numaralı kapı, neyse ki burada kapılar dışarıya açılıyor, odadan çıkan kimse kapının arkasında kalan Jakob'u görmüyor. Şans bu ya, koridora çıkan kişi kapıyı açık bırakıyor, herhalde kısa sürede odaya dönecek, aralarında yabancı olmadığını sananlar kapıları açık bırakırlar, Jakob da böylece saklanacak yer buluyor. İçeriden radyo sesi geliyor, biraz parazitli, herhalde onların halk tipi radyolarından biri olsa gerek, ama müzik çalmıyor. Jakob gettoya girdi gireli müzik dinlememiş, hiçbirimiz dinlemedik, bazen biri şarkı söylerdi, o kadar. Spiker tümen karargâhlarının birinden önemsiz haberler veriyor, bir subayın ölümünden sonra yarbaylığa yükseltildiğini anlatıyor, ardından sivil halkın ihtiyaçlarının eksiksiz olarak karşılanacağını garanti ediyor, sonunda "şu anda aldığımız bir habere göre" diye başlayıp şöyle devam ediyor: "Kahramanca çarpışan birliklerimiz, amansız bir savunma savaşı sonunda Bolşevik saldırısını Bezanika'nın yirmi kilometre dışında durdurmayı başarmıştır. Çatışmalar süresince ordumuzun..." Dışarı çıkan kişi o sırada tekrar odasına dönüp kapıyı kapıyor, kapı ses geçirmiyor. Jakob kıpırdamadan duruyor, çok şey duymuş, Bezanika pek uzak sayılmaz, gerçi komşu kapısı denemez, ama dünyanın öbür ucu da değil. Jakob, ömründe hiç Bezanika'ya gitmemiş, kasabanın adını başkalarından duymuş, pek ufak bir yer burası, trenle Mieloworno'dan güneydoğuya inilirse, Jakob'un büyükbabasının bir zamanlar eczane işlettiği ilçe merkezi Pry'e ulaşılır, Kostalka yönünde aktarma yapılıp bir süre sonra Bezanika'ya varılır. Olsa olsa dört yüz kilometre, haydi bilemedin beş yüz, daha fazla olmasa bari, demek oradalar. Ölmüş sayılan biri iyi bir haber duyup seviniyor, ona kalsa daha da fazla sevinecek, ama durum uygun değil, nöbetçi onu bekliyor, Jakob'un yoluna devam etmesi gerek. Bundan sonraki ilk adım aynı zamanda en zor olanı, Jakob deniyor, ama başaramıyor. Ceketinin kolu kapıya sıkışmış, odasına dönen kişi her kimse, hiçbir kötü niyeti olmadan Jakob'u esir almış, kapıyı kapayınca onu kapana kıstırmış. Jakob dikkatle ko-

lunu kurtarmaya çalışıyor, ama kapının işçiliği birinci sınıf, sımsıkı kapanıyor, kasayla kapının arasında bir sayfa kâğıt bile geçecek kadar boşluk kalmamış. Jakob ceketin kolunu kesmek istiyor, oysa çakısını evde bırakmış, kırık dökük dişleriyle denemeye bile kalkmıyor. Ceketini çıkarıp kapının arasında bırakmayı akıl ediyor, bundan sonra ceketi ne yapacak. Kolunun birini tam çıkarmışken ceketin gerekli olduğunu hatırlıyor. Gelecek kışı düşündüğünden değil, insan bir kere buraya girdi mi, ileride havaların soğuyacağından korkmaz; ceket nöbetçinin karşısına çıkabilmek için gerekli, adamı bulabilirse tabii; nöbetçi ceketsiz bir Yahudi görse de olur, Jakob'un gömleği temiz sayılır, yamaları da göze batmıyor, ama sırtında ve göğsünde yıldız bulunmayan bir Yahudi görmesi mümkün değil (1 sayılı emir). Geçen yaz yıldızlar gömleğe dikilmişti, dikiş yerleri hâlâ belli, ama artık cekette taşınmaları gerekiyor. Jakob yıldızlarından ayrılmamak için ceketini tekrar giyiyor, kolunu daha sıkı çekiyor, ama hepsini değil, sadece birkaç milimetresini kurtarabiliyor. Yerinde bir deyimle durum gerçekten ümitsiz, Jakob bütün gücüyle koluna asılıyor, ceketi yırtılırken bir cayırtı kopuyor, kapı açılıyor. Jakob boylu boyunca koridora düşüyor, tepesinde sivil giyimli, şaşkın bir adam durmakta, adam önce gülüyor, sonra ciddileşiyor. Jakob'un orada ne aradığını soruyor. Jakob ayağa kalkıyor, sözlerini dikkatle seçmeli. Saat sekizden sonra sokakta bulunmadığını, ama yolunu kesen askerin saatin sekiz olduğunu ileri sürerek, buraya gelip nöbetçiye çıkmasını istediğini söylüyor.

"Bu yüzden mi kapıyı dinliyordun?"

"Dinlemiyordum. Buraya daha önce gelmediğim için hangi odaya girmem gerektiğini bilemedim, bu kapıyı çalacaktım."

Adam başka bir şey sormuyor, başıyla koridoru işaret ediyor, Jakob önden ilerliyor, adam "Burası," deyince duruyor, şube müdürünün odası değil burası. Jakob adama baktıktan sonra kapıyı tıklatıyor. Adam geri dönüyor, içeriden ses çıkmıyor.

"Gir içeri," diyor adam, Jakob kapının kolunu çevirene kadar bekledikten sonra odasına giriyor.

Jakob nöbetçinin odasında, kapının dibinde duruyor, projektöre yakalandığından beri kasketini başına giymemiş. Nöbetçi pek genç biri, en çok otuzunda. Siyaha yakın koyu kahverengi, hafif dalgalı

saçları var. Ceketini çıkarıp duvardaki askıya asmış, ceketin omuzları görünmediği için rütbesi de belli olmuyor. Ceketin üstünde deri palaskasıyla tabancası asılı. Aslında bu pek akla yakın değil, palaskanın ceketin altında asılı olması gerekirdi, insan önce palaskasını çözer, sonra ceketini çıkarır, ama bununki ceketin üstüne asılmış. Nöbetçi siyah deri kaplı bir kanepeye uzanmış uyuyor. Jakob adamın derin uykuda olduğunu biliyor. O güne kadar çok kişinin uykusunu dinlemiş, kulağı uyku sesine yatkın. Nöbetçi horlamıyor, ama düzenli aralıklarla derin soluk alıyor. Jakob'un bir şekilde kendini belli etmesi gerek, bu gibi durumlarda hafifçe öksürülür, ama Jakob öksürmüyor, insan bunu ancak tanıdığı kişileri uyandırmak için yapar. Daha doğrusu, çok iyi tanıdığı birini uyandırmak için öksürmez, "Uyan Salomon, ben geldim," der ya da omzuna dokunur. Jakob öksürmenin nöbetçiyle Salomon arasında yarı yol sayılacağını düşündüğü için öksüremiyor. Kapıya vurmak üzereyken elini indiriyor, yazı masasının üstündeki saat gözüne ilişiyor, saatin arkası Jakob'a dönük. Ne olursa olsun saate bakmalı, o an için saate bakmaktan daha önemli bir şey olamaz. Saat yedi otuz altıyı gösteriyor, Jakob ayaklarının ucuna basarak tekrar kapının önüne dönüyor. Sana kötü bir numara yapmışlar, diyor içinden, yapmışlar değil, yapmış, sadece biri, o projektörün ardındaki, sen de bunu yutmuşsun.

Jakob'un daha yirmi dört dakikası var, hatta hakkı yenmezse karakolda geçirdiği süreyi de bu yirmi dört dakikaya eklemek gerekir. Bir türlü kapıya vuramıyor, nöbetçinin yattığı siyah deri kanepeyi bir yerden biliyor. Bir zamanlar o da bu kanepede oturmuş, Rettig'inmiş bu kanepe, kentin en zengin adamlarından biri olan simsar Rettig'inmiş. Bin dokuz yüz otuz beş yılının yaz ayları serin geçip Jakob dükkânında hemen hemen hiç dondurma satamayınca sonbaharda Rettig'den yüzde yirmi faizle borç almış. Önceki yıllarda işler hiç bu kadar kötü gitmemişmiş, dillere destan ağaç çileği dondurması bile ilgi görmüyormuş. Jakob, daha ağustos ayında patates böreği satışına başlamak zorunda kalmış, ama patates alacak parayı toparlayamadığı için borç alması gerekmiş. Ertesi yılın şubatında Rettig'e borcunu ödemeye geldiğinde de bu kanepede oturmuş. Kanepe Rettig'in bekleme odasında duruyormuş, Jakob yarım saat oturup Rettig'in gelmesini beklemiş. Beklerken

bir yandan da adamın savurganlığına şaşırmış, derisinden rahatlıkla iki palto ya da üç ceket çıkabilecek bir kanepenin neden bekleme odasına konduğunu düşünmüş. Nöbetçi yattığı yerde yan dönüyor, iç çekerek birkaç kere ağzını şapırdatıyor, pantolonunun cebinden yere bir çakmak düşüyor. Jakob onu mutlaka uyandırmalı, Jakob sesini çıkarmadan adam uyanırsa hiç de iyi olmayacak. Kapıyı içeriden hafifçe tıklatıyor, nöbetçi "Evet," deyip kıpırdar gibi oluyor, ama uyanmıyor. Jakob kapıya bir daha vuruyor, böyle de derin uyunmaz ki, daha hızlı vuruyor, nöbetçi doğrulup oturuyor, uykusu henüz açılmamış, gözlerini ovuşturarak: "Saat kaç?" diye soruyor.

"Yedi buçuğu birkaç dakika geçiyor," diyor Jakob.

Nöbetçi gözlerini ovmayı bitirince Jakob'u görüyor, ellerini tekrar gözlerine götürüp bir daha ovuyor, kızmak mı yoksa gülmek mi gerektiğine karar veremiyor, olacak iş değil, başkalarına anlatsa dünyada inandıramaz. Yerinden kalkıyor, askıdan palaskasını alıyor, ceketini giyip palaskayı beline bağlıyor. Yazı masasının başına oturup arkasına yaslanıyor, kollarını öne doğru uzatarak geriniyor.

"Bu şerefi neye borçluyum?"

Jakob cevap vermesine verecek, ama bir türlü konuşamıyor, ağzı kupkuru olmuş, demek nöbetçi dedikleri bu, diye düşünüyor.

"Çekinme, çekinme," diyor nöbetçi. "Anlat bakalım, ne istiyorsun, derdin ne?"

Jakob'un ağzında biraz tükürük birikiyor, adam basbayağı canayakın, belki buraya yeni gelmiştir, karakolun kötü şöhretini henüz duymamıştır. Jakob birdenbire mesafeyi yanlış tahmin etmiş olabileceğini düşünüyor, Bezanika belki de o kadar uzak değil, üç yüz kilometreden de yakın, hem de hatırı sayılacak kadar yakın belki, karşısındaki adam korktuğu için ölçülü davranıyor olabilir, her şeyin mantıklı bir açıklaması vardır ne de olsa. Ama çok geçmeden, radyodaki spikerin "şu anda aldığımız bir habere göre" dediğini hatırlıyor Jakob, nöbetçi o sırada uyuduğuna göre haberi duymuş olamaz. Öte yandan, nöbetçinin haberi duymaması belki daha iyi, Rusların engellendiğinden söz ediliyordu haberde, saldırının önünü kesmeyi başardıkları söyleniyordu, başardınız demek, oysa nöbetçi belki de Rusların yaklaşmakta olduğunu sanıyordur. Jakob çok ince hesaplara dalınca nöbetçi sabırsızlanmaya başlıyor, bunun sonu hiç de iyi olmayacak, adam alnını kırıştırıyor.

"Sen Almanlarla konuşmaz mısın?"

Almanlarla konuşmaz olur mu Jakob, tabii ki konuşur, aman, nöbetçinin böyle yanlış fikirlere kapılmasını bir an önce engellemeli, hepimiz aklı başında insanlarız, konuşarak anlaşacağız elbette.

"Kurland'daki kulede nöbette olan asker bey size çıkmamı emretti. Saat sekizden sonra sokakta bulunduğumu söyledi."

Nöbetçi karşısında durmakta olan masa saatine bakıyor, gömleğinin manşetini parmağıyla geriye itip kol saatine de bakıyor.

"Başka bir şey söylemedi mi?"

"Bir şey daha söyledi, bana hak ettiğim cezayı vermenizi rica etmemi istedi."

Bu cevabın herhangi bir zararı dokunmaz herhalde, kulağa hoş geliyor, emirlere boyun eğdiğimi ve olağanüstü samimi olduğumu gösteriyor, böylesine açık sözlü birinin hakkı yenmez, üstelik iddia edilen suçu da işlememişse, bütün saatler işlemediğini gösteriyorsa, diye düşünüyor Jakob.

"Adın ne senin?"

"Heym, Jakob Heym."

Nöbetçi kâğıt kalem alıp not etmeye başlıyor, sadece Jakob'un adını soyadını kaydetmekle kalmıyor, başka şeyler de yazıyor, tekrar saatine bakıyor, dakikalar akıp gitmekte, adam durmadan yazıyor, sayfanın neredeyse yarısını doldurduktan sonra kalemi elinden bırakıyor. Küçük bir kutudan bir sigara çıkarıyor, pantolonunun cebini karıştırıyor. Jakob siyah deri kanepeye doğru ilerliyor, eğilip yerdeki çakmağı alıyor, nöbetçinin masasına bırakıyor.

"Sağol."

Jakob tekrar kapının önündeki yerine dönüyor, bu arada masadaki saatin yedi kırk beşi geçtiğini görmüş. Nöbetçi sigarasını yakıp bir nefes çekiyor, çakmağını parmaklarının arasında çeviriyor, birkaç kere kapağını açıp yakıyor, tekrar kapatıyor, çakmağın alevi iyice ufalmış.

"Uzakta mı oturuyorsun?" diye soruyor.

"On dakika sürmez."

"Evine git."

İnanmalı mı acaba? Şimdiye kadar kim bilir kaç kişi bu sözleri duyduğu halde yine de karakoldan çıkamamıştır? Jakob arkasını

dönünce nöbetçi tabancasıyla ne yapacak? Dışarıya çıkınca koridorda neler olacak? Kuledeki asker, Jakob'un hak ettiği cezadan kurtulduğunu görünce nasıl davranacak? Bu kadar insanın içinde neden Jakob Heym, bu küçük, önemsiz, titrek, gözü yaşlı Jakob Heym karakolun içeriden nasıl bir yer olduğunu anlatabilecek ilk Yahudi olsun? Evreni baştan yaratmak için altı gün daha gerekecek, şimdiki karışıklık eskisinden çok daha büyük.

"Haydi, yürü," diyor nöbetçi.

Koridor yine bomboş, demek koridorun büyük bir tehlike kaynağı olmadığı rahatlıkla hesaba katılabilir. Ya dış kapı? Az önce açılırken ses çıkarmış mıydı, yoksa sessizce mi açılıvermişti, menteşeleri gıcırdamış, tahtaları esnemiş, altı sürtmüş müydü? İnsan çevresinde olup bitenlerin hepsini birden aklında tutamıyor ki, bazılarının ileride büyük önem kazanacağını keşke önceden bilebilse. Önem de ne demek, soğukkanlılıkla düşünülürse, kapının sessiz açılıp açılmadığı hiç de önemli değil. Gıcırdasa da açılacak, gıcırdamasa da, Jakob'un sekize on kala orada kalacak hali mi var sanki?

Kapı kolunu dikkatle bastırıyor. Ne yazık ki dikkatle yerine daha uygun bir sözcük kullanmak mümkün değil, olsa olsa büyük bir dikkatle ya da sonsuz bir dikkatle denebilir, ama bunların hiçbiri durumu yeterince tanımlayamıyor. Belki, kapıyı yavaş aç, asker seni duyarsa hayatından olabilirsin, birdenbire anlam kazanan hayatından, diyebiliriz. Neyse, Jakob kapıyı açıyor. Aniden kendini dışarıda buluveriyor, hava ne kadar da soğuk, önünde koca bir alan, içinde bu alana adım atmak isteği. Projektör beklemekten sıkılmış, başka eğlencelere dalmış, hareketsiz duruyor, belki de yeni serüvenlere hazırlanıyor. Sakın duvarın dibinden ayrılma, Jakob, tamam, böyle devam et, köşeye gelince dişini sıkıp alanı bir baştan bir başa yirmi metre geçeceksin. Asker farkına varsa bile, önce projektörü çevirip araması gerekir, sen bu arada köşeye varırsın, ne olacak, alt tarafı yırmi metre.

Gerçekten de yirmi metre, ben ölçtüm, daha doğrusu on dokuz metre altmış yedi santimetre. Olay yerine gittim, bina yerli yerinde duruyor, hiç hasar görmemiş, yalnız nöbetçi kulesi yıkılmış. Kulenin eskiden tam olarak nerede durduğunu gösterdiler, Kurland Caddesi'nin tam ortasındaymış, alanı kuleden binaya kadar adım-

ladım, bir metrelik adımlarım genellikle hiç şaşmaz. Ama bununla da yetinmedim, bir şerit metre satın aldım, tekrar aynı yere dönüp arayı ölçtüm. Çoluk çocuk başıma toplandı, beni önemli biri sandılar, yoldan geçenler şaşırıp bakakaldılar, deli olduğumu düşünmüşlerdir herhalde. Bir polis memuru bile geldi, kimliğimi görmek istedi, orada ne ölçtüğümü sordu, her neyse, tam on dokuz metre altmış yedi santimetre olduğundan eminim.

Duvar bitmiş, Jakob köşeye gelmiş, ok gibi yerinden fırlamaya hazırlanıyor, saat sekize birkaç dakika kala aşağı yukarı yirmi metre aşması gerekiyor, yapılmayacak bir iş değil aslında, ama acaba becerebilecek mi? İnsan keşke minicik bir fare olabilse, fare kadar göze batmayan, fare kadar ufak ve sessiz. Ya sen nesin? Emirlere göre sen bir bitsin, tahtakurususun, hepimiz tahtakurusuyuz, ama yaratıcımızın aklına esmiş, bizi böyle gülünç denecek kadar büyük boyutlarda yapmış, tahtakurusunun fare olmak istediği duyulmuş şey mi? Jakob koşmamaya karar veriyor, sürünerek ilerlemek daha iyi, sürünürse gürültüyü kontrol altında tutabilecek. Projektör harekete geçtiği anda koşmaya başlayabilir. Yarı yola geldiğinde devriyenin sesini duyuyor, korkacak bir şey yok, Jakob'a hitap etmiyor asker, "Başüstüne!" diyor. Kısa bir aradan sonra bir daha "Başüstüne" diyor, ardından bir daha, bunun bir tek açıklaması olabilir, asker telefonda konuşuyor. Belki canı sıkılan başka bir asker vakit geçirmek için telefon etmiştir, ama ona ikide bir de "Başüstüne" demez herhalde, yok canım, kesinlikle demez. Kule gözcülerinin amiri telefon edip talimat veriyor herhalde. Aslında bunun hiç önemi yok, ama en iyi olasılığı düşünelim, karakoldaki nöbetçi telefon etmiş olsun. "Aklınızı mı kaçırdınız? Ne yaptığınızın farkında mısınız? Zavallı masum bir Yahudiyi neden durup dururken böylesine korkuttunuz?" ("Başüstüne!") "Adamcağızın nasıl şaşkına döndüğünü görmediniz mi? Korkudan dizleri titriyordu! Bir daha görmeyeyim, anlaşıldı mı?" ("Başüstüne") Dördüncü başüstünede Jakob köşeye ulaşıyor, adam istediği kadar konuşsun, Jakob on dakikaya kalmadan evine varmış olacak.

Jakob, Josef Piwowa ve Nathan Rosenblatt'la bir odada oturuyormuş. Bu odada tanışmışlar, birbirlerini pek sevmiyorlarmış, yer darlığı ve açlık yüzünden ikide bir uyuşmazlık çıkıyormuş,

ama haksızlık etmemek için daha ilk tanıştıkları gün birbirlerini usulen selamladıklarını da söylemek gerekir.

Rosenblatt, Jakob'un karakoldan kurtuluşundan bir yıl kadar önce kedi eti yediği için ölmüş; kedi tel örgüdeki uyarı levhalarına dikkat etmediğinden günün birinde avluda açlıktan ölmüş bir halde bulunmuş. Kediyi ilk gören Rosenblatt olmuş, dediğim gibi yemiş, bu yüzden de ölmüş. Piwowa öleli daha üç ay oluyor. Onun ölümü biraz esrarengiz, bilinen bir şey varsa, o da çalıştığı ayakkabı fabrikasındaki gözcülerden biri tarafından vurulduğu. Piwowa terbiyesizlik etmiş, normal zamanda bile bir gözcüye söylenmemesi gereken sözler söylemiş, adam da öfkelenip vurmuş onu. Piwowa'yı tanıyanlardan bazıları, onun oldum olası kendine hâkim olamadığını, hislerini kontrol altına alamadığını, günün birinde başının belaya gireceğinin önceden bilindiğini söylüyorlar. Buna karşılık bazıları da olayın kendine hâkim olmakla, hislerini kontrol altına almakla açıklanamayacağını ileri sürüyorlar, onlara kalırsa Piwowa'nın ölümü son derece iyi planlanmış da olsa, basbayağı bir intiharmış. İster öyle olsun, ister böyle, Piwowa öleli üç ay olmuş, Rosenblatt ise bir yıl önce ölmüş, geçen kış Rosenblatt'ın yatağı ocakta kül olup gitmiş, Piwowa'nınki de Jakob'un bodrumunda tahta parçaları halinde gelecek kışı bekliyor. O güne kadar odaya başka kimse yerleşmemiş, yiyecekler tükenmiş, kedilerle gözcüler hayır duası mı almış, yoksa lanetlenmiş mi bilinmez, ama kısacası oda sakinleri zaten birbirlerini sevmezlermiş. Rosenblatt evdeyken kimseyle konuşmaz, yatağına oturur, gözlerini kapayıp dua edermiş; Tanrı'yla tartışması pek fazla zaman aldığı için herkesten sonra yatar, herkesten önce kalkarmış. Bu alışkanlığını ölümünden sonra da sürdürmüş, neyse ki sesi çıkmıyormuş, oturduğu yerde gözlerini kapayıp susuyor, olsa olsa arada bir göz ucuyla bakıyormuş.

Piwowa kavgacının biriymiş, odaya son yerleşen kendisi olduğu halde, sanki en kıdemlileriymiş gibi davranırmış. Bütün eşyaların yerini değiştirmiş, yatağının ayak ucu ille de pencereye bakmalıymış; ötekiler günlük tayın haklarını Piwowa'dan gizlemek zorunda kalırlarmış. Oldu olacak söyleyelim bari, Piwowa eskiden ormanda çalışırmış, yani kaçak olarak avlanırmış. Bir zamanlar babası da kaçak avcıymış, ama Piwowa onu çoktan geçmiş, çoluğu

çocuğu da yokmuş.

Neyse, uzatmayalım, Jakob eve dönüyor. Yorucu bir gün geçirmiş, çok şey görmüş, yaşamış, atlatmış, duymuş, çok titremiş. Sevinin dostlar, isterseniz sevinçten aklınızı kaçırın, Ruslar Bezanika'nın yirmi kilometre dışında, ne demek istediğimi anlıyorsanız tabii! Aç gözlerini, Nathan Rosenblatt, Piwowa sen de kavgayı bırak, Ruslar yolda, duymadınız mı, Bezanika'nın yirmi kilometre dışındalar! Ama Rosenblatt duasına devam ediyor, Piwowa ayaklarını pencereye uzatmış yatıyor, istedikleri kadar yatsınlar, hırlaşsınlar, dua etsinler, ölmüş olsunlar, Jakob evine ulaşmış artık, Ruslar da ellerini çabuk tutsalar iyi olur.

Şimdi biraz da sohbet edelim.

Biraz sohbet edelim diyorum, çünkü hikâye anlatırken zaman zaman ara verip sohbet etmek âdettir, ne olur, beni kırmayın da biraz konuşalım, bana kalırsa arada sohbet edilmezse her şey büsbütün hüzünlü oluyor. Birkaç kelimeyle, aklımızda kaldığı kadarıyla eski anılarımızı tazeleyelim, hayatın ne kadar çabuk akıp gittiğine değinelim biraz, basit malzemelerle kolay bir kek pişirelim, ufak bir dilim yedikten sonra canımız ikincisini istemeden tabağı kenara itelim.

Ben yaşıyorum, bundan kimsenin kuşkusu olmasın. Yaşıyorum ve kimse beni içmeye; Jakob'u, ağaçları ve onunla ilgili bütün ayrıntıları hatırlamaya zorlayamaz. Aksine, bana çok şey sunuyorlar, bu dünyaya bir kere gelinir dostum, yaşamana bak, günlerinin tadını çıkar. Nereye baksam yenilik görüyorum, yeni, keyifli sorunlar, ara sıra biraz mutsuzluk, kadınlar, bu konu henüz kapanmış sayılmaz, yeniden ağaçlandırılmış ormanlar, her fırsatta neredeyse savurganlık sayılacak kadar çok sayıda taze çiçekle donatılan bakımlı mezarlar. Payıma düşenden fazlasını istemiyorum. Piwowa'yla hiç karşılaşmadığım halde onun alçakgönüllü olmadığını biliyorum, yaban hayvanlarıyla günlük tayına göz diktiğini biliyorum, ama benim adım Piwowa değil.

Kavga etmeye pek meraklı olan karım Chana günün birinde bana, "Yanılıyorsun," demişti, benimle konuşurken hemen her cümlesine bu sözle başlardı, "insan ancak hakkı olanla yetinirse tok gözlü sayılır. Daha azıyla değil."

Duruma bu gözle bakacak olursam, hayatımdan son derece memnun sayılırım, hatta zaman zaman ödüllendirildiğimi bile düşünüyorum, insanlar bana iyi davranıyorlar, yakınlık gösteriyorlar, sabırlı görünmek için ellerinden geleni yapıyorlar, doğrusu yakınmam için hiçbir neden yok.

Bazen onlara, bütün hikâye buydu işte diyorum, dinlediğin için teşekkür ederim, bana herhangi bir cevap borçlu değilsin.

"Zaten öyle bir niyetim yok, ama şunu da bilmen gerekir ki, ben yirmi dokuz ..."

"Hiçbir şey kanıtlamak zorunda değilsin!" diyorum yine.

"Anladım. Ama savaş bittiğinde ben henüz ..."

"Hay boyun devrilsin," deyip, ayağa kalkıp gidiyorum. Daha birkaç adım atar atmaz kendi kendime sinirlenmeye başlıyorum, neden bu kadar kaba davrandım sanki, kötü bir niyeti olmadığı halde ona gereksiz yere neden böyle çıkıştım, diye düşünüyorum. Ama geri dönmek gelmiyor içimden, yoluma devam ediyorum. Garsona hesabı ödüyorum, kapıdan çıkarken omzumun üzerinden masaya bakıyorum, şaşkın bir halde oturmuş, bana ne olduğunu düşünüyor, kapıyı arkamdan kapıyorum, ne olduğunu anlatmaya hiç niyetim yok.

Ya da Elvira'yla yatıyoruz. Durumu daha iyi anlamanız için söyleyeyim, ben kırk altı yaşındayım, yirmi bir doğumluyum. Elvira'yla yatıyoruz, ikimiz de bir fabrikada çalışmaktayız, Elvira'nın o güne kadar kimsede görmediğim kadar beyaz bir cildi var. Galiba günün birinde evleneceğiz. Hâlâ soluk soluğayız, bu konuyu hiç konuşmamışız, Elvira birdenbire: "Söyle bakayım, gerçekten doğru mu senin ..." diye başlamaz mı?

Kim bilir kimden duymuş, sesindeki merhameti fark edip deliye dönüyorum. Banyoya giriyorum, birkaç dakika sonra pişman olacağım bir şey yapmamak için küvete oturup şarkı söylemeye başlıyorum. Yarım saat sonra banyodan çıktığımda Elvira şaşkınlıkla ne olduğunu soruyor, "Hiç," diyorum, onu öpüp ışığı söndürüyor, uyumaya çalışıyorum.

Bütün kent yemyeşil, çevre son derece güzel, parklar bakımlı, her ağaç beni anılara davet ediyor, ben de hemen her daveti kabul ediyorum. Ama ağaç gözlerimin parlayıp parlamadığını görmek

için ta içlerine baktığında onu düş kırıklığına uğratmak zorunda kalıyorum, çünkü ağaç o ağaç değil.

Jakob haberi Mischa'ya anlatıyor.

Gerçi istasyona giderken duyduklarını başkalarına anlatmaya karar vermiş değil, ama herkesten saklamak düşüncesiyle de gelmemiş, belli bir niyeti yok. Haberi kendine saklamanın hiç de kolay olmayacağını biliyor, aşağı yukarı imkânsız bu, hele böyle iyinin de iyisi bir haber olunca, iyi haberleri hemen başkalarına duyurmak gerekir. Öte yandan, haberi veren bütün sonuçlardan sorumlu tutulur, basit bir haber verilmiş bir söze dönüşür zamanla, bunu engellemek mümkün olamaz. Çok geçmeden kentin öbür ucunda ilk Rus askerlerinin görüldüğü dedikodusu yayılacak, üçü gençten tiplermiş, biri Tatara benziyormuş, kocakarılarla kaygılı babalar doğru söylediklerine yemin edecekler. Anlatan, ben falancadan duydum diyecek, falanca da filancadan duyduğunu söyleyecek, bu zincirin bir halkası haberin Jakob'dan geldiğini açıklayacak. Jakob Heym'dan mı? Hemen Jakob hakkında araştırma yapmaya başlayacaklar, son zamanların en önemli haber kaynağını sorup soruşturacaklar, Jakob'un saygıdeğer, güvenilir bir insan olduğunu, ciddi bir izlenim bıraktığını, bir zamanlar basit bir büfe işlettiğini öğrenecekler. Duruma bakılırsa artık sevinmeye başlayabilirler.

Ardından günler geçecek, Tanrı isterse haftalar geçecek, eh, üç yüz ya da beş yüz kilometre dünyanın yolu sayılır ne de olsa, Jakob'a eskiden olduğu gibi dostça bakmamaya başlayacaklar, eskisi kadar değil. Karşı kaldırımdakiler Jakob'u görünce birbirlerinin kulağına bir şeyler fısıldayacak, kocakarılar Jakob'a beddua edip günaha girecekler, Jakob'un bir zamanlar sattığı dondurmanın zaten kentin en kötü dondurması olduğu, ünlü ağaç çileği dondurmasının bile bir şeye benzemediği, patates böreğine de hile karıştırdığı söylenmeye başlayacak, bütün bunlar rahatlıkla başına gelebilir.

Jakob, Mischa'yla birlikte vagonlardan birine sandık yüklüyor.

Ya da başka bir olasılığı düşünelim. Heym, Rusların yaklaşmakta olduğunu, kente dört yüz kilometre uzaklıkta bulunduklarını duymuş. Nereden duymuş? İşin garip yanı da bu ya,

karakolda duymuş. Karakolda mı?! Bu sorunun ardından dehşet dolu bir bakış gelebilir, ağır ağır baş sallanarak cevap verilebilir, kuşkuları doğrulayan bir baş sallayıştır bu. Ondan beklenmezdi doğrusu, hayır, Heym'dan asla beklenmezdi, onu ne kadar da yanlış tanımışız. Böylece getto durup dururken sözüm ona yeni bir casus kazanmış olur.

Dediğim gibi, Jakob istasyona giderken ne yapacağına karar vermiş değil. İstasyondakiler haberi gelmeden almış olsalar Jakob'u bu yeni haberle karşılasalar ne iyi olurdu. Jakob da onlarla birlikte sevinir, haberi bilen üç kişiyi, Rosenblatt'ı, Piwowa'yı ve kendisini açık etmez, çenesini tutar, onlarla birlikte coşar, ancak aradan saatler geçtikten sonra bunu nereden duyduklarını sorardı. Ne var ki, istasyona varır varmaz kimsenin bir şeyden haberi olmadığını görüyor, yüzlerine bakmadan, daha arkalarından gördüğünde anlıyor bilmediklerini. Şansı bu defa yardımcı olmuyor, zaten şansın bu kadar kısa sürede iki defa güldüğü nerede görülmüş, olsa olsa bir pazar günü Rockefeller'e güler.

Vagona sandık taşıyorlar. Jakob hamallıkta aranan bir eş değil, kimse onunla birlikte çalışmaya can atmıyor, ne de olsa patates böreği yapmakla vücut geliştirilmez, sandıklar da çok ağır. İstasyon kimsenin birlikte çalışmaya can atmadığı insanlarla dolup taşıyor, devleri de ara ki bulasın. Herkes devlerle eş olmak istiyor, ama onların burnu Kaf dağında, birbirleriyle eş olmayı yeğliyorlar. Sakın bana dostluktan falan dem vurmaya kalkmayın, böyle saçma sapan konuşanlar burada ne olup bittiğini hiç, ama hiç anlamamış demektir. Ben de devlerden sayılmam, benim gibi çelimsizin biriyle sandık taşımak zorunda kalınca içimden devlere bela okur, hepsinden nefret ederdim. Ama devlerden biri olsaydım ben de onlar gibi yapardım mutlaka, hiç farklı değil, tıpkı onlar gibi.

Jakob'la Mischa vagona bir sandık taşıyorlar.

Mischa yirmi beş yaşında, uzun boylu, açık mavi gözlü bir çocuk, bizim ırkta açık mavi göz pek ender görülür. Bir zamanlar Hakoah kulübünde boks yapmış, sadece üç maça çıkmış, onların da ikisini kaybetmiş, birinde rakibi faullü vuruştan diskalifiye edilmiş. Orta sıkletmiş, daha doğrusu yarı ağır sıkletmiş, ama yarı ağır sıklette fazla sayıda boksör olduğundan antrenörü birkaç kilo atıp orta sıklete girmesini önermiş. Mischa antrenörünün dediğini yapmış,

ama bunun da pek faydası olmamış, üç maçının sonuçlarından da anlaşılacağı gibi orta sıklette de yıldızı parlamamış. Ağır sıklette ringe çıkarsa daha başarılı olabileceğini düşünüp ne bulursa yemeye karar vermiş. Seksen beş kiloya geldiği sıralarda araya getto girmiş, o zamandan beri yavaş yavaş zayıflıyor. Yine de gücü kuvveti yerinde sayılır, aslında Jakob'dan daha iyi bir eşi hak ediyor. Bazıları, Mischa'nın iyi niyetinin bedelini er geç canıyla ödeyeceğini düşünüyorlar, ama kimse ona bir şey söylemiyor, belki günün birinde kendisi bunun farkına varır.

"Sağa sola bakacağına önüne bak. İkimiz birden düşeceğiz," diyor Jakob. Mischa yardım ettiği halde sandığın çok ağır olmasına sinirlenmiş, daha da önemlisi, haberi vereceği ilk insanın Mischa olduğunu bildiğinden beri keyfi yerinde değil, söze nasıl başlayacağına henüz karar verememiş.

Sandığı vagonun kenarına bırakıyorlar, Mischa'nın aklı gerçekten de başka yerde, bir tanesini daha taşımak üzere istif edilmiş sandıkların başına dönüyorlar. Jakob, Mischa'nın bakışlarını izlemeye çalışıyor, onun durmadan gözlerini kaçırmasına sinirleniyor, istasyon her zamankinden farksız.

"Şu vagon," diyor Mischa.

"Hangi vagon?"

"Sondan bir önceki hatta. Üstü açık vagon." En yakın gözcü yirmi metre ötede durmuş, onlara bakmıyor bile, ama Mischa yine de fısıldayarak konuşuyor.

"Ne olmuş o vagona?" diye soruyor Jakob.

"Patates yüklü."

Jakob, bir sonraki sandığın yüklenmesi bitene kadar durmadan söyleniyor, ne yapalım yani patates yüklüyse, o kadar önemli mi, patatesler bizim olsa anlarım, o zaman gerçekten ilginç sayılır, insan patatesi pişirebilse ya da çiğ çiğ yiyebilse, börek yapabilse ancak o zaman ilginç sayılır patates, ama böyle herhangi bir vagonda, herhangi bir istasyonda değil, o vagonda patates bulunması dünyanın en önemsiz haberi. Vagon ağzına kadar sardalya ya da kaz kızartması dolu olsa neye yarar, Jakob soluk almadan söyleniyor, Mischa'yı konuşturup aklını başka tarafa çelmeye çalışıyor.

Ne var ki Mischa dinlemiyor, gözcüler az sonra nöbet de-

ğiştirecek, her seferinde resmi tören yapar gibi hazırola geçip tekmil veriyor, tüfek omuzluyorlar, gün boyunca vagona yaklaşabilmek için tek fırsat bu. Jakob'un uyarılarını kulak arkası ediyor, evet, tabii riskli iş, hem de çok riskli, ama başka ne yapabilir ki? Patateslerin çantada keklik olduğunu söyleyen olmadı ya, her fırsat aynı zamanda riziko demektir, onun gibi bir iş adamının bunu bilmesi gerekir, riziko yoksa şans da yok sayılır. O zaman iş garanti olur, ama hayatta garantili işler parmakla sayılacak kadar az, madalyonun bir yüzünde risk, öteki yüzünde başarı var.

Jakob fazla zamanı kalmadığını anlıyor, çocuk söyleneni anlayacak durumda değil. Tam o sırada nöbeti devir alacak gözcü mangasının tek sıra halinde yaklaştığını görünce haberi anlatmak zorunda kalıyor.

"Bezanika'nın nerede olduğunu biliyor musun?"

"Bir dakika," diyor Mischa coşkuyla.

"Bezanika'nın nerede olduğunu biliyor musun dedim."

"Hayır," diyor Mischa, bakışları yaklaşan askerlerin son adımlarını dikkatle izlemekte.

"Bezanika buradan aşağı yukarı dört yüz kilometre uzaklıkta ..."

"Ya."

"Ruslar Bezanika'ya yirmi kilometre yaklaşmışlar!"

Mischa bir an için bakışlarını askerlerden ayırmayı başarıyor, pek ender bulunan açık mavi gözleriyle Jakob'a gülümsüyor, bu Heym aslında ne iyi insan der gibi, "Sağol Jakob," diyor.

Jakob neredeyse kalpten gidecek. Bunca zaman sabrettikten sonra nihayet kendini yenmiş, hiç de yabana atılacak türden olmayan bütün tehlikeleri göze alıp dikkati elden bırakmış, bu mavi gözlü genç budalaya son derece önemli bir sır açıklamış, oysa buna karşılık o sümüklü ne yapıyor? Duyduklarına inanmıyor. Şeytan çek git diyor, ama ne mümkün? Ne halin varsa gör deyip onu öylece bırakarak gidemez ki! Yanında kalmalısın, öfkeni başka bir sefere saklamalısın, gözünün önüne bile getiremediğin bir başka sefere. Sanki hayatın buna bağlıymış gibi biraz iyi niyet dilenmelisin, hiç gerekmediği halde inanılır biri olduğunu kanıtlamalısın, bunlar sana değil, ona gerekli aslında. Üstelik hepsini bir an önce yapmalısın, askerler karşılıklı dizilip tüfeklerini omuzlamadan, kayda değer bir olay olmadığını tekmil vermeden.

"Sevinmedin mi?" diye soruyor Jakob.

Mischa dostça gülümsüyor, biraz hüzünlü, biraz da Jakob'un dostça çabalarını takdir ettiğini belirtmeye çalışan bir sesle, "Tamam," diyor. Ardından yine bütün dikkatini askerlere çeviriyor. Manga gittikçe yaklaşmakta, demiryolcularla gözcülerin dinlenme odası olarak kullandıkları küçük taş binayı geçmiş bile.

Mischa heyecandan titriyor, Jakob askerlerin adımlarından daha hızlı konuşmaya çalışıyor. Başından geçenleri kısaca özetliyor, neden daha önce başlamadı sanki, projektörlü askerden, karakolun koridorundan, dışarı açılan kapının arkasına saklanışından söz ediyor. Odalardan birinden dışarı sızan haberi olduğu gibi anlatıyor, bütün gece kendi kendine binlerce kez tekrarlayıp durmuş zaten, ne bir kelime fazlası var ne de eksiği. Kapının arkasında bir süre kısılıp kalışına değinmiyor, yalnız en önemli bölümleri aktarıyor, onu nöbetçinin odasına götüren adamdan da söz etmiyor, adam bu hikâyede sadece bir figüran; ama nöbetçiyi, insanlık tarafı ağır bastığı için mantıklı sayılabilecek bir kanıt zincirinin en zayıf halkası olan nöbetçiyi anlatıyor. İnsan gibi saatine baktığını, Jakob'a dönüp insanca bir tavırla evine gitmesini söylediğini aktarıyor.

Jakob, bütün çabalarına rağmen yine de Mischa'yı engelleyemediğini anlayınca dehşete düşüyor, Mischa'yı ancak kesin bilgiler yolundan döndürebilir, askerler karşılıklı dizilmişler, düşmanı en zayıf anında, dikkatinin dağıldığı saniyede yakalamalı. Mischa her an depara kalkacak gibi olduğu yerde sinmiş, Ruslarla ilgili bilgiler kesinlikten çok uzak, Jakob son çareye başvurup Mischa'yı bacağından yakalıyor. İkisi birden yere düşüyorlar, Jakob Mischa'nın bakışlarındaki nefreti görüyor, çocuğun eline geçen fırsatı berbat etmiş, hiç değilse berbat etmeye çalışmakta. Mischa silkinip kendini kurtarıyor, Jakob'u kenara itiyor, artık hiçbir şey ona engel olamayacak gibi görünüyor.

"Benim radyom var!" diyor Jakob.

Ateş eden gözcüler değil, onlar nöbet değiştirme oyunlarına daldıkları için o dakikaya kadar hiçbir şeyin farkına varmamışlar. Jakob ateş ediyor ve Mischa'yı kalbinden vuruyor. Doğru dürüst nişan almadan, silahını kılıfından bile çıkarmadan ateş ettiği halde rastlantı sonucu tam isabet kaydediyor. Mischa kıpırdamadan ol-

duğu yerde kalakalıyor, Ruslar bizden dört yüz kilometre ötede, Bezanika denilen bir yerde ve Jakob'un radyosu var. Sanki hiç patates yüklü vagon yokmuş, kimse de nöbet değişimini beklememiş gibi oturdukları yerde bakışıyorlar, artık yarın da yeni bir gün. Madalyonun bir yüzünde risk, öteki yüzünde de başarı olduğu gerçi hâlâ doğru, ama bunların arasında sağlıklı bir ilişki olduğunu görememek için kör olmak gerekir.

Bir süre daha oturuyorlar, Mischa'nın yüzünden mutluluk akmakta, gözlerinin içi gülüyor, onu bu hale Jakob getirmiş. Jakob ayağa kalkıyor, bütün gün oturacak değil ya, sinirleri şimdi daha da gergin. Ortaya sorumsuzca iddialar atmaya zorlanmış, hiçbir şeyden haberi olmayan bu salağın zoruyla, onun gülünç laf dinlemezliği yüzünden, canı birdenbire patates çektiği için. Eninde sonunda ona gerçeği söyleyecek, hemen değil belki, ama gün bitmeden mutlaka söyleyecek, patates vagonu yarın istasyonda olsa da olmasa da. Belki bir saat içinde, hatta bir saate de kalmadan söyleyecek, Mischa hele birkaç dakika daha sevincinin tadını çıkarsın, hiç hak etmediği halde istediği gibi sevinsin. Bir süre sonra bu sevinç olmadan yaşayamayacak hale gelecek, işte o zaman Jakob gerçeği söyleyecek, karakolda başından geçenlere Mischa ister istemez inanacak, anlatacakları Rusların durumunda bir değişiklik yapmayacak nasılsa, Mischa inanmak zorunda.

"Toparlan da ayağa kalk. Her şeyden önemlisi, çeneni tut. Gettoda radyo bulundurmanın ne demek olduğunu biliyorsun. Bundan kimsenin haberi olmamalı."

Gettoda radyo bulundurmanın ne demek olduğu Mischa'nın umurunda bile değil. İsterlerse binlerce emir yayınlayıp aksine hareket edenlere ölüm cezası vereceklerini bildirsinler, yarın yeni bir gün başlayacağına göre bunun ne önemi olabilir?

"Ah, Jakob ..."

Gözcü mangasının çavuşu uzun boylu bir çocuğun iş güç yapmadan yerde oturduğunu görüyor, oğlan bitkinlikten yere düşmüş olsa neyse, oturduğu yerde ellerine yaslanmış, gökyüzüne bakıyor. Üniformasının ceketini çekiştirip yola koyuluyor ufak tefek çavuş.

"Dikkat et!" diye sesleniyor Jakob, başıyla tehlikenin gururlu adımlarla yaklaşmakta olduğu yönü işaret ediyor.

Mischa tekrar kendine gelip gerçeğe dönüyor, ayağa kalkıyor,

neler olacağının pekâlâ farkında, ama yüzündeki sevinci bir türlü silip atamıyor. Sandık yığınının başına gidiyor, sandıklardan birini yakalayıp doğrulttuğu sırada çavuşun tekmesi böğrüne iniveriyor. Mischa ona doğru dönüyor, çavuşun boyu Mischa'dan bir baş daha kısa, uzanıp çocuğun yüzüne tokat atmakta zorluk çekiyor. Neredeyse gülünç denebilecek bir manzara, Almanların haftalık haber filmlerine uygun değil doğrusu, olsa olsa sessiz film yıllarından kalma bir komediye benziyor, bücür polis Charlie'nin kalın kaşlı devi hizaya getirmeye kalkması gibi, polis uğraşıp didiniyor, oysa devin haberi bile yok. Mischa istese çavuşun ayaklarını yerden kesip ağzını burnunu dağıtır, bunu herkes biliyor. Ama istese. Çavuş bir iki tokat daha atıyor, elleri acımaya başlamış olsa gerek, bir yandan da kimseyi ilgilendirmeyen bir şeyler haykırıyor, Mischa'nın dudaklarından kan sızmaya başladığını görünce yakasını bırakıyor. Üniformasının ceketini bir daha düzeltiyor, o kargaşalıkta kasketini düşürdüğünü geç fark ediyor, kasketi yerden kaldırıp başına oturtuyor, adamlarının başına dönüp görevi teslim eden gözcüleri peşine takarak uzaklaşıyor.

Mischa koluyla dudağından akan kanı siliyor, Jakob'a göz kırptıktan sonra sandıklardan birini yakalıyor.

"Haydi, gel."

Sandığı birlikte kaldırıyorlar, taşımaya başladıklarında Jakob'un öfkesi yeniden kabarıyor, neredeyse çenesi açılacak. Batıl inançları yok gerçi, ortada zorlayıcı bir neden de yok, ama durumu biraz gülünç bulduğundan mı nedir, Mischa'nın yediği dayağı hak ettiğini düşünüyor.

"Ah, Jakob ..."

Neler olacağını biliyoruz. Hikâyelerin nasıl geliştiği konusunda hepimiz karınca kararınca deneyimliyiz, hayal gücümüzü de kullanabildiğimize göre sonunda ne olacağını kestirebiliyoruz. Mischa çenesini tutamayacak. İstediği kadar yasak olsun, kimin umurunda, suskunluğunu bozması ya da susmaya bile çalışmaması kötü niyetinden değil, Jakob'la bir alıp veremediği olduğundan, onun başını belaya sokmak istediğinden değil, sadece sevinçten, başka nedeni yok. Canınıza kıymaktan vazgeçin, o can yakında yine gerekecek size. Umutsuzluğa kapılmayı bırakın, acı günlerimiz sayılı.

Hayatta kalmaya çalışın, bu konuda yeterince deneyiminiz var, Azraili faka bastıracak binlerce numara biliyorsunuz, bugüne kadar bunu başardınız zaten. Yeter ki, şu son dört yüz kilometre boyunca sağ kalın, ondan sonra, sağ kalma çabaları bitecek, gerçekten yaşamaya başlayacaksınız.

Mischa işte bu nedenlerle çenesini tutamayacak, haberin kaynağını soracaklar, onu da söyleyecek, zaten ne önemi var ki. Çok geçmeden gettodaki çocuklar bile bu büyük sırrı duymuş olacaklar, anne babaları sevinçten fısıldaşmayı unutunca çocuklar da neler olduğunu öğrenecekler, tabii kimseye bir şey söylememeleri sıkı sıkıya tembih edilecek. Herkes Jakob'a, radyo sahibi Jakob Heym'a gelecek, bir yenilik olup olmadığını soracaklar, gözlerinde Jakob'un daha önce hiç görmediği bakışlarla gelecekler. O zaman ne söyleyecek onlara?

Öğlen oluyor, büyük sandıklar vagonlara yerleştirilmiş, sırada bir kişinin tek başına taşıyabileceği küçükler var, Jakob Mischa'yı gözden kaybetti. Daha doğrusu tam da kaybetmemiş, her dakika karşılaşıyorlar, ama aralarında hep birkaç metre var, birbirlerinin yanından geçerken ya sırtlarında yük taşıyorlar, ya da yeni bir sandık yüklenmeye gidiyorlar. Jakob az önceki konuşmalarını açıklığa kavuşturacak bir çift söz söyleme fırsatını henüz bulamamış, Mischa'yı kenara çekip, bak durum böyle böyle diyemiyor bir türlü. Her karşılaşmalarında Mischa göz kırpıyor, gülümsüyor, yüzünü buruşturuyor ya da gizlice el sallıyor, sırtında ister sandık olsun ister olmasın, hiç fark etmiyor, her seferinde samimiyetlerini belirten, ikimiz ne olduğunu biliyoruz diyen gizli bir işaret yapıyor. Jakob bir seferinde kendini unutup göz kırparak karşılık veriyor, ama hemen aklını başına topluyor, bu kadarı fazla, açıklama fırsatını elden kaçırmamalı. Ne yapsın, elinde değil, Mischa'yı her görüşünde öfkesi biraz daha hafifliyor, çocuk sevinmekte haklı, bütün olup bitenlerden sonra bu habere nasıl sevinmesin?

Masmavi bir gün, tam bayram havası. Ahşap barakanın önündeki gözcü birkaç tuğla parçasının üstünde oturuyor, tüfeğini çıkarıp yanına koymuş, başını duvara dayayıp gözlerini kapamış güneşleniyor. Yüzünde neredeyse acıma uyandıracak bir gülümseme var.

Jakob gözcünün yanından geçiyor ve onu inceliyor, ağır adımlarla ilerleyip gözleri kapalı bu yüzü inceliyor, adamın yüzündeki gülümsemeyi, iri âdemelmasını, serçeparmağındaki gösterişli altın şövalye yüzüğü âdeta ezberliyor. Bana anlattıklarına göre, yoluna devam ederken değişmeye başladığını hissediyor. Bir gün öncesine oranla çok daha duyarlı olduğunu, çevresinde olup bitenlere dikkat etmeye başladığını fark ediyor. Çaresizlikten gelen ilgisiz-liği bir gece öncesinin heyecanına dayanamamış, yok olup gitmiş, her zamanki kayıtsızlığının yerinde yeller esiyor; aksine, şimdi bütün ayrıntıları beynine işlemeli ki, başından geçenleri sonradan anlatabilsin. Sonradan.

Jakob küçük, zararsız bir oyun oynuyor. İstif edilmiş sandıklarla vagon arasında her gidiş gelişinde uyuklayan nöbetçinin burnunun dibinden geçiyor. O kadar yakınından geçiyor ki, neredeyse adamın ayaklarına takılacak, her seferinde nöbetçiyi bir an için olsun gölgede bırakıyor. Adam bunun farkında değil, derin uykuda olmadığı halde gözlerini aralamıyor bile, sadece bir keresinde hafifçe başını oynatıyor, arada bir, Jakob'a bakılırsa rahatsız olduğu için dudaklarını büzüyor, ya da hiç kıpırdamıyor. Jakob'un her geçişinde adamın güneşi kesiliyor, ta ki oradaki sandıkların hepsi yüklenip başka bir sandık yığınına sıra gelene kadar. Nöbetçi artık yol üstünde değil, oyunu sürdürmek için yolu uzatmak gerekecek, ama bu kadarcık eğlence için böylesine büyük bir riske girmeye değmez. Gökyüzünde birkaç küçük bulutun gölgeleme oyununu sürdürdüğünü görünce pek seviniyor Jakob. Çok geçmeden öğlen oluveriyor.

Taş binadan demiryolları üniforması giymiş bir adam çıkıyor, burada çalışmaya başladığımızdan beri her gün gördüğümüz adam. Bir bacağı sakat, dizini bükmeden yürüyor, her adım atışında suya düşen küçük bir çakıl taşı gibi ses çıkarıyor, bacağı tahta olsa gerek. Ona Düdük adını taktık, küçümsediğimizden sanmayın, ne insanlık tarafından haberimiz var, ne de mesleğinden. Bir tek özelliğine karşıyız, o da Alman olması, gerçi aslına bakarsanız onu bu özelliği yüzünden küçümsemek de doğru değil, ama ne yaparsınız, insan dara düşünce zaman zaman haksızlık ediyor. Adam kulübeden çıkar çıkmaz yakasına siyah kurdeleyle bağladığı düdüğünü göğüs cebinden çıkarıyor, öğlen olduğunu belirtmek üzere

olanca gücüyle üflüyor. Tahta bacağının şıkırtısı dışında ondan bir gün olsun düdük sesinden başka bir ses duymadık, bu yüzden Düdük adını taktık. Kim bilir, belki de dilsizdir.

Sıraya giriyoruz, son derece disiplinliyiz, hiç itişip kakışmıyoruz. Yemek vermemekle gözümüzü korkutarak disiplinli hareket etmeyi öğrettiler. Hiç acıkmamış gibi davranmalıyız, öf, yine mi yemek, insan tam çalışmaya başlamışken sayısız öğünlerden biriyle yine işi bırakmak zorunda kalıyor. Evet, dediğim gibi sıraya giriyoruz, hiç acele etmeyeceksin, sağına soluna bakıp hizaya geleceksin, cetvelle çizilmiş gibi düzgün bir sıra oluşuncaya kadar bekleyeceksin, arada bir kollarını ileriye uzatıp önündekiyle arandaki mesafeyi ayarlayacaksın ki, talim terbiye görmüş insanlar arasında olduklarını sansınlar. Kaşıklar pantolonların ceplerinden çıkarılıp sol ele alınıyor, sol eller pantolonların yan dikişlerine yapıştırılıyor. Derken el arabası barakanın köşesini dönüyor. Yeşil boyalı, dumanı tüten iki ordu karavanasının yanlarına teneke kaplar dizilmiş. Araba, açlar dizisinin başında duruyor. Sıranın başındaki bir adım öne çıkıp ilk karavananın kapağını açıyor, kapağı kaldırırken her seferinde elini yakıyor, yemeği taslara doldurmaya başlıyor. Düdük sabit bakışlarla, kıpırdamadan arabanın yanında durmuş, yemeğin hakça dağıtılmasını kontrol ediyor.

O masmavi gün yemeği dağıtma görevi bana düşüyor. Hiçbir şeyden haberim yok, zaten olayları en son ben duyarım, asabımı bozuyor güneş, sinirim burnumda. Angarya büsbütün canımı sıkıyor, parmaklarımdaki yanıklar acımakta, en son ben yemek yiyeceğim. Taslarına bir kepçe çorba boca ediyorum, çekip gidiyorlar, yüzlerinde alışılmamış bir şey göremiyorum, ama pek dikkat ettiğim de söylenemez. Çorbayı kimin tasına koyduğuma bile bakmıyorum, sadece tasları görüyorum.

Jakob yemeğini almış, sırada kendisinden çok daha önlerde olan Mischa'ya bakınıyor. Öğlen molası biçilmiş kaftan, kimse duymadan bir çift laf etmek, ufak bir anlaşmazlığı düzeltmek için uygun bir fırsat. Mischa ortalıkta görünmüyor. Alan pek büyük, insan elinde yemek tasıyla kolayca gözden kaybolabiliyor, zaten öğlen molası da öyle uzun uzadıya birini aramaya yetmeyecek kadar kısa. Jakob sandıklardan birine oturup sıcak çorbasını kaşıklamaya başlıyor. Ne de olsa o da insan, aklı çorba tasından çok

uzaklara gidiyor, başımıza ne gelecek, daha ne kadar dayanacağız, ya sonra neler olacak, Jakob güneşin altında, kimse gölge etmiyor. O sırada Kowalski geliyor.

Kowalski geliyor.

"Yanında boş yer var mı?" diye soruyor Kowalski.

Jakob'un yanına çöküp kaşık sallamaya başlıyor. Eşi bulunmaz bir adam bu Kowalski. Şeytana külahını ters giydirecek kadar hinoğlu hin biri olduğunu sanıyor, ama ne düşündüğü yüzünden belli oluyor, çenesini de tutamıyor, Onu biraz olsun tanıyan biri, Kowalski'nin ağzını bile açmasına gerek kalmadan ne durumda olduğunu hemen anlar. Onu biraz olsun tanıyan biri, uzun süredir tahmin ettiklerinin Kowalski'nin sözleriyle doğrulandığını görür. İstasyonda herkes Kowalski'yi biraz olsun tanıyor. Jakob'la ahbaplıkları ise okul yıllarına dayanmakta. Burada, bu kötü günlerde birbirlerini az çok gözden kaybetmişler, bunun da nedeni belli. İkisi de dev sayılmazlar, sandığın ucundan tutan eski bir dost olunca yük hafiflemiyor, ister istemez koşullara uymuşlar. Hamallığın dışında bir araya gelme fırsatı bulamıyorlar, ya birlikte çalışacaklar, ya da görüşemeyecekler. Bunca zaman ayrı düşmüşken birden elinde çorba tasıyla Kowalski çıkageliyor, "Yanında boş yer var mı?" diyerek oturup yemek yemeye başlıyor.

Kowalski vaktiyle Jakob'un en devamlı müşterisiymiş. En iyisi değil, sadece en devamlısı. Her akşam yediye doğru kapının çıngırağı duyulur, Kowalski içeri girip her zamanki yerine oturur, seyredenin içine fenalık getirecek miktarda patates böreği yerdi. En az dört beş parçayı silip süpürmeden masadan kalkmaz, üstüne de Jakob'un alkollü içki satış izni olmadığı için tezgâhın altından uzattığı kadehi devirirdi. Böyle bir müşterisi olan her dükkân sahibi zevkten dört köşe olur herhalde, ama Jakob hayatından memnun değildi, çünkü Kowalski hiç hesap ödemezdi, bunca zamandır cebinden bir kuruş bile çıkmadı. Bunun nedeni, Jakob'la Kowalski'nin bir zamanlar okul arkadaşı olmaları değildi, okul arkadaşı olmanın hesap ödememek için yeterli bir neden sayıldığı görülmüş şey mi sanki? Kafalarının dumanlı olduğu bir gece aralarında bir anlaşma yapmışlardı. Kowalski'nin, Jakob'un büfesinden biraz ileride bir berber dükkânı vardı, zaten her gün görüştükleri için bu anlaşmanın yararlı olacağını düşünmüş olsalar gerek, birbirlerinden

para almamaya karar verdiler. Kısa sürede ikisi de verdikleri söze pişman olmuşlar, ama söz ağızdan çıkmış bir kere, alt tarafı bir bedavacı müşteri dükkânın köküne kibrit suyu ekecek değil ya diye düşünmüşler, ama birbirlerini batırmayı denemekten de geri kalmamışlar. Başlangıçta Kowalski'nin en sevdiği yemek patates böreğiymiş, herhalde böyle bir anlaşmaya razı olmasının başlıca nedeni de buymuş, ama çok geçmeden durum değişmiş. Bir süre sonra Kowalski patates böreğinden fena halde bıkmış, Jakob'un eski alışkanlığıyla her akşam masaya getirip ses çıkarmadan önüne koyduğu dört parça böreği zorla yer olmuş, artık böreği değil, yemekten sonraki içkiyi dört gözle bekliyormuş. Jakob'a gelince, insanın her gün patates böreği yiyebileceğinin, ama her gün saçını kestiremeyeceğinin değişmez bir gerçek olduğunu görüp ilk günlerde epey rahatsız olmuş. Uzun süre düşündükten sonra aklına sakal traşı olmak gelmiş. Hatta daha da ileri giderek, seyrek sepelek uzayan sakalını bu uğurda zorla feda etmiş. Yaz aylarında Jakob'un keyfine diyecek yokmuş, çünkü, şans bu işte, dondurma Kowalski'nin midesine dokunduğu için aralarındaki anlaşmadan yazın sadece Jakob yararlanıyormuş. Ne var ki, zamanla bu hırsı yerini başka kaygılara bırakmış, Jakob yeniden sakal uzatmaya başlamış, ara sıra alevlenen inatlaşmalar dışında anlaşma unutulup gitmiş.

Ama bunlar eski hikâyeler, Kowalski Jakob'un yanında oturmuş çorbasını kaşıklıyor, daha ne kadar susacak acaba, soramadığı tek soru pörsük yanaklarına kırmızı beneklerle yazılmış. Jakob, gözlerini boş çorba tasına dikmiş, kim bilir, belki de rastlantıdır, bu dünyada ne garip rastlantılar var, diye düşünüyor. "Nasılsın?" diye sormak pek anlamsız kaçacak. Kaşığını dikkatle yalayıp cebine sokuyor, henüz yerinden kalkması gerekmiyor, öğlen molasının bitmesine birkaç dakika var. Sırada sona kalmış olanlar yemeklerini alıyorlar. Jakob tasını kenara koyuyor, ellerine yaslanarak arkasına dayanıp gözlerini kapıyor, başını kaldırıyor, kısa bir süre için nöbetçi olup güneşin tadını çıkaracak.

Kowalski kaşık sallamaya ara vermiş, Jakob gözlerini açmadığı halde Kowalski'nin çorbasını bitirmediğini duyuyor, henüz tasın dibini kazımamış. Başka bir deyişle, Kowalski'nin kendisine bakmakta olduğunu duyuyor. Çok geçmeden konuşmaya başlayacak,

söze nasıl gireceğini düşünüyor olmalı.

"Yeni haberler var mı?" diye soruyor Kowalski.

Jakob ona baktığında yine çorbasını kaşıklamaya devam ediyor, aklından geçenler hâlâ yanaklarından okunmakta, ama masum bakışları çorba kâsesinin içinde. Sanki berber dükkânına girip aynanın karşısındaki tek koltuğa oturmuşsun da, Kowalski son müşterisinin siyah saç kırpıklarını yok etmek için elindeki önlüğü silkeledikten sonra her zamanki gibi biraz fazla sıkarak boynuna bağlamış, "Ne haber?" diye soruyor. Mundek'in oğlu ilk davasını kazanmış, böyle giderse kısa sürede köşeyi döneceğe benziyor, ama bu haber yeni sayılmaz, Hübscher bir gün önce herkese anlatmış. Öyleyse bilmediğin bir şey söyleyeyim, Kwart'ın karısı kaçmış, nereye gittiğini kimse bilmiyormuş, zaten aklı başında birinin Kwart'la geçinmesi mümkün değil. Bunlar kulağa o kadar aşina geliyor ki, Jakob neredeyse, "Enseyi geçen seferki kadar kısa kesme," diyecek.

"Ne var, ne yok?" diye soruyor Kowalski, gözleri neredeyse çorba tasında boğulacak.

"Ne haber olacak?" diyor Jakob. "Bula bula beni mi buldun soracak?"

Kowalski, aklından geçenleri gizleyemeyen tilki suratını Jakob'a çeviriyor, gözlerinde biraz sitem, biraz da Jakob'un aşırı dikkatli davranışlarına karşı anlayış okunmakta, bir yandan da, bu özel durumda dikkate gerek olmadığını hatırlatmakta.

"Jakob! ... Biz eski dost değil miyiz?"

"Dostlukla ne ilgisi var?" diyor Jakob. Aptal numarası yapmayı başarıp başaramadığından emin değil, ne de olsa birbirlerini çok uzun zamandır tanıyorlar. Aslında numara yapmayı başarıp başaramadığının hiç önemli olmadığını görebilmesi gerekir, Kowalski bir şey biliyorsa, karşısında ünlü aktör Moissi bile olsa para etmez. Kowalski bir şey biliyorsa, ille de söyletene kadar yakasını bırakmayacaktır, gerekirse insanın canını burnundan getirebilir.

Kowalski biraz yaklaşıyor, kaşığını çorbaya bırakıp boşta kalan eliyle Jakob'un kolunu yakalıyor, artık kurtuluş yok.

"Tamam öyleyse, açık konuşalım ..." Kowalski sır verir gibi sesini alçaltıyor, Jakob'un kulağına eğilerek, "Ruslarla ilgili haber doğru mu?" diye soruyor.

Jakob, Kowalski'nin ses tonundan ürküyor. Fısıldadığı için değil, çevrede herkes her zaman fısıldayarak konuşuyor zaten, ama sesindeki ciddiyetten korkuyor, aralarında hafife alınabilecek, esprili bir konuşma geçmeyeceğini anlıyor, Kowalski'nin sesinin titreyişinden ürküyor. Bu seste şaka kaldırmayacak bir beklenti var, bu ses kesin bir karşılık bekliyor, sorusu asla cevapsız kalmamalı, gerekirse ömrünün sonuna kadar başka soru sormamaya bile razı bu ses. Jakob yine de son bir gayret gösteriyor:

"Hangi Ruslar?"

"Hangi Ruslar mı? Kalbimi kırma Jakob. Bugüne kadar benden hiç kötülük gördün mü? Kendine gel, Jakob, bak bakalım yanında kim oturmakta! Dünya âlem radyosu olduğunu öğrenmiş, ama bana, en yakın biricik dostuna söylemek istemiyor!"

"Dünya âlem mi öğrenmiş?"

Kowalski alttan alıyor. "Yok canım, dünya âlem değilse bile birileri biliyor işte. Ben müneccim miyim sanki, ben de başkasından duydum."

Öfkenin biri geçmeden öteki kabarıyor Jakob'un yüreğinde. Mischa, Kowalski'yi geri plana itiyor, o geveze, Jakob'u güç duruma düşürecek. Artık Mischa'yı kenara çekip olayı açıklayacak bir çift söz söylemek de gerekmiyor, hiç ama hiç gerekmiyor, ateş bacayı sarmış, kenara çekilmesi gerekenlerin sayısı kim bilir kaç olmuş. Jakob insanüstü bir sabır göstererek onların hepsini tek tek karşısına alsa, bu müthiş haberin hangi dolambaçlı yollardan gettoya ulaşıp yayıldığını anlatsa bile, ona inanmamaktan başka yapacakları bir şey var mı? İçinde bulunduğu duruma anlayış gösterseler de inanmayacaklar. Yoksa Kowalski'nin böylesine tutarsız bir hikâyeyle yetinebileceğini mi sanıyor Jakob?

"Haydi, söylesene!"

"Ruslarla ilgili haber doğru," diyor Jakob. "Beni rahat bırak artık."

"Bezanika'nın yirmi kilometre dışındalar, öyle mi?"

Jakob gözlerini deviriyor: "Evet!"

İnsanın sevincini işte böyle kursağında bırakırlar, diye düşünerek yerinden kalkıyor, oysa onun da en az ötekiler kadar sevinmeye hakkı var. Keşke Kurland Caddesi'ndeki nöbetçiye Kowalski yakalansaydı, Kowalski ya da başka biri. Dün gece o saatte

sokakta ne işi vardı sanki? Hava kararıp akıllı uslu insanlar evlerine çekildikten sonra, Piwowa'yla Rosenblatt canına yettiği için, odada kapalı kalmaya dayanamadığı için, işten geldikten sonra yürüyüş yapmak eski günlerin normalliğini hatırlattığı için sokağa çıkmıştı. Arkasına yastık koyup bebek arabasına oturtarak gezintiye çıkardıkları günlerden beri tanıdığı bu kentte yürüyüş yapmak. Evler neredeyse unutulmuş, önemsiz ayrıntıları hatırlatıyor, şurada düşüp sol bileğini incitmiştin, şu köşede Gideon'un yüzüne nihayet gerçeği söylemiştin, şu avluda kış ortasında yangın çıkmıştı. Çoktandır özlemini çektiği normal yaşamı bir an olsun tatmak istediği için yürüyüşe çıkmış, ama hevesi kursağında kalmıştı, üstelik şimdi bir de bunlarla uğraşıyor.

"Çeneni tutabilecek misin bari?"

"Beni tanımıyorsun galiba," diyor Kowalski. Şimdilik yanında kimse istemiyor, öğlen molası zaten pek kısa, birdenbire başına gelenleri anlamaya ancak yetecek; çevreyle ilgilenecek hali yok.

Jakob çorba tasını yerden alarak doğruluyor. Kowalski'nin yana dönmüş, bakışları kimsenin göremediği uzak bir noktaya dikilmiş, savaştan haberi bile yokmuş gibi duran yüzü gözlerinin önünde. Uzaklaşırken, Kowalski'nin dudaklarından sevgi dolu bir fısıltı yükseldiğini duyuyor: "Ruslar ..." Jakob el arabasının yanına varıp tasını ötekilerin yanına koyuyor, çorbaya düşen kaşığını çıkarmaya çalışan Kowalski'ye göz ucuyla bakıyor. Düdük sesi çınlıyor, Kowalski bile duyuyor düdüğü, taslar aceleyle üst üste diziliyor. Jakob herkesin garip bakışlarını üstünde hissediyor, sanki bir gün öncekinden daha farklı, gözlerinde bir sır varmış gibi bakıyorlar. Yanılıyor mu acaba, evet, mutlaka yanılıyor, haberi herkesin birden duymuş olması hiç akla yatkın değil, ama içlerinde bilenler de olsa gerek.

Anlattıklarımın ne ölçüde gerçek olduğu konusunda aranızdan bazılarının içine kuşku düşmeden bilgi kaynağım hakkında ufak bir açıklama yapma zamanı geldi sanıyorum. En önemli kaynağım Jakob, ondan duyduklarımın çoğunu aktarıyorum. Hepsini değil, çoğunu aktarıyorum dememin bir nedeni var, hafızamın kötülüğünden sanmayın. Ne de olsa hikâyeyi anlatan Jakob değil, benim; Jakob öldü, ayrıca ben onun hikâyesini değil, herhangi bir hikâyeyi

anlatıyorum.

Jakob bana anlatmıştı, oysa ben sizlerle konuşuyorum, arada büyük fark var, çünkü ben oradaydım. Jakob, olayların peş peşe nasıl geliştiğini, elinden bir şey gelmediğini bana açıklamaya çalışmıştı, ama ben onun gerçek bir kahraman olduğunu anlatmak istiyorum sizlere. Jakob, iki üç cümlede bir ne kadar korktuğunu belirtmeden edemiyordu, ama ben onun yürekliliğinden söz etmek istiyorum. Örneğin o ağaçlardan, olmadıklarını bildiğim halde aramaktan vazgeçemediğim ağaçlardan, düşünmek istemediğim halde bir an bile aklımdan çıkmayan, gözlerimi yaşartan ağaçlardan Jakob'un haberi bile yoktu, onlar sadece benim sorunum. Şimdi toparlayamayacağım, ama Jakob'un bilmediği, vaktiyle sözünü etmiş olsam nereden çıkardığımı soracağı başka şeyler de var, ama bence bunlar da hikâyenin birer parçası. Neden böyle düşündüğümü Jakob'a anlatabilmeyi çok isterdim, ne de olsa ona bir açıklama borçluyum, sanırım bana hak verirdi.

Mischa hakkında biraz bilgi topladım, ama bir yerde büyük bir boşluk var, görgü tanığı bulmak mümkün değil. Kendi kendime, olaylar herhalde şöyle gelişmişti diyorum, ya da, şöyle gelişse iyi olurdu diye düşünüyorum, sanki gerçekten öyle olmuş gibi yapıp anlatmaya başlıyorum. Bence anlattıklarım olayların bir parçası, gerçeği söyleyecek görgü tanıklarının bulunmaması benim suçum değil ki.

Olasılık bence çok önemli değil, bunca kişinin arasında durup dururken benim hayatta kalmam olasılık hesaplarına uymuyor. Asıl önemli olan, benim neler olduğu ya da neler olması gerektiği konusundaki düşüncelerim, bunların da olasılıkla uzaktan yakından ilgisi olmadığına dair garanti veririm.

Mischa, yiyecek karnesi dağıtımı sırasında bütün cesaretini toplayıp Rosa'ya yanaşarak dönüş yolunun bir bölümünü birlikte gitmeyi önermekle iyi etmiş doğrusu, şansına Rosa da bu öneriyi kabul etmiş. İlk bakışta Rosa'nın yüzüne vurulduğu için dili çözülmüş Mischa'nın; güzel gözleri yüzünden bugüne kadar kim bilir kaç genç kıza dostluk teklif edilmiştir; ama Mischa zamanla Rosa'nın başka güzelliklerini de keşfetmiş; aradan bir yıl kadar geçti, bugün onu her yönüyle seviyor. Sıkıntı verici bir suskunluk

içinde yürümeye başlamışlar, Mischa'nın beyni durmuş gibiymiş, Rosa'dan da en ufak bir yardım, cesaret verici bir bakış bile gelmiyor, utanarak önüne bakıyor, önemli bir şeylerin olmasını bekliyormuş. Ne var ki, Rosa'nın evinin önüne gelene kadar hiçbir şey olmamış, Rosa'nın annesi biricik kızının nerede kaldığını merak ettiğinden camda beklemekteymiş. Rosa başını kaldırmadan Mischa'yla alelacele vedalaşmış, ama ayrılırken Mischa'nın ertesi gün nerede, saat kaçta bekleyeceğini de son anda duymuş olmalı. Rosa'nın buluşma saatinde sözleştikleri yere geldiğini görünce Mischa'nın yüreğine su serpilmiş. Hemen elini cebine atıp Rosa'ya ilk hediyesini vermiş. Küçük bir şiir ve şarkı kitabıymış bu, Mischa içindekileri ezbere biliyormuş, sahip olduğu biricik kitap buymuş. Aslında Rosa'ya bir soğan hediye etmek istemiş, hem de kabuğu maviye çalan bir soğan, aralarındaki dostluğa daha başlangıçta bile bu kadar önem veriyormuş, ama elinden geleni yaptığı halde bu kadar kısa sürede soğan bulmayı başaramamış. Rosa, tecrübesiz genç kızlara özgü utangaçlıkla önce hediyeyi kabul etmek istememiş, ama sonunda tabii ki kitabı cebine koyup çok sevindiğini söylemiş. Bir gün önce heyecandan tanışmaya vakit bulamadıkları için Mischa kendini takdim etmiş, ardından ilk kez onun adını duymuş, Rosa Frankfurter.

"Frankfurter mi?" diye sormuş Mischa. "Yoksa ünlü tiyatro oyuncusu Frankfurter'in akrabası mısınız?"

Şehir tiyatrosunun program broşürlerinden sonradan kolaylıkla anlaşıldığı gibi oldukça abartılı bir soruymuş bu, zira Frankfurter orta halli rollerin dışına çıkamamış bir oyuncuymuş. Ne var ki, Mischa bu sözleri alay etmek için söylememiş, Frankfurter'i sahnede hiç görmemiş, o güne kadar topu topu bir sefer tiyatroya gittiği için adamı ancak gazete haberlerinden ya da başkalarından duyduklarından tanıyormuş. Rosa da bu sözleri alay olarak kabul etmemiş, hafifçe kızararak gerçekten de aralarında akrabalık ilişkisi bulunduğunu, Frankfurter'in kızı olduğunu söylemiş. Mischa'nın uzaktan yakından ilgisi olmadığı tiyatrodan söz etmeye başlamışlar, ama Mischa ustaca bir manevrayla bu sefer de Rosa'nın hiç ilgilenmediği boks konusunu açmayı başarmış. Böylece tatlı tatlı sohbet etmişler, Rosa daha ilk buluşmalarında sırma saçlarına Mischa'nın bir öpücük kondurmasına göz yummuş.

Mischa içeri girdiğinde Felix Frankfurter'in kızıyla birlikte masa başında oturmuş dama oynadığını görüyor. Uzun boylu bir adam Frankfurter, uzun boylu ve zayıf, Mischa gönlünü kaptırmış insanlara özgü ayrıntı düşkünlüğüyle onun dış görünüşünü anlatmıştı bana. Frankfurter bir zamanlar enine boyuna bir adammış, son yıllarda zayıflayınca derisi kat kat sarkmış, üstündeki daha şişman olduğu zamanlardan kalma giyecekleri de bu görüntüyü büsbütün vurguluyormuş. Eski resimleri adamın yıllar önce derisiyle dengeli bir bütün oluşturduğunu kanıtlıyormuş, fotoğraflarıyla dolu koca bir albümü Mischa'nın daha ilk gelişinde eline tutuşturmuş Frankfurter. Öteden beri bu kadar biçimsiz bir görünüşü olmadığını kanıtlamak istiyordu herhalde. Boynuna havalı bir biçimde doladığı atkının bir ucunu göğsüne, öteki ucunu da sırtına sarkıtmış, dudaklarının arasına tütünün tadını çoktan unutmuş lületaşından bir pipo yerleştirmiş.

Frankfurter, kızıyla birlikte masanın başında oturuyor, Rosa oyunu kaybetmek üzere. Bayan Frankfurter de yanlarında oturmuş, kocasının gömleklerinden birini tamir ediyor, gömleği biraz daha daraltırken sessizce mutluluk hayalleri kurmakta. Mischa gelmeden biraz önce Rosa, babasının her hamleyi uzun uzadıya düşünmesinden yakınıp onunla dama oynamanın son derece sıkıcı olduğunu söylemiş, Bay Frankfurter de iki saatte beş oyun kaybetmektense bir oyun kazanmanın daha iyi olduğunu anlatmaya çalışmış.

"Hâlâ ne düşünüyorsun?" diye sormuş Rosa. "Benden daha iyi durumda olduğun belli zaten."

"Zaten değil, düşünerek oynadığım için daha iyi durumdayım," demiş Bay Frankfurter.

Rosa sinirli bir tavırla elini sallamış, oyundan çoktandır zevk almadığı halde hem babasına olan saygısından, hem de Mischa daha gelmediği için dama taşlarını toplamaya yeltenmiyormuş. Tam o sırada kapı vuruluyor, Rosa yerinden fırlayıp kapıyı açıyor, Mischa içeri giriyor. Selamlaşma faslından sonra Bay Frankfurter Mischa'ya yer gösteriyor, Mischa oturuyor. Rosa, gözden çıkardığı dama partisine Mischa'nın devam etmesini engellemek için hemen taşlarla dama tahtasını topluyor. Mischa hemen her seferinde dama tahtasının başına geçip Rosa'nın kaybetmekte olduğu oyuna bir çıkış yolu aramak üzere düşünmeye başlar, sonunda pes edip Bay

Frankfurter'den rövanş istermiş, Frankfurter kabul eder karşılıklı oturup saatlerce düşünürlermiş, bir seferinde oyun o kadar uzun sürmüş ki, Rosa tek bir laf etme fırsatı bile bulamadan Mischa gitmek zorunda kalmış.

"Oynuyor muydunuz?" diye soruyor Mischa. "Bugün kim kazandı bakalım?"

"Kim kazanacak?" diyor Rosa çıkışır gibi. Frankfurter, lületaşı piposundan bir nefes çekip hayatından olabildiğince memnun bir ifadeyle Mischa'ya göz kırpıyor. "Rosa düşündüğünden çabuk oynuyor. Ama bahse girerim ki sen çoktan bunun farkına varmışsındır, değil mi?"

Mischa bu küçük şakanın üstünde durmuyor; o gün Frankfurter'lere eli boş gelmemiş, getirdiği haberi özellikle etkileyici bir biçimde sunmanın yollarını düşünüyor, zira Frankfurter bir espriyle biten hikâyelere pek düşkün. Oyunculuk günlerinden kalma anılara bakılacak olursa, dünyanın en çılgınca olaylarının yaşandığını iddia ettiği tiyatro sahnesinde esprisi olmayan hiçbir adım atılmıyor, hiçbir söz söylenmiyor. Sahnede ayağı takılıp düşenler, rezil olanlar, temsili berbat edenler, başkalarının neden güldüğünü anlamayanlar. Frankfurter'e göre yaşananların esprisi olmasa zaten anlatmaya gerek kalmayacak.

"Bugünlerde konuğumuza ne sunabiliriz?" diye soruyor Frankfurter sessizce oturan karısına. Ardından Mischa'ya dönüyor: "Konuğumuza kızımızdan başka ne sunabiliriz?"

Yaptığı espri hoşuna gitmiş olacak ki, hafifçe gülümsüyor, boş piposundan bir nefes daha çekiyor. Herkes piposundan nefes çekebilir, çocuk oyuncağı bu, aslında hiçbir özelliği yok, ama kimse bunu Frankfurter gibi yapamaz. Frankfurter pipo içmekten duyduğu zevki ustalıkla oynuyor, boş pipodan âdeta gerçekten duman çıkarıyor, insan dikkat etmese elini sallayıp dumanı dağıtacak neredeyse.

Bir süre sessizlik oluyor, Frankfurter çok geçmeden bir hikâye anlatacak, yine anılarından birini aktarmaya başlayacak, her zamanki gibi hikâyenin sonuna geldiğinde çok neşelenmiş gibi yaparak eliyle dizini dövecek; örneğin Tell basit bir bahis uğruna daha temsilin başında nasıl da şapkasını çıkararak duvarda asılı şapkayı selamlamış, her zaman muhteşem bir Othello olan Stre-

lezki bir akşam Desdemona'yı boğmak üzere üstüne eğildiğinde nasıl da ağzından takma dişleri düşüvermiş. Rosa parmaklarını Mischa'nın avucuna koyuyor, anne hâlâ gömlek daraltmakta, Frankfurter dizini ovuşturuyor, belki bugün keyfi yerinde değil, oysa Mischa ne kadar iyi bir haber getirmiş, en etkileyici biçimde nasıl anlatması gerektiğine karar verir vermez söyleyecek.

"Son haberi duydun mu?" diye soruyor Rosa birdenbire.

Mischa şaşkın gözlerle Frankfurter'lerin birinden ötekine bakıyor, bir süre sonra anlamaya çalışmaktan vazgeçiyor, Bayan Frankfurter'in bakışlarını bir an bile elindeki gömlekten ayırmamasına hayret ediyor. Biliyorlar demek, bunca zamandır biliyorlar da belli etmiyorlar, Mischa son ziyaretinden beri odada hiçbir şeyin değişmemiş olmasına şaşıyor. Haber ne de çabuk yayılmış, diye düşünüyor, daha o sabah Jakob'dan duydukları kim bilir kaç kişinin ağzında dolaşıp aynı akşam Frankfurter'lere kadar ulaşmış, işin en garip yanı da Rosa'nın bunu ancak şimdi söylemesi. Unutmuş da şimdi birdenbire hatırlamış olması mümkün değil, hayır, bu işte bir tutarsızlık seziliyor, belki de inanmamaları için geçerli bir nedenleri vardır.

"Duydunuz demek."

"Bugün işyerinde anlattılar," diyor Rosa.

"Sevinmiyor musunuz?"

"Durup dururken sevinmek mi?" diyor Frankfurter, R'leri yuvarlayarak. "Sevinmek mi? Neresine sevinelim oğlum, söyle bakayım, neresine, ha? Eskiden olsa sevinirlerdi, bütün akrabalar bir araya toplanır, kafaları çekerlerdi, ama bu arada birkaç ufak tefek değişiklik oldu. Bana kalırsa sevinmek değil, üzülmek gerekir, oğlum, insanların başına bir felaket geldi sayılır, sen de kalkmış neden sevinmediğimi soruyorsun."

Mischa, Frankfurter'in başka bir konudan söz ettiğini hemen anlıyor, adamın ters davranışının nedeni bu değilse aklını kaçırmış olmalı, ağzından çıkanı kulağı duymuyor demektir.

Bayan Frankfurter, dikiş iğnesini gömleğe batırıp çıkarırken; "Çocuğu büyütmek hiç de kolay olmayacak," diyor.

İlk ipucu Mischa'nın gözlerinde yeniden şaşkınlık uyandırıyor, birinin çocuğundan söz edilmekte, demek haber tahmin ettiği kadar çabuk yayılmamış. Anlaşılan iki çılgın, yeni durumdan haberleri

bile olmadan bu dünyaya bir çocuk getirmişler, normal getto günlerinde uzun uzadıya konuşulacak bir olay. Ama dünden beri günler normal değil, değişik bir rüzgâr esiyor, sana öyle önemli şeyler söyleyebiliriz ki, çoluğunu çocuğunu, yemeni içmeni unutursun, dünden beri yarın da yeni bir gün sayılıyor.

Şaşırma sırası şimdi Rosa'da, önce hayretle bakakalıyor, ardından Mischa'nın yüzündeki ifadeye gülmeye başlıyor.

"Demek daha duymadın," diyor Rosa. "Bu böyledir işte. Başkalarının kendisinden çok şey bilmesine dayanamaz. Hep ukalalık eder, oysa haberi bile yok. İkinci bölgede, Witebsk'te bir bebek doğmuş. Daha doğrusu ikiz bebek doğmuş, ama biri doğar doğmaz ölmüş. Dün gece. Her şey bittikten sonra oğlanı Abraham adıyla nüfusa yazdıracaklarmış."

"Her şey bittikten sonra," diyor Frankfurter. Piposunu masaya bırakıp odada dolaşmaya başlıyor, başını önüne eğmiş, ellerini arkasında kavuşturmuş. Ters bakışları Mischa'ya takılıyor, oğlan gülümsüyor mu yoksa? Gençler olayları pek hafife alıyorlar, Rosa da öyle, belki işin ciddiyetine varacak yaşta olmadıklarından, önümüzdeki hafta sonundan söz eder gibi gelecek günlerden konuşuyorlar, yağmur yağsa da, yağmasa da piknik sepeti doldurulup ailece kırlara gidilecek sanki. "Her şey bittiğinde çocuk da hayatta olmayacak, ailesi de. Hiçbirimiz hayatta kalmayacağız, ancak o zaman her şey bitmiş olacak."

Frankfurter gezintisini bitirip istediği yere varmış gibi tekrar yerine oturuyor.

"Bence David daha güzel," diyor Bayan Frankfurter alçak sesle. "Dovidl... Hatırlıyor musunuz, Annette'nin oğluna bu adı vermişlerdi. Abraham pek eski moda, çocuğa yakışmıyor. Oysa adlar sadece çocuklukta önemli, insan büyüdükten sonra hiç önemi kalmıyor."

Rosa, Jan ya da Roman adını uygun görüyor, geleneksel isimlerden artık vazgeçmek yanlısı olduğunu, Yahudi yıldızını takmak zorunluğu kalkınca çocuklara da başka adlar koymak gerektiğini söylüyor. Frankfurter kadın kısmının gevezeliğine anlayışsızca baş sallıyor, Mischa da, keşke şu anda gelmiş olup haberi tazesi tazesine verseydim, diye iç geçiriyor. Aradan bunca zaman geçtikten sonra anlatmaya başlasa, az önce düştüğü duruma onlar düşecek,

neden şimdi söylüyor, unutmuş olamaz ki, diye düşünecekler. Ne yapacağına karar veremeden oturuyor, ötekiler konuştukça büsbütün keyifsizleşiyorlar, Mischa haberi ya yarın anlatıp henüz duymuş gibi numara yapacak ya da neden içeri girer girmez değil de ancak şimdi söylediğini açıklayacak bir hikâye uyduracak. Hemen anlatmaya karar veriyor, özellikle Frankfurter için bir de espri yaratacak, çekingen bir tavırla yerinden kalkıyor, rol mü yaptığını, yoksa gerçeği mi yansıttığını kendisi bile bilmeden sıkılgan bakışlarını Frankfurter'in şaşkın yüzüne çeviriyor ve kızına talip olduğunu usulüne uygun bir şekilde söylüyor.

Rosa elinde bir şey keşfetmiş olacak ki, bütün dikkatini tırnağına veriyor, son derece önemli bir şey olmalı bu, yüzü kıpkırmızı olup ateş gibi yanmaya başlıyor, evlilik konusunu Mischa'yla daha önce hiç konuşmamışlar, doğrusu da bu herhalde, diye düşünüyor. Bayan Frankfurter hâlâ istediği kadar daraltamadığı gömleğe biraz daha eğiliyor, asıl iş yakada, yakanın mum gibi oturması gerekli. Mischa, gereken ilgiyi uyandırıp uyandırmadığını bilemediği halde parlak fikrinin tadını çıkarıyor, Frankfurter şaşkın, bir şey söylemesi gerekmekte. Söz sırası şimdi onda, ilk bakışta ne kadar saçma görünürse görünsün, saygılı bir biçimde sorulmuş bir soruya elbette karşılık vermek zorunda, Frankfurter'in cevabı aynı zamanda Mischa'nın haberine köprü kuracak, böylece Mischa, neden gelir gelmez değil de ancak şimdi söylediğini de açıklamış olacak. Mischa'nın planı bu işte, alelacele yaptığı halde hiç de fena değil, Felix Frankfurter köprüyü kuracak, şimdi sıra onda, herkes onun vereceği cevabı bekliyor.

Dedim ya, Frankfurter şaşırıp kalıyor, bakışları kuşku dolu, az önce piposundan bir nefes çektiği halde dumanı üflemeyi unutmuş. Biricik kızını Mischa'dan başka kimseye vermeyi düşünmeyen, Mischa'yı kendi oğlu gibi seven bu gerçekçi, külyutmaz adam dayak yemiş gibi kalakalmış. "Delirmiş," diye fısıldıyor, "çektiği sıkıntılar aklını başından almış, bu kahrolası devirde en normal istekler bile kulağa korkunç geliyor. Sen de bir şeyler söylesene!"

Bayan Frankfurter sesini çıkarmıyor, gözlerinden süzülen birkaç damla yaş elindeki gömleğe damlıyor. Ne diyebilir ki, o güne kadar bütün önemli kararları kocası vermiş.

Frankfurter yeniden volta atmaya başlıyor, belli ki içi içine sığ-

mamakta, Mischa ise az sonra, "Rosa'yı al ve mutlu olun," sözünü duyacağından eminmiş gibi mutlu görünüyor.

"Gettoda yaşadığımızdan haberin var mı Mischa? İstediğimizi yapacak durumda değiliz, ancak onlar bize istediklerini yapıyorlar. Tek kızım olduğunu söyleyip ona ne gibi bir güvence verebileceğini mi sorayım? Nerede ev tutmayı düşündüğünüzü mü öğrenmek isteyeyim? Rosa'ya ne kadar drahoma vereceğimi mi söyleyeyim? Bu seni mutlaka ilgilendiriyordur, değil mi? Sana mutlu bir evliliğin nasıl sürdürüldüğü konusunda birkaç öneride bulunduktan sonra hahama gidip tören için hangi tarihin uygun olduğunu mu sorayım? ... Bana kalırsa, seni götürmeye geldiklerinde nereye saklanacağını düşünsen daha iyi edersin."

Mischa sesini çıkarmadan, kendine güvenini kaybetmeden dinliyor, Frankfurter'in bütün söyleyecekleri bu kadar olamaz.

"Şunun haline bakın! Gemisi batmış, denizin orta yerinde tek başına kalmış, çevresinde ona yardım elini uzatacak bir kul bile yok. Yine de, hiçbir şey olmamış gibi, acaba akşam konsere mi gitsem yoksa operaya mı diye düşünmekte!"

Frankfurter kollarını indiriyor, söylenmesi gerekenlerin hepsini söylemiş, üstelik sözlerinin sonuna bir de örnek kondurmuş, bundan daha açık konuşması mümkün değil.

Mischa yine de bu sözlerden etkilenmiyor. Aksine, işler tam da istediği gibi gitmekte. "Yardım elini uzatacak bir kul bile yok," cümlesini ne zamandır bekliyor, birazdan işin aslını anlatacak. Gelecekten söz etmek o kadar da saçma sayılmaz, Mischa budalanın biri olmadığına göre nerede bulunduğunu tabii ki biliyor, evlenemeyeceğinin de tabii ki farkında, ta ki her şey bitene kadar, yani bir başka deyişle Ruslar gelene kadar.

Mischa bunları bana anlatırken, "Basbayağı (kelimesi kelimesine basbayağı sözcüğünü kullanarak) söyledim işte, Rusların Bezanika'dan yirmi kilometre ötede olduklarını söyledim," demişti. "Anlıyor musun, bu artık sadece bilgi olmaktan öte, aynı zamanda bir gerekçe olmuştu. Sevinçten deliye döneceklerini tahmin ediyordum, ne de olsa böyle bir haber kırk yılda bir duyulur. Oysa Rosa boynuma atılmadı, ne gezer, aksine, neredeyse dehşet dolu gözlerini babasına çevirdi, babası da bana bakıyordu, uzun süre hiç sesini çıkarmadan sadece bakmasından huzursuzlanmaya baş-

lamıştım. Adamın halini görünce, herhalde duyduklarını anlamaları için biraz zaman geçmesi gerekecek, diye düşündüm, ama çok geçmeden asıl gerekenin zaman değil, güvence olduğunu anladım. Ben de aynı tepkiyi göstermiştim, Jakob dikkatimi patates yüklü vagondan çekmek istiyor diye düşünmüştüm, ta ki bana bütün gerçeği söyleyene, nereden duyduğunu açıklayana kadar. Böyle bir haberin kaynağı belirtilmezse hiç değeri kalmaz, dedikodu olup çıkar. Kuşkularını dağıtmak için ağzımı açmak üzereyken beklemeye karar verdim. Bırak, sorsunlar, dedim kendi kendime, haberi getiren her şeyi sayıp dökmesin, bilgi almak için soru sorarsan aklın daha çabuk erer. Gerçekten de tahmin ettiğim gibi oldu."

Bitmek bilmeyen bir sessizlik, dikiş iğnesi battığı yerde kalmış, Rosa'nın soluğu sıcacık, Frankfurter'in gözleri Mischa'ya dikilmiş, Mischa sahnede, bütün izleyiciler onun dudaklarından dökülecek sözleri bekliyorlar.

"Sen ne dediğinin farkında mısın?" diyor Frankfurter. "Böyle şeyler şaka kaldırmaz."

"Bunu söylemeniz gerekmezdi," diyor Mischa. "Haberi Heym'dan duydum."

"Jakob Heym'dan mı?"

"Evet."

"Ya o? O kimden duymuş?"

Mischa hafifçe gülümsüyor, utanmış numarası yapıyor, öyle kötü omuz silkiyor ki, bilmediğine kimse inanmıyor, işin içinde verilmiş bir söz var mutlaka. Mischa'nın sözünü tutamayacak olması ayrı bir konu, ama söz vermiş bir kere, hiç değilse elinden geleni yapmış olmak için sözünde durmamaya zorlanmayı bekliyor, benim yerimde sen de olsan aynı şekilde davranırdın demek için.

"Kimden duymuş dedim!"

"Kimseye söylemeyeceğime söz verdim," diyor Mischa, aslında anlatmaya hazır, ama hazır olduğu halinden yeterince anlaşılmıyor, en azından Frankfurter anlayamıyor. Ses tonunun uygun olup olmadığına dikkat etmenin sırası değil, Frankfurter hızla iki, üç adım ilerleyip Mischa'ya bir tokat atıyor, sahnedeki oyunuyla gerçek arası, ama gerçeğe daha yakın gibi, zira öfkeyle karışık bir tokat, burada oturmuş zaman geçirmek için sohbet etmiyoruz.

Mischa biraz şaşalıyor tabii, bu kadar zorlanmasa da olurdu,

ama gücenmemesi gerekir, ne de olsa zorlamanın bir şekilde ortaya çıkacağı kesin. Oturduğu yerde surat asıp kollarını kavuşturarak özür dilenmesini bekleyecek olsa daha çok bekler. Yapabileceği tek şey kuşkuları ortadan kaldırmak, o da zaten öyle yapıyor, tam zamanı, planı beklenen sonucu vermiş, artık kimse bildiklerini neden şimdi açıkladığını sormayacak.

"Jakob Heym'ın radyosu var."

Yine sessizlik oluyor, karşılıklı bakışılıyor, hâlâ birkaç beden büyük olan gömlek kimse farkına varmadan yere düşüyor, insan damadının söylediklerine tabii ki inanmalı. Sonunda Rosa Mischa'nın boynuna atılıyor, ne zamandır bunu beklemekte Mischa, Rosa'nın omzunun üzerinden Frankfurter'in bitkinlikle oturup ellerini kırışık yüzüne kapadığını görüyor. Konu açılacağa benzemiyor, zaten söylenecek bir şey de yok, Rosa Mischa'nın kulağına yaklaşıp fısıldıyor. Ne dediğini anlamıyor Mischa, Frankfurter'in elleri hâlâ yüzünü kapatmakta, Mischa soran gözlerle Rosa'ya bakıyor.

"Haydi sana gidelim," diye fısıldıyor Rosa bir daha. Pek parlak fikir doğrusu, Mischa'nın sözünü ağzından alıyor, bugün iyi fikirler birbirlerini kovalamakta. Hiç gereği olmadığı halde ses çıkarmamaya dikkat ederek dışarı çıkıyorlar, kapının kapandığını kimse duymuyor, dışarıda hava tehlikeli ölçüde kararmış.

Frankfurter'le karısı baş başa kalıyorlar, yanlarında başka tanık yok. Ben yalnızca sonucu biliyorum, arada olanlardan haberim yok, ama herhalde şöyle olmuştur diye düşünüyorum.

Kadın sonunda yerinden kalkıyor. Gözyaşlarını siliyor, evlenme teklifinin gözyaşları değil bunlar, belki de silmiyor, rahatsız etmekten çekiniyormuş gibi yavaşça kocasına yaklaşıyor. Arkasında duruyor, omuzlarından tutuyor, hâlâ ellerin kapadığı yüzü kendi yüzüne yaklaştırıp bekliyor. Hiçbir şey olmuyor, Frankfurter kollarını indirdiğinde de olmuyor, gözleri karşıki duvara dikilmiş, kadın kocasına hafifçe dokunuyor. Bakışlarında bir şey arıyor, ama bulamıyor.

"Felix," demiş olabilir bir süre sonra alçak sesle, "sevinmiyor musun? Bezanika o kadar uzak değil ki. Oraya kadar geldiklerine göre bize de ulaşacaklar demektir."

Belki de şöyle demiştir: "Gözünün önüne getir bir kere, Felix, ya doğruysa bunlar! Başım dönüyor, gözünün önüne getir hele! Kısa süre sonra her şey eskisi gibi olacak. Sen yine oynayacaksın, gerçek bir sahnede, tiyatromuz mutlaka yeniden açılacak, her temsilden sonra seni almaya geleceğim, kapıcı kulübesinin dışındaki ilan tahtasının önünde bekleyeceğim. Düşün bir kere Felix!"

Frankfurter karşılık vermiyor. Karısının ellerinin altından sıyrılıp dolaba doğru ilerliyor. Önemli bir karar vermiş, bir an bile kaybetmeden bu kararı uygulamak isteyen birinin ifadesi olabilir yüzünde.

Frankfurter dolabı açıp bir fincan ya da ufak bir kutu alıyor, içinden bir anahtar çıkarıyor.

"Bodrumda ne yapacaksın?" diye soruyor karısı.

Frankfurter, düşünülmesi gereken bir nokta daha varmış gibi anahtarı elinde tartıyor, girişimin zamanına karar vermek istiyor olabilir, ama ne kadar erken başlarsa o kadar iyi, artık ok yaydan çıkmış. Yapmak istediğini belki o anda, daha odadan çıkmadan karısına söylemiş olabilir, ama sanmıyorum, oldum olası karısının fikrini sormazdı. Ayrıca ne zaman söylediğinin hiç önemi yok, hiçbir şey değişmeyecek, anahtarı cebine koymuş artık. Sesini çıkarmadan dolabı kapadığını varsayalım, kapıya doğru ilerliyor, durup karısına dönüyor, sadece: "Gel," diyor.

Birlikte bodruma iniyorlar.

Eskiden olsa kapısından içeri adımlarını atmayacakları yoksul evleri, merdiven basamakları eğri büğrü, fena halde gıcırdıyor, ama Frankfurter duvar kenarından ayaklarının ucuna basarak ilerlemekte. Karısı huzursuz, peşinden gidiyor, o da ayaklarının ucuna basarak inmekte, gerçi nedenini bilmiyor, ama kocası da öyle yürüyor işte. O güne kadar hep kocasının peşinden gitmiş, hiç soru sormadan, ne yapmak gerektiğini kimi zaman sadece tahmin ederek onu izlemiş, her zaman da iyi etmemiş.

"Burada ne işimiz var, söylesene!"

"Pssst!"

Bodrumun dar koridorunda ilerliyorlar, artık ayak tabanlarına basabiliyorlar burada, sondan bir önceki bölme onlarınki. Frankfurter asma kilidi açıyor, demir çerçeveli tel kapıyı aralıyor, kapı yakacak olarak kullanmaya elverişli olmadığı için hâlâ yerli ye-

rinde durmakta. Frankfurter içeri giriyor, karısı ürkek adımlarla peşinden ilerliyor, adam içeriyi gösteren tel kapıyı karısının ardından kapıyor, hedeflerine varmış oluyorlar.

Frankfurter dikkatli bir insan, önce bir parça çuval bezi buluyor ya da delik bir çuval bulup yırtıyor, çuval da bulamazsa ceketini çıkarıp kapıya asıyor, ne olur ne olmaz. Bir an için işaret parmağını dudaklarına götürmüş, gözlerini kapayıp çevreye kulak kabartmış olabilir, ama ortalıkta ses seda duyulmuyor. Ardından bodrum bölmesinin bir köşesini dolduran yığını karıştırmaya başlıyor, bir alay işe yaramaz döküntü, anılardan oluşmuş bir tepecik.

Bildiriyi aldıklarında iki gün süreyle baş başa verip yanlarında ne götürebileceklerini düşünmüşler, götürülmesi yasak olanlar hariç tabii. Durum kuşkusuz çok ciddiymiş, gerçi cennete gitmeyeceklerini tahmin ediyorlarmış, ama kimsenin kesin bir bilgisi yokmuş. Bayan Frankfurter işin pratik yanını düşünmüş, kocasına kalırsa fazlasıyla pratik düşünmüş, yatak takımları, tabak çanak, giyecek, ama onun gereksiz bulduklarını kocası geride bırakmaya razı olmamış: son derece başarılı bir temsilde İspanyol veliahtının gelişini haber verdiği trampetten, Rosa'ya beş yaşındayken alınan, bugün bile yepyeni duran bale ayakkabılarından, Frankfurter adının kırmızı kalemle altının çizildiği, özenle kesilip albüme yapıştırılmış tiyatro eleştirilerinden. Bunlardan ayrılmamı gerektirecek bir tek neden söyle bana, yaşam yalnız yemek ve uyumak demek değil. Taşıma sorunu mu? Frankfurter hemen bir el arabası satın almış, dünyanın parasına, zira o günlerde el arabalarının fiyatları bir günden ertesi güne birkaç kat yükselmiş, işte bu küçük yığın şimdi bodrumun bir köşesini doldurmakta.

Frankfurter parçaları teker teker kenara koyuyor, karısı sesini çıkarmadan, âdeta öfkeli bir merakla onu izlemekte, adam ne arıyor olabilir, bakışları tiyatronun bütün elemanlarının çerçeveli grup resmine bir an takılıp kalıyor, kendisi şişman haliyle sol başta, Salzer'le o zamanlar pek ünlü olmayan Strelezki'nin arasında yer almış. Ancak Frankfurter'in aradığı bu olmasa gerek, resmi bir süre incelemiş de olsa elinden bırakıyor, köşedeki yığını ufaltmaya devam ediyor.

"Bu Jakob Heym aptalın biri," diyor Frankfurter.

"Neden?"

"Neden! Neden! Adam bir haber duymuş, tamam, pek güzel, ama bu sadece kendisini ilgilendirir. İyi bir haber, hem de çok iyi, öyleyse kendi kendine sevinsin, herkesin aklını başından almasın."

"Seni anlamıyorum Felix," diyor karısı. "Heym'a haksızlık ediyorsun. Haberi bizim de duymamız ne güzel. Keşke herkes bilse."

"Kadın aklı!" diyor Frankfurter öfkeyle. "Bugün sen bilirsin, yarın komşular, iki gün sonra bütün gettonun diline düşer, başka şeyden konuşmaz olurlar!"

Kadın başıyla onaylıyordur belki, kocasının öfkesine şaşırmış olabilir, şimdiye kadar Heym'ı suçlamak için en ufak bir neden yok ortada.

"Derken Gestapo da duyar!" diyor Frankfurter. "Onların her yerde kulağı var."

"Ama Felix," diye söze giriyor Bayan Frankfurter, "biz olmasak Rusların nerede bulunduğunu Gestapo'nun öğrenemeyeceğini mi sanıyorsun?"

"Bunu da nereden çıkardın? Demek istediğim, Gestapo gettoda bir radyo olduğunu öğreniverecek. Öğrenince ne yapacaklar? Bütün sokakları anında didik didik edecekler, ev ev dolaşacaklar, radyoyu bulana kadar aman vermeyecekler. Nerede bulacaklar dersin?"

Yığın dibine inmiş, Frankfurter yerdeki karton kutuyu eline alıyor, beyaz ya da kahverengi olabilir, ama herhalde karton, içinde haklı ve yasal bir idam emrinin nedeni bulunan bir karton kutu. Kutunun kapağını kaldırıp karısına radyoyu gösteriyor.

Bayan Frankfurter belki hafif bir çığlık atıyor, dehşete düşmüş olsa gerek, mutlaka çok korkmuştur, bakışları kocasıyla radyo arasında gidip geliyor, bir türlü anlam veremiyor.

"Radyomuzu getirmişsin," diye fısıldayıp ellerini kavuşturuyor. "Radyomuzu getirmişsin, bu yüzden hepimizi kurşuna dizebilirlerdi, oysa benim haberim bile yoktu... Haberim bile yoktu..."

"Neden olsaydı?" diyor Frankfurter. "Neden söyleseydim sana? Ben yeterince titredim zaten, sen radyosuz da yeterince titredin. Öyle günler oldu ki, radyoyu unuttum, basbayağı unuttum, bazen haftalarca aklıma gelmedi. Bodrumda eski bir radyon var, üstünde durmuyorsun, unutup gidiyorsun. Ama aklıma her gelişinde titremeye başladım, hiç bugünkü gibi hatırlamamıştım. İşin kötüsü,

şimdiye kadar hiç dinlemedim, bir gün olsun, ilk günlerde bile açmadım. Sen farkına varırsın diye değil, cesaret edemedim bir türlü. Bazen çok isterdim, meraktan çatlayacaktım âdeta, anahtarı alırdım, bildiğin gibi zaman zaman bodruma inerdim. Aşağıda ne işim olduğunu sorduğunda, eski fotoğraflara bakmak, eski eleştirileri okumak istediğimi söylerdim. Yalan, radyo dinlemek istiyordum. Bodruma inip kapıya örtü örterdim, ama cesaret edemezdim. Oturup resimlere bakar, eleştirileri okurdum, tıpkı sana söylediğim gibi, bir türlü cesaret edemezdim. Artık yeter!"

"Haberim bile yoktu," diye kendi kendine fısıldıyor Bayan Frankfurter.

"Buna bir son verme zamanı geldi!" diyor Frankfurter. "Sen haklıymışsın, gereksiz ağırlık, artık bana lazım değil. Geriye hiçbir şey kalmayacak, radyoya benzer en ufak bir şey bile kalmayacak. İsterlerse gelip arasınlar."

Radyoyu dağıtmaya başlıyor, parça parça ayırıyor, gettodaki tek radyo herhalde bu, ama Frankfurter hiç oralı olmadan aleti darmadağın ediyor. Lambaları ayağıyla ezip toz haline getiriyor, koparılamayan bir kablo zararsız bir paket ipi gibi kullanıp kutulardan birine bağlanıyor, radyonun ahşap kasası parçalara ayrılıp kenara konuyor, sobada yakılmadan önce birkaç hafta bekletilmeleri gerekecek. Bu mevsimde tüten her baca dikkat çeker, ama önemli değil, ne de olsa odun odundur.

"Rusların neredeyse Bezanika'ya ulaştıklarını sen de duydun mu?" diye soruyor Bayan Frankfurter alçak sesle.

Frankfurter hayretle karısına bakıyor.

"Hiç dinlemediğimi söyledim ya," diye karşılık veriyor belki.

Mischa'nın Rosa'yla birlikte odasına gitmesi de başlı başına bir hikâye sayılır. Birini biraz olsun mutlu edebilmek için yalan söylemek zorunda kalmak hikâye sayılırsa, Rosa'nın yaşadığı da bundan farklı değil, nasıl da pervasızca hilelere başvurulması hikâye sayılırsa, ne de olsa işin içinde yakalanma korkusu var, kesinlikle hata yapmamaya, ciddi ve masum bir yüz ifadesi de takınmaya dikkat etmek gerekiyor, bütün bunlar dişe dokunur bir hikâye konusu olabilirse, Rosa'nın Mischa'yla birlikte odaya girmesi de başlı başına bir hikâye demektir.

Odanın orta yerinde bir paravana var.

İkinci yatakta yatan adamın adı Fajngold, İsaak Fajngold yüzünden böyle sıkıntılara giriliyor, Fajngold'a kalsa bütün bunlara hiç gerek yok, adam zaten her akşam yorgun argın geliyor, yaşı altmışı geçmiş, saçları bembeyaz olmuş, başka dertleri var gerçekten, ama gel de anlat bakalım. Önceleri ortadaki elbise dolabı odayı ikiye ayırıyormuş, Mischa'ya göre uygun bir çözümmüş bu, Fajngold ise çoktan razıymış, ama Rosa'ya yetmemiş. Rosa Mischa'ya, adamın sağır dilsiz olsa bile kör olmadığını, pencereden süzülen ay ışığının odayı pek güzel aydınlattığını, dolabın da çok dar olduğunu söylemiş. Mischa hemen penceredeki bez parçasını çıkarıp dolabın yanına, tavana asmış. Ay ışığı artık odayı istediği kadar güzel aydınlatsın, Fajngold'a ulaşamayacakmış, önemli olan Rosa'nın rahat etmesiymiş.

Fajngold, benden, Kowalski'den, ya da kulaklarıyla dilini kullanmasını bilen herhangi birinden daha sağır ve dilsiz değil, ama Rosa onun bir balık kadar dilsiz olduğunu sanıyor. Mischa, daha işin başında, odada yabancı birinin yattığı bir yatak daha olduğu sürece Rosa'yı kendi yatağına bir adım bile yaklaştıramayacağını anlamış; anlayışlı ev sahipleri, gizli pansiyonların soru sormadan başını yana çeviren ağzı sıkı kapıcıları çok uzaklarda kalmışlar. Bu koşullar altında Rosa'nın ancak hayır diyebileceğinin bilincindeymiş Mischa, Rosa öyle herkesin bildiği kızlardan değilmiş, bunu tartışmak bile gereksizmiş, kendisi de herkesin bildiği erkeklerden sayılmazmış. Ama vazgeçmeyi son seçenek olarak görünce uzun uzadıya düşünmeye çok zaman kalır, kimse bunu ayıplamaz, Mischa da öyle yapmış.

Gecelerden hayırlı bir gece Mischa, yatağına yatmış Rosa'yı düşünürken, Fajngold da kendi yatağında uyumak üzereyken, ona Rosa'yı anlatmaya başlamış. Kim olduğunu, özelliklerini, dış görünüşünü, onu ne kadar sevdiğini, Rosa'nın da nasıl karşılık verdiğini sayıp dökmüş, Fajngold iç çekmekle yetinmiş. Mischa çok geçmeden en büyük dileğinin Rosa'yı bir gece yanına almak olduğunu açıklamış.

"Buyur," demiş Fajngold, sorunun derinliklerine inmeden. "Benim itirazım yok. Ama artık bırak da uyuyayım."

Mischa rahat vermemiş, Fajngold'a asıl sorunun onun kabul

edip etmemesi değil, Rosa'nın kabul etmesi olduğunu anlatmış. Rosa'ya Fajngold'un varlığından söz edecek cesareti gösteremediğini, birlikte bir çaresini bulamazlarsa hayallerinin boşa çıkacağını açıklamış.

Fajngold ışığı yakıp gözlerini iyice açarak Mischa'ya bakmış.

"Şaka ediyorsun, değil mi?" diye fısıldamış korkuyla. "Siz buradayken benim sokak sokak dolaşmamı beklemiyorsun herhalde. Yasaları unuttun mu?"

Mischa'nın böyle bir isteği yokmuş, bu fikir aklının köşesinden bile geçmemiş, yasaları da unutmamış, sadece bir çözüm yolu aramaktaymış, ama boşuna. Fajngold ışığı söndürmüş, çok geçmeden uykuya dalmış, anlaşılan birlikte çare bulunamayacak, Mischa çareyi tek başına bulacak.

Aradan bir iki saat geçtikten sonra Mischa Fajngold'u uyandırmış, küfürlerini sineye çektikten sonra aklına geleni açıklamış. Rosa, odada ikinci bir erkeğin olduğunu öğrenirse dünyada gece kalmaya gelmez, ister yirmisinde ol, ister yüz yaşında, demiş. Gerçeği gizlerse Rosa belki gelirmiş, ama Fajngold'u görünce geldiği gibi gider, Mischa'yı asla affetmezmiş. Ne tarafından bakarsa baksın, geriye bir tek olasılık kalıyormuş, Fajngold hem odada olacak hem de olmayacakmış.

"Saklanayım mı yani?" diye sormuş Fajngold bezginlikle. "Bütün geceyi yatağın altında ya da dolapta mı geçireyim?"

"Ona sağır ve dilsiz olduğunu söyleyeceğim," demiş Mischa.

Fajngold razı olmamış, günlerce direnmiş, ama Mischa sonunda Fajngold'u konunun acil olduğuna inandırabilmiş. Gece zaten pek bir şey görünmez, bir şey duymadığından da emin olursa razı olur belki, demiş. Fajngold, mademki bu kadar diretiyorsun diyerek istemeye istemeye razı olmuş, o zamandan beri Rosa, Fajngold'un bir balık kadar sağır ve dilsiz olduğunu sanıyormuş.

Mischa'nın bir başka sorunu daha varmış, zira Fajngold'un imalarından Rosa'yla konuşmalarına adamın kulak kabarttığını fark etmiş, gerçi Rosa durumu fark etmemiş, Fajngold çenesini tutmuş, ama yine de duymaması gereken bazı sözleri duyduğu anlaşılıyormuş. İnsan sevdiğine sarıldığında kimsenin duymaması gereken bir sürü şey söyler, Mischa son derece utanmış. O günden sonra

Fajngold'un uykusunu kontrol etmeye başlamış, saatlerce uyanık kalmaya gayret ederek adamın soluğuna, horultusuna kulak kabartmış. Kimse uykuda çıkardığı sesleri duymaz, kendi uykusunu taklit edemez, ancak başkalarınınkini edebilir, ama kendi uykusu hakkında hiçbir şey bilmez. Mischa Fajngold'un uykusunu öğrenmiş, ne zaman uyuduğunu kesinlikle bildiğine yemin ediyor. Rosa'nın yanında yattığı ender gecelerde Mischa dikkatle kulak kabartıyor, ancak paravananın ardındaki Fajngold'un uyuduğundan emin olduktan sonra Rosa'yı öpüp okşamaya başlıyor, Rosa da bu kadar beklemenin yarattığı düş kırıklığını unutuyormuş.

Bir gece korkunç bir şey olmuş, Fajngold karmaşık bir düş görmüş olsa gerek, birdenbire uykusunun arasında konuşmaya başlamış. Sağır dilsizlerin uykuda da sağır ve dilsiz olmaları gerektiğine aldırmadan kolayca anlaşılan tek tek kelimeler dökülmüş dudaklarından. Mischa bu sözlerle uykusundan uyanmış, kalbi duracakmış neredeyse, korkuyla Rosa'ya bakmış, Rosa ay ışığında uyuyormuş, yalnızca başını bir yandan öbür yana çevirmiş. Mischa, "Fajngold, çeneni kapa artık!" diye bağıracak değil ya, sesini çıkarmadan yatıp beklemiş, neyse ki işler sarpa sarmadan Fajngold'un sayıklaması sona ermiş, düşler sadece birkaç saniye sürer derler, o geceden sonra adam bir daha sayıklamamış.

Küçük komedi bu kadar işte, kısacası, Rosa'nın sokağı geçip bir sola, bir de sağa sapmaktan da öte, odaya girip bu yorganın altında yatması böyle tehlikeli numaralarla sağlanmış. Mischa sağlamış, Fajngold da yardım etmiş, Rosa orada hayatından pek memnun.

Rosa her zamanki gibi yine sırt üstü yatıp ellerini başının altında kavuşturmuş, biliyorum, aslında biraz yüzsüzlük ediyor, çünkü yatak Mischa yapısında birine ancak yeterli, Mischa şimdi yatağın kenarıyla idare etmek zorunda. Rosa yatıyor, gözleri dalgın, birlikte geçirdikleri bütün akşamların en güzeli sona eriyor, birbirlerine çok şey fısıldamışlar. Fajngold sağır ve dilsiz olduğu halde hep fısıldaşıyorlar, iki insan Mischa'yla Rosa gibi yatarsa, ıssız bir adada bile olsalar ille de bir şey söylemek gerekince fısıldaşırlar. Gece ilerlemiş, dilsiz Fajngold dolapla paravananın ardında çoktan uykuya dalmış. Sıcak hava ve haber onu pek yormuş olmalı ki, o akşam fazla dert olmamış, Fajngold yattıktan birkaç

dakika sonra Mischa, kulağına gelen sesleri uygun bularak bütün dikkatini Rosa'ya vermeye başlamış.

Rosa, Mischa'yı hafifçe dürtüyor, ayağıyla ayağına dokunuyor, inatla itiyor ayağını, ta ki Mischa uykusundan sıyrılıp ne olduğunu sorana kadar.

"Annemle babam bizimle oturacaklar, değil mi?" diyor Rosa.

Annesiyle babası. Onlar şimdiye kadar bu odaya ulaşamamışlardı, yaşam sadece bir geceliğine yaşanmıştı, Mischa'ya Rosa'nın birbirlerine sarılıp seviştiklerinden başka gece yokmuşçasına yaşanmıştı, ileride başka gece olup olmadığını bekleyip görmek gerekir, bu konuda fazla konuşmaya da değmez. Ama anneyle baba artık buradalar, ileride olabileceklere kısaca bir göz atalım, perdenin deliğinden kaçamak bir bakış. Anneyle babanın yanı sıra gelecek düşüncesi de beliriyor, bunları kapı dışarı atmak mümkün değil, Rosa kalmalarında diretiyor.

"Bizimle oturmayacaklar," diyor Mischa gecenin bir saatinde.

"Nedenmiş? Onlara karşı mısın yoksa?"

Rosa sesini yükseltiyor, ille de kulağa fısıldanması gereken konular değil bunlar, Rosa kafa tutarcasına bağırıyor olabilir, neredeyse Fajngold'u uyandıracak, ama bu tehlikenin farkında bile değil.

"Aman Tanrım, beni gece yarısı uyandırmanı gerektirecek kadar önemli mi sanki?"

"Evet," diyor Rosa.

İyi öyleyse, Mischa dirseğine yaslanıyor, Rosa uykusunu iyice kaçırmış olmakla övünebilir, iç çekiyor, yaşam yeterince güç değil sanki.

"İyi öyleyse: Onlara karşı değilim, hem de hiç değilim. Onları oldukça sevimli buluyorum, bizimle oturmayacaklar, şimdi uyumak istiyorum!"

Mischa ani bir hareketle arkasını dönüyor, ay ışığında küçük bir gösteri, ilk tatsızlık yaşanıyor işte. Henüz kavga sayılmaz, sadece günlük dertlerin habercisi, aradan birkaç sessiz dakika geçiyor, Mischa bu arada Fajngold'un uyanmış olduğunu fark ediyor.

"Annem çocuklara bakardı," diyor Rosa.

"Büyükanneler çocukları şımartır," diyor Mischa.

"Ben yemek yapmasını da bilmem."

"Yemek kitapları var."

Şimdi Rosa iç çekiyor, ileride kavga ederiz, daha çok vaktimiz var. Başını yastıktan biraz kaldırması gerekli, çünkü Mischa uzlaşma işareti olarak kolunu Rosa'nın başının altına uzatıyor, bir de öpücük veriyor, artık uyumalı. Ama Rosa gözlerini kapayıp kaçamaz ki, gördüğünü görüyor, bu bakışı ne zamandır bekliyorduk. Ruslar eşikte durup kapıyı vurduklarında, iyi günler, biz geldik, artık başlayabiliriz dediklerinde çok geç olacak, ondan sonra düşünmeye başlamanın anlamı yok, kapı vurulduğunda yapılacak ilk şeyi ve ardından ne yapmak gerektiğini bilmeli. Ama Mischa uyumak istiyor, Rosa da uyuyamıyor, her şey öyle karmaşık ki, hiç değilse bazı konulara düzen getirmek gerek. Nasıl olsa büyük sorunlar bir şekilde çözülür, bunların çaresine bakacak birtakım önemli insanlar gelecektir kuşkusuz, biz kendi ufak tefek dertlerimize bakalım, onlara bizim yerimize başkası çözüm bulamaz. Rosa'nın düşünceleri fısıltıya dönüşüyor, önce evle başlayalım, insanın kendini rahat hissettiği bir evi olmalı, aklına evden başka bir konu geliyorsa değiştirebiliriz, ama evle başladık artık. Ne çok küçük olmalı, ne de çok büyük, beş odalı diyelim, fazla sayılmaz. Hemen bağırmaya başlama, bu kadarı istenebilir, alçak gönüllülük canımıza yetti artık. Bir oda sana, bir oda bana, iki oda da annemle babama. Tabii bir de çocuk odası, çocukların istediklerini yapabilecekleri, koşup oynayıp duvarları boyayabilecekleri bir çocuk odası. Benim odamda yatarız, ayrıca yatak odası gerekmez, yatak odası boşuna yer kaybı, gündüzleri hiç işe yaramayan bir yer, insan biraz pratik düşünmeli. Misafir geldiğinde senin odanda otururuz, ortaya bir kanepe koyarız, şimdi çok moda, önüne uzun bir sehpa, üç dört koltuk. Bak, haberin olsun, fazla misafir istemem. Ortalık dağılır diye söylemiyorum, dağınıklık önemli değil, ama seninle baş başa kalmayı yeğlerim. Belki ileride, yaşımız biraz ilerledikten sonra. Hele mutfağa kimseyi karıştırmam. Mutfağın duvarları fayans olmalı, hem temiz, hem de güzel, en iyisi mavi beyaz olsun. Klosenberg'lerin böyle bir mutfakları vardı, tıpkı bunun gibi, daha güzeli düşünülemez. Döşeme açık gri yer karosu kaplanır, duvarda tabak çanak, ibrik, kepçe konacak raflar asılır, bir de küçük raf, baharat koymak için. Dünyada kaç türlü baharat olduğundan kim-

senin haberi yok, örneğin safran, safranın hangi yemeklere kullanıldığını biliyor musun? Keklere, hamur işlerine sarı renk verdiğini?

Gerisini bilmiyorum, Mischa sözün burasında, baharatın orta yerinde nihayet uykuya dalmış. Belki Fajngold o gece konusunda daha iyi bilgi verebilirdi, belki bodrumdan çatı arasına kadar bütün ev döşeninceye değin uyanık kalmıştı, ama ona sormadım.

Derken yine gün doğuyor, nihayet gündüz oluyor, istasyonda sandıklarımızla sağa sola koşuşturuyoruz, birkaç yıl öncesine kadar buna canlı bir kalabalık denirdi. Nöbetçiler son derece normal davranıyorlar, her zamanki gibi bağırıyor, uyukluyor, itip kakıyorlar, herhangi bir korku belirtisi göstermiyorlar, belki korkuyu henüz bilmiyorlar. Belki yanılıyorum, ama bana kalırsa o günü bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum, oysa hiç olağanüstü bir şey olmadı, en azından benim açımdan olmadı. Sanırım vagonlardan birinde çalışıyorum bugün, görevim sandıkları alıp vagona istif etmek, olabildiğince fazla sandık sığacak şekilde yerleştirmek. Herschel Schtamm adında biriyle çalışıyorum, aslında bu bile olağanüstü sayılır, çünkü Herschel Schtamm'ın bir erkek kardeşi var, daha da ötesi ikiz kardeşi, adı Roman, ikisi her gün birlikte çalışırlar, birlikte yürüyüp birlikte dururlar. Ama bugün durum farklı, Herschel sabah işe başlar başlamaz ufak bir kaza geçirdi, sandık taşırken tökezlendi, Roman sandığı tek başına tutamadı, Herschel sandıkla birlikte yere düştü. Gereken dayağı yedi, ama asıl işin kötüsü bu değil, düşerken ayağını burkmuş, doğru dürüst yürüyemediği için Roman'la birlikte sandık taşıyamadı, o yüzden şimdi benimle birlikte vagonda çalışıyor.

Herschel şelale gibi terliyor, şimdiye kadar kimsenin böyle terlediğini görmedim, ancak Ruslar bu kahrolası gettoyu aldıkları gün geçecek terlemesi, bir gün önce bile değil. Zira Herschel Schtamm dindardır. Sağlığında bir sinagogun hademesiymiş, biz buna şames deriz, haham kadar dindardır. Ayrıca şakaklarından sarkan bukleleri de var, bütün dindar Yahudilerin şanı şerefi, git de Herschel'e sor bakalım, buklelerinden ayrılmaya razı olur mu? Asla, diyecektir, aklından zorun varmış gibi bakacaktır sana, nasıl böyle bir şey sorabilirsin der gibi. Ne var ki, bukleler ancak Herschel'in

kendi dört duvarı arasında gün yüzü görebiliyor, sadece orada; gerek sokakta gerekse istasyonda bu özelliğe pek değer vermeyen Almanlara rastlanıyor, kendimizi nerede sanıyoruz da bu kılıkta dolaşacağız? Birkaç seferinde hemen makasa davranılmış, birinin gizli duaları, ötekilerin kahkahadan gözlerinden dökülen yaşlar arasında olay hemen oracıkta halledilmiş, ama daha kötü örnekler de var.

Herschel bu örneklerden çıkarılabilecek tek sonucu çıkarmış, buklelerini saklıyor, âdeta zamandan kaçırıyor. Yaz kış kasket giyiyor, kasket giymek de yasak değil ya, siyah kürkten, kulaklarını kapatıp çenesinin altında bağlanan bir kasket. Yazın son derece sıcak tutuyor, başka kasket bulamamış, ama amacına son derece uygun. Biz dinle ilgisi olmayanlar sadece havaların ısındığı ilk hafta gülüp espri yaptık, kardeşi Roman da bize katıldı, sonraları ilgilenmez olduk, Herschel'in ne yaptığını kendisi bilmeli.

Sandıklardan birini ta tepeye kaldırıyoruz, Herschel yüzündeki teri siliyor, bir sonraki sandığı kaldırmaya davrandığımızda bana düşüncelerimi soruyor. Neden söz ettiğinin farkındayım, sevinçten aklımın başımdan gittiğini, başka hiçbir şey düşünemediğimi söylüyorum. Eskiden sahip olduğum her şey yine benim olacak, vurulan Chana dışında her şey. Yine ağaçlar olacak, annemle babamın bahçelerindeki ceviz ağacının tepesinde oturduğumu düşlüyorum, öyle ince dallara çıkmışım ki, annem neredeyse düşüp bayılacak, ağaçta tıka basa ceviz yiyorum. Ceviz kabuğundan insanın parmakları kahverengine boyanır, ancak haftalar sonra geçer lekesi, ama Herschel pek coşkulu görünmüyor.

Jakob'la Mischa sandığı vagonun kenarına bırakıyorlar. Jakob hızlı adımlarla sandık yığınına dönüyor, acelesi ne sanki, Mischa da peşinden seyirtiyor. Dünden beri Jakob'un yıldızı parlamış, üstün insan, herkes onun peşinde, hem devler hem de cüceler onunla, sevgili Tanrı'yla doğrudan doğruya bağlantı kurmuş bu adamla birlikte çalışmak istiyor. Mischa sıranın başında yer alıyormuş, Jakob gözüne bir sandık kestirdiğini görünce hemen öbür ucundan tutmuş, şimdi de Jakob'un peşinden koşturuyor. Aslında kimsenin hakkını yememek için Jakob'u piyangoya koymak gerekirdi, şu kadar boş, bir de büyük ikramiye, o zaman hiç değilse herkes, bir-

denbire bu kadar ün kazanan bu adamın yakınına gelebilmek için aynı şansa sahip olurdu. Oysa Jakob'un suratı asık, böyle şans olmaz olsun, sabahtan beri beş on kişi radyonun ne haberler verdiğini sormuş, Jakob'un hiç tanımadığı insanlar bile senli benli, umut dolu. Jakob beş on kez ne diyeceğini bilememiş, ya bir gün önce söylediğini tekrarlamakla yetinmiş, Bezanika demiş, ya işaret parmağını dudaklarına götürüp komplocu edasıyla "pssst!" demiş, ya da hiçbir şey söylemeyip öfkeyle yoluna devam etmiş. Bu bela, dünyadan haberi olmadan ardı sıra seyirten kazık boylu aptalın yüzünden gelmiş başına, sevinci haram olsun, ama böyle olacağını kimse önceden tahmin edemezmiş. Çocuklaşmışlar âdeta, Jakob'un çevresinde pervane gibi dolaşıp duruyorlar, bir mucize olmazsa birkaç saate kalmadan nöbetçiler işkillenecek. Eskiden böyle kalabalık olmalıydı, Jakob dükkânını kutsal cumartesi dışında her gün açtığında, tezgâhın ardında herkesin görebileceği bir radyo durduğunda, herkes istediğini dinleyebildiği günlerde. O zamanlar nerelerdeydiniz, hepinize kral muamelesi yapmak gerekiyordu, yoksa gittiniz mi bir daha görünmüyordunuz, şimdi siz bana kral muamelesi yapıyorsunuz, gitmiyorsunuz, durmadan geliyorsunuz, insanın kendine bir koruma tutması gerekecek neredeyse.

Mischa, burnunun dibinde alevlenen kızgın düşüncelerden, Jakob'un adımlarının öfkeden hızlandığından habersiz. Birkaç sandık taşıyorlar, Mischa öğlene kadar böyle devam edeceklerini sanıyor, arada bir üstünde hissettiği düşmanca bakışlara önem vermiyor, giderek sıklaşıyor bu bakışlar. Sonunda bardak taşıyor, Jakob, Mischa'nın yoluna devam edeceği, olabildiğince uzaklaşacağı umuduyla bir yerde duruyor. Ama Mischa da duruyor, şaşkın bakışları ne oldu diye sormakta, gerçekten de bir şeyden haberi yok, öğrensin öyleyse.

"Lütfen Mischa," diyor Jakob sıkılarak, "burada bu kadar iyi insan var. İlle de benimle mi çalışman gerek?"

"Ne oldu birdenbire?"

"Birdenbireymiş! Yüzünü bile görmek istemiyorum!"

"Yüzümü mü?" Mischa aptalca gülümsüyor, yüzü o güne kadar kimseyi rahatsız etmemiş, hele Jakob'u hiç etmemiş, konuşacak başka şey bulamayınca gök mavisi gözleri hakkında fikir yürütürmüş ara sıra, o kadar, şimdi birdenbire nasıl da patlıyor, âdeta

hakaret ediyor.

"Evet, yüzünü! O çenesi düşük yüzünü," diye ekliyor Jakob, Mischa'nın anlamadığını görünce. Mischa şimdi durumun farkına varıyor, suskunluk zincirinin zayıf halkası olduğunu anlıyor, Jakob'un hakkı var. Gerçi bu kadar kızması gerekmezdi ya, şimdiye kadar bundan beter daha neler atlatıldı, Mischa omuz silkiyor, olmuş bir kere, artık değiştiremeyiz. Jakob'un daha fazla sinirlenmesine fırsat bırakmadan sessizce kenara çekiliyor, bizim sorunlarımız nöbetçileri ilgilendirmez, gönül alacak bir çift söz daha sonra, hatta yarın bile söylenebilir.

Mischa tek başına sandıkların yanına dönüyor, hemen bir eş buluyor, ne de olsa henüz bütünüyle gözden düşmemiş. Güçlü kolları unutulmamış, hâlâ değerli, Jakob'la sandık taşınamayacaksa hiç değilse Mischa'yla taşımalı. Jakob da tek başına sandık yığınına geliyor, sıradaki sandığa kendisiyle birlikte kimin hamle ettiğinin farkında değil, gözleri hâlâ Mischa'ya takılı, Mischa sonunda arkasını dönüp gidiyor, gücenip gücenmediği belli olmuyor. Jakob birkaç adım sonra yeni eşinin sandığı Mischa kadar sıkı tutmadığını fark ediyor, nerede Mischa, nerede bu adam, eşinin yüzüne bakıyor, onun Kowalski olduğunu görünce yüzünü buruşturuyor, yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş demektir, Kowalski onu uzun süre rahat bırakmayacak.

Kowalski ağzını açmıyor. Aslında susmuyor, sadece kendine hâkim oluyor, buna ne kadar dayanacak bakalım, ha bire taşıyıp duruyorlar, Jakob'a göre hava hoş, ama yine de işkilleniyor, Kowalski susar mı hiç, yanağındaki kırmızı benekler herhalde yorgunluktan değil. Üç sandık boyunca susuyorlar, Kowalski Jakob'u pes ettireceğini sanıyorsa yanılıyor, Jakob asla kendiliğinden söze girmeyecek, zaten anlatacağı bir şey de yok, ama yine de sinir bozucu bir durum. Seni faka bastıralım öyleyse, diyor Jakob kendi kendine, tuzak kuralım, zararsız bir sohbet açalım da deminden beri kendine sakladığın soruyu unutturalım, neden söz etmeli acaba, zaten birazdan öğlen molası düdüğü çalacak, ondan sonra beni koydunsa bul.

"Saç dökülmesine karşı bir ilaç biliyor musun?" diye soruyor Jakob.

"Neden?"

"Her sabah tarağımda bir tutam saç kalıyor. Bunun bir çaresi yok mu?"

"Yok," diyor Kowalski, Jakob adamın sesinden bu konuyla hiç ilgilenmediğini anlıyor.

"Canım, bir yolu vardır herhalde. Aklıma geldi, sen dükkânında müşterilerine bir losyon sürüyordun. Yeşil miydi, neydi?"

"Hepsi boş," diyor Kowalski. "Çoğu müşteriye kullandım, ama suyla da ıslatsam aynı sonucu alırdım. Bazıları ille de özel losyon isterdi. Hem rengi de yeşil değil, sarıydı."

"Hiçbir çaresi yok, öyle mi?"

"Söyledim ya."

Bu kadar, yine konuşmadan sandık taşımaya devam ediyorlar. Jakob'un yüreğinde yanılmış olabileceği, Kowalski'nin ondan hiçbir şey istemediği umudu artıyor, adam belki de en yakında olduğu için sandığın ucundan tutmuştur, yanağındaki kırmızı lekeler belki yorgunluktandır, tahtakurusu ısırığı da olabilir. İnsan akla en yakın açıklamayı bulamaz bazen, kötü deneyimlere dayanarak başkalarının dürüstlüğünden kuşkuya düşmemeli, Kowalski'nin de iyi tarafları var, bir sürü anı bunu kanıtlayabilir. Ne de olsa iyi arkadaş sayılırlardı. Jakob, terleyen Kowalski'ye daha yumuşak bakmaya başlıyor, bakışlarında gizli bir özür var, gizli, çünkü serzenişler de çok şükür gizli kalmış. Konuşmadan vagona taşıdıkları her sandık suçsuz birine yönelttiği anlaşılan kuşkularını biraz daha dağıtıyor.

İşte o sırada, öğlen molası yaklaştığında Kowalski sinsi sorusunu soruyor, hiçbir hazırlığa gerek görmeden, insanı aşağılayan bir safdillikle: "Eee?" diyor.

O kadar, Jakob irkiliyor, biz Kowalski'nin neyi kastettiğini biliyoruz. Jakob'un öfkesi kaşla göz arasında tekrar kabarıyor, aldatıldığını düşünüyor, nedenleri her zamanki nedenler. Kowalski rastlantı sonucu yakınlarda değilmiş, onun yolunu gözlemiş, saatlerdir böyle rezilce "Eee?" diyebilmek için uğraşmış. O dakikaya kadar susması saygısından değilmiş, Kowalski saygının ne olduğunu bile bilmez, Jakob'un Mischa'yla kavga ettiğini gördüğü için susmuş, uygun bir zaman kollamış, böylesine soğukkanlı ve içten pazarlıklı birinden çekinmeli Jakob.

Jakob irkiliyor, gettonun en kötü yanı, insanın arkasını dönüp gidememesi, bu oyunu beş dakikada bir tekrarlamak hiç akıllıca

olmaz.

"Yeni bir şey var mı?" diye soruyor Kowalski açıkça. Uzun uzun bakışmaya hiç niyeti yok, mademki "Eee?"mi anlamadın, al öyleyse.

"Hayır," diyor Jakob.

"Bütün ciddiyetinle beni savaşta bir gün boyunca hiçbir şey olmadığına mı inandırmaya çalışıyorsun? Bir tam gün ve bir tam gece."

Sandığı vagonun kenarına bırakıyorlar, yığının başına dönüyorlar, Jakob derin bir soluk alıyor, Kowalski cesaret vermek istercesine başını sallıyor, Jakob kendini tutamayıp sesini tehlikeli ölçüde yükseltiyor.

"Beni rahat bıraksana yahu! Dün sana Bezanika'nın yirmi kilometre dışında olduklarını söyledim ya! Yetmiyor mu?"

Rusların Bezanika denilen bir yerin yirmi kilometre dışında olmaları Kowalski'ye tabii ki yetmiyor, nasıl yetsin, o burada, ama mantık yürütmenin sırası değil artık, Kowalski Jakob'un dikkati elden bıraktığını görünce korkuyla arkasına bakıyor. Gerçekten de burunlarının dibinde bir nöbetçi duruyor, önünden geçmeleri gerekiyor, nöbetçi bakışlarını onlara çevirmiş bile. Üniforma hiç yakışmamış, üniformaya uymayacak kadar genç bir çocuk, birkaç kere dikkati çekmişti, ağzına geleni söylüyor, ama henüz pek dayak atmıyor.

"Ne kavga ediyorsunuz, bok çuvalları?" diye soruyor önünden geçmeye çalışanlara. Neyse ki konuşmayı tam olarak duyamamış, sadece yüksek sesle söylenmiş birkaç kelime çalınmış kulağına, bunu açıklamak çok kolay.

"Kavga etmiyoruz nöbetçi bey," diyor Kowalski bağırarak, "ben biraz ağır işitirim de."

Nöbetçi ayaklarının ucunda yaylanarak karşısındakileri inceledikten sonra arkasını dönüp gidiyor. Kowalski'yle Jakob yeni bir sandık omuzluyorlar, az önceki olaya bir kelimeyle bile değinilmiyor.

"Bütün bir gün geçti Jakob. Yirmi dört uzun saat. Birazcık olsun ilerlememişler mi?"

"Evet, son haberlere göre üç kilometre ilerlemişler."

"Neden aldırmaz numarası yapıyorsun? Her metrenin önemi var

diyorum sana, her metrenin!"

"Üç kilometre ne ki?" diyor Jakob.

"Dile kolay! Sana göre fazla sayılmaz belki, her gün yeni haberler dinliyorsun. Ama üç kilometre üç kilometredir!"

Tamam, Kowalski artık akşama kadar Jakob'u rahat bırakır, birden Fajngold gibi dilsizleşti, istediğini öğrendi ne de olsa.

Jakob, tahmin ettiği kadar zorlanmadığını, sözlerin dudaklarından kolaylıkla döküldüğünü kabul ediyor, bunu bana uzun uzadıya anlattı, benim için önemli bir andı, dedi. Belki de yalan olmayan ilk yalanla, ufacık bir yalanla Kowalski'yi tatmin ediyor. Buna değer doğrusu, umutlar kırılmamalı, yoksa bu badireyi atlatamazlar, Jakob Rusların ilerlemekte olduğunu biliyor, kendi kulağıyla duymuş, eğer gökyüzünde bir Tanrı varsa da Ruslar bize kadar gelmeli, yoksa da gelmeli, buraya vardıklarında olabildiğince çok kişiyi hayatta bulmalılar, buna değer doğrusu. Sonunda hepimiz ölecek de olsak, hiç değilse denemiş oluruz, buna da değer. Ancak yeterince haber uydurmak gerekecek, yalnız kilometreleri değil, ayrıntıları öğrenmek isteyecekler, bunlara cevap bulmalı. Kafası oyunbozanlık etmese bari, uydurmak herkese göre iş değil, o güne kadar hayatında bir tek şey uydurmuş, o da yıllar önce bulduğu beyaz peynirli, soğanlı, kimyonlu bir patates böreği tarifi, ama bunlar karşılaştırılacak şeyler değil.

"Ayrıca ilerlemiş olmaları bile önemli," diyor Kowalski düşünceli bir tavırla. "Anlıyor musun, hızla gerileyeceklerine yavaş yavaş ilerlesinler..."

Lina'ya çok geç gidiyoruz, sorumsuzca denecek kadar geç, çünkü bu anlattıklarımda Lina'nın önemli bir payı var, ancak sözü ona getirince konu açıklığa kavuşacak, Jakob her gün ona uğruyor, ama biz ancak şimdi gidiyoruz.

Lina sekiz yaşında, olması gerektiği gibi uzun siyah saçlı, kahverengi gözlü, dikkat çekecek kadar güzel bir çocuk diyor çoğu kimse. Öyle bir bakışı var ki, insan son lokmasını onunla paylaşmak isteyebilir, ama bunu ancak Jakob yapıyor, hatta bazen hepsini veriyor, hiç çocuğu olmadığı için böyle davranıyor olmalı.

Lina'nın iki yıldır annesi babası yok, gitmişler, bir yük vagonuna binip gitmişler, tek çocuklarını yalnız başına bırakmışlar.

Lina'nın babası iki yıl önce bir gün sokağa çıkmış, kimse de ona yanlış ceketini, Yahudi yıldızı olmayan ceketi giydiğini hatırlatmamış. Sonbahar başlangıcıymış, adam hiçbir kötülük düşünmeden yola koyulmuş, en geç iş yerine vardığında biri söylermiş, ama oraya varamamış. Yarı yoldayken devriyelere rastlamış, adamların dikkatli bir bakışı yetmiş, ama Nuriel bu bakışa bir anlam verememiş.

"Evli misin?" diye sormuş adamlardan biri.

"Evet," diye karşılık vermiş Nuriel, bu garip soruyla ondan ne istediklerini anlayamamış.

"Karın nerede çalışıyor?"

"Falanca yerde," demiş Nuriel. Hemen o anda Nuriel'i alıp söylediği yere gitmişler, kadını fabrikadan çıkarmışlar. Kadın, kocasını iki adamla birlikte görür görmez Nuriel'in ceketinin göğsündeki ve sırtındaki boş yerlerin farkına varmış, dehşetle kocasına bakmış, Nuriel ona: "Ne olduğunu ben de bilmiyorum," demiş.

"Yıldızların," diye fısıldamış karısı.

Nuriel göğsüne göz atmış, ancak o anda sonunun geldiğini anlamış, ya son ya da bir adım öncesi, bundan çok daha önemsiz bir neden bile son demekmiş, getto yönetmeliğini oku da bak. Adamlar Nuriel ve karısıyla birlikte eve gitmişler, yolda onlara yanlarına neler alabileceklerini söylemişler. Lina evin önünde oynamıyormuş, koridorda da değilmiş, annesi ona evden dışarı çıkmamasını sıkı sıkıya öğütlemişmiş. Ama anneyle baba işteyken çocukların ne yaptığı bilinmez ki, keşke bu seferlik söz dinlememiş olsa. Lina odada da değilmiş, dolayısıyla annesiyle babasının o saatte eve dönmelerine şaşırıp ne olduğunu sormamış, adamlar da Nuriel'in karısından başka bir kimsesinin olduğunu anlamamışlar. Nuriel'le karısı birkaç parça eşya toplamışlar, adamlar yanlarında durup her şeyin kurallara uygun olmasına dikkat etmişler. Nuriel uyurgezer gibi hareket ediyormuş, karısı onu dürtüp elini çabuk tutmasını söylemiş. Adam bu sözlerin ne anlama geldiğini kavrayıp acele etmeye başlamış, çünkü Lina her an odaya girebilirmiş.

Merdivenlerden inerken koridor pencelerinin birinden Lina'nın avluda oynamakta olduğunu görmüş Nuriel (bütün bunların görgü tanığı yok, ama belki de başka türlü değil, tam böyle olmuştur). Lina, iki avlu arasındaki alçak duvarın üstünde dengesini bulmaya

çalışıyormuş, oysa babası, duvara çıkmasını kim bilir kaç kez yasaklamışmış, çocuk işte. O hafta gece vardiyasında çalışan bir komşularıyla merdivende karşılaşmışlar; kadın, Nuriel'in karısının Nuriel'e, durmadan pencereden bakmamasını, basamaklara dikkat etmesini, aksi halde tökezleyip düşeceğini söylediğini duymuş. Nuriel karısının sözüne uymuş, düşmemiş, başka olay çıkmadan sokağa ulaşmışlar, işte o günden beri Lina'nın annesiyle babası yok. Çok geçmeden Nuriel'lerin odasına yeni bir aile yerleştirilmiş, o zamanlar durmadan yeni birileri geliyormuş. Lina'nın kalacağı yer sorun olmuş, kimse onu sürekli olarak yanına alamıyormuş, yeterince yer olmadığından ya da kötü niyetten değil, ani bir kontrol gelirse çocuğu nereden bulduklarını söyleyecekler? Haftalarca herkes Lina'nın aranmasını beklemiş, herhangi bir resmi dairedeki herhangi biri, herhangi bir evrakı karıştırırken üç Nuriel yerine sadece ikisinin gönderildiğinin farkına varabilirmiş, ama hiç ses çıkmamış. Sonunda, komşu kadınlardan birkaçı küçük tavan arasını temizlemişler, Lina'nın yatağıyla hâlâ birkaç parça eşyasının bulunduğu komodini yukarı taşınmış, Lina en üst katta oturmaya başlamış. Ancak hiçbir yerden soba bulamamışlar. Çocuğu olmayan Jakob, çift battaniyenin de para etmediği en soğuk gecelerde riske girip Lina'yı gizlice yatağına alıyor. Lina'ya en çok Jakob sahip çıkar olmuş, Lina'nın Jakob'u parmağında oynatmak için iki yıl zamanı varmış, bu süre yetmiş de artmış bile.

Bu gece çok soğuk değil, hele en soğuk gece hiç değil, Lina tek başına yatmak zorunda kalacak, Herschel Schtamm bütün gün feci şekilde terlemiş. Jakob Lina'ya uğruyor, her akşam uğrar, Lina yatıp gözlerini kapamış. Jakob onun uyumadığını biliyor, Lina da Jakob'un bunu bildiğini biliyor, her akşam başka bir oyun oynuyorlar. Jakob cebinden bir kesekâğıdı çıkarıyor, kâğıtta bir havuç var, havucu yatağın yanındaki komodine bırakıyor, ardından bu akşamki oyununu yapıyor. Kesekâğıdını şişirip patlatıyor, ama Lina, gözlerini açmadan, daha kâğıt patlamadan gülmeye başlıyor, nasıl olsa bir şeyler olacağını biliyor. Dediğim gibi, kâğıt patlıyor, Lina yatağında doğrulup Jakob'a hak ettiği öpücüğü veriyor, çok daha iyi olduğunu iddia ediyor. Yarın yataktan kalkmak istiyor artık, bu boğmaca da sonsuza kadar sürmeyecek ya, ama Jakob buna tek başına karar vermeye yanaşmıyor. Elini Lina'nın alnına

koyuyor.

"Hâlâ ateşim var mı?" diye soruyor Lina.

"Derecem yanlış değilse pek az."

Lina havucu eline alıp ateşin ne olduğunu soruyor, havucu yemeye başlıyor.

"Bunu sana başka sefere anlatırım," diyor Jakob. "Profesör bugün geldi mi?"

Hayır, profesör henüz gelmemiş, ama dün geldiğinde Lina'nın durumunun iyiye gittiğini söylemiş, Jakob da her defasında başka sefere demekten vazgeçip artık gaz maskesinin ne demek olduğunu anlatmalıymış, yalnız gaz maskesi değil, salgın, balon, sıkıyönetim, Lina ötekileri unutmuş bile, ama Jakob şimdi de ateş konusunda bir açıklama borçluymuş.

Jakob, keyfi yerine gelmiş gibi görünen Lina'nın sözünü kesmiyor, havuca karşılık üç sigara vermek zorunda kaldığını düşünüp üzülüyor belki de, bir dahaki sefere mutlaka daha ucuza almalı. Konuşma sonunda karşılıklı sohbete dönüşüyor, Lina gerçek bir sohbet ustasıdır, yeter ki eline fırsat geçsin.

"İş nasıl?" diye soruyor Lina.

"Her şey yolunda," diyor Jakob, "ilgine teşekkür ederim."

"Orası da çok sıcak mıydı? Burası pek sıcaktı."

"İdare ediyordu."

"Bugün neler yaptınız? Yine lokomotife bindin mi?"

"Bunu da nereden çıkardın?"

"Geçenlerde Rudpol'a kadar gidip gelmiştin ya, hatırlamıyor musun?"

"Ya, unutmuşum. Ama bugün binmedim, lokomotif birkaç gündür bozuk."

"Nesi var ki?"

"Tekerleklerinden biri kopmuş, yenisini bulamadık."

"Yazık. Mischa nasıl? Kaç gündür görünmedi."

"Çok işi var. Bak, iyi ki aklıma getirdin, sana selam söyledi."

"Sağol," diyor Lina. "Sen de ona selam söyle."

"Baş üstüne."

Bu konuşma saatlerce, yirmi havuç boyunca devam edebilir, neden söz ettiklerinin hiç önemi yok, kapı açılıp Kirschbaum içeri girene kadar konuşuyorlar.

Başlarken başka şeye niyet etmiş olmasaydım, sizlere Kirschbaum'un hikâyesini anlatırdım, belki günün birinde dayanamayıp anlatırım. Daha önce birkaç kez karşılaştığımız halde adımı bile bilmiyordu. Aslında ben onu Jakob'un ender olarak anlattıklarından tanıyorum, sadece laf arasında adı geçtiği halde merakımı uyandırmıştı, Kirschbaum'un hikâyemde büyük bir rolü yok, her şeyden önemlisi Lina'yı iyileştirmiş olması. Kirschbaum yıllar önce ünlü biriymiş, Rosa'nın babası türünden değil, gerçekten ünlü, imzalı mühürlü, binlerce ödül almış, Krakau hastanelerinden birinin başhekimi, aranan bir kalp uzmanıymış. Dünyanın her yerinde üniversitelerde konferanslar verir, su gibi Fransızca, İspanyolca ve Almanca konuşurmuş, Albert Schweitzer'le ara sıra mektuplaştığı da söylenir. Kirschbaum'un hastası olmak öyle kolay iş değilmiş; adam hâlâ, elinde olmadan, herkesin saygı gösterdiği birinin asaletini sergiliyor. Elbiseleri en iyi cins İngiliz kumaşından, zamanla dirsekleri ve dizleri biraz aşınmış, ama eskisi kadar biçimli, hepsi de bembeyaz saçlarıyla tezat oluşturacak kadar koyu renk.

Kirschbaum, bir an bile Yahudi olduğunu düşünmemiş, babası da doktormuş, ne demek bu, Yahudi kökenli olmak, insan bunun anlamından haberi bile olmadan Yahudi olmaya zorlanıyor. Şimdi çevresinde sadece Yahudiler var, hayatında ilk defa yalnız Yahudilerden oluşan bir toplulukta bulunuyor, Kirschbaum bu insanların benzerliklerini bulabilmek için uzun uzadıya düşünmüş, ama boşuna, kendi aralarında göze çarpan bir ortak noktaları yok, hele Kirschbaum'un onlarla ortak noktası hiç yok.

Çoğu kişi Kirschbaum'u hilkat garibesi olarak görmekte, Kirschbaum bu durumdan hiç memnun değil, dostluğu saygıdan üstün tutuyor, uyum sağlamaya çalışıyor, ama pek beceriksizce davranıyor, oysa çevresindekiler ondan olağanüstü bir şeyler beklemekteler, üstelik bazı durumlarda kolaylık sağlayacak mizah anlayışından da tümüyle yoksun.

Kirschbaum tavan arasına geliyor, Lina'ya bir tencere çorba getiriyor, otuzunda biri gibi yaylanarak yürümekte, tenis kulübü genç kalmasını sağlamış.

"Hepinize iyi akşamlar," diyor Kirschbaum.

"İyi akşamlar, hocam."

Jakob yatağın kenarından kalkıp Lina'yı muayene edecek olan Kirschbaum'a yerini veriyor, Lina geceliğini çıkarmaya davranmış bile, çorba henüz çok sıcak, her seferinde çorbadan önce muayene faslı geliyor. Jakob pencereye yaklaşıyor, cam açık, alt kenarı döşemeye dayanan ufak bir pencere, yine de kentin yarısı görünüyor. Belki güneş batmak üzere, evler griyle altın sarısı, barış dolu. Ruslar bütün sokaklardan geçecekler, geçmedikleri bir tek yol bile kalmayacak, o kahrolasıca yıldızlar kapılardan indirilecek, yerleri açık renk kalacak, tıpkı gereğinden uzun süre duvarda asılı kaldıktan sonra günün birinde hak ettikleri çöplüğü boylayan çirkin resimler gibi. İnsan, tıpkı başkalarının yaptığı gibi artık iç açıcı düşüncelere zaman ayırabiliyor, Kowalski bir mucizeden söz etmiş sanki. Gelecek aşağılarda bir yerlerde gizlenmiş, artık büyük maceralar istemez, varsın gençler atılsın bunlara, dükkânı yeniden badana etmek gerekecek, birkaç masa daha koymalı, bir zamanlar alınması imkânsıza yakın olan alkollü içki ruhsatı da alınabilir belki, bakalım. Kiler bölümünde Lina'ya bir oda hazırlanabilir, Allah vere de akrabalarından birileri kapıya dayanıp kızı almak istemese, sadece annesiyle babası alabilir, ama onlar da hayatta mı acaba? Lina gelecek yıl okula başlar, gülünç, dokuz yaşında genç bir kız birinci sınıfa gidecek. Birinci sınıf, yaşı büyük çocuklarla dolup taşacak, bunların fazla zaman kaybetmemeleri için bir çare bulunur belki. Lina'ya önceden bir şeyler öğretilebilse iyi olur, en azından okumayla biraz hesap yapmayı öğrenebilse, insan bunu neden vaktiyle akıl edemiyor, neyse, hele önce iyileşsin bakalım.

"Artık size de söyleyebilirim," diyor Kirschbaum. "Bu genç hanımın durumu oldukça kötüydü. Ama uslu genç hanımlara genellikle yardım edilebilir. Hasarın büyük bir kısmını giderdik. Derin nefes alıp soluğunu tut!"

Dolabın alt rafında eski bir kitap duruyor, Afrika yada Amerika seyahatnamesi, pekâlâ okuma öğretmeye yeter, içinde birkaç resim bile var. Bir yolunu bulup Lina'yı özendirmek gerek, yoksa canı istemedi mi ne yapsan boşuna. İlk fırsatta onu evlat edineceğim, tabii onun haberi olmadan annesiyle babasının akibetlerini araştırırım, birini nüfusuna geçirmek pek kolay iş değilmiş, bir sürü formalite, devlet daireleri falan, bu yaşımda çocuk sahibi de olacağım. Bu işte Almanların da payı var, Rusların da, kimin payı daha büyük acaba?

Artık bitmez tükenmez masallara son diyeceğim ona, prensler, cadılar, büyücüler, haydutlar bir yana, gerçek bunlardan çok farklı, sen de artık anlayacak yaşa geldin, bak bu A harfi. Adım gibi eminim ki, A da ne demek diye soracak, ne işe yaradığını bilmek isteyecek, pek pratik yaradılışlıdır, onun yaşında soru sormak çok önemli, ileride hayat şartları zorlaşabilir. O çocukluğunun sekizinci yılında, ben ancak iki yıllık babayım.

Kirschbaum stetoskopu Lina'nın göğsüne dayayıp bütün dikkatiyle dinliyor, birdenbire gözlerini iri iri açıp son derece şaşırmış numarası yaparak Lina'ya bakıyor: "Bu da nesi? İçinde biri ıslık mı çalıyor?" diye soruyor.

Lina keyifle Jakob'a bakıyor, Jakob nasıl başladığının farkında değil, ama devam ediyor, Kirschbaum'un yavan şakasını berbat edecek değil ya, Lina hocanın aptallığına, ıslığın onun göğsünden değil, Jakob amcadan geldiğini anlamamasına gülmeye başlıyor.

Önemli olayların gölgeleri kendilerinden önce gelir diye bir deyim vardır, neden acaba, ortalıkta hiç gölge yok, önemsiz birkaç gün geçiyor, tarih yazarlarını hiç ilgilendirmeyecek türden. Ne yeni bir emir, ne görünüşte herhangi bir olay, bir şeylerin değiştiğini gösteren, elle tutulur hiç ama hiçbir belirti yok. Kimileri Almanların biraz daha ılımlı davrandığını fark etmiş, kimileri hiçbir şey olmamasını fırtınadan önceki sessizlik olarak yorumluyor. Ama bana kalırsa fırtınadan önceki sessizlik yalan, fırtına başladı bile, hiç değilse ilk belirtileri ortada, korkanların, tahminde bulunanların, umutlarını dile getirenlerin, dua edenlerin mırıltıları, Peygamberlerin çağı açıldı. İki kişi kavga etse mutlaka planları yüzünden kavga ediyorlar, benim planım seninkinden daha iyi, herkes heyecanlı, herkes akıllara sığmayan haberi almış. Almayan varsa keşiş gibi yaşıyor demektir, gerçi getto, haberin kaynağını herkesin öğrenemeyeceği kadar büyük, ama Ruslar bütün kafalara yer etmiş. Eski borçlar önem kazanıyor, alacaklılar utana sıkıla borçluları ikaz ediyor, genç kızlar gelinlik çağına geliveriyor, yılbaşı yortusundan önceki hafta düğün kurulmalı. İnsanlar tümüyle aklını kaçırmış, intiharların sayısı sıfıra düşüyor.

İşin sonuna yaklaşıldığı şu sıralarda biri vurulacak olursa geleceğini de kaybetmiş demektir, aman, Tanrı aşkına, Majdanek'e

ya da Auschwitz'e neden olacak bir şey yapmayın, nedenlerin önemi varsa tabii, dikkatli olun Yahudiler, çok dikkatli olun, düşünmeden adım atmayın.

Ortalık çoktan iki partiye bölünmüş, Jakob'un sadece dostları değil, tüzüğü olmasa bile ciddi tezler savunan, altyapısı olan, inandırma gücü yüksek iki partisi var. Birinci partidekiler yenilik peşinde koşuyor, bir gece önce ne olmuş, hangi taraf kaç kayıp vermiş, hiçbir haberi şu ya da bu sonuç çıkarılmayacak kadar önemsiz bulmuyorlar. Ötekiler, Frankfurter'in partisi, haberden bıkmışlar, radyoyu sürekli bir tehlike kaynağı olarak görüyorlar, Jakob istese onları kolayca yatıştırabilir, istasyonda, dönüş yolunda, evde dile getirdikleri kaygıları duyar gibi oluyorum. Safdilliğinizle başınızı belaya sokacaksınız, diye uyarıyorlar, Almanlar ne kör, ne de sağır. Getto emirleri de nezaket kuralları önerisi değil, orada radyo dinlemenin ne demek olduğu açık seçik yazıyor, birinin radyo dinlediğini bildiği halde haber vermeyenlere ne yapılacağı da yazıyor. Rahat durun da köşenizde bekleyin, Rıslar gelecekse gelecek, gevezelik ederek onların gelişini hızlandıramazsınız. Her şeyden önemlisi, binlerce ölüme neden olabilecek şu uğursuz radyodan söz etmeyin artık, onu bir an önce yok etmek gerekir.

İşte durum bu, Jakob'un yalnızca dostları yok, ama o bunun farkında değil, olması da mümkün değil. Bilgi alabilmek için çevresini kuşatan meraklılar, yüzlerce Kowalski, bunu ona dünyada söylemezler, zira Jakob işkillenip fikir değiştirebilir, susmaya başlayabilir, iyisi mi, onlar susuyorlar. Uyaranlar ise hiç mi hiç söylemiyorlar, Jakob'un dikkatini çekmek üzere elçi göndermiyorlar, başlarını derde sokabilirler. Kimse onları Jakob'la birlikte gördüğünü söyleyemesin diye Jakob'un yanına bile yaklaşmıyorlar.

Örneğin bukleli Herschel Schtamm ötekilerden biri, hiçbir şey duyup bilmek istemeyenlerden, suç ortağı olmamaya çalışanlardan. İstasyonda Jakob'un ağzından duyduğumuz taze haberlere göre Rusların başarılarını gizlice değerlendirdiğimizde Herschel birkaç adım öteye gidiyor, ama fazla uzaklaşmıyor, tahminimce konuşmaları duyabilecek mesafede kalıyor. Hiç değilse dışarıdan bakıldığında bu konuşmalara katılmıyor gibi görünme kaygısı açıkça belli. Gözlerini kayıtsız bir tavırla raylara çeviriyor ya da olan biteni onaylamadığını belli eden keskin bakışları birimize isabet edi-

yor, ama terleten kürk kasketinin altında tavşan gibi kulaklarını dikmiş de olabilir.

Jakob'un radyosunu günlerce hayati tehlike barındıran bir toz yuvası haline düşüren elektrik kesintisini Herschel kendine mal ediyor. Gerçi herkesin içinde söylemiyor, böbürlenmekten hoşlanan biri değildir, ama akşamı sabahı onunla aynı odada geçiren, her gece de aynı yatakta yatan ikiz kardeşi Roman'dan duyduk, onun bilmesi gerekir. Herschel'e bu marifeti nasıl becerdiğini soruyoruz, birkaç gün boyunca mahallenin bir bölümünü elektriksiz bırakmak kolay iş sayılmaz ne de olsa, yüz hatları yumuşuyor, kıl payı atlatılmış tehlikeden sonra neredeyse gülümseyecek, ama susmakla yetiniyor. Bunun üzerine: "Nasıl oldu Roman? Bunu nasıl becerdi?" diye soruyoruz. Roman anlatmaya başlıyor. Yatmadan önceki dakikalar bir köşede sessizce dua etmekle geçermiş, radyodan sonra değil, eski alışkanlık. Roman yatakta oturur, tek yorganı başlarına çekecekleri anı sabırla beklermiş, artık Herschel'den acele edip bir an önce yatağa girmesini istemiyormuş, zira duanın aceleye gelmemesi gerektiğini öğrenmiş. Herschel'in şarkıya benzeyen tekdüze mırıltılarına kulak vermezmiş, verse de ne olacak, Roman tek kelime İbranice anlamaz, ama bir süredir kulağına bildik sözcükler de çalınmaktaymış. Herschel, sevgili Tanrı'ya rahmet, iyilik gibi beylik istekler yöneltmek dışında soyut bilgiler de vermeye başladığından beri başkalarının da anlayabileceği bir dil kullanır olmuş. Roman, kardeşinin neden etkilendiğini, neden azap duyduğunu tek tük kelimelerden çıkarıyormuş, olağanüstü bir şey yokmuş ortada, kendisi dua edecek olsa bunlardan farklı şeyler söylemezmiş. Kardeşi Tanrı'ya her akşam açlıktan dem vuruyor, sürgünden ve nöbetçilerden dayak yeme korkusundan söz ediyor, O'nun haberi olmadan böyle şeylerin kesinlikle olamayacağını anlatıyor, bir an önce inayet edip bir şeyler yapmasını, mümkünse elini çabuk tutmasını, işin beklemeye tahammülü olmadığını söylüyor, anladığını belirten bir işaret vermesini rica ediyormuş. İşaret bir türlü gelmek bilmiyor, Herschel sabır sınavında üstün başarı göstermekte, her gün Tanrı'nın olayları değiştirecek katkısını arayıp duruyor, ama boşuna. Nihayet beklenen işaret görünüyor, ilahi gücün her belirtisi gibi bu da hiç beklenmedik bir anda, üstelik en imansızın bile kuşku dolu sözlerini ağzına tıkacak kadar heybetli

bir şekilde görünüyor.

O akşam radyodan, son günlerde her şeyi etkisi altına almış bu dertten söz edilmekte, Herschel, gevezelerin düşüncesizlik ve bir anlık dikkatsizlikle bir Alman kulağını görmezlikten gelmeleri halinde neler olabileceğini Tanrı'ya bütün ayrıntılarıyla anlatıyor, gevezeler yürürlükteki yasalara göre yargılanacaklar, ama yalnız onlar değil, tanıklar da yargılanacak. Hepimizin tanık olduğunu, haberin kimseye değmeden geçmediğini ileri sürecekler, üstelik hakları da olacak. Ayrıca rastlantı sonucu yakınlarda bulunan kulağın ille de Alman kulağı olması şart değil, kılık değiştirmiş kulaklar da var, aramızda kaç casus dolaştığını en iyi sen bilirsin. Belki de birisi yakasını kurtarmak için kendiliğinden ihbar edecektir, ahlaksızlar her yerde, bunu da biliyorsun, sen istemesen dünyada olamazlardı. Bunca yıl koruyucu elini üzerimizden eksik etmedin, bizi beterin beterinden korudun, şimdi sona bu kadar az kalmışken başımıza en büyük felaketin gelmesine izin verme, kendin aşkına verme. Almanlara radyoyu duyurma, neler yapabileceklerini biliyorsun. Sana bir öneride bulunmama izin verirsen, daha da iyisi o kahrolasıca radyoyu yok et, en hayırlı çözüm bu olur.

Tam o sırada tavandaki ampul birdenbire göz kırpmaya başlıyor, Herschel önce dikkat etmiyor, ama biraz sonra iri iri açılmış gözlerini yukarıya dikiyor, bunun ne anlama geldiğini bir anda anlıyor. Tanrı ona kulak vermiş, duaları boşa gitmemiş, beklenen işareti tam zamanında gönderiyor, hem dualarını kabul ettiğinin kanıtı, hem de bundan daha uygunu düşünülemeyecek bir işaret, Tanrı böyledir işte! Elektrik olmazsa radyo da nihayet dilini tutmak zorunda kalacak, Herschel ne kadar yürekten dua ederse lamba da o kadar titriyor. Roman, Herschel'i gayrete getirmek için "Dayan, peşini bırakma!" diye sesleniyor, ama aslında bunu söylemesine gerek yok, Herschel işin ucunda ne olduğunu biliyor, ödül olarak sonsuz mutluluğa ulaşmak söz konusuyken alaycıların akıl öğretmesine gerek yok. İçtenlikle bu özel ilişkiyi sürdürüyor, ta ki sonuca ulaşana kadar, nihayet lamba sönüyor, artık son söz söylenmiş demektir. Herschel pencereye koşuyor, dikkatle karşıdaki evlere bakıyor, hiçbir perdenin ardından ışık sızmamakta, Jakob Heym'ın pencereleri de karanlık. Seni susturduk dostum, artık ilahi

sessizliğe kavuştuk, o korkunç kutuyu al da başına çal, bundan sonra işine yaramayacak. Gafletin yüzünden arıza sandığın elektrik kesintisinin yarın ortadan kalkacağını sanma sakın, en üst makamdan gelen kontaklar uzun sürer.

Herschel işini bitirdikten sonra gururla ve koşullar elverdiğince mutlulukla yatağa girip istifini bozmadan Roman'ın tebriklerini kabul ediyor.

Jakob'un çevresindeki yüzler kaygılı, acaba ne olacak, herkes boşlukta, dünyada ne olup bittiğinden kimsenin haberi yok. Bu dayanılmaz durum üç gündür sürüyor, elektrik kesintisi değil, doğal afet, başımıza bu da mı gelecekti. İyi haberlere alışmakta acele etmişiz, her sabah birkaç kilometrenin tiryakisi olmuştuk, bütün gün ümitlenecek, konuşacak bir şeyler buluyorduk. Oysa şimdi hüzünlü bir suskunluk hüküm sürüyor, sabah ilk işimiz elektrik düğmesine basmak oldu, bazılarımız bunun için gece yataktan bile kalkmış, düğmeye bastık ve korktuğumuz cevabı aldık, Jakob'un bugün de bizden fazla bir şey bilmediğini öğrendik. Ancak elektrik Jakob'u eskisi gibi bilge yapabilecek, karanlık güçlerin kestiği elektrik gelip bütün odalarda lambalar tekrar yandığı zaman onun ışığı olağanüstü parlayacak, ama kim bilir ne zaman.

Kaygılanmak için yeni bir nedenin ortaya çıkmasından etkilenmeyen tek kişi Jakob, kaderin bu darbesi nasılsa ona isabet etmemiş. Dış dünyayla bağlantısı kesilmiş değil, var olmayan bir şey kesilemez, bağlantı eskisi kadar yetersiz, ama Jakob bunu ancak şimdi itiraf edebiliyor. Talih kuşunun kimin başına konacağı hiç belli olmuyor, gerçi elektrik kesintisi kılığına girmiş pek küçük bir talih kuşu, ama olsun, ilk Rus çehreleri kentin varoşlarındaki nöbetçileri şaşırtıncaya kadar sürsün. Jakob hiç değilse daha rahat soluk alabiliyor artık, o da başkaları gibi sıradan biri, kimse onu başkalarından çok şey bilmeye zorlamıyor, ama yine de rol yapmak zorunda. Durmadan rol yapıyor, rahatlamasının önemli nedenlerinden biri olan elektrik kesintisine hiç üzülmediği halde üzülmüş gibi görünüyor. Gördünüz ya arkadaşlar, elimden geleni yapıyorum, koşullar elverdiğince size en yeni, en iyi haberleri ilettim, her gün avunacağınız bilgiler verdim, keşke o beklenen âna kadar haber vermeye devam edebilseydim, ama sizler de gö-

rüyorsunuz ki elim kolum bağlandı.

Ertesi sabah yarışı yine Kowalski kazanmış, Jakob'la birlikte yük taşıyor, ama yarış artık eski yarış değil, Jakob bir gecede sıradan bir işçi oluvermiş, yaşı geçkin, kolları enikonu güçsüz, kimsenin eş olmak istemediği biri haline gelmiş. Kowalski daha çok alışkanlıktan Jakob'a eş olmuş, ya da eski dostlukları yüzünden, sandıkları birlikte taşıyorlar. Uzun süredir bu kadar sessiz olmamışlar, Kowalski'yle ötekilerin soru yağmuru kesildiğinden beri sandıklar Jakob'a biraz hafiflemiş gibi geliyor, Kowalski ise cevap alamadığından beri sandıkların biraz daha ağırlaştığını düşünüyor olmalı, bundan da anlaşıldığı gibi ağırlık mutlak bir değer değil. Son olarak, Tanrı korusun, Jakob'un evinde de elektrik kesilip kesilmediğini sormuşlardı, Jakob kesin ve gerçeğe uygun olarak evet cevabını verdi, uzun zamandır ilk kez katıksız gerçeği söyleyebildiğine sevinmişti, o zamandan beri herkes gibi onun da çevresinde ses çıkmıyor. Elektrik gelene kadar bu durum böyle kalacak, kimse Jakob'un soğukkanlılığına şaşırmasın.

Çorba düdüğü çalınca yan yana güneşe oturuyorlar, Kowalski iç çekiyor, çorbasını kaşıklıyor, yine iç çekiyor, çorbadan değil iç çekişleri, çorba her zamankinden ne daha iyi ne de daha kötü. Jakob son günlerde Kowalski'nin varlığından korkar olmuş, bilgi almak isteyenlerin içinde en gayretlisi Kowalski'ymiş, Jakob'u ne yemekte rahat bırakmış, ne uykuda, onu merakına acımasızca alet etmiş. Ama artık varlığı Jakob'u korkutmuyor, soru sormak boşuna, hava güneşli, barış içinde yan yana oturmuş, konuşmadan yemek yiyorlar, uzaklarda bir yerlerde Stalin'in askerleri bilinmeyen bir hızla yaklaşmakta.

"Bu elektrik kesintisi daha ne kadar sürecek dersin?" diye soruyor Kowalski.

"Umarım yirmi yıl sürer," diyor Jakob.

Kowalski gücenerek çorba tasından başını kaldırıyor, dostluğa yakışan bir cevap değil bu. Gerçi son günler, dış dünyayla tek bağlantı olan Jakob için hiç de kolay geçmedi, herkes bu fırsattan yararlanmak istedi, çevresini sarıp onu sorulara boğdular, tehlikeye de girmedi denemez, ama bizim durumumuzdakiler için bu kadarcık bir ek çaba zahmet mi sayılmalı? Senin yerinde olsa farklı hareket edecek biri düşünülebilir mi, içimizde arasan da bu-

lamazsın, oysa şimdi böylesine zararsız bir soruya nasıl da kötü bir cevap alıyor insan.

"Neden bu kadar tersleniyorsun?" diye soruyor Kowalski.

"Dünyada bilemezsin," diyor Jakob.

Kowalski omuz silkip yemeğine devam ediyor, bugün Jakob'la konuşulacak gibi değil, belki keyfi yoktur, zaten arada bir hep böyle kavgacı olur nedense. Bir zamanlar Jakob'un sevimsiz dükkânına gider, en keyifli haliyle içeri girip bir sürü boş masadan birine oturduktan sonra laf olsun diye Jakob'a işlerin nasıl gittiğini sorduğunda, Jakob bazen aklı başında birinden beklendiği gibi, şöyle ya da böyle gidiyor, diye normal cevap vermez, "Aptal aptal sorup durma, çevrene bak anlarsın!" diye onu terslerdi.

Rastlantı sonucu olmasa gerek, Kowalski'yle Jakob yalnız kalmıyorlar, Mischa yanlarına oturuyor, vaktiyle toptan ve perakende ıstampa ticareti yapan Lifschitz & Schwoch firmasının genç ortağı Schwoch'u da birlikte getiriyor. Jakob önce, güneşli bir köşede gözden uzak bir yer buldukları için oraya oturduklarını düşünüyor, ama çok geçmeden gözlerini kendisinden ayırmadıklarını fark ediyor, Mischa özendirmek ister gibi bakmakta, Schwoch ise kararsız. O anda bunun rastlantı olmadığını, işin içinde bilinmeyen bir şey olduğunu anlıyor, ufacık ayrıntılara dikkat etmeyi öğrenmiş. Mischa'nın bakışları "Haydi, konuş artık" anlamına geliyor, Schwoch'unkiler ise "Hayır, sen konuş" der gibi; bakışların ardı arkası kesilmek bilmeyince Jakob iki kaşık çorba arasında: "Sizi dinliyorum," diyor.

"Aklımıza bir şey geldi de Jakob," diyor Schwoch.

Buraya kadarı tamam, doğru dürüst bir fikir her zaman işe yarar, iyi fikirler solunan hava gibidir, söyleyin bakalım aklınıza geleni de, gerisini düşünürüz.

Ne var ki, Schwoch ürkek girişiminden sonra susmayı yeğliyor, tekrar Mischa'ya bakıyor, gözleriyle: "Sen söyle, daha iyi," demekte.

"Konu şu," diyor Mischa. "Radyoya elektrik gelmezse radyonun elektriğe gitmesi gerekir diye düşündük."

"Bana bilmece mi soruyorsun?" diye soruyor Jakob huzursuzca, oysa Mischa'nın sözlerinde anlaşılmayacak bir şey yok, bu gettonun bir yerlerinde hâlâ elektrik olduğunu söylemek istiyor, ne

fazlasını, ne de eksiğini, birazdan nerede olduğunu da söyleyecek, aklı başında biri bunu kolaylıkla anlayabilir.

"Kowalski'nin sokağında elektrik varmış," diyor Schwoch.

Jakob'u aydınlatmak üzere söylenmiş umut dolu bu cümle Kowalski'yi çorba tasının dibini kazımaktayken yakalıyor. Eli havada kalıyor Kowalski'nin, bir an gözlerini kapıyor, dudaklarından Schwoch'u cehenneme yollayan acı bir fısıltı yükseliyor, kenara çekiliyor. Fazla değil, sadece birkaç santimlik sembolik bir ara bırakıyor. Hiçbir şey duymamış, bu kaçıklar istedikleri kadar konuşsunlar, onu hiç ilgilendirmiyor.

Jakob, bu küçük işareti gözden kaçırmıyor, ne yazık ki gülümsemek mümkün değil, öğle molası bitmeden, Mischa'yla Schwoch'un planı başkalarının kulağına gidip uygun bulunmadan yapılması gereken önemli işler var. Kowalski'yi seçmekle baltayı taşa vurduklarından kesinlikle emin Jakob, bu yönden herhangi bir tehlike beklenmiyor, bunca yıl Kowalski'yle burun buruna yaşamış biri kimin kahraman olmadığını bilir. Kowalski müşterilerinin sakalını son modaya uygun olarak kısaltıp saçlarını yoldan geçenlerin dönüp de bakacağı kadar ustalıkla tarayabilir belki, ama ölüm cezasıyla yasaklanmış yayınları dinleyip başkalarına anlatmak gerekiyorsa daha aptal birini bulmanız gerekecek. Sorun kesinlikle Kowalski değil, daha çok onun yerine başkasının bulunabileceği kuşkusu, Kowalski'nin sokağı uzun. Başka biri çıkabilir, verin bakalım şu kutuyu, çaldırıp söyletelim de bize yeryüzündeyken bir cennet müjdesi versin, diyebilir.

Planlarını kökten yok etmek gerekiyor, bir sonuca varılmayınca – nasıl olsa varılamayacak – nedenini planda aramalılar, Kowalski'de değil. Kowalski yüzünün akıyla işin içinden çıkabilir, bu parlak fikri kötüleyecek, kesinlikle işe yaramadığını kanıtlayacak sözler bulunmalı. Haydi, gelsin bakalım kanıtlar, ama aceleyle nereden bulunacak, belki Kowalski'nin aklına bir şey gelir. Çünkü Kowalski artık Jakob'un dert ortağı oldu, ikisi de aynı zor yolun yolcusu, Kowalski de bütün gücüyle Mischa'nın ve Schwoch'un fikrini çürütmeye çalışacak, her şeyi söyleyecek, yalnızca çok korktuğundan söz etmeyecek. Boğazına kadar suya batırsınlar, bak o zaman nasıl konuşacak, artık bu kadar kısa sürede gökten düşer gibi bir çare bulmasını umut etmekten başka yapacak bir şey yok.

"Senden ne istediklerini duydun mu?" diye soruyor Jakob.

Kowalski başını Jakob'a çeviriyor, aklı bambaşka yerlerdeymiş numarası yaparak kusursuz bir saflıkla: "Benden mi?" diyor, ardından Schwoch'a dönüyor: "Neymiş?"

"Elektrikten söz ediyorduk," diye sabırla anlatıyor Schwoch. "Radyo sana götürülebilir, değil mi?"

Kowalski kötü bir şaka duymuş gibi soruyor: "Bana mı?"

"Evet."

"Radyo mu?"

"Evet."

"Harika!"

Bu budalalar beni öldürecekler, mahvedecekler, diye düşünerek, sanki başımda yeterince dert yokmuş gibi, üstelik felaketimden dünyanın en doğal olayıymış gibi söz ediyorlar.

"Ya sen Jakob? Sen ne diyorsun buna?"

"Neden olmasın?" diyor Jakob. "Karar senin. Ben kabul ediyorum."

Jakob ateşle oynarmış gibi görünüyor, ama Kowalski'den çok emin, üstelik Kowalski kaşla göz arasında kahramanlığa yükselse bile Jakob sonradan kararını değiştirebilir. Zaten buna gerek kalmayacak, Kowalski birinci sınıf öğrencilerine uygun bir aritmetik sorusu.

"Nasıl bir tehlikeye girdiğinin farkında mısın?" diye soruyor Kowalski, bunca dikkatsizliğe şaşırıp kalmış bir halde. "Radyo bana getirilebilir de ne demek? *Kim* getirecek? Ben? Sen? O? Kimden söz ediyorsunuz? Radyoyu gün ortasında mı gettodan geçireceksiniz? Yoksa, daha da iyisi, gece saat sekizden sonra mı?"

Öfkeyle arkasına yaslanıyor Kowalski, ondan istedikleri neredeyse komik, üstelik bunlar akıllı geçinen insanlar. "Geçit töreni düzenlemek istiyorlar. Devriyelerle nöbetçiler bu süre içinde uykuya yatarlar, iş bittikten sonra gidip uyandırır, işinize devam edin, radyo Kowalski'de emniyette, deriz!" Schwoch'la Mischa huzursuzlukla bakışıyorlar, planları didik didik edilince eskisi kadar parlak görünmüyor, Jakob da ciddi ve kuşku dolu gözlerle bakışmaya katılıyor. Kowalski'nin ısrarlı sözleri onu bile düşündürmüş gibi.

"Ayrıca önemli bir nokta daha var," diyor Kowalski. "Gettoda

bir radyo olduğunu artık pek çok kişi biliyor, ama radyonun Jakob'da olduğundan kimin haberi var? Biz istasyondakilerin, bir de olsa olsa komşularının. Şimdiye kadar her şey yolunda gittiyse, yani Almanların ruhu bile duymadıysa Jakob'un evinde namuslu insanlar oturuyor demektir. Benim evimde de öyle olduğunu nereden biliyorsunuz? Ben üç kişiyle birlikte oturuyorum. Üstte, altta, yanda gammazın ya da korkağın birinin olmadığını hanginiz garanti edecek? Ya işi gücü bırakıp Gestapo'ya gider, bildiklerini anlatırsa?"

Uzun bir sessizlik oluyor, Kowalski'nin sözleri ölçülüp biçiliyor, Schwoch alçak sesle: "Tüh, adam haklı," diyor. Mischa kararsızlıkla omuz silkiyor, Jakob ayağa kalkıyor. "Öyle diyorsanız ..."

"Tehlikeye girecek kadar acele etmeyin çocuklar," diyor Kowalski, "elektrik günün birinde gelecek. Yarın değilse öbür gün. Nasıl olsa Jakob bize Rusların nerede olduğunu vaktinde haber verir."

İşbaşı düdüğü çaldığında Mischa'yla Schwoch'un planı halledilip rafa kaldırılmış bile. Zekâsını kullanabilen yaratıklar olarak planın bütün ayrıntılarını tartışmışlar, zayıf noktalarını aydınlatmışlar, plan ışığa dayanamamış. Yazık, iyi olurdu, ama akıllı biri gözümüzü açtı. Schwoch'la Mischa boş yemek taslarını arabaya bırakıyorlar, neredeyse en sona kalmışlar, nöbetçi sabırsızlıkla, gözdağı verircesine bakıyor.

Jakob'la Kowalski yine baş başa kalıyorlar, ikisi de dertlerinin birinden kurtulmuş, bu da böylece atlatılmış.

"Ne fikir, ne fikir!" diyor Kowalski, Jakob'a değil de kendi kendine konuşur gibi, bu sözlerle olayı kapatıyor.

Lina kapının önünde tembel tembel duruyor, kaldırımın kenarında oturmuş alçak sesle konuşmakta olan Rafael'le Siegfried'e bakıyor, özellikle alçak sesle ve dikkatli konuşuyorlar sanki, yoldan biri geçecek olsa hemen susup gözlerini kısarak saf bir pozda güneşe bakıyorlar. Lina boşuna kulak kabartıyor, çok geçmeden çekingenliği bir tarafa bırakıyor, bu gösterişçilerin ne konuştuğunu duyabilmek için karşıdan karşıya geçiyor. Siegfried'in fazla zaman kalmadığını, Rafael'in de, evdekilere göre en çok birkaç gün kaldığını söylediklerini duyabiliyor. O anda Lina'nın farkına va-

rıyorlar. Ona kayıtsızca bakıyor, yüzlerinde en ufak bir hareket olmadan bu davetsiz konuğun gitmesini bekliyorlar. Ama daha çok beklerler, Lina yoluna devam etmiyor, olduğu yerde durup dostça gülümsüyor. Sonunda Rafael ayağa kalkıyor.

"Gel. Konuşacaklarımızı bunun duyması gerekmez," diyor.

Siegfried de aynı fikirde. Lina'nın karşısına boylu boyunca dikiliyor, sıska bir kız olmasa çoktan dayak yiyeceğini söylemekten kendini alamıyor. Lina bu tehdidi hiç etkilenmeden sineye çekiyor, zira ötekiler arkalarını dönüp evlerinin kapısında gözden kayboluyorlar. Lina birkaç saniye daha bekliyor, yabancı evlere girmesini kesinlikle yasaklamış olan Jakob uzaklarda, Lina çocukların peşinden gidiyor. Avlunun kapısından dikkatle başını uzattığında, Siegfried'le Rafael'in bir zamanlar marangoz Panno'nun atölye olarak kullandığı, hâlâ leş gibi tutkal kokan kömürlüğe girdiklerini görüyor. Kömürlüğün pencerelerinde cam yok, Lina bakmak bile gerekmeden biliyor, Rafael kalan camlardan sonuncusunu bir taş atışıyla kırarken yanındaymış. Siegfried'le Rafael'in karanlık fikirleri artık ondan gizli kalamayacak, ayaklarının ucuna basarak karanlık pencerenin dibine kadar yaklaşıp yere çömeliyor. Siegfried'e kalırsa artık konuşmaya başlayabilirler.

"Olsa olsa karakolu havaya uçururuz," dediğini duyuyor Siegfried'in.

"Ya bizi yakalarlarsa?" diye soruyor Raafael.

"Korkudan altına yapma hemen. Duydun ya, Ruslar geliyor. Hem onları havaya uçurursak bizi yakalayamazlar, çünkü hepsi ölmüş olacaklar. Ancak önceden yakalanmamaya bakmalıyız." Siegfried oldum olası yüksekten atıp tutar, Lina bu işten bir sonuç çıkmayacağına o anda bahse girmeye hazır.

"Becerirsek Rusların komutanı bize bir şey verir mi acaba?" diye soruyor açgözlü Rafael.

"Ne sandın? Madalya, ya da gerçek bir tabanca, belki yiyecek bir şeyler."

"Belki de hepsini verir."

"Verir tabii! Az mı ya? Evdekilere haber vermemiz gerekmez."

Arada bir sessizlik oluyor, bu iki budala, Rusların tıka basa dolu çantalarından neler çıkarıp da kahramanlıklarına ödül olarak vereceklerini hayal ediyorlar herhalde.

Rafael birdenbire üzgün bir sesle: "Yok, olmaz," diyor.

"Neden?"

"Dinamiti nereden bulacağız? Bendeki iki fişeği boşaltsak da yetmez."

"Doğru ya. Sizde başka yok mu?"

"Yok."

"Bizde de yok."

Lina gülüyor, eliyle ağzını kapamasa kahkahayı basacak, on yaşındaki oğlanlar ne kadar da aptal oluyor, inanılır gibi değil.

Rafael'in aklına yeni bir fikir geliyor: "Ne yapalım biliyor musun? Onları kilitleyelim."

"Kimleri?"

"Kimleri olacak, Gestapo'yu. Karakolun kapısını kapayıveririz. Gece hepsi uyuyorlar ya, o sırada kilitleriz. Kapılar şu kadar kalın, pencerelere de kendileri demir taktırdılar, kolay kolay çıkamazlar oradan. Ruslar geldiğinde de hepsini birden ele geçirmiş oluruz!" Rafael'in heyecandan soluğu kesilecek neredeyse.

"Ama anahtarımız yok ki!"

"Buluruz," diyor Rafael kendine güvenerek. "Babamın çekmecesinde en az yirmi anahtarlı bir anahtarlık var. Nasılsa biri uyar."

"Hiç de fena değil," diye homurdanıyor Siegfried. Bu harika planı önce kendisi akıl edemediği için nasıl kızdığı açıkça duyuluyor. Rafi'nin planını kötüleyebilse keşke, ama plan gerçekten iyi.

O sırada avlunun kapısı açılıyor, ufak tefek Bayan Bujok yaklaşıyor, haylaz oğlunu aramakta, ama bulamıyor. Yere çömelmiş Lina'nın gülümsediğini görüyor.

"Siegfried'i gördün mü?"

Lina iyice dalmış olmalı ki biraz korkuyor, Bayan Bujok'a bakıp yeniden gülümsüyor. Sıska kız, sözü çınlıyor kulağında, elle gelen düğün bayram, baş parmağıyla arkadaki kömürlüğü gösteriyor. Bayan Bujok kömürlüğe tehdit eder gibi bakıyor, bir an durup derin bir soluk aldıktan sonra kapısından içeri giriyor. Sıkı bir tokat sesi duyuluyor, ardından bir "Ah!" yükseliyor, "sana kaç kere söyleyeceğim pencerenin önünden ayrılma diye!", bir tokat daha, "haydi bakalım, sen de doğru evine, sersem!"

Avlu sessizliğe bürünüyor, Lina yerinden doğrulup eteğini silkeliyor, temsil bitmiş artık. Bayan Bujok kömürlükten çıkıyor, öfkeden yüzü kıpkırmızı olmuş. Siegfried bir eliyle annesinin elini, ötekiyle yanağını tutmakta. Neyse, hiç değilse ağlamıyor. Hızlı adımlarla dışarı çıkıyorlar, Siegfried Lina'yı fark etmiyor.

Lina da kapıya doğru ilerliyor, acelesi yok, aslında daha kalabilir de, ama Rafael yalnız olduğuna göre dinlenecek bir şey kalmamış. Rafael belki Lina'yla bile konuşmaya razı olacak, ama Lina oralı değil, artık canı istemiyor. Yirmi anahtardan hangisinin uyacağını oturup düşünsün bakalım, nasıl olsa bir şey çıkmayacak.

Lina gidiyor işte, kapıya gelince bir daha arkasına dönüyor, Rafael ne kadar da ağırdan almakta.

"İkiniz de pek aptalsınız!" diye kömürlüğe doğru bağırıyor Lina, bu hareketiyle hiç de sempati toplamıyor.

Ya direniş, diye soracaklar, direniş nerede kaldı? Kahramanlar acaba ayakkabı fabrikasında ya da istasyonda mı toplanıyor, hiç değilse birkaçı? Görüş kısıtlı olduğu için zor kontrol edilebilen güney sınırından gettoya silah sokulan gizli kanallar mı bulundu? Yoksa bu alçak kentte sadece Hardtloff ve adamlarının isteklerini harfi harfine yerine getiren insanlar mı oturuyor?

İster onları suçlayın, ister bizi, gerçekten sadece böyleleri oturuyormuş. Hak yerini bulsun diye tek kurşun olsun atılmadı, barış ve düzen kesinlikle korundu, direnişin eseri bile görülmedi. Belki de direnişin eserinin bile görülmediğini sanıyorum demem daha doğru olacak, her şeyi bilmem mümkün değil, ama bu savı kesin denecek kadar yüksek bir olasılıkla ortaya atıyorum. Olsaydı mutlaka ben de farkına varırdım.

Sadece Chana için bile olsa, kesinlikle eminim ki direnişe ben de katılırdım, sormaları yeterli olurdu. Ne yazık ki, savaşa davetiye çıkarabilecek olağanüstü insanlardan biri değilim, başkalarına önderlik edemem, ama yine de katılırdım. Yalnız ben değil, başkaları da katılırdı, keşke "Peşimden gelin!" diyecek biri çıkıverseydi, son birkaç yüz kilometre bu kadar uzun ve zorlu olmazdı. Başımıza gelebileceklerin en kötüsü anlamlı bir ölüm olurdu.

Bu arada Varşova ve Buchenwald konusunda okuduklarımdan

oldukça etkilendiğimi söyleyeyim, gerçi başka bir dünya, ama yine de karşılaştırılabilir. Kahramanlık konusunda çok şey okudum, belki gereğinden de çok, anlamsız bir kıskançlığa kapıldım dersem inanmayın. Her neyse, biz son dakikaya kadar sesimizi çıkarmadık, artık bunu ben de değiştiremem. Baskı altında tutulan bir halkın ancak kendi kurtuluşuna yardım ederse, kurtarıcısına yolun bir bölümünde olsun destek verirse gerçekten özgürlüğüne kavuşabileceğini bilmiyor değilim. Biz bunu yapmadık, ben olduğum yerden kıpırdamadım, emirleri ezberledim, onlara harfi harfine uydum ve sadece arada sırada zavallı Jakob'a bir yenilik olup olmadığını sordum. Sanırım bunu asla hazmedemeyeceğim, daha iyisini hak etmedim, ağaçlarla ilgili özel sorunlarım da kesinlikle buna bağlı, berbat duygusallığımla sulu gözlülüğüm de. Benim bulunduğum yerde direniş yoktu.

Düşmanlarına faydalı olan sana zararlıdır, derler. Bu konuda tartışacak değilim, zaten olsa olsa benim vereceğim gibi elle tutulur bir örnekle anlamlı bir tartışma yürütülebilir, ama ben tartışmak niyetinde değilim. Elektriği örnek göstermek istiyorum. Jakob elektriksiz de olabilir, eksikliğini hiç hissetmiyor, elektriksiz olabilir de ne demek, elektriksizliğin ne kadar iyi olduğu o güne kadar kimsenin aklından bile geçmemiş. Jakob'un, Ruslarla Lina'nın sağlığı dışında istediği bir şey daha varsa o da elektriğin gelmemesi. Ne var ki, Jakob tek başına, oysa biz kalabalığız, biz elektrik istiyoruz, biz hayallerimize kayıtsız şartsız teslim olmuşuz, kurtarıcılar hemen gelmese bile hiç değilse elektrik gelsin istiyoruz.

Az önceki örneğe dönecek olursak, Almanlar da elektriğin gelmesini istiyor, karakolda mum ışığında gözleri bozulacağından değil sadece. Kusursuz planları altüst oluyor, mobilya fabrikasından ne bir iskemle çıkıyor, ne bir büfe, araç gereç fabrikası kerpeten, çekiç, vida yapamıyor, ayakkabı yok, pantolon yok, Yahudiler işsiz güçsüz oturmakta. Aceleyle toplanan iki grup elektrikçi arızayı bulmak üzere çevreye yayılıyor, özel olarak çifte ekmek karnesiyle sigara karnesi almışlar, gece gündüz sigortaları kontrol ediyor, sokakları kazıp kabloları yer üstüne çıkarıyor, bakılacak her yere bakıyorlar, iyi dileklerimiz onlara eşlik etmekte. Boşa geçen beş gün sonra Hardtloff hepsini kurşuna dizdiriyor, sa-

botajdan söz ediliyor, düpedüz çılgınlık bu, zira elektrikçilerin hepsi de bir şekilde Jakob'un müşterilerindendi ve kendi çıkarları için arızayı bulmaya çalışıyorlardı. Karakolun önündeki alanda kurşuna diziliyorlar, isteyen gidip izleyebilir, bu size ders olsun, sizden isteneni yapın.

Ardından Almanların özel bir uzman grubu arabayla geliyor, Mars'lı yaratıklara benziyorlar. Dalgıçlar gibi giyinmişler, gülüyorlar, önemsenmenin tadını çıkarıyorlar, bunun da üstesinden geliriz, Erika, gösterin bakalım, beceriksiz Yahudiler nerede pes etmişler. İkinci günün sonunda arıza bütün çıplaklığıyla ortaya çıkıyor, bir sıçan sürüsü kabloyu kemirmiş, açgözlülüğün kurbanı olmuş, yeni bir kablo toprağa gömülüyor, gelsin bakalım büfeler, ayakkabılar, kerpetenler, vidalar, Jakob'un radyosu.

Bizi fidye karşılığında satmak istediklerinin doğru olup olmadığını öğrenmek istiyoruz. Doğruysa para nerede? Bir Yahudi devleti kurulacağının doğru olup olmadığını öğrenmek istiyoruz. Doğruysa, ne zaman kurulacak? Değilse, bunu kim engelliyor? Her şeyden önce, Rusların nerede kaldığını öğrenmek istiyoruz, üç haftadır ağzımızı sulandırıp duruyorsun, patates böreklerinle hiç becerememiştin bunu. Cepheyi ne zaman aşacaklarını anlat, hangi taktiği kullanıyorlar, esirlere esir gibi mi davranıyorlar, yoksa suçlu gibi mi, doğuda Japonlarla başları iyice belada mı, yoksa Amerikalılar Avrupa'ya çıkarma yapmasalar bile onları hiç değilse bu dertten kurtaracak mı? Ayrıca Kiepura'nın mesleğinde nasıl ilerlediğini, Amerika'ya uyum sağlayıp sağlayamadığını da öğrenmek istiyoruz. Bu arada bir sürü yenilik olmuştur, gerçi bizim için özel olarak haber özeti yayınlayacak değiller, elektriğimizin kesildiğinden haberleri bile yok, ama en taze yeniliklerin yanı sıra bu konularda da bir şeyler duyulabilir, hiçbirini atlama lütfen, duyuyor musun, hiçbirini.

Jakob acınacak halde. Kusursuz donatılmış bir bürosu olmalıydı, üç sekreterli bir karargâh, hatta beş sekreterli. Önemli başkentlerde ele geçirdikleri en ufak ayrıntıları bile karargâha zamanında bildiren güvenilir birer ajan. Sekreterlerin işi çok, karargâhta bu bilgileri ayıklayacaklar, önemli bütün gazeteleri okuyacak, bütün radyo istasyonlarını dinleyecekler, hepsinden bir özet

çıkarıp sorumlu kişi olan Jakob'a sunacaklar, Jakob ancak o zaman soruların aşağı yukarı üçte birini doğru olarak cevaplayabilir, gazeteler, radyo istasyonları ve ajanslar ne kadar doğruysa o kadar.

Düdüğün cebinde bir gazete var. Düdük, taş kulübeden çıkıyor, tahta bacağını sürükleyerek vagonlar boyunca yürüyüp Yahudilerin arasından geçiyor, onlar yanlarından topallayarak neyin geçtiğinin farkına bile varmıyorlar, gazeteyi ne yapalım, Jakob var ya. Sadece Jakob bakıp ilgileniyor, gözlerindeki büyüteç demiryolcunun cebindeki gazeteye yapışıp kalıyor, gerçek olaylar hakkında doğru ya da yalan haberlerin bulunduğu bir kâğıt parçası, ama ne olursa olsun, sessiz bir radyoyla kıyaslanamayacak kadar değerli. Gazete ani bir atak sonucu el değiştirse Jakob'un bitkin düşmüş hayal gücü rahatlayacak.

Düdük, dipteki rayların ardında amacına ulaşıyor, sadece Almanlara ayrılmış tahta bir kulübe, kapısındaki ufacık, yürek biçimindeki deliğin hemen altında öyle yazıyor, yüreği sonradan tahtaya oymuşlar, bana kalırsa ülkelerindeki geleneklere uymak için olsa gerek.

Jakob, Kowalski'yle taşıması gereken yükü düşünerek dikkatini dağıtmıyor, gözü kulübede, gazete sayfaları az önce göründüğü gibi tamamsa, demiryolcu da savurgan biri değilse, geriye biraz olsun kalması gerekir. Demiryolcu cimrilik etmezse kalan parçayı orada bırakacaktır. Hem savurgan olmamalı, hem de cimri, ne olumlu ne de olumsuz bir belirti var ortada, uygun bir fırsat çıkarsa Jakob kalan parçayı alacak. Ama nasıl bir fırsat çıkarsa çıksın, Jakob'un hayatı tehlikeye girecek, Almanlara ayrılmış tuvalette Yahudinin ne işi var, sizin için canımı feda etmeye hazırım dostlar. Mischa gibi patates çalmayacağım, o benden daha pratik zekâlı, iki kere iki gibi basit düşünüyor, işler yolunda giderse ben birkaç gram haber kaçıracak, bundan size bir ton umut yaratacağım. Anam beni daha akıllı bir kafayla doğursaydı, Şolem Aleyhem gibi hayal kurabilseydim, yok canım, onun yarısı kadar olabilseydim, bu küçük hırsızlığa hiç gerek kalmazdı, gazetelerin yazdığının on katını, çok daha iyisini yoktan var ederdim. Ama yapamıyorum, kendimden korkacak kadar tükendim, sizin için yapacağım, hem sizler hem de kendim için, kendim için de yapıyorum, çünkü kesin olan bir şey

varsa, o da tek başına hayatta kalamayacağım, ancak sizlerle birlikte yaşayabilirim. Bir yalancının arkadan görünüşü böyle işte, onların tuvaletine girip ne kaldıysa alacağım, yeter ki bir şey kalmış olsun. Düdük nihayet gün yüzüne çıkıyor, birkaç kez derin soluk alıp bir sigara yakıyor, bu rüzgârda ancak dört kibritle ateşleyebiliyor sigarasını, öyle ağırdan almakta ki, insanın içinden gırtlağını sıkıvermek geliyor, ama gazeteyi koyduğu cebi boş. Bir zamanlar gazeteler nasıldı, bizimkiler genellikle sekiz sayfadan oluşurdu, dört yaprak, onunkinin de öyle olduğunu varsayalım, normali bu. Bir sayfayı ikiye bölersin, bir daha yırtarsın, sonra bir daha, sayfa başına ne eder bu, bir dakika, sekiz parça eder. Dört kez de bölünebilir, ama o zaman parçalar iyice küçülür, o halde üç sefer yırttığını varsayalım, nasılsa yeterince kâğıdı var. Dört sayfa, çarpı sekiz, otuz iki parça eder, sağlıklı bir insana bu kadarı gerekmez, bir sayfayı yırtar, ötekileri okumak için ayırır. Ama hepsini yırtmış da olsa, artanları bilmezlikle deliğe atmadıysa mutlaka birkaç parça kalmıştır.

"Ne mırıldanıp duruyorsun?" diye soruyor Kowalski.

"Mırıldanıyor muyum?" diyor Jakob.

"Hem de nasıl. Dört, on altı daha bilmem kaç eder diye, ne hesaplıyorsun?"

Düdük nihayet taş binaya girip gözden kayboluyor, Jakob nöbetçilere bakıyor, biri kapıda boş durmakta, öteki vagonun basamağına oturmuş, neyse ki epey uzakta, üçüncüsü ortalıkta görünmüyor, içeri girmiş olabilir, nasılsa ortalık sakin diye bir yerlere gizlenmiş, kestiriyordur belki de, zaten hepsi üç kişi.

"İşine devam et, dönüp bana bakma," diyor Jakob.

"Neden?" diye soruyor Kowalski. "Ne oldu?"

"Onların tuvaletine gireceğim."

Kowalski şaşkın, işine devam etmiyor, bu çılgın herif içkiyle sigara bulmak için yakında taş binaya bile girer, nöbetçilerden ödünç almaya kalkar, o zaman da tıpkı birazdan yapacakları için olduğu gibi duvara dikiverirler onu.

"Aklını mı kaçırdın? Molaya kadar bekleyip çitin arkasına gidemez misin?"

"Hayır, gidemem."

Jakob eğiliyor, antrenmanlı biri gibi koşmaya başlıyor, sandık

yığınları hemen hemen bütün yol boyunca taş binadan görülmesini engellemekte, sadece son birkaç metre hariç, ne var ki bu da gerekli, son metreler de aşılacak, tuvalete girip kapıyı kapıyor. Ne kokudan söz edelim, ne de duvarlardaki karalamalardan, yüklü ganimet tuvalet kapağının kenarında durmakta. Ama önce yürek biçimindeki delikten dışarıya göz atıyor, kimse bir şeyin farkına varmamış, istasyon yüreğin orta yerinden görülmekte, işler yolunda gidiyor. Ganimet beklenen artıklardan oluşuyor, demiryolcu savurgan değilmiş, bıçakla kesilmiş gibi düzgün kenarlı birçok parça, parçaların altında yırtılmamış bir çift sayfa. Jakob, çalışırken hışırtı çıkarmamak için parçaları buruşturmamaya dikkat ederek gömleğinin içine yerleştiriyor, karnına değil, sırtına koymalı. Çift sayfa değersiz, daha doğrusu bir anlamda değerli, iki yanı da yukarıdan aşağıya kara çerçeveli ölüm ilanlarıyla dolu, aslında sevinilecek bir durum, ama bilgi değeri düşük. Şehit, şehit, şehit, şehit. Olduğu yerde bırakalım bunu, gereksiz ağırlık taşımayalım, kaşla göz arasında ezberleyiveririz, dört sayfa ölü, bizden sonra gelecek olan da keyiflensin. Yine de, kendi tuvaletimizdeymişiz gibi ağırdan almayalım, tehlikeye girecek kadar fazla zaman geçirmeyelim, tekrar işimizin başına dönelim, sabırsızlıkla paydosu bekleyelim, sonra gözlerden uzak odamıza gider, sırtımızı boşaltıp temizler, yeni radyomuzu çalmaya başlarız. Yarın yine gelir, malzeme yettiği sürece soru sorarsınız.

Jakob, işlerin yolunda gidip gitmediğini kontrol etmek için yine delikten dışarı bakıyor, hiçbir şey yolunda değil, hiçbir şey, dönüş yolu baştan aşağı mayın dolu, askerin biri kulübeye yaklaşıyor, kararlı adımlarla yaklaşıyor da denebilir. Parmakları palaskasının tokasını açmakta, tuvalete oturup rahatladığını hayal etmekte, kimse ona görünmeden kulübeden çıkamaz artık, şimdi ne yapacaksın. Jakob'un dizleri, geliş yolunu çabucak aşmış olsa da artık delikanlı olmadığını ısrarla hatırlatmakta, insan bunun farkına hep geç varır. Kapı kilitlenmiyor, budalanın biri çengelin takılacağı halkayı koparmış, kapalı tutmayı denesen bile bir omuzda içeri girecek, şaşkın şaşkın bakmakla kalmayıp kim bilir daha neler yapacak. Soğukkanlı olmalı, aklını başına toplamalı, şaşırtma avantajı bizde, o tam sekiz adım daha atacak. Kulübenin arka yüzündeki tahtalar en az beş dakikada sökülebilir, gereğinden fazla da gürültü çıkarır, beş

adım kaldı, tek çaren var, yerdeki oval delikten onların pisliğine atlamak. Delikten sığacak kadar zayıfsın, ama kendini yenemiyorsun.

Asker hiçbir dirençle karşılaşmadan kapıyı açıyor, açık bir gazeteyle karşılaşınca canı sıkılıyor, böyle utandırıcı bir durumda gazetenin hafifçe titremesi pek dikkat çekmiyor.

"A, özür dilerim!" diyerek kapıyı hemen kapıyor, gazetenin altındaki lime lime Yahudi ayakkabılarını fark etmemiş, pantolonun indirilmemiş olduğunu da görmemiş, gerçi pantolon görüntüyü bütünlerdi, ama Jakob bunu düşünecek kadar soğukkanlı değil, ayrıca zaman da çok kısa. Belki de böylesi daha iyi, fazla kamuflaj dikkat çeker, önemli olan askerin kuşkulanmadan kapıyı kapamış olması. Kısa bir süre beklemeye hazırlanıyor, palaskasını çıkarıp koluna asmış, kulübenin önünde gidip geliyor, hareketsiz durmaktan daha iyi böylesi.

Jakob ne kadar beklemeye hazırlasın kendini, gazetenin üst kenarından bakınca gri gölgenin gidip geldiğini delikten görüyor. Artık yalnız bir mucize kurtarabilir onu, gelişigüzel bir mucize olsun bakalım, beynini yormasına da gerek yok, mucizeler önceden hesaplanamaz. En çok iki dakikası daha var, fazla değil, beklenmedik bir şey gerçekleşmezse, ki gerçekleşmemesi daha akla yakın, şu son saat dedikleri ne kadar gülünç olacak.

"Elini çabuk tut arkadaş, bağırsaklarım bozuk," diye yalvardığı duyuluyor askerin.

Gazete parçaları Jakob'un sırtına yapışmaya başlıyor, olay inanılmaz bir şekilde tatlıya bağlanırsa, bunları kullanmadan önce kurutmak gerekecek. Jakob birdenbire yorulduğunu anlattı bana, korku ve umut bir anda yok oluyor, her şey garip bir biçimde hem ağırlaşıyor hem de hafifleşiyor, bacakları, gözkapakları, vatan için şehit düşenlerin dört sayfasının yavaşça kaydığı elleri.

"Marotzke'nin yine memleketine gitmek üzere izin aldığını duydun mu? Bu işte bir gariplik var! Üst düzeyde birilerini tanıyor mutlaka, öyle değil mi? O ikide bir de izne gidiyor, bizler ha bire beklediğimiz halde bu sarmısak kokuluların yanından ayrılamıyoruz."

Aman Tanrım, sarmısak, keşke bir diş olsun sarmısak olsa, sıcak ekmeğe incecik sürülse, seni gidi budala, tuvalette Schulz ya

da Müller olduğunu sanıyor, Marotzke'yi çekemeyen biri, aslında tam isabet, Marotzke denilen adam her kimse. Jakób kulübenin arka duvarına dayanıp gözlerini kapıyor, kahramanca bir şahlanış bekliyorsanız, daha çok beklersiniz, Jakob tükenmiş. Şimdi sıra dışarıdaki arkadaşta, olayı o geliştirmeli. Gidecek mi, yoksa bekleyecek mi, karın ağrılarıyla kapıyı açacak, şaşalayıp tekrar kapayacak mı, içeride şaşırmış birini görmeyecek. Bundan sonrası ona kalmış.

O sırada mucize üzerinde çalışmaya başlandığını kim bilebilir, kabataslak ortaya çıkmış bile. Orada bir de Kowalski var, bakışları dehşet dolu Kowalski, ne olduğunu biliyor, durumun farkında. Dışarıda bekleyen sıkışmış askeri, hâlâ direnmekte olan kapıyı görüyor, içeride kimin olduğunu biliyor, şimdiye kadar zaten korkudan ölmemişse kendisinin yardımı olmadan dışarı çıkamayacağını anlıyor. Kurtuluş, Alman'ın dikkatini çekmekte, duvara taş atıp, askeri kimin attığını görmek üzere arkasına baktırmak değil, hemen duruma elkoymasını gerektiren bir şey olmalı. Aklına üst üste dizilmiş sandıklar geliyor önce, iki metre boyunda, oldukça dengesiz bir dizi, alttan iki sandık çekilse, dizi eskisi kadar heybetli, yola çıkmaya hazır durmayacak, dengesini büsbütün kaybedecek, epey dikkat çekebilir. Böyle bir beceriksizliğe neden olan budalanın başına neler gelecek, ya böyle bir beceriksiz ortaya çıkmazsa Jakob'un başına neler gelecek, kırk yıllık dostluğun değeri nedir, Kowalski durmadan hesap yapmakta.

Jakob, uzaktan hafif bir gümbürtü duyuyor, insan gözlerini kapadığı gibi kulaklarını da kapayamıyor ki, ardından asker çizmelerinin hızla uzaklaştığını duyuyor. Gözlerini açması için yeterli bir neden bu, işte mucize tam böyle çalınır kulağa, başka türlü değil. Kollarıyla bacakları eski ağırlıklarına kavuşuyor, harekete geçiyor. Yürek biçimindeki delikten dışarıya göz atıyor, tehlike geçmiş gibi görünmekte, çevredeki Yahudiler işlerini bırakmış, hepsi aynı yöne, herhalde mucizenin olduğu yere bakıyorlar.

Kowalski sandık dizisinin altına girmeyi başarmış, gücü ancak yetmiş buna, sandıklardan biri başına düşmüş. Asker yıldırım gibi kulübenin önünden fırlıyor, körükörüne tuzağa düşüp Kowalski'nin üstüne saldırıyor, en iyi hokkabazlık numarası bile bu kadar kusursuz olamaz. Ama tokatlar yerini buluyor, başına düşen sandık

bunların yanında hiç kalır, Kowalski hafifçe inliyor, elleriyle yüzünü korumaya çalışıyor, affedilmez hatası için aceleci sözlerle özür diliyor.

Bizler kök salmış gibi yerimizde durmuş dişlerimizi gıcırdatıyoruz. Yanımdakilerden biri, Kowalski'nin sandıkları isteyerek devirdiğini söylüyor. Asker vuruyor da vuruyor, Marotzke yine memleket iznine gidecekmiş, oysa o gidemiyor, belki de gerçekten bu kadar beceriksizliğe sinirlenmiştir, ama ansızın işinin ortasında durakalıyor. İçinde bir şeyler kıpırdamakta, merhamet ya da yorgunluk değil, ishal hakkını istiyor, herkes açıkça görüyor durumu. Asker yüzünü buruşturuyor, bu arada özel olarak onun için boşaltılmış kulübeye doğru uzun adımlarla koşuyor. Daha doğrusu, önce: "Döndüğümde hepsini eskisi gibi üst üste konmuş göreceğim, anlaşıldı mı!" diye bağırıyor. Sonra uzun adımlarını sergilemeye başlıyor, her şeye rağmen pek komik bir manzara. Artık işin dayanacak yanı kalmamış, içeride gazete okuyan kim olursa olsun, hemen kulübeyi terk etmesini isteyecek, derhal, yoksa küçük bir felaket olacak. Neyse ki, buna gerek kalmıyor, kapıyı açtığında boş bir kulübeyle karşılaşıyor, küçük felaket son anda önlenmiş oluyor.

Biz izleyicilerden hiçbiri Kowalski'ye yardıma gitmeye ya da ona teselli vermeye kalkışmıyoruz, buraya çalışmaya gelmişiz, teselli etmeye değil. Kowalski yüzündeki kanları siliyor, dişlerini yokluyor, biri hariç hepsi yerli yerinde, aslına bakılırsa çok daha kötüsü de olabilirdi. Acıları geçecek, ama Jakob bizimle kalacak, savaştan sonra ona sifonlu, lüks bir tuvalet hediye ederiz, isterse saatlerce oturup can dostu Kowalski'yi düşünsün. Sandık dizisi kalıntılarının ardında, hâlâ sağını solunu yoklamakta olan Kowalski'nin arkasında mucize sonucu hayatı kurtarılmış olan kişi beliriyor. Jakob, Kowalski'nin yüzüne bakabilmek için bütün cesaretini topluyor, zira tehlikeli atağının nedenini Kowalski öğrenmemeli. Herkes bir yana, Kowalski asla öğrenmemeli, bu yüzden üzülmemeyi hak etti, Kowalski için bu olay, Jakob'un anlaşılması mümkün olmayan bir anlık sevdası yüzünden ölümün kenarından dönmesi olarak kalmalı.

"Teşekkür ederim," diyor Jakob dokunaklı bir sesle. Gerçekten de dokunaklı demek yerinde olur, kırk yıl sonra ilk kez dokunaklı

bir sesle, ne yapsın, insanın hayatı her gün kurtarılmıyor ki, üstelik de bunca zamandır tanıdığı ve açık söylemek gerekirse hiç de ummadığı biri tarafından.

Kowalski Jakob'un yüzüne bakmıyor bile, inleyerek yerinden doğrulup sandıklara davranıyor, asker hacetinden geri dönüp de sözünün ne kadar dinlendiğini kontrol etmeden önce bunlar üst üste konmalı. Jakob aklı başında biri olsaydı da anlaşılmaz isteklerine sorumsuzca boyun eğmeseydi, tıpkı ağzında kalan dişler gibi sandıklar da yerli yerinde, sırayla duruyor olacak, kimse bunun bedelini fazlasıyla ödemiş olmayacaktı.

Jakob'un elleri kanatlanmış sanki, Kowalski bir sandık kaldırana kadar Jakob üç taneyi diziveriyor, Kowalski'nin temposunda olayın sorumlusunu aramasının, öfkesinin ve çektiği acıların da etkisi var mutlaka. "İyi sıçtın mı bari?" diye soruyor Kowalski, bağırmamak için kendini zor tutarak. "Yüzüme bak, iyi bak, ne güzel görünüyorum kim bilir! O yapmadı bunu, sen yaptın! Neden sinirleniyorum sanki, yeter ki sen lüks içinde sıçmış ol, gerisine boş ver. Sana şu kadarını söylüyorum, Heym, bir daha asla böyle bir işe kalkma! İstersen dene de bak bakalım, kim yardım edecek!"

Jakob işinin ardına gizleniyor, Kowalski kendi açısından haklı. Jakob, onu rahatlatacak sözleri söyleyemiyor, başka ne söylese yeniden tatsızlık çıkacak. Günün birinde, Kowalski, bütün bunlar atlatıldıktan sonra, seninle sakin bir köşede baş başa birer kadeh içerken, patates börekleri de tavada cızırdarken her şeyi anlatacağım. Uzun uzun anlatacağım, Kowalski, bütün ayrıntıları öğreneceksin, birlikte gülüp baş sallayacağız, ne çılgın günlerdi diyeceğiz. Sana o sırada neden gerçeği söylemediğimi soracaksın, hiç değilse sana, en yakın arkadaşıma; söyleyemezdim, yoksa herkese anlatırdın, diye karşılık vereceğim, onlar da benim binlerce yalancıdan, dedikoducudan biri olduğuma karar verir, yine umutsuz kalırlardı. O zaman anlayacaksın belki, koluma dokunup: "Haydi, canım Jakob, birer votka daha içelim," diyeceksin.

Uzun bir süre sonra tuvaletin kapısı tekrar açıldığında sandıklar, sanki kimse devirmeye çalışmamış gibi heybetli bir kule oluşturuyor. Asker ağır adımlarla, elleri arkasında, kendine çeki düzen vermiş olarak yaklaşıyor, zaten beklenmekte. Dört gözle beklendiği söylenemez, şu iş bir an önce bitsin diye bekleniyor. Ama

askerin gelişinde, duruşunda, başına yana eğişinde, bütün davranışlarında rahatlatıcı bir özellik var, denetler gibi değil, dostça bakıyor çünkü. Nedense dünyayı başka gözlerle görüyor, hoşça geçirilmiş birkaç dakika insanı nasıl da değiştirebiliyor. Sandıklar, sandıkları tümüyle unutmuş, sadece Kowalski'nin şiş suratına bakıyor, şimdilik kızarık, ama yer yer mavi, yeşil ve mor lekelerin belirdiği suratına, canı sıkkın gibi. Gözleri Jakob'a ilişiyor, aynı sıkkın ifade, nedenini anlamak mümkün değil. Sesini çıkarmadan dönüp gidiyor, Jakob, neyse ki yüreğinin yumuşaklığını sonradan keşfetti de, başlangıçtan beri iyi bir insan olamadı, yoksa kapıdan ayrılmaz, olduğu yerde dururdu ve az sonra yumuşak yüreği sıkı bir sınavdan geçmek zorunda kalırdı, diye düşünüyor.

Arkadaş yolda iki sigara düşürüyor, Juno marka, filtresiz. Düşürüyor mu, yoksa bilerek mi bırakıyor, hiçbir zaman cevaplandırılamayacak bir soru, bilerek yapıyorsa nedeni de asla öğrenilemeyecek. Her neyse, sigaralar Kowalski'nin, ne de olsa bedelini o ödedi.

Birkaç dakika sonra düdük taş binadan çıkıp öğlen molasını çalıyor. Bugüne kadar hiçbirimizin ağzından tek bir söz bile duymadığı demiryolcu yine de Almanların içinde en gevezesi, zira cebinden işe yarayabilecek bir radyo düşmüş. Bugün her şey düdükle başladı, ama o farkında değil, her zamanki gibi çorbaya çağırıyor, unutkanlığının, ya da her neyse neyin, sinsice kötüye kullanıldığını bilmiyor. Sadece Jakob biliyor bunu, gömleğinin altındaki gazete parçalarını hatırlıyor, bir de, sonunun ne olduğu bilinmeyen, böyle boşu boşuna unutulmaması gereken çift sayfayı hatırlıyor.

"Almanların ağır kayıplar verdiğini söylemiş miydim sana?" diye soruyor Jakob. Sıraya girmişler bile, Kowalski ona dönüyor, yüzündeki morartıların arasında her şeye rağmen belli belirsiz, şükran dolu bir gülümseme yayılıyor.

Radyonun pek de verimli olmadığı anlaşılıyor. Jakob toplam dokuz adet gazete parçasını masanın üstüne diziyor, Piwowa'yla Rosenblatt hiçbir şekilde rahatsız etmiyorlar. Bugün gerçekte oldukları gibiler, yani çoktan ölmüş, kedi etinden ve nöbetçiden ölmüşler, bugün Jakob'un işine karışmıyorlar, çünkü Jakob'un parçaları birleştirirken bütün dikkatini toplaması gerek.

Gazetenin ne adı bulunabiliyor, ne de tarihi, kötü bir rastlantı işte. Dokuz parça bir araya getirilince bir sayfayı tamamlamıyor, çünkü düdük kâğıtları düşünmeden kullanmış, herhangi bir sıraya uymamış, Jakob'u uğraştırıyor. Jakob ne kadar uğraşırsa uğraşsın, parçaları ne yana çevirirse çevirsin, ikisini bir araya getiremiyor. Bütün çabalarının sonucu olarak önünde çok eksik, her yeri masa örtüsü renginde deliklerle dolu iki sayfa durmakta, sanki sansür önemli haberleri kesip çıkarmış da, sadece önemsizlerinin yetkisiz ellere geçmesine izin vermiş gibi. Örneğin spor bölümü, spor bölümü nedense olduğu gibi kalmış, hava gücü boks takımının deniz gücünü ona altı yenmiş olmasına Yahudiler kim bilir nasıl sevinecekler. Ya da Hamburglu futbolcuların geçmişteki her karşılaşmada olduğu gibi bu sefer de Berlinlilere şans tanımadığına. Bu ağzı sıkı sayfa bize, dünyayı yerinden oynatacak haberler olarak, adı yırtılmış olan bir bölge komutanının bilmem hangi sanat sergisini övdüğünü, Ekselansları İspanya Büyükelçisinin iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin gelişmeye devam edeceğini umduğunu ve dünyaya hükmeden Yahudi sermayesinin iki temsilcisinin halk mahkemesindeki duruşmalarının haklı sonuca ulaştığını bildiriyor.

Düş kırıklığına uğramış bir suratla oturuyorsun, zaten başlangıçtan beri fazla bir şey ummuyordun, sadece zavallı aklına biraz destek olsaydı, biraz beceriyle kusursuz bir ziyafet hazırlayabileceğin birkaç ipucu verseydi, ama bu kadar azını da beklememiştin. Rusların çoktan aşmış olması gereken Bezanika'dan tek bir söz bile yok, Almanların karşılaştığı güçlüklere bir kelimeyle olsun değinilmiyor, bunun yerine bu geri zekâlılar kalkmış futbol oynuyorlar, sergi açıyorlar, adaleti yerine getiriyorlar.

Hiç değilse biz hak yemeyelim, gazetenin eski tarihli olabileceğini ya da en önemli bölümlerinin düdük tarafından kullanılmış olabileceğini de hesaba katalım, ama ne olursa olsun, insan bu kadar umutlandığı için kendi kendine kızıyor. Beş saniyecik olsun düşünebilse, başına bunların geleceğini önceden tahmin edebilmesi gerekirdi. Ne tür gazeteler çıkardıklarını herkes biliyor, yıllar önce bizim bölgemizde bir Alman gazetesi vardı. "Ulusal Halk Postası", işe yarayıp yaramadığını sormayın. Para verip almazdık, parayı sokağa atmak günahtır, ama ister istemez

arada bir elimize geçerdi. Pazarda balık sarmakta kullanılır, dişçinin bekleme odasında, sigorta şirketinde bulunur, kozmopolitlik taslayan Kowalski de bunu bazen berber dükkânına alırdı. Söyledik, Kowalski, dedik, bu pisliği ortada bulundurmaya devam edersen, müşterilerinden olacaksın. Yoksa Almanlardan biri yolunu şaşırıp da senin dükkânına mı gelir sanıyorsun, Yahudi parmaklarınla adamın İmparator Wilhelm stili sakalını sıvazlayasın diye mi? Bunu bana bırak, diye karşılık verirdi Kowalski gücenerek, ben senin börek hamuruna ne kadar talaş karıştırman gerektiğini söylüyor muyum? Kowalski böyleydi işte, bu suçlaması doğruysa şu anda iki gözüm önüme aksın. Neyse, gazetenin ne olduğunu anlamak için şöyle bir göz atmak yeterliydi. Sürekli olarak tehdit altındaymışlar, cümle âlem onlara haksızlık ediyormuş, onlar bizi değil, biz onları aşağılamışız. Almanya'nın son savaşın onur kırıcı sonucunun acısını daha ne kadar çekmesi gerektiği sorusu hiçbir sayıda eksik kalmıyor, haftada üç kez soruluyordu. Son sayfada, bulmaca sütununun yanında öylesine anlaşılmaz şiirler yer alıyordu ki, insan onların dilini unutmuş olmaktan korkuyordu.

İlan bölümü fena sayılmazdı ama, bu işten anlıyorlardı. On beş günde bir çarşamba ya da salı günü ortadaki çift sayfa sık satırlı küçük ilanlarla doluydu, piyasada ender bulunan ya da hiç bulunmayan bir şey arıyorsanız, örneğin birkaç güzel iskemle, hasır iskemle belki, veya modern bir ayaklı lamba, ya da dükkâna tabak dayanmadığı için büyükçe bir parti tabak arıyorsanız, "Halk Postası"na göz atmak işe yarıyordu. Tabii malını satmak isteyenin önce adına bakılıyordu, adı Hagedorn ya da Leineweber ise, adrese gidilmiyordu, Skrzypczak veya Bartosiewicz ise istemeye istemeye gidiliyor, Silberstreif ise gidiliyordu. "Halk Postası", küçük ilanlar konusunda fazla titiz değildi, parasını ödeyen herkesin ilanını yayımlıyordu. Ama, dediğim gibi, yalnız küçük ilanlardı bunlar, on beş günde bir çarşamba ya da salı, gazetenin gerisi beş para etmezdi.

İnsan böyle hiç yoktan boynunu ilmeğe sokup da, ancak dostane bir mucize sonucu çıkarmadan önce bütün bunları zamanında hatırlayabilirdi, o zamanlar da gazetelerini böyle yapıyorlardı, hâlâ da böyle yapıyorlar, bu arada kimse daha iyisini öğretmemiş. Sadece küçük ilanlar konusundaki yetenekleri değişmemiş, tuvalette

bırakılan şehit ilanlarıyla dolu çift sayfaya bakılırsa, ilanları hâlâ işten anlayan kişiler yönetiyor.

Jakob parçaları birer birer tersine çeviriyor, henüz kadere teslim olmuyor, okunmamış ikinci bir sayfa daha var, ilk sayfa gibi delik deşik, ama belki o kadar ağzı sıkı değildir. İkinci sayfada ancak bizim halkımızın bağrından çıkabilecek bir kahramandan, Afrika semalarında düşman uçaklarını sinek avlar gibi düşüren Fransız adlı bir pilottan söz ediliyor. Führer, Duce'nin mesajını cevaplandırmış, Münih'te bir kamyonun tramvayla çarpışması sonucunda trafik saatlerce tıkanmış. Bir karikatür var. Uzun boylu bir adam, kısa boylu bir adamın başına yanan bir kibrit tutuyor. Soru: "Bu ne demek?" Cevap: "Dover[1] ateş altında." İri puntolarla bir de başlık, bütün cephelerde zafer! İster inan, ister inanma, biz inanmamayı yeğliyoruz, başlığın altındaki haber eksik. Yani sadece bir iddia olarak havada kalıyor, sözde Moskova'ya da varmışlar. Biz değil, onlar iddia ettiler, ama Bezanika'da çarpışıldığını biz kendi kulağımızla duyduk. İkisinin arasında dünyalar kadar fark var, zafer buysa, size bu türden yüzlerce zaferi helal ettik.

İyi, güzel, Jakob biraz abarttıklarını da hesaba katıyor, ama ertesi sabah erkenden soru yağmuruna tutulduğunda ne cevap verecek? İçini çekerek, olayı çok daha basit sandığını anlatıyor bana. İnsan bu maksatlı haberleri okur, hiç zorlanmadan ya da ufak bir çabayla gerçek anlamlarını çıkarır, her şeyi tersine çevirirse gerektiğinde anlatacak bir alay yenilik buluverir diye düşünmüş. Şimdi gel de, haberleri tersine çevir bakalım. Hava gücü boks takımı deniz gücünü yenmemiş, yenilmiş, adı yırtılmış olan bölge komutanı sergiyi hiç beğenmemiş, Alman kahraman Afrika'da bir tek düşman uçağı bile bulamamış, Münih'te bir tramvay kamyonun yolundan ustalıkla çekilmiş, Führer de Duce'nin mesajını cevaplandırmamış, çünkü hiç mesaj almamış. Söyledim ya, beş para etmez. Belki karikatür işe yarar, diye düşünüyorum, Dover ateş altında demek, Dover'e ateş ediliyor demek, yanılmıyorsam Dover İngiltere'de, İngilizlere ateş ediyorlarsa herhalde İngilizler de karşılık veriyordur. Harika, diyecekler yarın sabah, demek İngiltere direniyormuş, ama İngiltere uzakta, ya biz ne olacağız? Olsa olsa,

1. Halk dilinde budala. (ç.n.)

bütün cephelerde zafer sözü bütün cephelerde yenilgi olarak değiştirilebilir, ama cephelerin kaç tane olduğunu, nerelerde bulunduğunu ne bileyim, yenilgileri ayrıntılarıyla sunmak gerekir, ben hiçbirini bilmiyorum, benim yerimde olsan ne yapardın?

Jakob önemli bir karar veriyor. Elektrik kesintisi, soluk almak için bulunmadık bir fırsattı, tek sakıncası vardı, o da süresini etkileyememek. Yine böyle bir soluklanma fırsatı yaratacağız, ama sakıncası olmayacak, çünkü bizim aklımıza gelen fırsat sonsuza dek sürecek. Ne var ne yok Jakob, diye sorduklarında omuzlarımızı çökertip en üzgün yüz ifademizi takınarak umutsuz bir sesle fısıldayacağız: Hiç sormayın, dostlar, dün akşam meraktan dikilmiş kulaklarımla aletin karşısına oturup her zaman yaptığım gibi düğmesini çevirdim, ama hiç ses çıkmadı! Tık yok! Anlıyor musunuz, daha bir gün önce bülbül gibi şakıyordu, ama dün susuverdi. Dövünmek para etmez dostlar, radyonun ne kadar kaprisli bir alet olduğunu bilirsiniz, artık bozuldu!

Radyo bozuldu. Jakob gazetenin dokuz parçasını üst üste koyup küçük kümeyi avucunda buruşturuyor, bu parlak fikri daha önce akıl edememenin öfkesi pek de güçlü değil. Buluşunun verdiği sevinç daha üstün, tuvalet kâğıdı aklına yeni bir şey getirmekten başka hiçbir işe yaramamış olsa bile her şeye rağmen zahmete değer, Kowalski'nin ödediği bedel fazla sayılmaz. Artık her gece gözleri açık yatıp ertesi gün söyleyeceği yalanları düşünmeye kafa yormayacak, kulakları açık yatıp uzaklarda herkesin dört gözle beklediği top gümbürtüsünün suskunluğuna nihayet son verip vermediğini duymaya çalışacak. Radyo bozuldu, gazete parçaları sobayı boyluyor, soba yakmak gerekince tutuşturacak Jakob, sobanın kapağını kapatıyor.

Tam da zamanında, çünkü Jakob az önce aceleden kapıyı kilitlemeyi unutmuş, kapı vurulmadan açılıyor, Lina gülümseyerek içeri giriyor.

"Bugün beni unuttun mu?" diye soruyor.

"Yok canım," diyor Jakob, Lina'yı öpüp geç de olsa kapıyı kilitliyor. "Şimdi yukarı çıkıp sana gelecektim, biraz işim vardı da."

"Ne işi?"

"Bilmen gereken bir şey değil. Akşam yemeğini yedin mi?"

"Evet, getirdiklerini yedim."

Lina çevresine bakınıyor, belli bir şey aramıyor, ortalık derli toplu mu, tozlanmış mı diye bakmakta. Parmağını dolabın üzerinden geçirip kontrol ediyor, sonuç pek memnuniyet verici değil.

"Odanı yarın toplarım," diyor Lina. "Bugün canım istemiyor."

"Olmaz öyle şey," diyor Jakob sertçe. "Profesör fazla hareket etmemeni söyledi."

Lina karşılık vermiyor, gülümseyerek masanın başına oturuyor. Jakob, karşı çıkmasına rağmen Lina'nın ertesi gün odayı toplayacağını pekâlâ biliyor. Epey zamandır burada kimin sözünün geçtiği belli, artık tartışmanın gereği yok, Jakob yiyecek ve giyecek bulmakla, kışın da yakacak getirmekle görevli, istediği kadar direnşin, geri kalan işler Lina'ya ait. Lina, çoktan çözülmüş sorunlar konusunda tartışmaya gelmemiş, Jakob'un onu unuttuğundan korktuğu için de gelmemiş, nasıl olsa unutmaz, gelişinin nedeni birkaç gün öncesine dayanıyor, çok şey duymuş, ama birazını anlayabilmiş, içinden çıkamadığı bir konu var.

"Herkes neden konuşuyor, biliyor musun?" diye soruyor Lina.

"Neden?"

"Rusların çok geçmeden buraya geleceklerinden."

"Ne diyorsun!"

Jakob, dolaptan haftalık tayınını çıkarıyor, bir parça koparıp çiğnemeye başlıyor.

"Kim söylüyormuş bunu?"

"Siegfried, Rafael, Bayan Sonschein, Bayan London, herkes işte. Senin haberin yok mu?"

"Hayır."

Jakob Lina'nın karşısına oturup düş kırıklığına uğramış yüzüne bakıyor, Lina çözüm bulacağını sanmış, oysa Jakob'un haberi bile yok. Jakob elindeki ekmeği ikiye bölüp yarısını teselli olarak Lina'ya uzatıyor. Lina ekmeği alıyor. Isırıp yemeye de başlıyor, ama Jakob'un bilgisizliği, ekmeğin tadını bastıracak kadar kötü.

"Daha doğrusu, bir şeyler duydum," diyor Jakob. "Ama kesin değil. Neden bu kadar önemliymiş?"

Lina'nın bakışları huzursuzlanmaya başlıyor, aptal yerine mi konuyor, sanki hâlâ bebekmiş gibi, oysa tek başına evin bütün işlerini yürütüyor, her yerde akıl almaz şeyler konuşulmakta, nedeni var mı, önemli işte.

"Ruslar gelince ne olacak?"

"Nereden bileyim?" diyor Jakob.

"Daha iyi mi olacak, daha kötü mü?"

Jakob'un içinden inlemek geliyor. Bu sabah istasyondaki çakallardan şans eseri kurtuldun, bozuk radyo numarası sökerse belki de sonsuza kadar kurtuldun, ama şimdi de başka bir kaçış yolu aramak zorundasın, çünkü kendi dört duvarının içinde yeni bir baş belası gelişmekte, gerçi pek sevilen bir bela, ama öyle sorular soruyor ki, kılı kırk yarıyor. Ya da, sağına soluna bakmadan kaderine razı olursun, çocuk daha dokuzunda bile değil, onunla başa çıkabilmen gerekir. Ona elinden geldiğince yarının dünyasıyla ilgili bir şeyler anlatırsın, nasıl olsa senin de ilgilendiğin bir konu, çocuğun ileride karşılaşacaklarını kaba hatlarıyla bilmesi kesinlikle zararlı olmaz.

"Daha iyi mi olacak, daha kötü mü?"

"Tabii ki daha iyi," diyor Jakob.

"Ama nasıl daha iyi? Ne değişecek?"

"Üstümüzde yıldız bulundurmak zorunda kalmayacağız. Lina istediğini giyebilecek, sokakta kimse ona yıldızını nerede bıraktığını sormayacak."

"Hepsi bu mu?"

"Yok canım. Karnını doyuracak yemekler yiyeceksin..."

"İstediğim kadar mı?"

"İstediğin kadar. Düşün bir kere, sofrada aklına gelecek her türlü yemek duruyor, canının istediğinden alıyorsun, artık yiyemeyecek duruma gelince sofra toplanıyor, bir sonraki yemek saatinde tekrar kurulduğunda yine her şey masada."

"Beni aldatıyorsun," diyor Lina, Jakob'un sözlerini tekrarlatabilmek için.

"Yüzde yüz gerçek bu. Sonra güzel elbiselerin de olacak. Birlikte dükkâna gideceğiz ve..."

"Bir dakika. Sofrada neler olacak?"

"Canın ne istiyorsa. Tereyağlı pate, haşlanmış yumurta, balık, dilediğini seçebilirsin."

"Sen yine patates böreği yapacak mısın?"

"Yapacağım."

"Dükkânında mı?"

"Dükkânımda."

"Bana söz verdiğini hatırlıyorsun değil mi? Dükkânda sana yardım edecek miyim?"

"Tabii."

"Sen tezgâhın arkasında durup börek kızartacaksın, ben de beyaz önlüğümü bağlayıp börekleri müşterilere götüreceğim. Yazın da dondurmalarını götüreceğim."

"Aynen öyle olacak."

"Şimdiden seviniyorum."

Lina şimdiden seviniyor, sevindiğinde hep omuzlarını kulaklarına kadar kaldırır, Jakob nihayet yemek yiyebileceğini sanıyor, şimdilik kuru ekmek, ama Lina ani bir engelle karşılaştığı için alnını kırıştırıyor.

"Ya okul ne olacak? İleride okula gideceğimi de söylemiştin. O zaman dükkânda çalışacak vaktim kalmaz ki!"

"Okul daha önemli," diye karar veriyor Jakob. "Sen okuldayken müşterilere ben tek başıma servis yaparım. Okuldan çıktıktan sonra canın isterse yine yardım edebilirsin."

"Ama ben hemen dükkâna gelmek istiyorum."

"Okulu neden istemiyorsun? Yoksa aptalın biri okul hakkında kötü bir şeyler mi anlattı sana?"

Lina başını sallıyor.

"İyi öyleyse. Okul çok çok güzel bir yerdir, bütün çocuklar aptal girer, akıllı çıkar. Ama seni aptal olarak daha çok seveceğimi sanıyorsan..."

"Siegfried'le Rafael de okula gitmek zorundalar mı?"

"Tabii."

Bu rahatlatıcı karşılıktan sonra kapı vuruluyor. Lina yerinden fırlayıp kilidi açmak üzere kapıya koşuyor, ama Jakob ona engel oluyor, parmağını dudaklarına götürüyor. Kapı vurulması her zaman kuşku uyandırır, bazen kuşkular yersiz de olabilir. Örneğin, Lina'nın sağlığının iyiye gittiğinden söz etmek isteyen Kirschbaum gelmiştir belki, ya da komşu Horowitz bir sonraki dağıtımda geri vermeye şeref sözü vererek bir kaşık malt kahvesi isteyecektir, sıradan bir kapı vurulması da olabilir, birazdan göreceğiz bakalım, ama yine de Lina'nın ortalıkta görünmesi gerekmiyor, o kimseyi ilgilendirmez. Jakob, kolunu Lina'nın omzuna dolayıp pencereye

doğru çekiyor, parmağıyla yatağın arkasını gösteriyor.

"Şuraya çömel," diye fısıldıyor. "Ben çağırana kadar yerinden kıpırdamayacaksın. Anlaşıldı mı?"

Anlaşıldı, Lina çömeliyor, yerinden kıpırdamıyor, Jakob kapıyı açıyor. Kim gelecek, Kowalski'nin ta kendisi, kapıda durmuş, şiş suratıyla gülümsemeye çalışıyor.

"Benden kurtuluşun yok."

Jakob, Kowalski'yi kapıda halletmek niyetinde, ne istiyorsan çabuk söyle, sonra da uğurlar olsun, ama Kowalski dünya kadar vakti varmış gibi görünüyor. Kapının kolunu tutmakta olan Jakob'un yanından geçip masanın başına oturuyor. "Kapıyı kapamayacak mısın?" diye soruyor.

Jakob, kapıyı biraz sertçe çarpıyor, Lina söz dinliyor ve ses çıkarmıyor, Jakob ister istemez ikinci iskemleye oturup fazla vakti yokmuş gibi görünmeye çalışıyor.

"Akşam yemeğindeydin galiba," diyor Kowalski. "Rahatsız etmiyorum ya?"

"Neden geldiğini hâlâ söylemeyecek misin?"

"İnsan konuğunu böyle mi karşılar?" diye soruyor Kowalski dostça.

"Hayır, hemen gidip mahzenden şarap getireyim!"

"Neden bu kadar sinirlisin? Eskiden beri bütün şanssızlığın bu işte Jakob. Müşterilerine iyi davranmıyordun, saç kestirmeye geldiklerinde bana anlatırlardı. O yüzden dükkânından ayaklarını kesmeye başlamışlardı."

"Önerine teşekkürler. Bunu söylemeye mi geldin?"

Yatağın arkasında Lina, sadece orada birinin olduğunu bilenin duyabileceği gibi sessizce kikirdiyor.

"İnanmayacaksın ama, belli bir nedenim yok Jakob. Evde gittikçe daha çok sıkılıyorum, insan her akşam aynı odada duramıyor. Jakob'a gidip iki laf edeyim, diye düşündüm kendi kendime, o da benim gibi sıkılıyordur, diye düşündüm, geldiğime sevinecektir. Eskiden iş çıkışında buluşulurdu, herkes bunu son derece doğal karşılardı. Eskiden normal karşılanan şeylere yavaş yavaş yeniden alışmaya başlasak fena mı olur?"

Jakob, dünün dün, bugünün de bugün olduğunu, istasyondaki işin yorgunluğuna dayanamadığından başını dinlemek, yatıp uyu-

mak istediğini söyleyemeden Kowalski cebine davranıyor, iki sigara çıkarıp birini önüne koyuyor, ötekini de Jakob'un önüne masaya bırakıyor, böylece bir süre için Jakob'un sesini kesmiş oluyor.

"Eksik olma," diyor Jakob. Kowalski belki de ziyaretini kastettiğini sanıyor, Jakob sigaralara bakıyor, sonuç olarak hem sigaralara hem de ziyarete teşekkür etmek istiyor.

"Ayrıca bugün bana pek az şey anlattın," diyor Kowalski uygun bir aradan sonra. "Kayıp haberi doğrusu pek sevindiriciydi, ama beni aynı ölçüde ilgilendiren başka konular da olduğunu tahmin edersin herhalde. Bugün onlardan tek kelimeyle bile söz edilmedi."

"Gırtlağıma basma Kowalski, neden bana böyle işkence ediyorsun? Zaten dertler bini aşmış, her seferinde başlama yine. Duymak bile istemiyorum! Bir şey öğrenirsem sana söylerim, ama hiç değilse kendi odamda bana rahat ver!"

Kowalski düşünceli bir tavırla birkaç kere başını sallıyor, sigarasını parmaklarının arasında çeviriyor, şişmiş alt dudağını büküyor, aklında bir kuşkuyla oraya gelmiş, bunda biraz gerçek payı da yok değil. "Biliyor musun Jakob, dikkatimi çekiyor, senden ne zaman haber sorsam beni tersliyorsun, hatta sinirleniyorsun. Kendiliğinden bana asla bir şey söylemiyorsun, bu yüzden sormam gerekiyor, sorduğum anda öfkeleniveriyorsun. Bir türlü anlayamıyorum, mantık bunun neresinde? Bir de tersini düşün Jakob, benim bir radyom olsaydı, senin de olmasaydı, sen de bana sormaz mıydın?"

"Aklını mı kaçırdın? Çocuğun yanında!"

Jakob yerinden fırlayıp pencereye dönüyor, Lina yeterince söz dinlemiş, çömeldiği yerde konuşmaya kulak kabartmış, önceden kararlaştırdıkları gibi saklandığı rahatsız köşeden çıkıyor, Jakob bir anlamda onu çağırmış sayılabilir, yüzü gülüyor.

"Ulu Tanrım!" Kowalski, korkudan dili dolaşarak ellerini kavuşturuyor, ama kimsenin onunla ilgilendiği yok, Jakob'la Lina arasında bir konu bu. Bakışıyorlar, Lina göz kırpıyor, fena yakalandın, böyle olacağını tahmin edemedin herhalde. Jakob, çocukların dikkatleri kim bilir nerede olduğundan Lina'nın konuşulanları duymamış, en azından anlamamış olduğu umudunu da kaybediyor, cin gibi velet, göz kırptığı anda her şey anlaşılıyor. Bu felaketi düzeltene kadar epey kafa yormak gerekecek, her gün bir

yenisi çıkıyor, o gece de top gümbürtülerini duyabilmek için kulak kabartamayacak. Ama henüz gece olmamış, Lina hâlâ karşısında durmuş, Kowalski denen salağın dikkatsizliği yüzünden sağladığı küçük zaferinin tadını çıkarıyor, durduğu yerde kök salıp sonsuza kadar eziyet çekecek değil ya, bir yaşam belirtisi göstermeli.

"Yukarı çık artık Lina. Sonra ben de geleceğim," diyor Jakob donuk bir sesle.

Lina önce Jakob'a gidiyor, başını tutup aşağıya doğru çekerek kendine yaklaştırıyor, Jakob kızın her zamanki gibi ayrılmadan onu öpeceğini tahmin ediyor. Ama ne düşünürse düşünsün, Lina'nın niyeti öpmek değil, o anda değil, Jakob'un başını kendine çekmesinin nedeni de o başta iki kulak olması, Lina bunlardan birine yaklaşıyor: "Herkes senden duymuş. Beni aldatmışsın işte!"

Lina gidiyor, Jakob'la Kowalski yine masanın başına dönüyorlar, Kowalski bir alay laf işitmeyi bekliyor, ama kendini suçlu hissetmiyor. Jakob, çocuğunu ondan, en yakın dostundan saklamasa bütün bunlar olmayacaktı. Kapıyı kimin vurduğunu bilemeyeceği için saklamış bile olsa, hiç değilse kimin geldiğini gördüğü zaman ortaya çıkarması gerekirdi. Öyle yapacağına köşesinde bırakıyor, belki de unutuyor, sorarım sana, çocuk nasıl unutulur? Ben müneccim değilim ki, şimdi de kızmış, birazdan suçlamalara başlayacak.

"Pek güzel becerdin doğrusu! Bütün gettonun konuştuğu yetmezmiş gibi şimdi o da duydu!" diyor Jakob gerçekten de.

"Kusura bakma, ama onu görmeme imkân yoktu. Hele bu gözle..."

Kowalski gözlerini işaret ediyor, Jakob istediğini seçsin, ikisi de Çinli gözü gibi incecik birer çizgi, çevrelerindeki koyu morlukla büsbütün belirgin görünüyorlar. Evet, Kowalski gözlerini işaret ediyor, öğleden önceki hayat kurtarma girişimini kibarca hatırlatmış oluyor, bundan fazlası gerekmez, burada çıkışması gereken biri varsa o da kim acaba? Ya da, ikimiz de hoşgörülü oluruz, artık değiştirilmesi mümkün olmayan eski hikâyeleri unuturuz. Bu darbe yerini buluyor, gözler son derece etkili, masadaki hava hemen değişiyor, birkaç derece birden ısınıyor, acıma duygusu derhal ön plana çıkan Jakob biraz daha yaklaşıp açtığı derdin sonuçlarına bambaşka gözlerle bakıyor.

"İyi görünmüyor."

Kowalski el hareketiyle geçiştiriyor, geçer nasıl olsa, Jakob barışmaya teşneyse o da cimrilik etmeyecek, bugün hovardalığı üstünde. Yanmamış sigaralar masada duruyor, Kowalski her şeyi düşünmüş, kibriti bile. Son sürpriz olarak cebinden kibrit kutusunu çıkarıyor, çöplerden birini kutunun aşınmış yan yüzünde yakıyor, şimdi sigara vakti kardeşim. Gel, arkana yaslan, gözlerini kapa, gevezelik ederek sigara keyfimizi bozmayalım, birkaç nefes boyunca yakında yeniden döneceğimiz eski günleri düşleyelim. Gel, her zaman sigara aldığımız, daha doğrusu sigara sarmak üzere tütün aldığımız küçük tütüncü dükkânının sahibi, kalın metal çerçeveli gözlüklü Chaim Balabusne'yi hatırlayalım. Dükkânı seninkine benden daha yakındı, ikimizin arasındaydı, yine de ona bir türlü ısınamamıştık, ama onun suçuydu bu. Ne patates böreği severdi ne dondurma, ne de saç sakal tıraşına gelirdi. Kızıl saçlarını sofuluktan bu kadar uzatıyor derdik, ama ben asıl nedenini biliyorum, cimrilikten, başka bir şeyden değil. Her neyse, ölülerin arkasından kötü konuşmamalı, Balabusne'nin dükkânında bol çeşit vardı, purolar, pipolar, üstleri çiçekli sigara kutuları, zenginlere ucu altın yaldızlı sigaralar, her seferinde bize daha pahalı bir marka satmak isterdi, ama biz "Excelsior"dan vazgeçmedik. Ya tezgâhının üstündeki pirinç ayaklı gaz lambası ve puro bıçağı, ne zaman dükkâna girsem bu lambayı ovduğunu görürdüm, eski günleri düşündüğümde hep bu anlamsız lambayı hatırlıyorum, oysa en çok haftada bir tütün alırdım, lambayı da hiç kullanmadım.

"Chaim Balabusne'yi hatırlıyor musun?"

"Nereden çıkardın Chaim Balabusne'yi?

"Hiç, aklıma geldi. Belki sigara içmekten."

"Ben hiçbir şey hatırlamıyorum."

Son nefes çekiliyor, arkasından bir daha, dudaklar yanıyor. Sigara ciğerleri pek güzel örselemiş, kafalar sanki birkaç kadeh içmiş gibi dumanlı, dünya insanın çevresinde yavaş yavaş dönüyor, ama sağlam oturmuşsun, ellerin masanın üstünde. Hafif bir iç çekiş, hafif bir inleyiş, duman hâlâ odada dolaşıyor, "Şimdi asıl konuya gelelim Jakob," diyor Kowalski. "Dışarıda durum nasıl? Ruslardan ne haber?"

Jakob soğukkanlılığı elden bırakmıyor, Kowalski'nin ziyareti-

nin gerçek nedenini açıklaması nasıl olsa an meselesiydi, sigarayla kimseyi kandıramaz. Şimdi geri planda çömelmiş Lina yok, açık konuşulabilir, sana ve senin gibilere vereceğimiz cevabı hazırladık, sıkı dur. O halde yüzümüze çaresizlik ifadesi gelsin, omuzlarımız üzüntüyle çöksün, şimdi soru cevap oyunumuzun son perdesi başlıyor Kowalski, hiç hoşuna gitmeyecek. Ama ne yapalım, artık bunu dikkate alamayız, bunca zaman aldık, ama alt tarafı biz de dertli bir insanız.

"Sana söylemeyecektim, ama..."

"Gerilemek zorunda kalıyorlar!" diye bağırıyor Kowalski.

"Hayır, hayır, o kadar kötü değil."

"Ne öyleyse? Söylesene yahu!"

"Düşün bir kere," diyor Jakob alçak sesle ve kusursuz bir üzüntüyle, "az önce aletin başına oturup her zaman yaptığım gibi düğmesini çevirdim, ama hiç ses çıkmadı. Anlıyor musun, düne kadar son derece iyi çalıyordu, ama bugün sesini çıkarmıyor. Yapacak bir şey yok dostum, bu radyo anlaşılmaz bir alettir, bozuldu artık."

"Ulu Tanrım!" diye dehşetle bağırıyor Kowalski, bu akşam ikinci defa "Ulu Tanrım!" diye bağırmakta, yine ellerini kavuşturuyor, kim bilir, herhalde ne zaman böyle bağırsa aynı hareketi yapıyordur.

"Bir sigara olsa," diyor Jakob özlemle, çünkü ertesi gün olmuş, sigara, filtresiz Juno, artık yalnızca anılarda yaşıyor. Jakob yük vagonlarından birinde durmakta, işi de iş hani, gerçekten böyle denebilir, biz Yahudilere bugün taşıtmayı lütfettikleri çuvalları alıyor. Gülle gibi ağır çuvalları en az elli metreden getiriyoruz, o sadece vagonun kenarına kadar taşıyıp diziyor, bu yüzden işi iş, ayrıca iki kişi çalışıyorlar, Jakob'la Leonard Schmidt. Bu arada, bu sabah yapacağımız işi gösterdiklerinde günümüzün şaşkınlıkla başladığını da belirteyim, hayretle birbirimize baktık, bunlar da artık ne istediklerini bilmiyorlar, diye düşündük. Zira on beş gün kadar önce, sanki inşaat yapacaklarmış gibi, baştan aşağı çimento torbası yüklü bir tren gelmişti, torbaları teker teker indirip tentelerle örtmüştük, bugün birdenbire, torbalar vagonlara yüklenecek, diyorlar. Kendileri bilirler, biz söz dinleyerek torbaları geriye taşıyoruz, istedikleri gibi vagonlara götürüyoruz, vagonlardan birinde Jakob duruyor, işi iş, "Bir sigara olsa," diyor, Schmidt de neredeyse ne-

şeyle: "Başka derdiniz yoksa ne âlâ bay Heym," diye karşılık veriyor.

Leonard Schmidt. Bu gettoya büyük bir şanssızlık sonucunda düşmüş, günün birinde kendisini de ilgilendireceğini aklının köşesinden bile geçirmediği yollardan baskına uğramış. Çünkü Schmidt'in geçmiş yıllarına bakılırsa, yaşamına çitin öbür yanında devam etmeyi hak ettiği görülüyor, bizim aramızda yaşamak zorunda kalması onun için dünyadaki akıl sır erdirilemeyen ender olaylardan biri. 1895 yılında zengin bir babayla imparatora bağlı bir annenin oğlu olarak Brandenburg an der Havel'de doğmuş, doğumundan iki yıl sonra babasının işi gereği (bir tekstil fabrikası satın aldığı için) Berlin'e yerleşmesi üzerine orada birinci sınıf bir lisede okumuş, liseyi bitirir bitirmez askere gitmiş, Belçika saldırısı, Verdun, Kırım'ın işgali, daha sonraları, adam kıtlığında Champagne, Schmidt her yerde savaşmış. Sonra, yenilgiye uğrayan ordudan şerefle terhis edilmiş, üstün başarı nişanı ve benzeri ödüller sahibi gururlu bir teğmen olarak geleceğini düşünmeye başlamış. Sırada yüksek tahsil varmış, bütün iyi ailelerin çocukları gibi o da üniversiteye girmiş, Heidelberg'de hukuk tahsiline başlamış, son sömestrleri Berlin'de okumuş. Son derece başarılı olmuş, bütün sınavlarını en iyi dereceyle, hatta teşekkürle vermiş. Üç yıllık stajını da tamamladıktan sonra "Avukat adayı Leonard Schmidt" yazılı kartvizit bastırmış, sonunda beklenen an gelmiş, en iyi semtlerden birinde kendi avukatlık bürosunu açmış. Çok geçmeden iyi müşteriler gelmeye başlamış, babasının tanıdıkları sayesinde âdeta sökün ediyorlarmış, Schmidt kısa süre içinde sıradan davalara bakmaları için yanına iki genç avukat almış, başkalarının onda biri kadar sürede ün yapmış. Aşk evliliği, açık kumral iki güzel kız çocuğu, dünya âlem her gün Schmidt'in önünde saygıyla şapka çıkarıyormuş, ta ki günün birinde barodaki kıskançlardan biri Schmidt'in aile ağacını inceleyip kesmeye başlayana ve kötü sonu hazırlayana kadar. Dostlarının uyarıları sayesinde karısını, iki kızını ve bankadaki hesabını İsviçre'ye kaçırmayı başarmış, ama kendini kurtaramamış. En önemli işleri yoluna koymaya uğraşırken kapı ısrarla vurulmuş. Schmidt olayları kötü bir şaka gibi aklında canlandırıyor, belki bir sabah uyandığında müvekkilleri yine bekleme odasında oturacaklar. İyi bir Alman milliyetçisi olmak üze-

reydi, ama bırakmadılar, kapıyı vurdular, numara yapmamasını söylediler, beyaz örtülerin altındaki yumuşak koltukların arasında dehşete düşmüş bir hizmetçi yüzü, babasının dedesi sinagoga gittiği için, annesiyle babası da nedenini artık kendileri de bilmedikleri halde onu sünnet ettirecek kadar aptal oldukları için Schmidt'i buraya getirmişler. İster şaka olsun, ister olmasın, herkesin iki katı, üç katı azap çekiyor, ilk günlerde, hayat hikâyesini anlatmayı henüz bitirdiğinde mutsuzlukla bana bakıp: "Siz anlıyor musunuz bunu?" diye sormuştu.

Aradan kısa bir süre geçip, onunla ilgilenenler artık yavaş yavaş getto yaşamına alıştığını düşünmeye başladıklarında heyecandan kalplerimizi durduracak bir kılıkta istasyona geldi Schmidt. Sol göğüs cebinde bir kıskaç, ucunda ufak bir şey sallanıyor, siyah beyaz, yakından bakınca Demir Haç nişanı olduğu anlaşılıyor. "Aklını başına topla!" diyor içimizden biri. "Haçı çıkarıp sakla! Yoksa seni bu yüzden kuduz köpek gibi vuracaklar!" Ama Schmidt arkasını dönüyor, hiçbir şey olmamış gibi çalışmaya başlıyor. Ondan uzak durmaya bakıyoruz, kimse bu olaya karışmak istemiyor, yardım etmeye kalkmak boşuna, güvenlikte sayılabileceğimiz bir uzaklıktayız, gözlerimizi üzerinden ayırmıyoruz. Ancak bir saat geçtikten sonra nöbetçilerden biri bu dehşetin farkına varıyor, birkaç kere yutkunuyor, sesini çıkarmadan Schmidt'in karşısına dikiliyor, solgun benizli Schmidt nöbetçinin önünde duruyor. Nöbetçi, uzun süre sonra topuklarının üzerinde dönüyor, dili tutulmuş sanki, taş binaya giriyor, az sonra üstlerinden biriyle birlikte geri geliyor, bu arada tek başına çalışmaya başlamış olan Schmidt'i işaret ediyor. Üst rütbeli olan, parmağıyla Schmidt'i çağırıyor, artık hiçbirimiz Schmidt'in çılgın kellesini kurtaracağına bahse girmeyiz, adam kıskaca doğru eğiliyor, bir saatçinin ufacık bozuk bir parçayı incelemesi gibi dikkatle o nesneye bakıyor.

"Bunu nerede aldınız?" diye soruyor.

"Verdun'de," diyor Schmidt titrek bir sesle.

"Burada olmaz. Yasak burada," diyor üst rütbeli olan. Schmidt'in göğsünden nişanını çıkarıp cebine koyuyor, adını not etmiyor, suçluyu da vurmuyor. Bu olaya, akşam meyhanede an-

lattığında herkesi güldüreceği hoş bir değişiklik gözüyle bakıyor. Taş binaya dönüyor, nöbetçi dikkatini başka yerlere veriyor, konu kapanıyor. Schmidt istediğine erişmiş oluyor, biz de oyun izlemiş oluyoruz. Aramıza katıldıktan kısa bir süre sonra böyle garip bir şöhrete ulaşmıştı, Leonard Schmidt'in hayat hikâyesi buraya kadar.

"Ömrüm boyunca hiç mahkemeye işim düşmedi," diyor Jakob.

"Ya?" diyor Schmidt.

Rahat bir gün geçiriyorlar, biz hamalların vagonun kenarına bıraktığı çuvalları ikisi birden tutuyorlar, "Haydi hop!" diyerek kaldırıp yerlerine koyuyorlar. Yağmur bile dokunmuyor onlara, çünkü vagonlarının üstü kapalı. Arada bir oluşan ufak molalarda vagonun bölmesine yaslanıyor, alınlarında nereden çıktığı bilinmeyen teri silip barış günlerindeki gibi gevezelik ediyorlar. Kowalski, Schtamm kardeşler ya da Mischa soluk soluğa getirdikleri çuvalı sırtlarından indirip kıskançlıkla bakarak kinci bir edayla, kendilerine dikkat etmelerini yoksa yorgunluktan öleceklerini söylediklerinde Jakob'la Schmidt gülümsüyorlar. "Bizi merak etmeyin."

"Daha doğrusu, bir kere tanıklık ettim," diyor Jakob.

"Ya?"

"Ama mahkemede değil, dosyaya bakan savcının önünde."

"Hangi dosyaya?"

"Kowalski'nin tefeci Porfir'e borçlu olup olmadığının araştırıldığı dosyaya. Bir mucize sonucu Porfir senedi kaybetmişti, ben sadece Kowalski'nin ona parasını geri verdiğini söylemek zorunda kaldım."

"Yanında mıydınız?" diye soruyor Schmidt.

"Ne gezer. Ama Kowalski önceden bana her şeyi kelimesi kelimesine anlatmıştı."

"Ama olayı görmediyseniz, konuyu sadece başkalarından duyduysanız, tanık olarak ifade vermemeniz gerekirdi. Kowalski'nin o beye parayı gerçekten verip vermediğini nereden bilebilirsiniz? Belki de, onu suçlamak istemem, ama yine de Kowalski'nin işine gelecek şekilde ifade vermeniz için size yalan söylediği de düşünülebilir, değil mi?"

"Sanmam," diyor Jakob fazla düşünmeden. "Belki kötü yönleri vardır, onları da benden iyi kimse bilemez, ama yalancı değildir.

Porfir'e parayı geri vermediğini hemen söylemişti. Zaten nereden bulacaktı?"

"Demek siz bunu bildiğiniz halde savcıya, paranın huzurunuzda ödendiğini söylediniz?"

"Evet, tabii."

"Hiç de o kadar tabii değil Bay Heym," diyor Schmidt neşeyle, kendi halkı olduğu iddia edilen bu gülünç halkın dikkate değer adalet anlayışı konusunda kafa yoruyordur mutlaka.

"Olsun, yine de işe yaradı," diyerek hikâyesinin sonunu anlatıyor Jakob. "Porfir tefecisi davayı kazanamadı, parası gitti, ne söylüyorum, onun parası olur mu? Bizim gibi küçük esnafın yavaş yavaş derisini yüzmüştü. Yüzde otuz faiz, düşünebiliyor musunuz? Porfir'le Kowalski karardan sonra mahkemeden çıktıklarında bütün sokak bayram etti, Porfir öfkeden kuduruyordu, Kowalski ise güneş gibi parlamaktaydı."

Çakır gözlü Kowalski vagonun kenarında çuvalı yere bırakıyor, tek kulakla bir şeyler kapmış, Kowalski güneş gibi parlak, Jakob'a: "Neler anlatıyorsun hakkımda?" diye soruyor.

"Porfir'in kaybolan senedi vardı ya bir zamanlar."

"Sözlerinin bir kelimesine bile inanmayın," diyor Kowalski Schmidt'e. "Her fırsatta bana kara sürmeye bayılır."

Kowalski, Jakob'a "Bu da ne demek oluyor" der gibi baktıktan sonra bir sonraki çuvala doğru ilerliyor, sıçan gibi ıslanmış. Üstleri kuru olan Jakob'la Schmidt değişiklik olsun diye sohbeti bırakıp biraz gayrete geliyorlar, bir vagona ne kadar çok çuval sığıyor. Ta ki bir sonraki arada Schmidt'in aklına önemli bir şey gelene kadar, "Merakımı hoş görün Bay Heym, acaba Sir Winston şu anki duruma ne diyor?" diye sorana kadar.

"Kim?"

"Churchill. İngiliz başbakanı."

"Ne dediğinden hiç haberim yok. Duymadınız mı? Radyom bozuldu."

"Şaka yapmayın!"

"Beni ne sandınız?" diyor Jakob ciddi bir ifadeyle.

Schmidt'in üzülmüş göründüğünü fark ediyor Jakob, tıpkı bu sabah çökmüş omuzları ve kederli sesiyle günün tek haberini esir-

gemediğinde ötekilerin de üzüldüğü gibi. Şakacılardan birinin Leonard Assimilinski adını taktığı hafif kibirli Schmidt de ötekiler gibi yüreğinde bir acı hissediyor, birdenbire tıpatıp ötekilere benziyor.

"Nasıl oldu bu?" diye soruyor alçak sesle.

Bu sorunun karşılığı bu sabah biraz değiştirildi, hediyelik kâğıda sarılıp Kowalski'ye sunulduğu gibi herkese tek tek sunacak zaman yoktu, Jakob önemli bölümleri çıkarmaya karar vermek zorunda kalmıştı. Nasıl mı oldu? "Nasıl olacak? Radyo nasıl bozulursa öyle. Daha dün çalıyordu, ama bugün çalmıyor."

Tepkiler birbirlerinden farklıydı, bazıları haksızlık eden Tanrı'ya lanet okumuşlar, bazıları O'na dua etmişlerdi, kimileri radyoyla Rusların birbirinden farklı konular olduğunu düşünerek avunmuşlardı, içlerinden biri çocuk gibi ağlamıştı, gözyaşları yağmur damlalarına karışıp dikkati çekmeden yanaklarından süzülmüştü. Biri: "Umarım bu kötüye bir işaret değildir," demişti.

Jakob ne evet, ne de hayır diyecek durumdaydı, bütün gerçeği söylemektense onları bu küçük acılarıyla baş başa bırakması gerekmişti. Şimdi de Schmidt'in sarkık kulaklarına avutucu sözler söyleyemiyor, avutucu söz dağarcığı tükenmiş. Bu arada Jakob'un da tıpkı çevresindeki zavallılar kadar avunmaya gerek duyduğunu, tıpkı onlar gibi bütün yeni haberlerden uzak olduğunu, aynı umutlarla kahrolduğunu da lütfen unutmayalım. Sadece çılgın bir rastlantı sonucu sıradan biriyken özel biri oluvermiş, kartları açıkça masaya koymasına bugüne kadar bu rastlantı engel olmuş. Ama bugüne kadar işte, bugün elimi görmenize izin verdim, hepiniz ne kadar boş olduğunu gördünüz, koz ası falan yok içinde. Şimdi hepimizin bilgisi aynı, aramızda hiç fark kalmadı, tek fark var, o da benim bir zamanlar özel biri olduğuma inanmanız.

"Çaresi yok Bay Schmidt, işimize bakmalıyız. Haydi hop!"

İstasyon tarafından gelen yabancı bir sesin gürlemesi, hafiflemiş yağmur sesini bastırıyor: "Çek elini oradan!"

Jakob'la Schmidt vagonun kapısına koşup dışarıda ne olduğuna bakıyorlar, ikizlerden Herschel Schtamm kenardaki hatta, kilidi henüz açılmamış sıradan bir vagonun yanında duruyor. Herhalde yükleme sırası bunda diye düşünmüş olacak, o sırada yabancı sesi

duyuyor, kendisinden başka birine seslenilmiş olamaz, kilidin kolunu yukarıya doğru kaldırmak üzereyken hemen elini çekiyor. Bu olayda şimdiye kadar dikkati çeken tek nokta yabancı ses, ama gerçekten de kayda değer, çünkü ses düdüğe ait, bu yüzden kimse tanımıyor. Düdük, üstünde demiryolcu üniformasıyla tahta bacağının elverdiği kadar hızla Herschel Schtamm'a doğru yaklaşıyor, beriki şaşkınlıkla geriliyor, düdük vagonun yanında durup henüz açılmamış olan kilidi kontrol ediyor.

"Az önce söylenenleri duymadın mı? Bu vagona el sürülmeyecek, kahrolasıca!"

"Başüstüne," diyor Herschel Schtamm.

Düdük bunun üzerine, işlerini bırakmış, o güne kadar hiç duymadıkları bir yeniliğin tadını çıkaran Yahudilere dönüyor, sesini yükselterek: "Hepiniz anladınız mı bok çuvalları? Bu vagona el sürülmeyecek! Bir dahaki sefere ateş ederim!"

Demek sesi böyleymiş, bana soracak olursanız pek başarılı bir prömiyer sayılmaz, bence zayıf bir bariton, keşke daha hoş bir sesi olsaydı. Düdük heybetli bir tavırla taş binaya dönüyor, Herschel Schtamm dikkatlerden uzaklaşmak için hemen işine koyuluyor, bizler de öyle yapıyoruz, aslında pek de önemli sayılmayacak olay böylece kapanmış oluyor.

"Acaba ne vagonu bu?" diye soruyor Schmidt.

"Ne bileyim?" diyor Jakob.

"Bay Schtamm dayak yemediği için çok şanslı. Gerçekten de, nöbetçi bu sabah bize bu vagonla ilgilenmememizi emretmişti. Siz de duymuşsunuzdur mutlaka, değil mi?"

"Evet, evet."

"O halde neden oraya gitti acaba?"

"Aman Tanrım, ne bileyim ben!"

Schmidt, konuyu ne zaman kesmek gerektiğini bilemiyor, emirlere harfi harfine uymanın faydaları konusunda birkaç görüş dile getiriyor, bu uyumla hayatta kalma şansının da arttığını belirtiyor, içinde bulundukları güç koşullarının yarattığı yasal durum hakkında kısa bir konferans veriyor, Jakob yarım kulakla dinlemekte. Açıkçası, Schmidt insana pek de sevimli görünmüyor, özellikle söylemese bile kendini başkalarından daha iyi, daha akıllı, daha kültürlü görüyor, onu da buraya tıkmış olmasalar, herhalde bu get-

tonun tümüne bir kelimeyle bile karşı gelmezdi. Her zaman yaptığı gibi farkları ortadan kaldırmaya çalıştığında numara yaptığı izleniminden kurtulamıyor insan, bakın hele, ne kadar iyiyim, sizden biriymiş gibi davranıyorum. Farklar ortada, onlara karşı gelemiyor, birine bakışı, konuşması, yemek yemesi, Almanlardan ya da eski günlerden söz edişi, ama her şeyden önemlisi düşünüşü farklı. İnsan dert ortaklarını seçemiyor, dert ortağı olduğu su götürmez bir gerçek, payına düşen yaşamın üstüne titreyişi bizlerden farksız, daha doğrusu biraz farklı, kendine özgü, bizim gibilere ne de olsa pek uymayan bir davranış.

Herschel Schtamm çok geçmeden, sırtında bir çuvalla çıkageliyor, başında sırılsıklam olmuş, dindarlığını gizleyen kasketi, Jakob: "Ne oldu Herschel?" diye soruyor.

"İnanmayacaksın ama vagondan sesler duydum," diyor Herschel.

"Ses mi?"

"Ses," diyor Herschel. "Yalanım varsa iki elim yanıma gelsin, insan sesi."

Sırtının ürperdiğini hissetmiş olmalı, kürk kasketi her zaman sıcak tuttuğundan bu ürpertiyi özellikle o hissetmiş olmalı, yanaklarını şişiriyor, kaygılı bir edayla birkaç kere başını sallıyor, bunun ne demek olduğunu anlarsın. Anlıyor Jakob, Herschel'in gösterisine çaresizce içini çekerek, gözlerini kapayıp kaşlarını kaldırarak katılıyor, kimsenin duyamayacağı ufak bir diyalog sürdürüyorlar, Schmidt yanlarında durmuş, bir kelime bile anlamıyor.

Mischa yaklaşıyor, çimento torbasını bırakıyor, alçak sesle: "Devam edin, nöbetçi size doğru bakmaya başladı bile," diyor.

Jakob'un sakarlığı tutuyor birden, torba ellerinden kayıyor, "Dikkat etsenize!" diyor Schmidt öfkeyle.

Jakob'un daha dikkatli olması gerekiyor, bunları bana anlatırken, mutluluğun, huzur dolu köşelerin hayalini kurduğu sırada birinin sanki üstünden sıcak yorganını çekip aldığını, çırılçıplak ortada kalınca aklı başına gelip titremeye başladığını hatırlıyor.

"Pek suskunsunuz nedense?" diyor Schmidt bir süre sonra.

Jakob susmaya devam ediyor, kederli ifadesini değiştirmeden vagona getirilen torbaları alıyor, arada bir, içinden insan sesleri duyulmuş olan kenar hattaki sıradan vagona kaçamak bir bakış sa-

dece. Hava delikleri tavanın hemen altında, oradan bakmaya kimsenin boyu yetişmez, kimse bağırmıyor, ne içeride ne de dışarıda, neden kimse bağırmıyor, torbaları düzgünce sıralamak gerek. Kızıl kahverengi vagon kenardaki hatta unutulmuş gibi durmakta, ama unutmazlar, bazı konularda onlara kesinlikle güvenilebilir. Vagon dün burada değildi, yarın da gitmiş olacak, sadece kim bilir nereye giderken burada kısa bir mola vermiş. Böylelerini yüzlerce defa yükleyip boşaltıp tekrar yüklemişler, sandık, kömür, sıkı kontrol altında patates, makine, taş yüklemişler, ama buna el sürülmeyecek, yoksa ateş ederler.

"Doğru olduğuna inanıyor musunuz?" diye soruyor Schmidt.

"Neyin doğru olduğuna?"

"Seslerin."

"Böyle sorular sorup durmayın. Yoksa Herschel Schtamm'ın gösteriş yaptığını mı sanıyorsunuz?"

"Ama vagonda kim olabilir?"

"Kim olacak?"

Schmidt'in ağzı açılıyor, ancak o anda korkunç bir kuşku geliyor aklına, "Yani, sizce..." diye fısıldıyor.

"Evet, bence öyle!"

"Yani kamplara hâlâ birilerini gönderiyorlar mı diyorsunuz?"

Ne yazık ki öyle, Schmidt üstü kapalı konuşma oyununu bilmiyor, bazı şeylerin konuşulmadan nasıl söylendiğinden haberi yok, hiçbir zaman da öğrenemeyecek, ne de olsa yüreği yabancı. Ona her şeyi açıkça söylemek gerekiyor.

"Hayır, artık kimseyi göndermiyorlar! Savaş çoktan bitti, istesek hepimiz evlerimize gidebiliriz, ama istemiyoruz, çünkü burada pek eğleniyoruz!" diyor Jakob gözlerini devirerek. "Hâlâ birilerini mi gönderiyorlarmış! Artık kimse kalmadı mı sanıyorsunuz? Ben daha buradayım, siz daha buradasınız, hepimiz daha buradayız. Her şeyin neredeyse geçmek üzere olduğu gibi bir kuruntuya kapılmayın sakın!"

Schmidt, bu gerekli dersi ani bir el hareketiyle kesiyor, korkuyla dışarıyı işaret edip bağırıyor: "Bakın hele! Schtamm!"

Schtamm, geçenlerde elektrik kesintisine yol açtığına yüzde yüz inandığı dualarını dışında hiç dikkat çekmemiş, şimdi bütün eksiklerini kapatıyor, dipteki hatta, vagonun yanında durmakta. Nö-

betçiler henüz farkında değiller, Herschel kulağını vagonun kapısına yapıştırıp konuşuyor, dudaklarını kıpırdattığını, dinlediğini, sonra tekrar konuştuğunu açıkça görüyorum dindar Herschel'in. Kardeşi Roman o sırada rastlantı sonucu yanımda duruyor, gözleri faltaşı gibi açılmış, Herschel'e doğru koşup iş işten geçmeden onu geri getirmek istiyor. Roman'ı iki kişi zor zaptediyoruz, biri: "Sakin ol, budala, durup dururken dikkatlerini üstüne çekeceksin!" diye fısıldamak zorunda kalıyor.

Herschel'in ne dediğini, içeridekilerin ona ne söylediklerini duyamayacak kadar uzaktayım, ama yine de düşünebiliyorum, bunun belirsiz tahminlerle ilgisi yok. Her ne kadar sözlerini bana onaylamadıysa da, düşündükçe büsbütün iyi anlıyorum.

"Hey! Beni duyuyor musunuz?" diyor Herschel önce.

Vagonun içinden bir ses: "Duyuyoruz," diye karşılık verse gerek. "Kimsin?"

"Ben gettodanım," diyor Herschel şimdi. "Dayanmalısınız, sadece kısa bir süre daha dayanmalısınız. Ruslar Bezanika'yı geçmişler bile!"

"Nereden biliyorsun?" diye soruyorlar içeriden, her şey son derece mantıklı ve zorunlu.

"Bana inanabilirsiniz. Burada gizli bir radyomuz var. Artık gitmem gerekiyor."

İçeridekiler şaşkınlıkla teşekkür ediyorlar, minik bir beyaz güvercin yolunu şaşırıp içinde bulundukları karanlığa düşmüş, ne söyledikleri önemli değil, Herschel'in adımlarının uzaklaştığını duymadan önce ona belki şans diliyorlar, belki de bol para ya da uzun ömür diliyorlar.

Herkes kıpırdamadan Herschel'e bakıyor, beriki dönüş yoluna geçmiş, işimize devam edip hiçbir şey olmamış gibi yapmamız gerekiyor, ama budalalığımızdan hepimiz durmuş bakıyoruz. Önce Roman'ın büyük bir aptallık yapmasını önlüyor, sonra da bunu kendimiz yapıyoruz, belki Herschel yine de ellerinden kurtulamayacaktı, bunu sonradan kim bilebilir, ama her ne halse, dikkatleri onun üzerinden çekebilecek hiçbir girişimde bulunmuyoruz. Herschel şimdi korkuyu keşfetmiş gibi görünüyor, o ana kadar her şey uyurgezerlerin de uyduğu anlaşılmaz bazı yasalara uyarak kendiliğinden gelişmiş. Siper pek yetersiz, yok denecek kadar az,

Herschel neden korktuğunu biliyor. Bir dizi sandık, başka bir boş vagon, geçmek için yardıma gerek duyduğu yolun üstünde bunlardan başka bir şey yok. Vagonun köşesinden başını santim santim uzattığını görüyorum, bakışlarıyla yanımıza gelmiş bile, dünya seyahatini anlatışını duyar gibi oluyorum, karşı taraftan şimdilik ses çıkmıyor. Kapıdaki nöbetçi istasyon alanına arkası dönük duruyor, dikkatini çekecek en ufak bir gürültü yok, öteki ikisi gözden kaybolmuşlar, herhalde yağmurdan kaçıp taş binaya girmiş olmalılar. Herschel'in son atağına hazırlandığını, dua ettiğini görüyorum. Hâlâ vagonun yanında durmuş, dudaklarını kıpırdattığı halde içeridekilerle değil, Tanrı'sıyla konuştuğu açıkça belli oluyor. O anda başımı taş binaya doğru çeviriyorum, küçük bir çatı penceresi var, pencere açık duruyor, pencere pervazına yerleştirilmiş olan silah dikkatle, yavaş yavaş ayarlanmakta. Silahın ardında duran adamı seçemiyorum, oda çok karanlık, sadece namlunun ucunu istediği noktayı bulana kadar çeviren, sonra da resim gibi hareketsiz kalan iki el görüyorum. Ne yapsaydım, benim gibi hayatı boyunca kahraman olmamış biri ne yapabilirdi, kahraman olsam bile ne yapabilirdim, olsa olsa bağırabilirdim, ama ne işe yarardı? Bağırmıyorum, gözlerimi kapıyorum, aradan çok uzun bir süre geçiyor, Roman bana: "Ne kapıyorsun gözlerini? Baksana, becerdi çılgın!" diyor.

Neden bilmem, o anda ne ağacı olduğunu bilmediğim bir ağacın altında vurdukları Chana'yı düşünüyorum, silah sesinden sonra herkes bir ağızdan konuşmaya başladığında da hâlâ onu düşünmekteyim. Sadece tek el kuru atış, dedim ya, ellerin her şeyi en iyi şekilde hazırlamak için Herschel'in bütün duaları boyunca vakti vardı. Garip, ama ben şimdiye kadar hiç tek el atış duymadım, hep birden fazlaydı, yaramaz bir çocuk ayağını inatla yere vuruyormuş gibi, ya da fazla şişirilen bir balon patlıyormuş gibi, hatta, mademki benzetmelere daldım, Tanrı öksürüyormuş gibi, Tanrı Herschel'e öksürdü.

Kızıl kahverengi bölmenin ardındakiler: "Hey, baksana, ne oldu orada?" diye sordular belki.

Herschel iki traversin arasında enine, yüzüstü yatıyor. Kasılmış sağ eli kara bir su birikintisine düşmüş, önceleri yarısını görebildiğim yüzü açık gözüyle şaşırmış gibi duruyor. Sesimizi çı-

karmadan çevresinde toplanıyoruz, bize bu küçük molayı hoşgörüyorlar, Roman eğiliyor, onu raylardan çekip sırtüstü çeviriyor. Sonra kürk kasketini çıkarıyor, çenesinin altındaki bağcıkları çözerken parmakları zorlanıyor. Kasketi cebine koyup uzaklaşıyor. Herschel'in şakaklarındaki bukleler bu istasyonda ilk kez rüzgârda uçuşabilecek, çoğumuz onları daha önce görmemiş, sadece anlatılanlardan biliyor, demek Herschel Schtamm gerçekte, maskesiz haliyle buymuş. Son kez, ıslak kara toprak ve bol saçla çevrili yüzüne bakıyorum, biri gözlerini kapamış. Yalan söylemeyeyim, zaten ne gereği var, güzel insan değildi, çok dindardı, umut yaymak istiyordu ve bu yüzden öldü.

Kapıdaki nöbetçinin arkamıza geldiğini fark etmemişiz, bizi başka düşüncelerle meşgul etme sırası geliyor yavaş yavaş, nöbetçi: "Yeter artık baktığınız, hiç ölü görmediniz mi? Haydi, işlerinizin başına, biraz çabuk olun!" diyor. İş çıkışında onu alıp gömeceğiz, yayınlanmış sürüyle emirden hiçbirinde yer almadığı halde buna izin var, böyle yer etmiş. Başımı kaldırıp pencereye bakıyorum, kapanmış, ne silah görünüyor ne de eller, taş binadan kimse çıkmıyor, bizimle ilgilenmiyorlar artık, onlara göre konu kapanıyor.

Hayat devam etmekte, Schmidt'le Jakob yeniden çuvallara dönüyorlar. Schmidt susacak kadar ders almış, demiryolcunun önceden ısrarlı ve kesin uyarılarına rağmen Herschel'in neden ille de vagona gittiğini kendine saklıyor.

Jakob'un kafasında kendini suçlamaların biri bitmeden öteki başlıyor, bu piyeste hangi rolü oynadığını dehşet verecek kadar iyi bilmekte. Kısır avuntular yaratıyor kendince. Büyük kefeli bir terazi düşlüyor, birine Herschel'i koyuyor, ötekine ne zamandır çevresine yaydığı umutları, acaba terazinin hangi kefesi ağır gelecek? Asıl güçlük, umudun ne kadar çektiğini bilmemek, bunu bilen kimse de yok, formülü tek başına bulup hesabı bitirmesi gerekiyor. Ne var ki, boşuna hesaplıyor, zorluklar gittikçe artmakta, işte biri daha, uydurdukları sayesinde kaç felaketin önlendiğini kim söyleyecek? On mu, yirmi mi, belki de sadece bir mi, engellenmiş olan sonsuza kadar gizli kalacak, sadece yaptıkları görünüyor, işte orada, rayların yanında yağmurda yatıyor.

Daha sonra, öğlen molasında bile çok bilinmeyenli denklemin

çözümüne bir adım olsun yaklaşılamıyor. Jakob kenarda çorbasını kaşıklamakta, bugün herkes birbirini rahat bırakıyor. Jakob, Roman Schtamm'la karşılaşmamaya çalışmış, Roman da onu aramamış, ama yemekten sonra boş çanakların dizildiği el arabasının yanında birden yüz yüze geliyorlar. Birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlar, özellikle Roman bakıyor, Jakob bana: "Sanki kardeşini ben vurmuşum gibi baktı," diyor.

Boş zamanlar Lina'ya ait.

Uzun zaman önce bir gün Jakob Lina'yla merdiven holünde, kapısının önünde durmuş, "Beni dikkatle dinle Lina," demiş, "gerekirse odamın anahtarını bulabilmelisin. Şurada, kapı pervazının arkasında, duvarda ufak bir delik var, görüyor musun? Şimdi anahtarı deliğe yerleştirip önüne tekrar şu taşı koyacağım. Ayaklarının ucuna basarsan taşı kolayca yerinden alabilirsin, artık büyüdün. Dene bakayım." Lina denemiş, uzanıp taşı çıkarmış, son gayretle anahtarı yerinden alıp gururla Jakob'a uzatmış. "Harika," demiş Jakob. "Anahtarın yerini iyice belle. Nedenini ben de bilmiyorum, ama belki günün birinde önemli olabilir. Bir şey daha var, sakın bunu kimseye söyleme."

Lina artık ayaklarının ucuna basmak zorunda kalmıyor, iki yıl boyunca kapı pervazının ardındaki deliğe doğru büyüyüp durmuş. Gerekirse, demişti Jakob, bugün gerekiyor, Lina anahtarı alıyor, kapıyı açıyor ve soluğunu tutarak boş odaya giriyor. Biraz korkuyor gerçi, ama beklenmedik bir anda Jakob gelirse korkusu geçecek, ortalığı topladığını söyleyecek ona. Lina'nın niyeti oldukça tehlikeli, Jakob hoşlanmazdı herhalde, ama bilmediğine göre sorun yok.

Yolunda iki engel bulunuyor, Lina bunun farkında, birincisi, şimdilik bilmediği gizli yer, ikincisi de, radyonun nasıl bir şey olduğunu bilmemesi. Odada bir şey gizleyecek yerlerin sayısı kısıtlı, birkaç dakikada altı üstüne getirilebilir, asıl önemlisi ikinci engel. Jakob ona akla gelebilecek her şeyi açıklamış, örneğin Lina hayatında hiç troleybüs görmediği halde nasıl bir şey olduğunu su gibi anlatabilir, muzu, uçağı, sırtüstü yatırılınca bağıran ayıyı tarif edebilir. Elektrik kesildiği günlerde Jakob, ışığın kömür madenlerinden tavandaki küçük lambaya gelmek için geçtiği es-

rarengiz yolu bile anlatmış, ama radyodan bir kelimeyle bile söz etmemiş. Elde ufak tefek birkaç ipucu var: Herkes ondan söz ediyor, bulundurmak yasak, insan önceden bilmediği şeyleri ondan öğreniyor, rahatlıkla saklanabilecek kadar küçük.

"Yarın bana radyonu gösterir misin?" diye sormuş Lina dün gece, Kowalski'nin talihsiz ziyaretinden sonra Jakob tavanarasına, onun yanına çıktığında.

"Hayır," demiş Jakob.

"Ya öbür gün?"

"Yine hayır."

"Ya öbür öbür gün?"

"Hayır dedim! Yeter artık!"

Lina'nın her zaman etkili olan bakışları bile para etmemiş, Jakob yüzüne bakmamış bile, Lina bir süre somurttuktan sonra: "Peki, bir gün gösterir misin?" diye yeni bir atılıma kalkmış.

"Hayır."

"Neden?"

"Öyle işte."

"Hiç değilse nasıl bir şey olduğunu söyler misin?" diye sormuş Lina, aklında planını yarı yarıya kurmuş bile. Ama Jakob bu soruya da karşılık vermemiş, böylece yarım plan bütün hale gelmiş.

Kısacası Lina, hakkında Jakob'un saklamış olduğundan başka bir şey bilmediği bir nesneyi aramak zorunda, rengi, biçimi, ağırlığı olmayan bir şey, neyse ki Jakob'un odasında çok sayıda bilinmeyen nesne olamaz. O halde, eline geçireceği ve daha önce görmediği ilk cismin adı radyo olmalı.

Lina, akla ilk gelecek yerleri aramakla işe başlıyor, yatağın altına, dolabın üstüne, masanın çekmecesine bakıyor. Radyo, masa çekmecesine sığmayacak kadar büyük bir şey de olabilir, kim bilir, Lina'yı uzaktan izleyen biri, onun çekmecede radyo aradığını görünce kahkahalarla güler belki. Ama Jakob'un susmakta direnmesi Lina'nın suçu değil, üstelik kimse de izlemiyor. Radyo çekmecede değil, çekmecede hiçbir şey yok, yatağın altında ve dolabın üstünde sadece toz var. Artık sadece dolabın içi kalıyor, başka gizleyecek yer yok, dolabın biri üstte, öteki altta iki kapağı var. Aslında üsttekine bakmasa da olur, orada ikisi çukur, ikisi düz dört tabakla Lina'nın bulaşık yıkarken birini yere düşürüp sapını kırdığı

iki fincan, ayrıca bir bıçak, iki kaşık, her zaman boş olan bir şekerlik, bir de, varsa, yiyecek duruyor. Lina bu dolabın yabancısı değil, sık sık sofra kuruyor, yiyecekleri getiriyor, sofra topluyor, bakmasa da olur, ama planı ufak bir hata yüzünden başarısızlığa uğramamalı. Lina dolaba bakıyor, dört tabak, iki fincan, şekerlik, bıçak, kaşıklar, ayrıca bir parça ekmek, bir kesekâğıdı kuru fasulye, beklenmedik bir şey yok.

Öyleyse alttaki kapak. Lina duraklıyor, anahtarı tutan parmakları bir türlü karar veremiyor, aranan ya burada da değilse, hiçbir yerde yok demektir. Bugüne kadar alt dolabı açması gerekmemiş, Jakob: "Orada benim eşyalarım var," demiş, son derece akla yakın. Benim eşyalarım, bu zararsız iki sözcüğün ardında neyin gizlendiği ancak şimdi anlaşılıyor.

Kararsızlık uzun sürmüyor, sonunda dolabı açıyor Lina, kapının önünden biri geçmekte. Artık kapamak olmaz, Jakob gelecek olursa, Lina'nın orada ne yaptığını sormaz, neden kapıyı kilitlediğini sorar, buna verecek cevap yok. Lina dolabı boşaltıyor. Pantolon, gömlek, iğne iplik, bir tencere, neden üst dolaba konmamış, bir kutu çivi ve vida, boş bir resim çerçevesi, Afrika kitabı. Lina ufak bir mola veriyor, kitapta Jakob'un son zamanlarda nedense pek önem verdiği harflerden başka şeyler de var, ne olursa olsun, resimlere birkaç dakika ayırmak gerek.

İnanılmayacak kadar uzun, yassı, kupkuru göğüslü, burnundan halka geçirmiş bir kadın, Jakob bu halkanın anlamını ileride anlatacak. Erkekler yüzlerini alaca renklere boyamış, ellerinde uzun mızraklar, başlarında tüy, saç ve şeritten yapılmış dev boyutlu başlıklar. Top gibi yuvarlak karınlı, sıska çocuklar, boynuzlu, çizgili, sonsuz uzun burunlu, daha da uzun boyunlu hayvanlar, bütün bunlar insanın zamanını alabilir, ama asıl amacı unutacak kadar oyalanmamalı.

Lina göbeğine kadar dolaba giriyor, son engel de ortadan kalkıyor, üstüne yeşil bir havlu konmuş birkaç parça çamaşır, tamam işte. Hiç görmediği o nesneye giden yol açılmış oluyor, Lina gururla gülümsüyor, işte köşede durmakta, gösterişsiz, esrarengiz ve yasak. Lina onu dolaptan çıkarıyor, ufak, ince bir ızgara, vidalar, yuvarlak bir cam, dikkatle masanın üstüne koyup karşısına geçiyor, artık serüven başlayabilir. Benim eşyalarım, demiş Jakob,

dakikalar bakmakla geçiyor, acaba daha önce bilmediği ne öğrenecek? Bu alet basbayağı bir insan gibi konuşuyor mu, yoksa sırlarını başka yollarla mı açığa vuruyor, başka mucizevi yollarla mı? Lina, deneme amacıyla bir süre sustuktan sonra, aletin kendiliğinden konuşmayacağını, onu konuşturmak gerektiğini anlıyor, belki de sadece bir şey sorması yetecek. Öyleyse, Susam kayasındaki Ali Baba gibi belli bir sihirli sözcük gerekmese bari.

"Benim adım ne?" Lina en kolay soruyla başlıyor, ama bu bile aletin sınırlarını aşmış görünüyor. Lina ona yeterince zaman tanıyor, boşuna, düş kırıklığı düşüncelerinde kayboluyor, belki de bilinmeyen bir şey sormak gerekli, insanın daha önce bilmediği bir şey, oysa adını biliyor. "Otuz kere iki milyon kaç eder?" Alet bu sefer de karşılık vermeyince Lina yeni yollara başvuruyor, istendiği zaman açılıp kapatılan ışığı düşünüyor, kim bilir, belki bu da ışık gibi açılıyor, şu vidayı deneyelim bakalım. Vida paslanmış, yerinden oynamıyor, uzun çabalardan sonra hafifçe gıcırdıyor, Lina'nın parmakları acımaya başlamış bile. O anda Jakob kapıda belirip tahmin edildiği gibi: "Burada ne işin var?" diye soruyor.

"Ben," diyor Lina, "ben senin odanı," diyor, korkusunu yenmek için, "ben senin odanı toplayacaktım ya, hatırlamıyor musun?"

Jakob'un bakışları dolabın önündeki keşmekeşten odayı toplamak isteyen Lina'ya kayıyor, daha ağzını açmadan Lina umduğu kadar kızmayacağını anlıyor. "Umarım işini bitirmemişsindir henüz," diyor Jakob.

Tabii ki bitirmemiş, yeni başlamış daha, yerinden fırlayıp tencereyi, kitabı, çamaşırları dolaba tıkıyor, Jakob'un gözleri bu hıza güçlükle ayak uydurmakta. Ardından resim çerçevesi, aceleden kutudaki çiviler yere dökülüyor, hemen topluyor onları. Sadece iğne iplik kaldı, iğne iplik nerede, neyse o da bir dahaki sefere bulunur, dolabın kapağı kapanıyor, dağınıklık unutuldu bile. Yalnız o alet masanın üstünde duruyor, nasıl olsa gördü Jakob, başlıca sırrı orada durmakta, ama Jakob hâlâ sinirlenmiyor.

"Bana kızmadın, değil mi?"

"Hayır, hayır."

Jakob ceketini çıkarıyor, ellerinden istasyonun kirini yıkıyor, Lina yavaş yavaş huzursuzlanmakta, alet orada durduğu halde hiç ilgi çekmiyor.

"Asıl amacın neydi?"

"Hiç. Ortalığı topladım," diyor Lina, bu sözlerin anlamsız olduğunu bildiği halde.

"Ne aradın?"

Sesi giderek yükseliyor, ama Lina'ya göre pek aptalca bir soru bu, hem aletin önünde oturuyor, hem de ne aradığını soruyor, açıkça ortada olan bu cevabı vermeyeceğiz.

"Lamba neden burada duruyor?"

"Hangi lamba?"

"Bu lamba. Yoksa bir lamba daha mı görüyorsun?"

Lina susup da gözlerini iri iri açarak lamba olduğu ileri sürülen nesneye bakarken, iri gözleri de yavaş yavaş yaşlarla dolarken Jakob onu kendine doğru çekip çok daha alçak sesle: "Neyin var?" diye soruyor.

"Hiç."

Jakob Lina'yı dizine oturtuyor, aslında pek ender ağlar, ama böyle bütün gün tek başına kurup duran bu küçük kafanın içinden neler geçtiğini kim bilebilir ki. "Gel, söyle bakayım, neyin var. Lambayla mı ilgili?"

"Hayır."

"Bunu daha önce görmüş müydün?"

"Hayır."

"Nasıl işlediğini anlatayım mı?"

Lina gözyaşlarını tutuyor, ne de olsa yaptığı yanlışlık Jakob'un suçu değil, üstelik yarın yeni bir gün, bugün gözden kaçırdığını yarın nasıl olsa bulur. Gözleriyle burnunu koluna siliyor, kolu yetmeyince Jakob'un mendili yardımına yetişiyor.

"Anlatayım mı?"

"Evet."

"Dinle bak. Bu bir gaz lambası. Eskiden, elektrik gelmeden önce yalnız bu lambalar vardı. Buraya, şu küçük çanağa gaz konur. Bu lambanın fitili, gazı emer, üstten sadece ucu görünüyor. Şu düğmeyle fitili kısaltıp uzatabilirsin. Fitilin ucunu yakınca oda aydınlanır."

"Bir kere dener misin?"

"Ne yazık ki gazım yok."

Lina Jakob'un dizinden iniyor, lambayı iki eliyle kavrayıp her tarafını inceliyor, demek bu yüzden boşuna cevap beklemiş. Eskiden Nuriel'lerin evinde ne gaz lambası varmış, ne de radyo. Hatalar tecrübesizlikten ortaya çıkar, Lina son bir bakıştan sonra lambayı dolaba yerleştiriyor. Her şey yeniden toplanmış oluyor, Lina'nın düşünceleri de, başarısız keşif gezisinde gülünecek bir yan bile buluyor.

"Ne sandım biliyor musun?"

"Ne?"

"Ama benimle alay etmeyeceksin."

"Eder miyim hiç?"

"Bunun radyo olduğunu sandım."

Jakob gülümsüyor, küçücük bir çocukken komşuları olan yaşlı, kambur kadını cadı sandığını hatırlıyor, benzeri bir yanılgı, ama gülümsemesi giderek hafifliyor. Lina radyoyu aramış besbelli, keşke inancını sarsmasaydı, lamba radyo sanılsa ne olurdu sanki. Susacağına yemin ettirirdi Lina'ya, sonunda buldun, artık nasıl bir şey olduğunu biliyorsun, bundan sonra sözünü bile etmeyeceksin, hele yabancılara. Hiç değilse evde haftalarca rahat ederdi. Ama bu fırsat kaçmış, Lina iş işten geçtikten sonra kendini ele vermiş, Jakob da odadaki durumu, masanın üstündeki lambayı, Lina'nın gözyaşlarını doğru değerlendirecek kadar uyanık davranamamış. Lina biraz sonra, peki, demek bu lambaydı, o halde radyo nerede, diye soracak. Biraz sonra, bir saat sonra, en geç yarın soracak, kıpırdan-maya başlamış bile. Radyonun bozuk olduğunu söylemek yetmeyecek, öyleyse bozuk radyoyu göster, diyecek, ne yazık ki Jakob da can sıkıcı soruları bir seferlik olsun tokatla cevaplandırabilecek insanlardan değil. Yine de bir çıkar yol daha var, Jakob radyoyu yaktığını söyleyebilir, bozuk bir radyonun bulunmasının en az sağlamı kadar tehlikeli olduğunu ileri sürebilir.

Söyleyebilir ve böylece hem Lina'ya hem de bütün dünyaya karşı radyodan kurtulma mutluluğuna erebilir, ama istasyonda geçen son gün de burada belli bir rol oynuyor. Herschel Schtamm'ın ölüsü, kardeşi Roman'ın can yakıcı bakışları, kenar hatta vagona kapatılmış yabancılar, radyo kesin olarak imha edilmeden bunların hepsinin söyleyecek bir çift sözleri var. Ya sabahları büyük umutlarla soru sormaya gelen, hak ettikleri haberleri

alamadan üzüntüyle tekrar uzaklaşan Yahudiler. Onlar şimdi evlerine varmıştır, akrabaları, tanıdıkları kapılarına vurup istasyonda yeni bir haber duyup duymadıklarını soracaklar. Hiç cevabını alacaklar, radyo artık hiçbir şey söylemiyor, bozulmuş, daha dün çalıyordu, ama bugün hiç sesi çıkmıyor. Akrabalar, tanıdıklar dönüp gidecekler, son haberi bütün evlere, bütün sokaklara yayacaklar, çok geçmeden buraları, Jakob'un saat yedi buçuğa doğru Kurland Caddesi'nde projektör ışığına yakalandığı akşamdan önceki perişan haline dönecek. Yalancı bir huzur pahasına kolayca karar vermeden önce insanın düşünmesi gereken çok şey var.

"Şimdi bana radyoyu gösterir misin?"

"Dün de söyledim ya, olmaz. Dünden bu yana değişen bir şey mi oldu sanki?"

"Nasıl olsa bulacağım," diyor Lina.

"Öyleyse aramaya devam et."

"Bulacağıma bahse girelim mi?"

Açıkça saldırıya geçiyor, soru soracağına arasın, bundan sonra bulacağı radyonun radyo olmadığını söylemeyecek Jakob. Hiçbir zaman bulamayacağı radyo da şimdilik ateşe atılmayacak, birçok nedeni var bunun, başta Herschel geliyor, bukleli Herschel o gün öğleden önce yağmurda traverslerin arasında yatarken radyoyu enikonu tamir etmiş.

Jakob keyifle işe gidiyor, yürüyüşünü, hızlı adımlarını fark edip dünkü ya da birkaç gün önceki haliyle karşılaştıran biri değişikliği hemen anlar, işte dengeli bir insan. Keyifli, çünkü yatakta geçirilen saatler önemli kararlar açısından zenginmiş, dış dünyayla ilişki yeniden kurulmuş. Radyo gece yarısına kadar çalmış, Lina savıldıktan sonra çalmaya başlamış, uyku bastırıncaya kadar da çalmış, bu arada hiç de kötü sayılmayacak birkaç haber vermiş. Jakob keyifli, çünkü umudun ufacık alevini söndürmemeye kararlı, bu iş için yarım gece çalı çırpı, odun ve çıra aramış. Önemli bir ilerleme kaydetmiş, hem o, hem de Ruslar, Jakob Ruslara Rudna Irmağı'nın kıyısında sessiz sedasız bir çarpışma kazandırmış, Rudna gerçi kapının önünden akıyor sayılmaz, ama yine de Bezanika kentinden daha yakın çok şükür.

Jakob, şimdiye kadar verdiği haberleri gözden geçirirken, ilk

Bezanika haberi dışında hemen hepsinin ipe sapa gelmez, uzatılmış boş laflar olduğunu görmüş. Aklına gelen her buluşu koca bir masal haline getirmiş, aslında inanılacak gibi değil, içyüzü hemen anlaşılacak türden, ama umut herkesin gözünü kör edip aklını başından aldığından şimdiye kadar kuşkulanan olmamış. Ancak o gece, Rudna kıyısındaki çarpışmadan önce Jakob işin aslını anlamış, güçlüklerin kaynağını fark etmiş. Başka bir deyişle, ışığı söndürür söndürmez, haber uydurmakta neden bu kadar zorlandığını, hatta son zamanlarda neden hiç beceremediğini açıkça görmüş. Fazlasıyla gösterişsizliğe kaçtığından kuşkulanmaya başlamış, verdiği haberler ileride bir gün, hayat normale döndüğünde doğruluğu araştırılamayacak türdenmiş. Yenilikleri anlatırken her seferinde tutuklaşıyor, vicdan azabı duyuyormuş, söylediği yalanlar, kimsenin dikkatini çekmeden bir an önce bir köşeye gizlenmeleri gerekiyormuş gibi parça parça, zorla dökülüyormuş dudaklarından. Ancak bu davranış baştan aşağı hatalıymış, dün gece yapılan hesaplara göre, vicdan azabı çeken bir yalancı hayatının sonuna kadar beceriksiz bir yalancı olarak kalmak zorunda. Bu konuda alçakgönüllülüğe, gereksiz utanç duygusuna yer yok, bol keseden atacaksın, yüzünden güven okunacak, az sonra senden öğreneceklerini şimdiden bilen biri rolünü oynayacaksın onlara. Durmadan sayılar, isimler, tarihler söyleyeceksin, Rudna kıyısındaki çarpışma bunun küçük bir örneği olmalı. Gerçi hiçbir zaman tarihe geçemeyecek, ama bizim tarihimizin şeref köşesine yerleşecek. Her şey geçtikten sonra, ilgi duyan herkes savaşın gerçek akışını kitaplardan okuyacak hale gelince, isterlerse gelip sorsunlar: "Baksana, o zamanlar ne saçmalar anlatmışsın? Rudna kıyısında ne zaman *çarpışma olmuş*?" "*Olmamış mı*?" diye karşılık vereceksin şaşkınlıkla. "Ver bakayım şu kitabı... Gerçekten de olmamış. Burada yazmıyor. Demek yanılmışım, kusura bakmayın." Kusura bakmazlar herhalde, en kötüsü omuz silkip giderler, kim bilir, belki içlerinden bazıları yanlışlığa teşekkür bile eder.

Jakob, çarpışmaların gidişi konusunda biraz ön hazırlık yapmış, bu arada çevreyi tanımanın büyük ölçüde yararını görmüş. Rudna kıyısındaki çarpışma bütün etkileriyle birlikte önümüzdeki üç günü çıkarmalı. Her şeyin bir sınırı var. Çünkü ırmağın geçilmesi pek kolay olmamış, Rusların işini bu kadar hafifletmeyelim, Almanlar

ırmağın üstündeki tek köprüyü havaya uçurmuşlar, diye düşünmüş Jakob. İleri harekât devam etmeden önce dubalar üstünde geçici bir köprü kurmak gerekecek, bu da üç dört gün alır. Derken köprü de kurulacak, Ruslar, Almanların kale gibi koruduğu Tobolin kasabasına varacaklar. Tobolin saldırılara üç gün dayanacak, kuşatılacak, topçu ateşiyle yerle bir edilecek, piyade saldırıya geçecek, binbaşı Karthaeuser, rütbesine uygun muhteşem bir isim, çaresiz kalınca teslim olup ateşkes imzalayacak, Tobolin kurtulacak. Laf aramızda, Mischa buna pek sevinecek, teyzelerinden biri Tobolin'de oturuyor, kadıncağız bu zaferi görmüş olsa bari. Lea Malamut teyzenin tuhafiye dükkânı varmış, Mischa küçükken teyzesi ona her doğum gününde küçük bir kutu renkli düğme ve kurdele gönderirmiş. Ama biz Tobolin'de gereğinden fazla oyalanmayalım, oradan en yakın ilçe merkezi Pry'e kadar yolumuz uzun. Yetmiş kilometre kadar, kabataslak planı yapıldı, ama ayrıntıları henüz hazır değil. Önümüzdeki günlerde Jakob'un gece çalışmasını gerektirecek, Tobolin'e kadar şimdilik her şey tamam, bugün istasyonda Rudna kıyısındaki şerefli savaşın sonucu açıklanacak.

Jakob keyifle işe gidiyor, aklına Rudna olaylarına ekleyebileceği parlak bir fikir gelmiş. Acaba Almanların gizli planları Rusların eline geçmiş olsa da, böylece düşmanın bu cephedeki hareketleri haftalar öncesinden bilindiği için etkisiz mi kalsa? Ne de güzel olur, ama hemen ardından bu olasılığı eleştirmeye başlıyor, gizli planlar bu kadar güvensiz bir yerde saklanır mı, ne de olsa Almanlar aptal değil. Ruslar da değil, bu tür planları ellerine geçirmiş bile olsalar, haberi radyo kanalıyla dünyaya ilan etmeyecekler herhalde, güzelce kendilerine saklayacak, sessizce gereken önlemleri alacaklar. O halde bu küçük pırıltıdan vazgeçelim, Jakob'un işe gidişindeki keyfin bir parçasını Yahudilere ulaştırmak için eldeki hikâye de yeterli.

Tismeniz Sokağı'nın köşesinde Kowalski'nin beklemekte olduğunu görüyor, aslında önemli sayılmaz, Kowalski bu köşede sık sık Jakob'u bekler, burada oturuyor. Ne var ki, Jakob yaklaştıkça, Kowalski'nin yalnız olmadığını fark ediyor, yanında genç bir adam durmakta, bu önemli işte, üstelik genç adamı daha önce hiç görmemiş.

Kowalski uzaktan parmağıyla Jakob'u gösteriyor, genç adam bakışlarıyla parmağı izliyor, Kowalski sanki, şu işte, şu gri ceketli, der gibi.

Jakob yanlarına varıyor, el sıkışıp üçü birlikte yola devam ediyorlar, gösterinin başlamasına henüz vakit var. Kowalski: "Bugün geciktin," diyor. "Epeydir seni bekliyoruz."

"Sözleşmiş miydik?" diye soruyor Jakob. Tek kelime bile konuşmayan genç adamın profilini inceliyor, biraz beceriksiz ve çekingen, dosdoğru önüne bakmakta. Burada bulunmasının belli bir nedeni olduğu apaçık ortada. "Seni bekliyoruz," dedi Kowalski, demek ki genç adamın gelmesi rastlantı değil, işin içinde Kowalski'nin parmağı var, o çağırmış olmalı.

"Bizi tanıştırmayacak mısın?" diye soruyor Jakob.

"Tanışmıyor musunuz?" Kowalski şaşırmış numarası yapıyor. "Bu Josef Najdorf."

"Ben Jakob Heym."

"Biliyorum," diyor çekingen genç, demek adı Najdorf'muş, ağzından çıkan ilk sözden bir sonuca varmak mümkün değil.

"İstasyonda çalışmıyorsun, değil mi?" diye soruyor Jakob.

"Hayır."

"Ya nerede?"

"Alet fabrikasında."

"Öyleyse yanlış yoldasın, tam aksi yöne gitmen gerekirdi."

"Biz sizden sonra işbaşı yapıyoruz," diyor Najdorf, konuşurken kendini hiç de rahat hissetmediği belli oluyor.

"Ya? Biraz vaktin olduğu için bize istasyona kadar eşlik ediyorsun demek. Anlaşıldı."

Najdorf birdenbire duruyor, insan koşmaya başlamadan önce nasıl durursa öyle duruyor, şaşkın bir halde, alçak sesle Kowalski'ye: "Bensiz olmaz mı? Anlıyor musunuz, bu işe bulaşmak istemiyorum. Korkuyorum, anlıyor musunuz," diyor.

"Başlama yine. Sana her şeyi baştan sona kadar teker teker anlatmadım mı?" diye soruyor Kowalski sinirlenerek, kaçmasına fırsat vermeden kolundan tutuyor. "Anlasana artık! O susacak, ben susacağım, sen de susacaksın. Üçümüzden başka kimse duymayacak. Daha ne olsun?"

Najdorf hâlâ pek mutsuz görünüyor, ama Kowalski kolunu ya-

vaşça bıraktığında yerinden ayrılmıyor.

"Hangi konuda susacağım?" diye soruyor Jakob, artık işin iç-yüzünü öğrenmek niyetinde. Kowalski eliyle beklemesini işaret ediyor, çok anlamlı bir el hareketi bu, çocuğun ne halde olduğunu görüyorsun, korkusunu yenmesi için biraz zaman tanımak gerekiyor, anlamında. Kowalski işte böyle çok anlamlı el hareketleri yapar. Najdorf'u yüreklendirmek istercesine göz kırpıyor, şiş gözleriyle hiç de kolay değil bu, ardından: "Şimdi ona ne olduğunu söyleyebilirsin," diyor.

Najdorf hâlâ kararsız, Jakob oldukça meraklanıyor, sabahın bu saatinde, genç bir adamı korkutacak ve şimdiye kadar açıklanmayan nedenlerle gizli kalması gerekecek bir sürpriz, doğrusu Kowalski'nin her günkü buluşlarından birine benzemiyor.

"Ben aslında radyo tamircisiyim," diyor Najdorf sonunda.

Radyo tamircisiymiş.

Jakob'un oturabileceği bir iskemle yok, bakışlar gidip geliyor, keyifli bakışlar, kahredici bakışlar, Kowalski'ye duyduğu anlamsız öfkeden Jakob'un soluğu daralıyor. Ulu Tanrı rolü oynamaya kalkıyor bu arkadaş olacak geri zekâlı, ne yapılması gerektiğinden haberi bile yokken tamir işlerine burnunu sokuyor, üstüne üstlük, girişimleri ve zahmetleri için ona bir de teşekkür borçlu olunduğunu sanıyor. Saat sekizde biten kısa bir gecede radyodan anlayan birini bulmak kolay olmamıştır herhalde, ama Kowalski gibi bir dost için güç sayılmaz. Orada durmuş, kendinden emin bir halde gülümsüyor, nasıl yaptım ama, harika tabii, bu türden bir yardım daha gelirse boynuna ipi geçir, daha iyi. Onun için mi Rudna'daki savaşı birlikte kazandık, insanın radyoyu sonradan yakacağı geliyor. Dün akşam vedalaştıktan sonra harekete geçip bütün gettonun altını üstüne getirmiş olmalı. Bu Najdorf'u önceden tanımıyordu, tanısa Jakob'un da tanıması gerekirdi, Kowalski'nin tanıdıklarını ne yazık ki Jakob da tanıyor. Tanıdıkların birinden ötekine seyirtmiş, borazan gibi sesiyle: "Radyo tamir edebilecek birini tanıyor musun?" diye sormuş olmalı. "Radyo mu? Tanrı aşkına, radyo tamircisini ne yapacaksın?" "Ne yapılır radyo tamircisi?"

İçlerinden biri onu bu zavallı Najdorf'un üstüne salmış olsa gerek, Najdorf'un serçeparmağında Kowalski'nin kafasından çok

akıl var, bunun en iyi kanıtı da adamın korkusu. Kim bilir onu yatıştırmak için neler anlatmıştır Kowalski, kolundan tutup buraya getirmiş, insanın aklına gelebilecek en sıkıntılı durumu yaratmış, işte gerçek bir radyo tamircisi duruyor karşısında.

"Pek güzel mesleğin var doğrusu," diyor Jakob.

"Değil mi?"

Kowalski çocuk gibi seviniyor, hatır için yaptıkları bitmek tükenmek bilmiyor, geçenlerde onu bir mucize sonucu keneften kurtarması, bugün de ikinci kahramanlığı, gönül okşayıcı davranışlara bu kadar az yer olan bu çevrede kimse onun yaptıklarını yapamaz. Ama Kowalski karşılık olarak minnet beklemiyor, gerçek dostlar arasında böyle şeylerin lafı bile olmaz, fazla konuşulmadan hemen harekete geçilir. Fazla vakit kalmadığından, ayrıca Jakob da şimdiye kadar herhangi bir sevinç ya da anlayış belirtisi göstermediğinden Kowalski açıklıyor: "Senin radyonu tamir edecek de. Merak etme, güvenilir çocuktur."

"Memnun oldum," diyor Jakob.

"Tabii hiçbir garanti veremem," diyor Najdorf alçakgönüllü ve yardıma hazır bir tavırla. "Örneğin lambalardan biri bozulmuşsa bir şey yapamam. Yedek parçam yok, bunu Bay Kowalski'ye başlangıçta söyledim."

"Hele bir git de bak bakalım," diyor Kowalski.

Jakob acele bir çözüm bulmak zorunda, zamanla tecrübe kazandığı için bunun gittikçe kolaylaştığını sanabilir insan, ama güçlük derecesi aslında her seferinde aynı. İster istemez, bir gece önce verdiği kararları hatırlıyor, böyle engellerle karşılaşırsa karar vermek uygulamaktan daha kolay, Jakob kendini zorla topluyor. Sevinçli haber güler yüzle verilmeli, ama Jakob bunu beceremiyor, yardım düşkünü Kowalski'ye baktıkça bir türlü gülümseyemiyor. Güçlükle ağzını yayıp gözlerini dostça bakmaya zorlayarak o anda aklına pek önemli bir şey gelmiş gibi yapmaya çalışıyor.

"Bilemezdin tabii," diyor. "Boşuna bunca zahmete girmişsin. Radyo bu arada yine çalışıyor."

"Ne diyorsun!"

"Ama yine de sağol."

"Nasıl oldu bu? Sen mi tamir ettin?" diye soruyor Kowalski, gerçekten mi sevindiği, yoksa yardımseverliği boşa gittiği için düş

kırıklığına mı uğradığı anlaşılmıyor.

"Tekrar çalışıyor dedim. Yetmiyor mu?"

"Ama nasıl?" diye soruyor Kowalski. "Radyo kendi kendine tamir olur mu?"

Yanlarında Najdorf olmasa Jakob neler söyleyecek, lambalardan biri gevşemiş ya da üstüne birkaç sıkı yumruk atınca tekrar çalmaya başladı, diyecek, Kowalski de radyodan onun kadar az anlar. Ama ne yazık ki işi bilen bu Najdorf yanlarında, Najdorf yardımına gerek kalmadığı için rahatlamanın dışında konuya mesleği açısından ilgi duyuyor. Şimdi kalk da, hem budalaya hem de işinin ehline uygun bir açıklama bul bakalım, radyonu nasıl tamir ettiğini bilmek zorundasın, hemen anlat, ayrıca neşeli bir ifade takın.

"Kablosu arızalıymış. Bir parça kısaltıverdim."

Her şey yoluna girmiş, Jakob biraz gururlanıyor, üç taraf da hayatından memnun. Najdorf ayrılırken Jakob'un elini sıkıyor, zahmetine tekrar teşekkürler, alet fabrikası yönünde ilerliyor, artık korkması gerekmeyecek.

Kowalski'yle Jakob istasyona doğru yollarına devam ediyorlar, Jakob böylesine iyi başlayan sabahı berbat olduğu için öç almayı düşünüyor. Kowalski'ye Rudna kıyılarında kazanılan savaştan söz etmeyecek, bu iyi haberi başkalarından duysun. İnsanın canını burnundan getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan dostlar, uykusuz gecelerde binbir zorlukla kazanılmış savaşlara değmez. Kowalski'nin bugün yaptıklarında kötü niyet yok, ama kötü niyet olmadan da insanın başına açtığı dertler göz korkutacak ölçüde artmakta, bu gelişmeye seyirci kalınamaz. İki gün önce Lina'yı bela etti, bugün Najdorf'u, soru soranların içinde en yorulmak bilmeyeni o, karşı önlem olarak bir savaştan söz etmemek uygun sayılsa gerek.

"Dün gece yeni bir haber var mıydı?" diye soruyor Kowalski.

"Hayır."

Birkaç tanıdık selam veriyor, istasyona giden tek yol yavaş yavaş kalabalıklaşmakta. Jakob, herkesin soran gözlerle baktığını fark ediyor, Kowalski'ye de aynı şekilde bakıyorlar, Kowalski Jakob'un şöhretinden biraz yararlanarak birine: "Radyo çalışıyor," diye fısıldıyor.

Sanki katkısı olmuş gibi; haberi duyan adımlarını sıklaştırıp

başkalarına fısıldıyor, çok geçmeden yüzler Jakob'a dönüyor, dünden daha iyi görünüyorlar. Jakob, gerçek bu, doğru duydunuz anlamına belli belirsiz başını sallıyor, tamir edilmiş radyo herhalde sahibinden önce istasyona varacak.

"Sana bir şey soracaktım," diyor Kowalski. "Yavaş yavaş başka konuları da düşünmenin zamanı geliyor diye düşünüyorum."

"Örneğin ne gibi?"

"Örneğin iş gibi."

"İş mi? Ne işi?

"Ben tüccarım," diyor Kowalski. "İlerisi için gereken hazırlıkları hiç değilse düşünmenin tam sırası değil mi?"

"Neden tüccarmışsın? Ne hazırlığı yapacaksın? Berber dükkânın durduğu yerde seni beklemiyor mu?"

"Asıl sorun bu işte. Biliyor musun, ileride başka bir iş yapıp yapmamayı düşünüyorum çoktandır."

"Bu yaştan sonra başka iş mi?"

"Neden olmasın? Aramızda kalsın, biraz para sakladım. Servet sayılmaz, anlıyor musun, ama öteden beri bir türlü benimseyemediğim eski dükkândan daha iyi bir işe yatırılamaz mı acaba? İtiraf et, senin de hoşuna gitmiyordu. Böyle bir işe kalkarsam parayı sokağa atmayacağımdan emin olmalıyım."

"Benden ne istiyorsun?"

"Radyoda arada bir ekonomi haberleri de veriyorlardır mutlaka, değil mi?"

"Veriyorlar."

"Bunların arasında yol gösterecek bir şey yok muydu? Herhangi bir ipucu falan?"

"Beni ilgilendirmiyor."

"Numara yapma, nasıl ilgilendirmez!" diyor Kowalski. "Mutlaka bir şeyler duymuşsundur."

"Ne öğrenmek istiyorsun ki? Şimdiye kadar söylediklerinden bir kelime bile anlamadım."

"Geleceği en parlak iş kolunun hangisi olduğunu öğrenmek istiyorum, bu kadar basit."

"Bazen çocuk gibi oluyorsun Kowalski. Radyoda, savaştan sonra paranızı falan ve filan işlere yatırmanızı öneririz, dediklerini mi sanıyorsun gerçekten?" Kowalski anlıyor. "İyi ya, o halde sana

dost olarak soruyorum," diyor. "Paran olsa neye yatırmayı düşünürdün?"

Jakob da düşünmeye başlıyor, böyle bir yatırımın iyice düşünülmesi gerek, neye yatırmalı acaba? "Sigara ve içkiye belki," diyor. "Hatırlarsan geçen savaştan sonra millet deli gibi saldırmıştı, David Gedalje var ya, sen de tanırsın, o zamanlar içkiden kazandığı parayla harika bir ev yaptıydı."

"Yapmasına yaptı," diyor Kowalski, "ama hammaddeyi nereden bulacağız? İlk zamanlarda içki üretecek kadar patates mi olacak sanıyorsun?"

"Öyle düşünme. Hiçbir şeyin hammaddesi bulunmayacak. Savaş sonrasında para kazanmak için mantık değil, önsezi gerekli."

Kowalski hâlâ kuşkulu, parasını içkiye yatırmaktan çekindiği belli oluyor. "Aslında tekstil işi de iyi olmalı. Herkese giyecek lazım," diyor.

"Haklı olabilirsin. Yıllardır yalnız askerlere diktiler. Asker pantolonu, asker çorabı, asker ceketi, asker kaputu. Sıradan insanlar ellerindekini giyip iyice eskitti. Bu ne anlama gelir?"

"Bilmem?"

"Giyeceğe gerek duyulacak."

"Bu gerçeğin sadece bir yüzü Jakob. Unutma ki, bu süre içinde bir alay giyecek de kullanılmadan dolapta durdu, bütün askerlerin giyecekleri yani. Bugün hâlâ yeni sayılırlar."

"Hım," diyor Jakob düşünceli bir tavırla.

Böyle konuşup duruyorlar, iki üç iş olasılığını daha gözden geçiriyorlar, Kowalski, Jakob'la ortaklaşa büyük çapta, modern bir restoran açmayı bile düşünüyor. Ama bu serüven Jakob'a büyük geliyor, ayrıca Kowalski ciddi değil herhalde, Jakob yine ilk önerisine dönüyor. Kowalski eski dükkânında kalsın, bir kenara sakladığı üç kuruşu ne yapacağını bilemiyorsa dükkânı adam etsin, koltuklarını yenilesin artık. Neyin gerekip neyin gerekmediği bir yana, saçlar, sakallar nasıl olsa uzamaya devam edecek. İstasyona vardıklarında Kowalski neredeyse yeniden berber olmuş bile.

Lina bahsi kazanıyor, çünkü Jakob bu dengesiz savaşa uzun süre dayanamayıp Lina'ya radyoyu gösteriyor.

Lina birkaç gün boşuna aradıktan sonra ortada bilmediği bir şey

kalmayınca işi yalvarmaya döküyor. Yalvarmakta eşi yoktur Lina'nın, özellikle Jakob'a nasıl yalvarmak gerektiğini iyi bilir, gönlünü okşar, gözyaşı döker, kendine özgü bir şekilde somurtur, sonra tekrar ağlar, hem de inanılmaz bir sabırla. Jakob ancak birkaç gün dayanabilmiş, sonunda gücü tükenmiş, Lina geleceği önceden belli olan bir akşam bahsi kazanıyor.

Bugüne kadar hayatta kalan ve geçmişi düşünebilen herhalde tek kişi olan ben bu hikâyenin en anlaşılmaz parçası olarak o akşamı görüyorum. Jakob o akşam olanları elinden geldiğince anlattığında da tam olarak anlamamış, "Biraz ileri gitmedin mi?" diye sormuştum. "Seni ele verebilirdi, her şey bitmiş olurdu." – "Yok canım," demişti Jakob gülerek, "Lina beni asla ele vermezdi." –"Kötü niyeti olmasa da," demiştim. "Çocuklar ağızlarından düşünmeden bir söz kaçırıverirler, birinin kulağına gider, duymayan kalmaz." – "Lina düşünmeden konuşmaz," diye karşılık vermişti Jakob, ona inanmak zorundaydım. Ama bir türlü aklımın almadığı bir nokta daha vardı. "Bir şey daha var, Jakob. İşin aslını anlamayacağından nasıl emin olabildin? Gerçekte olup biteni kolaylıkla fark edebilirdi, dediğin gibi akıllı bir kız. Anlamaması inanılmaz bir şans, değil mi?" - "Anladı," dedi Jakob, bakışları gurur dolarak. "Biliyor musun, anlayıp anlamayacağı hiç umurumda değildi. Sonucun ne olacağına hiç bakmadan sadece onu sevindirmek istemiştim, bu yüzden onunla birlikte bodruma indim." Bana o akşamı anlamaya yetmeyecek kadar kısa gelen bir aradan sonra ekledi: "Hayır, umurumdaydı tabii. Sanırım onun her şeyi öğrenmesini istemiştim. Birilerine radyomu göstermem gerekiyordu artık, Lina'dan iyisini bulamazdım, onunla oyun oynamak gibi bir şeydi bu. *Onun yerinde başka kim olsa* gerçeği anlayınca dehşete düşerdi, oysa Lina sevindi. Bu yüzden o akşam ona, gel, bodruma inip birlikte radyo dinleyelim, dedim." Ben birdenbire gülümsedim. "O zamanlar senin neler yapabildiğini bilseydim, gelir, bana bir ağaç göstermeni isterdim," dedim. Bunu da Jakob anlayamadı. Şimdi o akşamı dinleyelim.

Hava oldukça gergin, Lina Jakob'un ceketinden tutmuş, bodrumun koridoru uzun ve karanlık. Ayaklarının ucuna basarak önlerinden geçtikleri metal kapıların hepsi kilitli, sanki arkalarında paha biçilmez hazineler gizleniyormuş gibi. Dışarıda ağustos sıcağı

olduğu halde bodrumun havası nemli ve soğuk. Jakob bunu önceden tahmin edip önlem almış, Lina'nın kışlık elbiseyle uzun çorap giyip atkısını bağlamasında diretmiş, tavan ve duvarlardaki su damlaları güçsüz lambalar gibi pırıldıyor.

"Korkuyor musun?"

"Hayır," diye fısıldıyor Lina kesin bir tavırla, yalan da sayılmaz, merakı her şeyi unutturmuş. Ne de olsa, haftalardır aranan ve bulunacağından neredeyse umut kesilen alet koridorun ucunda bekliyor, şimdi kalkıp, korkuyorum, geri dönelim diyecek değil ya.

Jakob, uzun koridorun ucundaki en son bölmelerinden birinin önünde duruyor sonunda, cebinden anahtarını çıkarıyor, kapıyı açıp içeriyi pek az aydınlatan ışığı yakıyor.

Bölmeyi tarif etmek gerekir, burası dört metreye dört metrelik penceresiz bir kare. En önemli özelliği, ortasından geçen duvar, birbirinden ayrı iki ayrı odadan oluşuyor neredeyse, ara duvarda sadece dar bir kapı var, inşaatı yapan bir bölümü kömürlük olarak düşünmüş olmalı. İçeridekileri saymak uzun sürmez, demir çerçeveli, yayları pas kırmızısı bir somya, birkaç parça yeşil ve kahverengi çiniyle karışık bir soba kalıntısı, bir iki boru parçası, bir dirsek. Kapının yanındaki köşede kilit altında tutulması gereken tek değerli mal, özenle dizilmiş, küçük bir odun yığını, bu odunlar birkaç ay öncesine kadar haddini bilmez kaçak avcı Piwowa'nın yatağıymış. Duvarın öte yanına da bakalım, yine soba kalıntıları, tuğlalar, bir kürek, delik bir kova, bir de keser. Hepsi bu kadar, böylesine titiz davranmamın nedeni saydıklarımın önemli olması değil, tanık, ipucu ve olmayan ağaçlar arayışı içinde buraya sonradan gelmiş olmam. Tıpkı karakolla köşe başının arasını şerit metreyle ölçtüğüm gibi, Jakob'un oturduğu odaya gittiğim gibi (burada kendisinden önce oturanların ne olduğunu bilmeyen, tek başına yaşayan yaşlı bir kadına geçici olarak tahsis etmişlerdi odayı) bu bodruma da girdim. Bodrum bölmesi hâlâ yukarıdaki odaya aitti, Bayan Dominik fazla soru sormadan anahtarı uzatmış, bodruma konacak bir şeyi olmadığından şimdiye kadar aşağıya inmediğini, ortalık tozlu ve dağınıksa şaşırmamam gerektiğini, bunda kendisinin suçu olmadığını söylemişti. Gerçekten de tozluydu, her yanı örümcek ağları kaplamıştı, gerçek bu, ama dağınıklık görmedim, her şeyi tıpkı Jakob'un bana anlattığı gibi yerli yerinde bul-

dum. Somya, soba kalıntısı, keser ve kova, odun yığını bile hâlâ kapının yanında duruyordu.

Jakob kapıyı içeriden kilitliyor, "Bizi kimse rahatsız etmesin diye," diyor. Ardından: "Şuraya otur bakalım," diyerek demir somyayı gösteriyor.

Lina çevresine biraz bakınmış bile, ama boşuna, yine de sesini çıkarmadan oturuyor, bu koşullar altında Jakob istediğini yaptırmak için başka sözler de verdirebilir.

"Neredeymiş radyon?"

"Bekle bakalım, göreceksin."

Jakob diz çöküyor, bir eliyle Lina'nın çenesini tutup bakışlarından birini bile kaçırmamak için yüzünü kendisine çeviriyor, gerekli hazırlıklara başlıyor: "Şimdi söyleyeceklerimi iyi dinle. Önce bana, uslu duracağına ve her istediğimi yapacağına söz vereceksin. Kutsal şeref sözü, tamam mı?"

Ancak çok önemli konularda kullanılmak üzere konmuş olan kutsal şeref sözü sabırsızlıkla veriliyor, Lina'nın bakışları, Jakob'un konuya girmeden fazla oyalanmamasını istiyor.

"Hiç sesini çıkarmadan burada oturacaksın. Radyo şu duvarın arkasında. Ben öbür tarafa geçip radyoyu açacağım, çalacak, ikimiz de dinleyeceğiz. Ama ayağa kalktığını fark edersem hemen kapatırım."

"Bana göstermeyecek misin?"

"Kesinlikle hayır!" diyor Jakob kararlı bir tavırla. "Aslında senin yaşında olanların dinlemesi de kesinlikle yasak. Ama sana ayrıcalık tanıyorum. Anlaştık mı?"

Başka çare yok, Lina şantajla karşı karşıya, isteneni yapmak zorunda. Aslında radyoyu yakından göreceğini sanmış, ama dinlemek de hiç yoktan iyidir. Ayrıca isterse görebilir de, ama sadece isterse, bakalım ne olacak.

"Radyon ne çalıyor?"

"Bunu şimdiden bilemem. Önce açmam gerekir."

Hazırlıklar bu kadar, bundan daha fazla güvenlik önlemi alınamaz, Jakob yerinden doğruluyor. Duvara doğru ilerliyor, kapıda durup gözleriyle Lina'yı somyaya bağlamak istercesine tekrar bakıyor, ardından ortadan kayboluyor. Jakob'un gözlerinin önce karanlığa alışması gerek, lambanın ışığı duvarın ötesini aydınlat-

mıyor, Jakob'un ayağı delik kovaya çarpıyor.

"Radyonun sesi miydi bu?"

"Hayır, henüz değil. Bir dakika."

Oturacak bir yer gerekli, zira eğlence başlayıp da yoluna girince uzun sürebilir, Jakob kovayı ters çevirip üstüne oturuyor. Radyonun hangi programları sunduğu sorusu çok geç aklına geliyor, Lina az önce sormuştu, şimdi cevap verme sırası geldi sayılır. Keşke bu konuyla daha önce ilgilenseydi, keşkeler çok, biraz da alıştırma yapsaydı keşke, ama bu durumda radyo aklına geleni çalmak zorunda. Müzik mi çalacak, yoksa konuşma programı mı yayınlayacak, Jakob uzun yıllar önce babasının tubalı, trompetli, trombonlu ve büyük davullu komple bir bandonun taklidini yaptığını hatırlıyor, çıkardığı sesler pek gülünçmüş, gününü fazla sinirlenmeden geçirmişse, akşam yemeğinden sonra taklit yapmaya razı olurmuş bazen. Ama böyle bir orkestrayı ilk denemede becerebilecek mi bakalım, babası ona uzun süre ders vermiş, Lina üstünde kışlık elbisesiyle sessizce bekliyor, gösteri henüz başlamadığı halde Jakob ter içinde kalmış.

"Başlıyor," diyor Jakob, rasgele aklına gelenle başlamaya hazır.

Tırnakla kovaya vuruluyor, radyo böyle açılır, ardından ortalığı bir homurtu, bir ıslık sesi dolduruyor. Radyonun ısınma süresi atlanıyor, bu ayrıntı ancak uzmanları ilgilendirir, Jakob'un radyosu açılır açılmaz istenen ısıya geliyor, program seçimi de hemen yapılıyor. Tiz sesli bir spiker, dedim ya, ne rasgelirse, söze başlıyor: "İyi akşamlar, uzakta ve yakındaki tüm sayın dinleyicilerimiz, şimdi İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill'le bir konuşma dinleyeceksiniz." Ardından spiker mikrofondan çekiliyor, sesi ne ince, ne de kalın biri duyuluyor, muhabir: "İyi akşamlar Sir Winston," diyor.

Sıra Sir Winston'un kendisinde şimdi, çok kalın bir sesle ve belirgin bir yabancı aksanla konuşuyor: "Hepinize iyi akşamlar."

Muhabir: "Yayınımıza hoş geldiniz. Hemen ilk sorumuza geçelim: Lütfen dinleyicilerimize şimdiki durumu nasıl değerlendirdiğinizi anlatır mısınız?"

Sir Winston: "Bunu söylemek pek zor değil. Bu rezaletin çok yakında sona ereceğinden kesinlikle eminim, en çok birkaç hafta daha sürecek."

Muhabir: "Nasıl bu kadar emin olduğunuzu sorabilir miyim?"

Sir Winston (hafifçe sıkılgan bir tavırla): "Bakın, bütün cephelerde gayet iyi ilerlenmekte. Almanlar daha fazla dayanamayacak gibi görünüyor."

Muhabir: "Çok güzel. Peki, özellikle Bezanika bölgesinde durum nasıl?"

Araya küçük bir olay giriyor, terden mi, bodrumdaki soğuk havadan mı, ya da Jakob'un burnuna bir şey kaçtığından mı nedir, muhabir, spiker ve Sir Winston hep birlikte aksırıyorlar.

Muhabir (önce toparlanıyor): "Çok yaşayın Sayın Başbakan!"

Sir Winston (burnunu sildikten sonra): "Sağolun. Ama şimdi sorunuza dönelim. Bezanika yöresinde Almanlar büsbütün kötü durumdalar. Ruslar onları her çarpışmada yeniyor, Bezanika'yı çoktan ellerine geçirdiler. Daha dün Rudna Irmağı kıyısında önemli bir savaş kazandılar, bunun nerede olduğunu biliyor musunuz?"

Muhabir: "Evet, biliyorum."

Sir Winston: " O halde şimdi cephenin nerede olduğunu da biliyorsunuz. Kesinlikle fazla sürmeyecek."

Muhabir (sevinçle): "Dinleyicilerimiz arasında Alman olmayanlar buna pek sevinecekler. Sir Winston, bu değerli söyleşi için size çok teşekkür ederim."

Sir Winston: "Rica ederim, rica ederim."

Spiker (kısa bir aradan sonra): "Sayın dinleyiciler, İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill'le söyleşimizi dinlediniz. Hoşça kalın."

Tırnakla kovaya vuruluyor, radyo böyle kapanır, Jakob alnındaki teri siliyor. Söyleşi biraz yavan oldu, diye düşünüyor, Lina'nın boyunu da biraz aştı, ama Jakob, Şolem Aleyhem kadar geniş hayal gücü sahibi değil, ne yazık ki değişmez bir gerçek bu, zavallı adamdan daha fazlasını beklemeyin, bugünlük yetsin artık. Jakob tekrar ortaya çıkıyor, anlaşılan durum yalnız Bezanika yöresinde parlak değil, bu bodrum da Bezanika'dan aşağı kalmıyor, Lina çocuklar için kesinlikle yasak olan radyoyu sonunda kulağıyla duymuş ve pek keyiflenmiş. Başka türlü de olabilirdi, ses değiştirme alanında ilk adımlardı bunlar, hem de üç ayrı sesle, Lina buz gibi bir sesle artık saçmalamayı bırakıp bir an önce radyoyu açmasını da isteyebilirdi. Böyle bir darbe Jakob'un yüreğine işlerdi,

düşüncesi bile yetiyor, ama bu sözler Lina'nın aklının köşesinden bile geçmemiş, her şey yolunda, Jakob bunu hemen fark ediyor.

"Hoşuna gitti mi?"

"Evet."

İki taraf da memnun, Jakob Lina'nın karşısında duruyor, artık gidelim, diyecek, ikimiz de eğlendik, yatak bizi bekliyor, ama Lina: "Daha bitmedi, değil mi?" diye soruyor.

"Başka ne olacak?"

"Biraz daha dinlemek istiyorum."

"Hayır, yeter artık," diyor Jakob, ama öylesine söylüyor. Kısa bir söz düellosu, çok geç oldu, biraz daha istiyor Lina, başka sefere belki, birazcık olsun, hiç yetinmesini bilmiyorsun, hele radyoyu açsın, her şeyle yetinecek. Jakob yine aksırıyor, bu akşam bütün dünyayı aksırık tutmuş, burnunu silerken Lina'nın bakışlarını inceliyor, kuşku göremeyince kararını veriyor.

"Ne dinlemek istiyorsun bakalım?"

Jakob hiç gürültü etmeden tekrar kovaya oturuyor, iyice kendini kaptırmış. Bandoya kaptırmış kendini, bir türlü aklından çıkaramıyor, bandonun kırk yıldır sesi çıkmamış, unutulmuş da olsa, müzik aletleri paslanmış da olsa Jakob bandoyu denemeye kesin kararını vermiş.

Önce yine tırnakla kovaya vuruluyor, sonra homurtu ve ıslık sesi, bu seferki daha düzgün, ardından davul ve zillerin vuruşlarıyla müzik birdenbire başlayıveriyor. Davulla zilleri, doğru ses tonunu yakalamak için birkaç deneme yapması gereken bir solo trombon izliyor. Melodi belirsiz, diyor Jakob, uydurma bir ses dizisi, arada bir bilinen melodilerden parçalar da yer alıyor, ama rasgele, bilinen tek özellik varsa, o da çalan parçanın bir marş olması. Ayaklar yavaş yavaş bateriyi devralıyor, parmaklar da kovaya vurarak yardım ediyor, böylece ağız, öteki müzik aletlerini çalmak için serbest kalıyor. Bir trombonla bando olmaz çünkü, sıra trombondan trompete geçecek, trompetten de ince sesli klarnete, arada bir gırtlağın en gerilerinden bir tuba sesi çıkacak, anlattıklarına bakılırsa Jakob bütün engellerden sıyrılmış, acelesine rağmen eski günlerden kulağında kalan, o zamanlar babasının pek dikkat ettiği bir tek kurala uyuyor, sesli harfler olabildiğince az kullanılacak, mümkünse hiç kullanılmayacak. Çünkü müzik alet-

leri sessiz harflerle çalar, daha doğrusu, olsa olsa sessiz harflerle tarif edilebilecek, onlara biraz benzeyen, ama aynı olmayan tonlarla çalar. Bu yüzden Jakob'un dudaklarından basit bir tra ra ra ya da lay lay lay dökülmüyor, hiçbir alfabede olmayan sesler bulmak gerekli, bodrum o güne kadar hiç duyulmamış yeniliklerle çınlıyor. Belki Lina gibi, daha azıyla da yetinecek bir çocuğa çok bile, ama dedim ya, işin içine hırs girmiş, bir tür gönüllü sınav bu, ustalık da en iyisi zorlama olmadan gelişir. Çok geçmeden bir makam kolaylıkla uzun süre tutulabiliyor, trompetle trombon melodi alışverişine girip birbirleriyle atışıyorlar, hemen hemen her seferinde de başarıyla sonuçlandırıyorlar. Sesi doğaya aykırı düşecek kadar tiz olan klarnet ister istemez geri plana çekiliyor, buna karşılık tuba gittikçe daha sık duyuluyor, hatta arada bir bas tonlarda solo bile yapıyor, soluk daralınca tuba da bir iki kova darbesiyle uzaklaşıyor. Kısacası, müzik tarihine yeni bir sayfa eklenmekte, Jakob başarıdan başarıya koşmakta, Lina artık somyada oturmaya dayanamıyor. Sessizce yerinden kalkıyor, bütün kutsal şeref sözleri unutulmuş, bacaklarının yavaşça ara duvara doğru ilerlemesine engel olamıyor. Sesi Jakob'a benzediği halde bambaşka çıkan, değişik seslerle konuşabilen, Jakob gibi aksıran, böylesine garip gürültüler çıkaran bu aleti mutlaka görmesi gerekiyor. Bir kerecik bakacak, güveni kötüye kullandığı ortaya çıksa bile bakacak, insan başına buyruk hareket eden bacaklarına söz geçiremiyor. Aslında bu kadar dikkatli hareket etmesi de gerekmez, aletin gürültüsü bütün sesleri bastırmakta, ama Lina yine de ayaklarının ucuna basarak yürüyor. Aradaki dar kapıya kadar, trombon başarısı solosunu bitirip yerini trompete bıraktığında Lina köşeden yavaşça başını uzatıyor. Jakob'un görmesi mümkün değil, çünkü o yan oturmakla kalmıyor, korkunç bir çaba ve gerginlik içinde bulunmanın göstergesi olarak aynı zamanda gözlerini de sıkıca yummuş, sadece kendi bildiği kurallara göre dünyayı unutmuş bir halde gürültü ediyor. Hayır, Jakob bir an için ortada çıplak kaldığını anlamıyor, ileride Lina'nın imalı sözlerinden kuşkulanacak, Lina orada, o bodrumda gerçekte neler olduğunu çok daha sonraları Jakob'un yüzüne söyleyecek. Şimdilik birkaç saniyelik bir bakış ve şaşkınlıkla yetiniyor, Lina Hindistan'a gitmiş, Amerika'yı keşfetmiş, radyo denen nesnenin nasıl bir şey olduğunu görmek için bu gezintiyi yapmış,

öğrenmiş artık, radyo tıpatıp Jakob'a benziyor. Şimdi son bir soruya daha cevap bulması gerekiyor, Jakob'un bundan başka radyosu olup olmadığını ortaya çıkaracak, herhalde yok, olsa buradan başka nerede saklayabilir, Lina kimsenin bilmediğini biliyor. Tekrar yerine oturuyor, radyo dinlemenin keyfi azalmamış, sadece kimseyi ilgilendirmeyen birkaç düşünceye karışmış.

Marş sona eriyor, ama gösteri henüz bitmiyor. Jakob yorgun argın, hayatından pek memnun, ağzı kurumuş bir halde ortaya çıkınca Lina coşkuyla bir parça daha istiyor, Tanrı hakkı üçtür, hele şimdi. Jakob'a Lina'nın kuşkulanmadığını kanıtlıyor bu, zaten amaç da bunu kanıtlamak, marş bile yolunda gittikten sonra artık başka aksilik olamaz, diye düşünüyor Jakob.

"Ama bu sefer gerçekten son kez!" diyor Jakob.

Tekrar başlangıç durumuna geçiyor, bir sonraki istasyonu planlamış bile, kovaya bir daha vuruyor. Lina çok şanslı, Jakob çok geçmeden sevimli bir amcanın masal anlattığı istasyonu buluyor. "Bizi dinleyen bütün çocuklar için masalcı amca şimdi hasta prensesin masalını anlatacak."

Masalcı amcanın sesi Sir Winston Churchill'e benziyor, onunki gibi kalın, ama biraz daha alçak sesle konuşuyor, yabancı aksanı da yok tabii.

"Bunu biliyor musun?" diye soruyor Jakob, Jakob olarak.

"Hayır. Ama radyoda neden masalcı amca var?"

"Ne demek neden? Var işte."

"Ama sen radyonun çocuklara yasak olduğunu söylemiştin. Masallar çocuklar için anlatılmaz mı?"

"Doğru. Ama ben bizim gettoda yasak olduğunu söylemek istemiştim. Getto olmayan yerde çocuklar radyo dinleyebilir. Radyo da her yerde var. Anladın mı?"

"Anladım."

Masalcı amca sözünün kesilmesine biraz gücenmiş, ama nedenini kendinde arayacak kadar da dürüst, ceketini çıkarıp altına koyuyor, zira kova sert ve keskin kenarlı, masal da epey uzunca, toparlayıp da anlatabilirse bakalım. Tanrım, ne kadar uzun zaman geçmiş aradan, tam da hatırlamanın sırası, masallar babanın değil, annenin göreviydi, yatağına girer, annenin ev işini bitirip yanına gelmesini beklerdin, hemen her seferinde de beklerken uyu-

yakalırdın. Bazen gelip yanına oturur, sıcak elini yorganın altına sokup göğsüne koyar, masallar anlatırdı. Boyuna göre yatak bulamadığı için hep soğuk toprakta yatmak zorunda kalan üç gözlü haydut Jaromir'i, günün birinde bir yarasa görünceye kadar fare tutmayan, sadece kuş kovalayan Raschka adlı kediyi, cadı Dworje'nin bütün çocukları ağlatıp gözyaşlarıyla yükselen sularda korkunç bir şekilde boğulduğu Schapun gölünü, bazen de hasta prensesi anlatırdı.

"Haydi, ne zaman başlayacak masal?" diye soruyor Lina.

"Hasta prensesin masalı," diye söze giriyor masalcı amca.

Bilinen masal, koca bir ülkesi, güzel bir sarayı, bir de kızı olan, iyi yürekli yaşlı kralın korkusunu anlatıyor. Çünkü pek sevdiği kızı prenses düşmüş, düşünce gözleri dolmuş, kral kızını o kadar seviyormuş ki, o da ağlamaya başlamış. Kızı bir sabah gerçekten hasta halde yataktan kalkmak istemeyince de kral pek korkmuş. Prensesi bir an önce eski sağlığına ve neşesine kavuşturması için ülkenin en iyi doktoruna haber salınmış, ama doktor kızı iyice muayene edip dinledikten sonra: "Çok üzgünüm sayın Kral, ama hiçbir şey bulamıyorum," demiş. "Kızınız daha önce hiç görmediğim bir hastalığa yakalanmış olmalı." İşte o zaman zavallı kral daha da çok korkmuş, prensesin yanına gitmiş, Tanrı aşkına ne derdin var, diye sormuş. Prenses babasına bir bulut istediğini, bulutu olursa hemen iyileşeceğini söylemiş. "Ama gerçek bir bulut," diye eklemiş. Kralı bir dehşettir almış, herkesin bildiği gibi gerçek bir bulut bulmak hiç de kolay iş değil, insan kral bile olsa. Kral bütün gün üzüntüden devlet işlerine bakamamış, akşam olunca ülkesinin bütün akıllı adamlarına birer mektup göndererek işlerini güçlerini bırakıp bir an önce saraya gelmelerini istemiş. Ertesi sabah hepsi toplanmışlar, doktorlar, bakanlar, yıldız falcıları, hava raporcuları, kral sözlerini salondaki herkesin iyi duyabilmesi için tahtına çıkmış, "Susun!" diye bağırmış. Herkes birden susuvermiş. "İçinizden kim çıkar da kızıma gökten bir bulut alırsa, ona ülkenin en büyük arabasını dolduracak kadar altın ve gümüş vereceğim!" demiş kral. Akıllı adamlar bunu duyunca hemen oracıkta tartışmaya, düşünmeye, çalışmaya, hesap yapmaya başlamışlar. Bu kadar çok altın ve gümüşe sahip olmayı hepsi istiyormuş, nasıl istemesinler? Aralarından en akıllısı bulutlara kadar çıkacak bir kule yapmaya

bile başlamış. Kule bitince tepesine çıkar, bir bulut kaparım, ödülü alırım, diye düşünüyormuş. Ama kule daha yarıya bile gelmeden yıkılmış. Ötekilerin de şansı yolunda gitmemiş, içlerinden bir tanesi bile prensesin bu kadar istediği bulutu elde etmeyi başaramamış. Kızcağız gün geçtikçe sararıp solmuş, çünkü üzüntüsünden ağzına bir lokma yemek koymuyormuş, hamursuz ekmekle hindi bile yemiyormuş. Günlerden bir gün, prensesin sağlıklı bir kızken arada bir dışarıda birlikte oyun oynadığı bahçıvan yamağı, çiçeksiz vazo olup olmadığına bakmak üzere saraya girmiş. Prensesin yatağında, ipek yorganının altında kar gibi beyaz bir renkte yattığını görmüş. Zaten o da prensesin kaç gündür neden bahçeye çıkmadığını düşünüp dururmuş, ama bir türlü cevabını bulamazmış. "Ne oldu sana prenses?" diye sormuş. "Neden artık güneşe çıkmıyorsun?" Prenses de ona hasta olduğunu, birisi bir bulut getirene kadar iyileşmeyeceğini söylemiş. Bahçıvan yamağı biraz düşünmüş, ardından: "Ama çok kolay bu küçük prenses!" demiş. "Ya, demek çok kolay, öyle mi?" diye sormuş prenses şaşkınlıkla. "Ülkenin en akıllı adamları boşuna kafa patlatıyorlar, oysa sen gelmiş, çok kolay olduğunu söylüyorsun." "Evet," demiş bahçıvan yamağı. "Bana bulutun neden oluştuğunu söyle yeter." Prenses o kadar halsiz olmasa neredeyse gülecekmiş. "Nasıl da aptalca sorular soruyorsun!" demiş. "Bulutların pamuktan olduğunu her çocuk bilir." "Ya, peki şimdi bulutun ne büyüklükte olduğunu da söyle." "Bunu da mı bilmiyorsun?" diye sormuş prenses şaşırarak. "Bulut benim yastığım kadardır. Perdeyi açıp gökyüzüne bakarsan sen de görürsün." Bahçıvan yamağı pencereye yaklaşmış, gökyüzüne bakıp: "Gerçekten de öyle!" demiş. "Tıpkı senin yastığın kadar!" Çıkıp gitmiş, çok geçmeden prensese yastığı büyüklüğünde bir parça pamuk getirmiş.

Gerisini anlatmama gerek yok, prensesin gözlerinin yeniden parlamaya başladığını, dudaklarının pembeleştiğini, sağlığının yerine geldiğini, yaşlı kralın nasıl sevindiğini, bahçıvan yamağının ortaya konan ödülü almayıp prensesle evlenmek istediğini artık herkes kendisi düşünsün, onlar ermiş muradına, işte Jakob'un masalı.

Herhalde aynı akşam olsa gerek, ya da bir akşam öncesi veya sonrası, güzel Rosa Mischa'nın yanında yatmış, Rudna savaşını

dinliyor. Mischa alçak sesle anlatıyor, ama fısıldamıyor, alçak sesle konuşmakla fısıldamak arasında çok fark var, neden fısıldamıyor diye soracaksınız, haklısınız. Ayrıca, dolap neden artık odanın ortasında durmuyor da, olması gerektiği gibi duvara dayanmış, perde neden odayı ikiye böleceği yerde yine pencereyi örtüyor, diye soracaksınız. Paravananın nerede kaldığını merak edeceksiniz, her şeyden önemlisi, ışık hâlâ yandığı halde Rosa'nın nasıl olup da çıplak yattığına, neden artık utanmadığına şaşıracaksınız. Sonra zahmet edip ikinci yatağa göz atacaksınız, boş olduğunu göreceksiniz, bütün merakınız bir soruda toplanacak: Keskin kulaklı sağır dilsiz Isaak Fajngold nerede?

Benim bilgim de, Rosa'yı bir tarafa bırakın, Mischa kadar az. Fajngold bir hafta önce bir sabah her günkü gibi işe gitmiş, o zamandan beri kayıp. İlk akşam merak etmemişler, Mischa Fajngold'un bir arkadaşına gittiğini, sohbet uzayınca eve dönmek için geç kaldığından geceyi yerde yatarak geçirmiş olabileceğini düşünmüş. "Sohbet nasıl uzar ki?" diye sormuş Rosa. "Fajngold sağır dilsiz değil mi?" "Sağır dilsizlerin sohbet etmediğini mi sanıyorsun yoksa?" diye karşılık veriyor Mischa hemen. "Akıllarından geçenleri kendilerine saklamak zorunda olduklarını mı sanıyorsun? Tıpkı sen ben gibi onlar da anlaşabilirler, ama konuşacaklarına işaretle anlatırlar."

Ne var ki, Fajngold ikinci gece de eve gelmemiş, üçüncü gece de. Mischa bu yüzden dördüncü gün Fajngold'un arkadaşı olduğunu bildiği tek kişiye, Hersch Praschker'e gitmiş. Praschker, Fajngold'la birlikte sokaklardan çöpleri ve açlıktan ölenleri toplayan temizlik bölüğünde çalışıyormuş, ama Fajngold'un nerede olduğundan onun da haberi yokmuş. "Yarın evine gidip neden işe gelmediğini soracaktım," demiş. "Onu da götürecekler, adı listeye yazıldı bile." "En son ne zaman geldi?" "Salı günü." "Çarşamba sabahı da her zamanki gibi evden çıktı."

Fajngold gideceği yere asla varmamış, evine de dönmemiş, belki kaçmıştır ya da ölmüştür, veya kazaya uğramış, sokak ortasında tutuklanmış olabilir. Hiçbir yerde bulunmamış olması ölüm ya da kaza olasılığını ortadan kaldırıyor, soruşturmuşlar. Önceden planlanmış kaçış da olamaz, eşyalarının hepsi dolabında duruyor, torununun resmi bile eksik değil, onu yanına almadan gitmezdi, fo-

toğrafı hazine gibi korurdu. Geriye yalnızca sokak ortasında tutuklanması olasılığı kalıyor, nedeni belli değil, zira Fajngold hep uyumlu ve yasalardan korkan bir insanmış, ama bir kere niyet ettiler mi, nasıl olsa yolunu bulurlar. Bütün bunlardan sonra Mischa'nın Rudna kıyısındaki savaşı neden fısıldayarak değil de, alçak sesle anlattığı kendiliğinden anlaşılıyor.

Rosa arka arkaya iki gecedir yanında yatmakta, daha önce hiç olmamış bir şey bu. Bir tiyatrocu olarak katı ahlâk kurallarını benimsemeyen yaşlı Frankfurter nasihat etmiş: "İyi güzel, çocuklar birbirinizi seviyorsunuz, bunun anlaşılmayacak bir tarafı yok, ama hemen abartmaya başlamayın." Hem bu yüzden, hem de Rosa'nın çekingenliğinden, birlikte geçirdikleri gecelerin sayısı pek artmamış, Mischa hemen her seferinde Rosa'yı ilk kez birlikte gecelemeye razı edercesine dil dökmek zorunda kalıyormuş. Şimdi arka arkaya iki gecedir birlikteler, evli olmak da buna benzer bir şey herhalde, diye düşünüyor Rosa, ama gerçeği söylemek gerekirse pek de huzurlu değil. Bunun Mischa'yla ilgisi yok, Mischa'nın eskisinden farklı, daha girgin ya da daha utanmazca davranması söz konusu değil, değerinden hiç kaybetmemiş, Rosa ona hâlâ ilk günkü sevgisiyle bakıyor. Ya da beşinci günkü diyelim. Kimilerine anlaması zor gelse de, Rosa'nın huzursuzluğunun nedeni Isaak Fajngold. Ona garip bir şekilde alışılmıştı, ama istediği kadar sağır dilsiz olsun, rahatsız etmekten başka işe yaramayan birine nasıl alışılır? Hele böyle, baş başa kalmanın kendiliğinden gerçekleştiği bir durumda nasıl anlaşılır bu? Anlaşılsa da anlaşılmasa da, nedenini araştıralım, birincisi: Rosa bu odada, Fajngold'un huzurunda sevişmeye başlamış, Fajngold işin başından beri yanlarındaymış, sevişmelerinin ayrılmaz bir parçası bunu Fajngold'dan gizlemek olmuş. Sonra ikincisi, Fajngold'un yatağı artık sadece boş değil, hayır, Fajngold artık orada yatmıyor, bu pek önemli bir fark. Artık gerekmediği için kaldırılan paravananın arkasına her bakış Fajngold'un karanlık kaderini hatırlatıyor, gerçi ne olduğu bilinmiyor, ama insan düşündükçe yalnız ölüm nedeninin bilinmediğini anlıyor. Ve üçüncüsü, ve nihayet, Mischa ona Fajngold'un kaybolduğunu söylediğinde Rosa'nın gözleri beklendiği gibi şaşkınlıkla açılmış, ama bir süre sonra bakışı eski şaşkınlığını kaybetmiş, nihayet, diye düşünürken kendi kendini suçüstü ya-

kalamış. Fajngold'a düşman olduğundan değil, ona iyilikler diliyormuş, bunun sadece Mischa'yla ve kendisiyle ilgisi varmış, nihayet baş başa kaldık, nihayet kimse rahatsız etmeyecek, nihayet başımızı sokacak bir köşe bulduk, demek anlamına geliyormuş. İşte bunları düşünürken yakalamış kendini, epey rahatsız olmuş, bu düşünceyi utanç verici bulduğu halde yine de nihayet demekten kendini alamıyormuş. Ardından, kafamda ne kadar bencil fikirler ürettiğimi Mischa'nın bilmemesi çok iyi, diye düşünmüş. Bir de, Fajngold'a ne olduysa oldu, insanın kendine sakladığı düşünceleri hayatı etkileyemez, demiş kendi kendine.

Ama etkilemişler, iş o kadar da basit değilmiş. Mischa'yla birlikte odasına gitmek istememesinin nedenlerini günlerce sayıp dökmüş, Mischa düş kırıklığıyla çekip gitmiş, ta ki düne kadar, Rosa başka neden bulamayınca ya da bulmak istemeyinceye kadar, "Peki, bugün neden gelmiyorsun?" diye sormuş Mischa. Rosa: "Geliyorum ya," diye karşılık vermiş, Mischa da bunun üzerine, "Nihayet," demiş. Odaya girmişler. Mischa önceden eşyaları eski yerlerine koymuş, çünkü Fajngold'un yokluğuna artık kesin gözüyle bakmak gerekiyormuş. Dediğim gibi, dolap duvara itilmiş, perde pencereye asılmış, Rosa odanın ortasında durakalmış, önce çevreye alışması gerekiyormuş, çünkü odayı bu haliyle hiç görmemiş. Fajngold'un düzeltilmiş yatağı dikkatini çekmiş tabii, bunun ileride dert olacağını hemen anlamış. "Ne kutusu bu?" diye sormuş.

"Fajngold'un eşyaları. Biri alacak olursa," demiş Mischa. Hava birdenbire değişmiş.

Bir ara yatağa girmişler, ama uzun süre konuşmadan, kıpırdamadan keyifsizce yatmışlar, o akşam her şey ne kadar da farklıymış, ışık hâlâ yanıyormuş. Mischa yan yatmış, Rosa da sırtüstü, zira yatak ikisinin birden sırtüstü yatamayacakları kadar darmış. Mischa göz ucuyla Fajngold'un düzeltilmiş yatağına bakarak sormuş: "Ne dersin, bu gece biz..."

"Hayır lütfen," diye korkuyla sözünü kesmiş Rosa.

"Tamam."

Mischa ışığı söndürmüş, kolunu Rosa'nın başının altına uzatmış, zaten böyle başlar ya, onu öpmek istemiş, ama Rosa başını çevirmiş. "Neyin var senin?" diye sormuş Mischa sonunda.

"Hiç."

Mischa bir süre, hiçin ne anlama gelebileceğini düşündükten sonra, "Ama sen onu hemen hemen hiç tanımıyordun ki!" demiş. "Tanımış olsan bile elimizden ne gelir?"

Tekrar öpmeye davranmış, Rosa izin vermiş, sadece izin vermiş ama. Çok geçmeden Mischa, Rosa'dan iş çıkmayacağını anlamış, gözlerini kapamış, yarın yeni bir gün diye düşünerek uykuya dalmış. Eskisine oranla değişmeyen tek şey bu, hep önce Mischa uyur.

Rosa gece yarısı onu uyandırmış, kızmamış Mischa, Rosa'nın sonunda fikrini değiştirdiğini sanmış, bu yüzden uyandırılmaya can kurban.

"Sana bir şey söylemem gerekiyor Mischa," diye fısıldamış Rosa.

"Evet?"

Rosa'nın susuşunu yanlış anlamış, onu kendisine doğru çekip dudaklarını yüzünde gezdirmek isterken gözlerinden aşağısının ıslak ve tuzlu olduğunu fark etmiş. Korkudan donakalmış, çünkü onun bildiği Rosa ender güler, hiç ağlamazmış, en sevdiği arkadaşı altı ay önce trene bindirildiğinde bile, günlerce ağzından bir tek kelime bile duyulmasa da ağlayamamış. Oysa şimdi yüzü ıslak, insan korkmaz mı, Rosa ne hıçkırmış ne de inlemiş, sessizce ağlamış olmalı, Mischa'yı uyandırmamış olsa Mischa kendiliğinden uyanmayacakmış bile. Ayrıca, sesine bakılırsa gözyaşları dinmiş artık.

"Sana garip gelecek bir dileğim var."

"Söyle."

"Odanın eski haline gelmesini istiyorum."

"Eski haline - ne demek?"

"Dolap yine ortaya konsun. Perde de."

"Ama neden? Fajngold yok ki artık!"

"Ben öyle istiyorum," demiş Rosa.

Gerçekten de garip bulmuş Mischa, önce garip, sonra çocukça, sonra saçma, sonra da sadece gülünç bulmuş. Derken, kadınların anlaşılmaz kaprisleri konusunda bir zamanlar bir şeyler okumuş olduğunu hatırlamış, bunları daha işin başında bastırmak gerektiği öneriliyormuş. Rosa'nın istediği değişiklik en çok on dakikasına mal olacağı halde Mischa: "Ancak bana mantıklı bir neden söy-

lersen yaparım," demiş.

"Ben öyle istiyorum," diye karşılık vermiş Rosa.

Bu mantıklı bir neden değilmiş, kesinlikle değilmiş, Mischa direnmiş. Fajngold hakkında soluğuyla horlamasından başka bir şey bilmediği halde ortadan kaybolmasına bu kadar üzülmesinin gerçi Rosa'yı yücelttiğini söylemiş. Ne var ki, gettoda her gün Fajngold kadar az tanıdığı birçok insan kayboluyormuş, her biri için böyle dertlenmeye kalkarsa buna dayanamazmış. Rosa da Mischa'yı vurdumduymaz, kaba bir insan olmakla suçlamış, ilk kavgalarını böylece etmişler, saat sekizden sonra dışarı çıkmayı yasaklayan emir olmasa Rosa mutlaka yerinden kalkar, giyinip gidermiş. Ama bu durumda Mischa'yı ne kadar hiçe saydığını anlatmak için sadece ona arkasını dönmekle yetinmiş.

Ertesi gün, yani bugün, Mischa Rosa'yı işten almış, çünkü evde, annesiyle babasının yanında barışmak Rosa'ya çok daha zor gelecekmiş. İyi niyet eksikliğinden değil, tartışmaları sonuçlandırmakta bu kadar tecrübesiz oldukları için böylesi bile zaten yeterince zormuş. Sonunda ikisi de hatalı davrandıklarını kabul etmişler, bir kapı aralığında öpüşmüşler, rahatlamışlar. Rosa'lara uğrayıp Rosa'nın geceyi nerede geçireceğini haber vermişler. Frankfurter pek mutlu görünmüyormuş, önceki gecenin suya düştüğünü bilemez tabii, Mischa, Bayan Frankfurter'in kocasına: "Bırak gitsinler," dediğini duymuş.

Mischa'nın odasına gitmişler, ikisi de birbirlerine ellerinden geldiği kadar iyi davranıyor, kavgadan sonra olumlu yönlerini sergiliyorlarmış, ama her şeyin eski haline dönmesi için biraz daha zaman geçmesi gerektiği hissediliyormuş.

Mischa, Rosa'ya Rudna savaşını anlatmış, daha doğrusu, arayı kapadığımıza göre şöyle de diyebiliriz, Mischa Rosa'ya alçak sesle Rudna savaşını anlatıyor. Nihayet sözlerini bitiriyor, Jakob'dan bugün duymuş, en taze haberler bunlar, Rosa keyiften eriyor, Rudna'nın nereden geçtiği, Bezanika'dan sonra bu savaşın ne büyük bir ilerleme anlamına geldiği belli, Rosa'ya kalsa yeniden plan yapmaya başlayacak. Ne var ki Mischa'nın aklı planda değil, şimdi değil, planlar birlikte geçirdikleri arka arkaya ikinci gece gibi geçip gitmeyecek nasıl olsa, Mischa ışığı söndürüyor. Rosa'yla ilgilenecek, zaferlerden söz etmeyecek, önceki gece suya düşmüş sa-

yılır. Rudna, Fajngold, öfkeyle söylenmiş sözler unutulmuş, iradelerine uyabildikleri sürece bilinen yollardan birbirlerine yaklaşıyorlar. Ancak iradenin etkisi de sınırsız değil, istemediğin halde karşılaştırma yaptığının farkına varabilirsin, şimdi olduğu gibi, aslında eskisine göre pek fark yok, insan âdeta kendi kendinin yanında yatmış izliyor. Odanın öte yanından yabancı bir soluğun rahatsız etmediğini duyuyor belki de. Açıkçasını söyleyelim, genç sevgililer gibi mutlu görünseler de, asla itiraf etmeseler de, yaşanmamış bir geceyi tekrar etmek çabası enikonu başarısız oluyor.

İleride daha kaygısız günler geçireceklerini umarak sessiz bir üzüntüyle yanlarından ayrılalım, umudumuzu kimse elimizden alamaz. Ayrılırken, Mischa'nın aslında sormaması gereken bir soruyu barışma sarhoşluğuyla gülümseyerek soruşuna kulak verelim: "Odayı eskisi gibi dolap ve perdeyle bölmemi istiyor musun hâlâ?" Böyle diyor Mischa, en önemlisi gülümseyerek soruyor, çünkü Rosa'nın olayı artık eskisinden farklı gördüğünden, aptalca bir kapris yaptığını, dün neden böyle davrandığını kendisinin de bilmediğini söyleyeceğinden, bu kötü olayı bir an önce unutmalarını isteyeceğinden hiç kuşkusu yok.

Yanlarından uzaklaşırken Rosa'nın: "Evet, lütfen," deyişine de kulak verelim.

Jakob, haberlerinin nasıl değişerek yayıldığına tanık olmak zorunda kalıyor.

Tavan arasına, Lina'nın yanına gitmek istiyor, gerçi henüz uyku saati değil, ama Lina'nın doğru dürüst silinmesine, dişlerini fırçalamasına, vaktinde yatmasına dikkat etmek dışında da onunla ilgilenmesi gerekiyor. İstasyonda işi iki saat erken paydos ettiler, yüklenecek mal kalmamıştı, nöbetçiler de avarelik edenleri gözlemek istemiyorlardı, ortadan kaybolmamızı emrettiler. Bazı cüretkârlar, bu emrin ardında tembellikten başka şeyler de gizli olduğunu, nöbetçilerin belki de bizlere yaranmak istediklerini ileri sürüyorlar, isteseler bizi bekletebileceklerini söylüyorlar. Sıraya dizip bekletebilirlerdi ama evlerimize gönderdiler. Kim bilir, farkında olmadan zaman değişiyor belki. Her neyse, Jakob bu iki saati Lina'yla değerlendirmenin yerinde olacağını düşünüyor, ama elini kapı tokmağına götürdüğünde Lina'nın yalnız olmadığını du-

yuyor. Rafael'in "Konusu neymiş bunun?" diyen sesi çalınıyor kulağına.

"Prenses," diyor Lina.

"Kaçırılıyor mu?"

"Bunu da nereden çıkardın?"

"Tabii kaçırılıyor. Biliyorum. Bir haydut tarafından kaçırılıyor. Haydut çok para istiyor, ama prens onu öldürüp prensesi kurtarıyor. Sonunda da evleniyorlar."

"Amma da saçmaladın," diyor Lina öfkeyle. "O bambaşka bir masal. Topu topu bir prenses masalı olduğunu mu sanıyorsun?"

"Öyleyse anlat artık!"

"Siegfried'i beklemeyecek miyiz?"

"Gelmiyor ki."

Jakob bekleyişlerini duyar gibi oluyor, pencere açılıyor, Rafael: "Siegfried!" diye bağırıyor.

Ardından Siegfried'in ortalıkta görünmediğini söylüyor, çok geçmeden Lina tiz bir çığlık atarak Rafael'in bu saçmalıktan vazgeçmesini istiyor. Hangi saçmalığı kastettiği anlaşılmıyor, ama Rafael isteneni yapmış olsa gerek, "Bu masalı kimden dinledin?" diye soruyor.

"Jakob amcadan."

Gizlice kapıyı dinleyeni epeyce düşündürecek bir söz bu. Jakob Lina'ya hiç prenses masalı anlatmamış, anlatsa mutlaka hatırlardı, Jakob değil, masalcı amca anlatmış, Lina hiç duraksamadan bu iki farklı kişiyi bir kimlikte birleştiriyor. Epeyce düşündürecek bir söz, kim bilir, belki de marş çalan, soruları sorup cevapları veren de Jakob'tu. Ama belki de Lina'nın aceleden dili sürçmüştür, ya da radyoyu ele vermemek için yalan söylemek zorunda kalmıştır, en iyisi de bu olurdu. Nedeni iyice anlaşılamıyor, bu konuyu ileride açığa kavuşturmak gerekecek.

"Artık gelmez. Sen başla," diyor Rafael.

İstediği oluyor, Lina hafifçe öksürüyor, Jakob kulaklarını dikiyor, anlattıklarının nasıl aktarıldığını şimdiye kadar duymamış.

"Bir zamanlar iyi yürekli, yaşlı bir kral varmış, kralın da bir kızı varmış, prensesmiş," diyor Lina.

"Kralın adı neymiş?"

Lina masalda adların geçip geçmediğini düşünüyor olmalı, Ra-

fael sabırsızlanıyor, "Kralın adını nasıl bilmezsin?" diye soruyor.

"Adı Benjamin'miş," diyor Lina. "Prensesin adı da Magdalena'ymış."

"Neymiş? Benjamin mi? Benjamin kim biliyor musun? Tarnopol'daki amcam, onun adı Benjamin. Kralın adı Benjamin olur mu hiç?"

"İster inan ister inanma, masaldaki kralın adı Benjamin'miş."

"Öyle olsun," diyor Rafael hoşgörüyle, kralın adı sorun olmamalı, Jakob, Rafael'in lütufkâr bir edayla kollarını göğsünde kavuşturduğundan neredeyse emin.

Lina masala devam ediyor, ama başlangıçtakinden daha hızlı, daha dikkatsiz, her an yeni bir itiraz bekler gibi anlatıyor: "Günün birinde prenses hastalanmış. Doktor bu hastalığı bilmediği için nesi olduğunu anlayamamış, ama prenses ekmek yemiyor, hiçbir şey içmiyormuş. Kral kalkıp kızının yanına gitmiş, söylemeyi unuttum, kızını çok seviyormuş. Nesi olduğunu sormuş. Prenses, biri çıkıp da yastığı kadar büyük bir parça pamuk getirmeden iyileşmeyeceğini söylemiş. O zaman yaşlı kral ..."

Ama Lina sözüne devam edemiyor, Rafael'in sabrı taşıyor, o ana kadar kendine hâkim olarak dinlemeye çalışmış, ama bu da fazla doğrusu, saflığın da sınırı var.

"Ne biçim hastalıkmış Magdalena'nın hastalığı?"

"Dinledin ya."

"Böyle hastalık olmaz! Dünyanın hiçbir yerinde böyle hastalık yoktur diyorum sana!"

"Sen nereden bileceksin?"

"Hiç değilse kızamık olsaydı, ya da boğmaca, ya da tifüs," diyor Rafael dokunaklı bir sesle. "Aslında prensesin nesi varmış biliyor musun? Kafasında bir tahtası eksikmiş!"

Rafael gülüyor, Jakob'dan çok daha yüksek sesle gülüyor, ama Lina bu açıklamalarda gülünecek bir şey bulamıyor. "Masalı dinlemek istiyor musun, istemiyor musun?" diye soruyor.

"İstemiyorum," diyor Rafael hâlâ keyifli bir sesle, herkes en çok kendi yaptığı espriye güler. "Prensesin bir tahtası eksik de ondan. Bu masal baştan aşağı saçma da ondan. Önce kralın adı, bütün dünyada adı Benjamin olan bir kral bile bulamazsın. Sonra prensesler ekmek yemez, hep pasta yer. En büyük saçmalık da bu

hastalık. Yoksa insanın pamuk bulamadığı için hastalandığını hiç duydun mu, doğru söyle!"

Lina Rafael'in kanıtlarından etkilenmişe benziyor, hiç değilse susuyor, ağlamasa bari, diye düşünüyor Jakob. Lina'nın akıllı bir kız olduğu fikrinde diretiyor, herkes hata yapabilir, bodrumdaki heyecanın da anlaşmazlıkta payı olabilir, belki de Lina'nın yaşındakiler bir fikirden ötekine atlamaya ayak uydurmakta güçlük çekiyordur. Jakob'un eli yine kapı tokmağına gidiyor, araya girmeli, teselli edip durumu açıklamalı, yoksa Tanrı korusun, birbirlerine girecekler. Hiçbir şey olmamış gibi içeri girmeli, merhaba Lina, merhaba Rafael, ne iyi ettin de Lina'yı görmeye geldin, annen nasıl? Derken söz kendiliğinden kavga konusuna gelecek, iki taraf birden kendi görüşlerini anlatacaklar, sakin olun çocuklar, sırayla konuşun. Anlaşmazlığı aydınlığa kavuşturacak yatıştırıcı sözler bulunabilir kuşkusuz, çocuklar, birbirinize bu kadar kızmanız için en ufak bir neden bile yok, gerçek şöyle şöyle, sonunda anlaşacaklar, konu tatlıya bağlanacak. Jakob kavgaya karışmak üzereyken Rafael'in sakin sesini duyuyor: "Amcan sana bir daha masal anlatacak olursa, böyle saçmalardan daha iyi bir şeyler uydurmasını iste. Çünkü prensesin bir tahtası eksik."

Karışmasına fırsat kalmıyor, kapı açılıyor, Jakob kapılardan yana öteden beri şanslı, kapı dışarı açılıyor ve onu ardında gizliyor. Rafael zamanını daha hoş geçirmek üzere uzaklaşıyor, mutlaka Siegfried'i bulup anlatacak. Merdivenlerden koşarak inerken ıslık çaldığı duyuluyor, "Zitronen und Pomeranzen"i[2] çalmakta, Lina arkasından bağırarak birkaç kelimeyle masalı tamamlarken bile Rafael'in ıslığı kesilmiyor: "O hastalığa tutulmuş işte! Sonra bahçıvan yamağı pamuğu getirmiş! Prenses de iyileşmiş, sonunda evlenmişler!"

Söylenecek her şey söylenmiş, ne var ki kulaklar duymuyor, ıslık en alt katta sona eriyor, sokak kapısı kapanıyor, en üst katta düş kırıklığına uğramış bir dil çıkarılıyor, çatının kapısı çarpılıyor. Jakob yine başlangıçtaki gibi kapının önünde, havadan gelen bu iki saati Lina'yla geçirmenin hâlâ iyi olup olmadığı konusunda kuşkular beliriyor. Eğlenceli olurdu çocuklarla birlikte, diye anlatıyor Jakob bana, ama birdenbire canı içeri girmek istememiş, aniden yo-

2. Limonlar ve turunçlar. (ç.n.)

rulduğunu hissetmiş. O iki saati kendine ayırmayı yeğlemiş. Bu tür ayrıntılarla canımı sıkıyorsa söylememi istiyor.

"Hayır," diyorum.

Jakob, sıkıcı odalarda, gönül bağladığı çocukların yanında dinlenmiyor, sokağa çıkıp iki saat dolaşıyor, projektörlere ve karakola rağmen sokakta dolaşma zevkini kaybetmemiş. Ömrü boyunca bir haftadan fazla ayrılmadığı ufak bir kentte dolaşmak, güneş dostça yolunu aydınlatıyor, uğruna evi terk ettiği anılar gibi dostça, iki sokaktan birinin bu anılara bir köprü kurduğunu biliyor artık. İki köşe döndün mü ertesi kışın nasıl geçeceğinin kararının verildiği evin önünde buluveriyorsun kendini. Patates tüccarı Aaron Ehrlicher'in oturduğu ev. Ehrlicher'in belirlediği fiyatlar çok önemliydi, patates böreğini kaça satacağı, ne kadar ciro yapacağı bu fiyatlara bağlıydı. Ehrlicher hiç pazarlık etmezdi, şu kadar, beş para aşağı olmaz, pahalı geliyorsa patatesi başka yerlerde daha ucuza alıp alamayacağınıza bakın Bay Heym. Bulacak olursanız bir zahmet bana da haber verin, ben de oradan alayım. Bir kerecik olsun pazarlık etmemişti. Jakob günün birinde ona: "Bay Ehrlicher, siz patates tüccarı değil perakendecisiniz," demişti. Tabii şaka olsun diye, ama Ehrlicher kahkahayla gülmemişti. Jakob, Ehrlicher'in kendisi gibi zavallı bir küçük esnaf mı, yoksa daha büyücek bir iş adamı mı olduğunu bir türlü anlayamamıştı. Ehrlicher'in karısı kahverengi, güzel bir kürk giyerdi, çocukları besili, tombul ve kurumluydu, ama öte yandan adamın bürosu küf kokardı, ufak ve bakımsız bir yerdi, sadece bir masa, iskemle ve çıplak duvarlar, Ehrlicher iç çekerek eliyle çevreyi gösterip: "Bu durumda fiyatları nasıl düşüreyim?" diye sorardı.

Şimdi yabancılar oturuyor burada, Aaron Ehrlicher sayfasını çevirip yola devam ediyorsun, havadan gelen iki saat oldukça uzun bir süre sayılır, Libau Sokağı'na sapıyor, 38 numaranın tam önüne kadar ilerliyorsun. Dolaşmaya çıktığında hiçbir evin önüne buraya geldiğin kadar sık gelmiyorsun, burada durduğun kadar uzun süre durmuyorsun, bunun nedenleri var. Karanlık avluya girmenin de, hepsinin nedenleri var, pencerelerde kuşkulu gözler seni izliyor, avlularında bu yabancının ne işi olduğunu düşünüyorlar, ama sen pek de yabancı sayılmazsın.

Üçüncü katta, koridorun solundaki son kapının ardında, abartılı

bir deyişle, hayatının şansını kaybetmiş ya da kazanmıştın, sırası geldiğinde bir türlü karar verememiştin, doğru mu yoksa yanlış mı yaptığını bugün hâlâ bilemiyorsun. Josefa Litwin gözlerinin içine bakarak ne yapacağını sorduğunda, başını eğip biraz daha zamana ihtiyacın olduğunu kekelemekten daha iyi bir şey gelmemişti aklına. Dış görünüşüyle muhteşem bir kadındı Josefa. Onu ilk kez trende görmüş, vay canına! diye düşünmüştün hemen. Yeşil kadifeden, beyaz dantel yakalı bir elbise giymişti, başında şemsiye büyüklüğünde bir şapka vardı. Olsa olsa otuzunun ortalarındaydı, o zamanlar kırk yaşında olduğuna bakılırsa yaşı tam sana göreydi. Ne var ki, kompartmanda otururken, karşında gelecek yıllarının en büyük sorununun durduğunu aklının köşesinden bile geçirmemiştin. Gözlerini ondan ayıramıyordun, bir de kalkmış belki senin farkına bile varmadığını söylüyorsun bana çiçeği burnunda bir budala gibi. Rastlantı mı değil mi bilinmez, trenden birlikte indiniz, ortalarda hamal göremeyince ağır bavulunu taşımanı rica etti, birkaç sokak ötede, Libau Sokağı 38 numarada oturuyordu. Seni küçümseyerek sormadı bunu, gerçi öyle de olsa reddetmezdin, ama çaresizdi, sevimliydi, zayıf bir kadın sıfatıyla senden yardım istedi. Centilmenliğine hitap etti. Sevinçle: "O ne biçim soru?" dedin. Sanki son anda bir hamalın çıkagelmesinden korkar gibi hemen bavula yapıştın, peşi sıra 38 numaraya, kapısının önüne kadar gittin. Bavulu kapıya bıraktın, bir an çekingenlikle karşılıklı gülümsediniz, sonra sana teşekkür edip "Hoşça kalın," dedi. Orada kalakaldın, yazık, diye düşündün kendi kendine.

Birkaç hafta sonra bir öğleden sonra, yanında bir erkekle dükkânına geldi, bu kesinlikle rastlantıydı. Onu hemen tanıdın, hiç hakkın olmadığı halde yanındaki adama sinirlendin, ama sonra onun da seni tanımasına sevindin. Hiç konuşmadınız, ikisi limonata içip ağaççilekli dondurma yediler, sen onları izledin ve aralarında ne tür bir ilişki olduğunu anlayamadın, zaten gereği de yoktu.

Ama ertesi gün, bu sefer yalnız olarak tekrar geldiğinde bunun rastlantı olmadığını anladın. Dükkânın boş olmasına ilk kez sevindin, içeride ondan başka kimse oturmuyordu, üstelik hemen ertesi gün gelmişti. Yanına oturdun, havadan sudan konuştunuz, tanıştınız, saatçi olan kocası dört yıl önce ölmüştü. Tabii ki yediği

dondurmanın parasını almadın, ikram ettiğini, yalnız bugün değil ne zaman isterse yine edeceğini söyledin. Dünkü erkekten uzak bir tanıdık olarak söz edildi, bir daha buluşmamak için yeterli bir neden olamazdı, başka neden de yoktu. Öyleyse yarın dükkânda görüşmek üzere, sonra yine dükkânda buluştunuz, ardından başka bir restoranda, yani tarafsız alanda, kibarca dans ettiniz. Kısa bir süre sonra senin evine geldi, çok zengin sayılmasa da maddi durumunun hiç de kötü olmadığını öğrenmiştin bu arada, çocuğu yoktu, sonunda 38 numaraya da gittin. Bir fincan çay, ev yapımı kurabiyeler, havada hafif ve tatlı bir parfüm kokusu, sempatiden söz edildi, ilk anda oluşan sempatiden, bir fincan çay daha, dışarıda başka kurabiye de var.

Hiçbir ozanın dile getiremeyeceği bir akşamdı bu, Tanrım, bir de gece, Tanrım, neyse. Ne denebilir, hikâyemizin konusu Jakob'la Josefa değil, birazdan bu sayfayı da çevireceğiz. Yalnız şu kadarını söyleyelim, bir gecelik beraberlik dört yıllık beraberliğe dönüştü, dört yıl süreyle, aynı eve taşınmasalar bile karı-koca hayatı yaşadılar, ama haham nikâhı mı konusunu hiç açmadılar. Jakob buna özellikle dikkat ediyordu. Birbirlerini iyice tanıma fırsatı bulmuşlardı, Josefa çöpsüz üzüm sayılmazdı, ama her cins üzüm değerlendirilebilirdi. Jakob arada bir Josefa'nın fazla hırslı, çok geveze ya da yetersiz bir ev kadını olduğunu düşünüyor, Josefa da zaman zaman onda kusur buluyordu, ama ilişkileri bu yüzden sona ermedi. Tam aksine, bütün bunlara rağmen pekâlâ geçinip gidiyorlardı, Jakob bu durumun uzun süreceğine inanmaya başlamıştı. Josefa günün birinde birdenbire, birdenbire de ne söz, aynı eve taşınmalarının yerinde olacağını, dükkânda da Jakob'a yardım edebileceğini söylediğinde Jakob kendi kendisinin ücretli işçisi olacağından korktu: "Bunu sonra konuşuruz," dedi.

Sonra konuşulsun öyleyse, Josefa'nın acelesi yoktu, hiç değilse öyle görünüyordu. Ta ki, Libau Sokağı 38 numarada Jakob'un hayatının şansını kaybettiği ya da kazandığı söz konusu akşam gelip çatana kadar, ha kaybetmiş ha kazanmış, kimin umurunda. Jakob her zamanki gibi eve gelmiş, pabuçlarını çıkarıp ayaklarını her zamanki gibi divana uzatmıştı. Josefa, Jakob'a arkası dönük olarak pencerenin önünde duruyordu.

"Neyin var bugün?" diye sordu Jakob. "Çay yapmadın mı?"

Josefa yüzünü Jakob'a çevirmeden önce bir süre bekledi. Asık bir suratla yaklaştı, Jakob'un yanına değil karşısındaki koltuğa oturdu.

"Jakob Heym, seninle konuşmam gerekiyor."

"Buyur," dedi Jakob, her şeye hazırlıklıydı, ama birazdan duyacaklarına değil.

"Awrom Minsch'i tanıyor musun?"

"Tanımam mı gerekirdi?"

"Awrom Minsch, ilk görüştüğümüz gün birlikte dükkânına geldiğim adam, hatırlıyorsan eğer."

"Bütün ayrıntılarıyla hatırlıyorum. Uzak bir tanıdık olduğunu söylemiştin."

"Awrom Minsch bu sabah onunla evlenmek isteyip istemediğimi sordu bana."

"Sen ne dedin?"

"Jakob, ciddi söylüyorum! Artık kararını vermelisin!"

"Ben mi?"

"Şakayı bırak Jakob. Artık otuz sekizime geldim. Bu şekilde yaşamaya devam edemem. Awrom Amerika'ya, kardeşinin yanına gitmek istiyor, onunla evlenip birlikte gitmemi önerdi."

Jakob ne diyebilir, göğsüne silah dayanmasından hoşlanmamış, ama daha da kötüsü, Awrom Minsch'in o güne kadar gizli tutulmasından hiç hoşlanmamış. İnsan uzaktan tanıdığı birine evlenme teklif etmez, etmeden önce hiç değilse biraz olsun tanımaya çalışır, Jakob dört yıl boyunca Josefa'yla birbirlerinden gizli kapaklı hiçbir şeyleri olmadığını sanmış. Josefa'nın ona bir anlamda öncelik tanıması da düş kırıklığını yenmesine hiç de yeterli olmuyor. Sesini çıkarmadan pabuçlarını tekrar ayağına geçiriyor, kapıya ulaşana kadar Josefa'yla göz göze gelmemeye özen gösteriyor, kapıyı açıp sıkılgan bir ifadeyle: "Bunu salim kafayla düşünmem gerekir," diyor.

Düşünüyor da düşünüyor, bugüne kadar hâlâ işin içinden çıkamamış, havadan gelen iki saat bu kadar uzun olamaz, merhametli biri pencereyi açıp avlunun ötesinden yavaşça sesleniyor: "Hey, siz!"

Jakob yerinden sıçrıyor, damın üstündeki ay ışığını görüyor. "Ne var?" diye soruyor.

"Burada oturmuyorsunuz galiba."
"Hayır."
"Saat yediyi çoktan geçti."
"Sağolun."

Jakob toparlanıyor, başka mola vermeden dönüş yoluna çıkıyor, eskileri hatırlatacak diğer evlere dikkat etmiyor, saat yediyi çoktan geçmiş.

Lina yatağına girmiş bile, Jakob'un bugün neden işten bu kadar geç döndüğünü anlatması gerekiyor, yüklenecek fazla mal olduğunu söylüyor. Lina özel dertlerinden, örneğin masallardan ya da fazlasıyla kuşkulu komşu çocuklarından söz etmiyor, Jakob da soramıyor. Lina istasyondaki işin ne kadar ağır olduğunun bilincinde, üstelik Jakob fazla mesai de yapmış, çok kalmamasını, bir öpücük verip hemen odasına dönmesini söylüyor, birbirlerine duydukları sevgi karşılıklı.

Jakob vicdanı pek de rahat olmayarak Lina'nın yanından ayrılıyor, merdivenlerde yarın ya da birkaç gün sonra Lina'nın gönlünü almaya karar veriyor. Malt kahvesiyle ekmekten oluşan akşam yemeğine oturduğunda günün aslında hiç de kötü geçmediğini düşünüyor: Rudna savaşının etkisi sürdüğünden istasyondaki Yahudiler bildikleriyle yetinip fazla soru sormamış, ardından havadan gelen iki saatin keyfi, çatıda kapı önünde dinlediği gülünç masal. Aaron Ehrlicher pek de gülünç sayılmaz, ama sonra Josefa, hâlâ Josefa, sayılı lokmaların, yudumların arasında hep Josefa, insan bu kadından bir türlü kurtulamıyor, acaba o akşam 38 numarada kararımı verseydim bugün ikimiz ne durumda olurduk? Kimse bilemez, ama binlerce kez sorulan bu soru âdeta kendiliğinden cevaplanıyor, cennetle cehennem arasında, yani sıradan bir hayat yaşardık. Başka türlü olmasına imkân var mı? Birlikte geçen dört yıldan başka neyin etkisiyle değişebilir? Değişiklikle, kavga ve anlaşmazlıkla, kaprisle, eğlenceyle ve biraz da huzurla geçen dört yıl. Bir de, ancak son gün anlaşıldığı gibi sır saklamakla. Bu kadından kurtulmak mümkün değil. Kapı vuruluyor.

Kapı vuruluyor, Jakob'un içinden: "Gel Kowalski!" demek geliyor hemen. Daha doğrusu içinden gelmiyor da tahmin ediyor, ama çok geçmeden bu tahminden vazgeçiyor, çünkü bir saat kadar önce saat yediyi epey geçmekte olduğuna göre şimdi sekizi çoktan

geçmiş olmalı, Kowalski bile bu kadar çılgın olamaz. "Girin!" diye sesleniyor Jakob.

Profesör Kirschbaum Jakob'u akşam yemeğinde şereflendiriyor, rahatsız mı ediyor, kesinlikle hayır, buyurun, oturun, bu sevinci neye borçluyum?

Kirschbaum oturuyor, uzunca bir süre konuşmaya başlamadan çevresine bakınıyor, karşısındakinde tasalı bir merak uyandırmakta, ama Jakob neden tasalandığını bilemiyor.

"Sizi neden ziyarete geldiğimi tahmin edemiyor musunuz Bay Heym?"

Jakob aklına ilk geleni soruyor: "Lina yüzünden mi? Yoksa durumu mu kötüleşti?"

"Lina yüzünden gelmedim. Hemen konuya gireyim, sizinle radyonuz hakkında konuşmak istediğim için geldim."

Düş kırıklığına uğruyor, üzülüyor Jakob, o canavarı birkaç saatliğine olsun unutmak mutluluğuna ermiş, oysa şimdi yine Rudna kıyısındaki savaştan dem vurmak gerekecek. O artık hemşerilerinin gözünde insan değil, radyo sahibi, bu iki özelliğin birbirleriyle bağdaşmadığı çoktandır belli, şimdi de tekrarlanıyor, artık eskisi gibi normal konuşma hakkı yok. Havadan sudan sohbet etmek, Kirschbaum gibi biçilmiş kaftan birine sırt ağrısından söz etmek, ortak tanıdıkların dedikodusunu yapmak, senin yanında herkesi ilgilendiren ufak tefek olaylar konuşulmuyor, elindeki hazineye yazık olur.

"Demek siz de haberleri öğrenmek istiyorsunuz?" diyor Jakob, bir Kirschbaum eksikti, ama ne yapalım, bir eksik ya da bir fazla ne fark eder?

"Haberleri öğrenmek istemiyorum," diyor Kirschbaum. "Size sitem etmeye geldim. Aslında bunu çok daha önceleri yapmalıydım."

"Sitem mi?"

"Sayın Bay Heym, hangi nedenlere dayanarak malum haberleri çevreye yaydığınızı bilmiyorum. Ancak bu davranışınızla hepimizi nasıl büyük bir tehlikeye sokacağınızı hesaba katmış olmanıza da pek aklım yatmıyor."

Haber istemiyormuş, sitem edecekmiş, kimin aklına gelirdi, ne olursa olsun, bu Kirschbaum eşi benzeri bulunmayan bir insan.

Profesörlüğünle kalkmış benim boş zamanımın, alnımın teriyle hak ettiğim zamanın içine ediyorsun, sorumluluk bilinci nutukları atıyorsun, senin radyodan haberin bile yokken benim bir an bile aklımdan çıkaramadığım şeylerden söz ediyorsun, sana yakışır mı? Omzumu okşayıp, bravo Bay Heym, böyle devam edin, umut en iyi ilaçtır, diyeceğine, gerçi çoktandır kimse kimsenin omzunu okşamıyor, alıştık artık, ama bunu yapamasan bile hiç değilse buraya kadar gelmemek varken kapımı vuruyorsun, canın cehenneme, işime karışıp bana hayatta kalma dersi vermeye kalkıyorsun. Üstüne üstlük, kaygıların baştan sona yerinde olduğundan, Lina için belki sana yine gerek duyacağımızdan dikkatli bir yüz ifadesi takınmak zorunda kalıyorum ve neden böyle yaptığımı savunmam da gerekiyor, oysa seni bundan daha az ilgilendirecek bir şey gelmiyor aklıma. Sadece uzun açıklamalardan sonra bilgin dudaklarının: "Ya, öyle demek, evet, anlıyorum," diyebilmesi için.

"Nerede yaşadığımızı size hatırlatmam gerekmez herhalde sevgili Bay Heym," diyor Kirschbaum.

"Gerekmez," diyor Jakob.

"Yine de gerekli gibi görünüyor bana. Örneğin, bu bilgiler Gestapo'nun kulağına giderse ne olur? Bunu hiç düşündünüz mü?"

"Evet."

"Kesinlikle inanmam. Çünkü düşünmüş olsaydınız başka türlü hareket ederdiniz."

"Demek öyle," diyor Jakob.

Jakob gezinmek üzere yerinden kalkıyor, bugün kaçıncı gezintisi bu, masanın, yatağın, dolabın, Kirschbaum'un yanından geçiyor, sözlere dökülemeyen öfkesi bacaklarına inmiş. Ama tümü değil, tümüne oda küçük gelir, öfkenin duymazlıktan gelinmeyecek bir parçası sesine vurup ilk anda Kirschbaum'un kalbini kırıyor. "Haber dilenirken bana nasıl baktıklarını gördünüz mü hiç? Görmediniz mi? İyi bir habere ne kadar ihtiyaçları olduğunu biliyor musunuz? Biliyor musunuz bunu?"

"Tahmin edebiliyorum. İyi niyetle hareket ettiğinizden hiç kuşkum yok. Ancak yine de ..."

"Ancak'larınızın canı cehenneme! Ağzımıza atacak bir lokmayı zor buluyoruz, kışın her beş kişiden biri donarak ölüyor, her gün bir sokağın yarısını yükleyip götürüyorlar, bütün bunlar yetmiyor mu? Hâlâ yetmiyor mu size? Yatıp gebermelerine engel olacak en

son şansı değerlendirmeye çalışıyorsam ne çıkar, sözlerimle, anlıyor musunuz, sözlerimle deniyorum. Çünkü başka bir şeyim yok! Siz de kalkmış bunun yasak olduğunu söylüyorsunuz bana."

Gariptir, nedense Jakob'un aklından o anda bir sigara geçiyormuş, bana öyle anlattı, filtresiz bir Juno, Kirschbaum'un aklından ne geçtiği ise anlaşılmıyor. Her neyse, inanılacak gibi değil ama Kirschbaum tam o anda elini havı dökülmüş kruvaze ceketinin cebine sokuyor ve bir paket çıkarıyor. Ve bir kutu kibrit, Jakob'un henüz kesilmiş öfkeli sesine uygun düşmeyen bir nezaketle soruyor: "Alır mıydınız?"

Bir soru, terbiyeli insanlar arasındaki ilişkiler böyledir işte, belki güzel, ince bir örnek, belki de hafif bir kuşkunun ilk belirtisi, ya da hiçbiri değil. Ne olursa olsun, karşılıklı susularak sigara içiliyor, alınlardaki kırışıklıklar gideriliyor.

Açgözlülükle ciğerlere çekilen duman insanı rahatlatmakla kalmıyor, aynı zamanda uzlaştırıyor, Jakob'un sigara içerken düşüncelerinde değişiklik olduğunu söylemek istiyorum, ya da buna benzer bir şey. Cömertçe ikramda bulunan biri karşısında sinmiş bir halde oturduğu için, Kirschbaum sigarasını çaresizlikle ince parmaklarının arasında yuvarlıyor, kaçamak bir bakışa bile cesaret edemiyor, sigarasından bir nefes almak dışında ağzını bile açmıyor, açsa ani öfke parlamalarına neden olacak, ancak'larınızın canı cehenneme. Ya da: Hâlâ yetmiyor mu size? Komşusuyla konuşmaya gelmiş, radyo bu kentte iskemle veya gömlek gibi özel eşya sayılmıyor ne de olsa, suçlamak için değil, önemli bir konuyu fikir ve karşı fikirle açıklığa kavuşturmaya gelmiş, neler görmüş. Siz de kalkmış bunun yasak olduğunu söylüyorsunuz bana. Kirschbaum kalkıp gitmemiş, iyi niyetini ya da olağanüstü korkusunu gösterir bu, kalmış, sihirbaz gibi elini cebine sokup gizli istekleri yerine getirmiş, bu durumda bir çift dostça sözü çok görmemeli.

"Rusların bu haberlerle daha çabuk gelmeyeceklerini ben de biliyorum tabii," diyor Jakob sigaranın yarısında. "Bin kere de anlatsam yolları aynı kalacak. Ama başka bir ayrıntıya dikkatinizi çekmek istiyorum. Haberler gettoda yayılmaya başladığından beri kimsenin intihar ettiğini duymadım. Ya siz?"

Kirschbaum şaşkınlıkla bakakalıyor: "Gerçekten de," diyor.

"Daha önce çoktu, bunu kimse sizden iyi bilemez. Sizi sık sık

çağırdıklarını hatırlıyorum, çoğunlukla iş işten geçmiş oluyordu."

"Nasıl oldu da bunu ben akıl edemedim?" diye soruyor Kirschbaum.

Birkaç gün sonra duyulmadık bir şey oluyor, küçük kentimizin tarihinde ilk olarak sokaktan bir otomobil geçiyor. Gerçi duyulmadık şey, ama her olaya bir anlam verenlerin içinde en yeteneklilerin bile umut bağlayabileceği bir yenilik değil. Hatta, tam tersine, demek geliyor insanın içinden. Otomobil, yolu uzatmadan belli bir hedefe doğru gidiyor, yola çıkmadan önce hangi sokaklardan geçeceklerini şehir planında incelemiş olmalılar, siyah bir otomobil, geçtiği sokaklarda kimse kalmıyor. Arkada sivil giyimli iki erkek oturuyor, direksiyonun ardında ütülü bir üniforma, ama önemli olan arkadakiler. Daha doğrusu, onlar da pek önemli sayılmaz, aslında SS flamasına rağmen otomobilin nereden geldiği nereye gittiği, kimi alacağı önemli değil. Ya da az önemli diyelim, ya da sonuçlara bakılırsa pek önemsiz sayılmaz diyelim.

Adamların adları Preuss ve Meyer, ne konuştuklarını biliyorum, ama ne düşündüklerini bilmiyorum, çözülemeyecek bir bulmaca değil bu, rütbelerini biliyorum, hatta kısa özgeçmişlerini, dolayısıyla adlarını da biliyorum. Ne yazık ki, açıklama yapmak sırası gelince, olaya doğrudan doğruya ve aniden karışmam gerekecek, çünkü arada boşluk kalmamalı. Açıklamalar bu boşluğu elden geldiğince dolduracak, ama önce boşluğun büyüklüğünü görelim hele.

Otomobil, sokakta her zamanki gibi avarelik eden Siegfried'le Rafael'in önünde duruyor, kaldırımın kenarındaki çocuklar herkesin aksine gizlenmeme yürekliliğini gösteriyorlar. Öteki Yahudilerin hepsi ne kör ne de topal, pencerelerinin ardına ya da apartman hollerine sığınmışlar, çıldırmış iki çocuğun geleceğini ve Alman arabasının burada yol açacağı kesinlikle bilinen ama boyutları belli olmayan zararı düşünerek titriyorlar. Ama işin içinde olanlar, zararın boyutlarının o kadar da belirsiz olmadığını anlayacaklar, otomobil ne de olsa herhangi bir evin önünde durmuyor, Jakob Heym'ın kapısında duruyor.

Preuss'la Meyer özel görevle arabadan iniyorlar, Preuss oldukça uzun boylu, kumral, zayıf, yakışıklı biri, belki biraz kadınsı, Meyer bana anlatılanlara göre bir baş daha kısa, tıknaz, ilk bakışta son de-

rece azimli görünüyor. Herhalde özenle bir araya getirilmiş bir çift, karşılıklı olarak birinde bulunmayan özellikler ötekinde bulunuyor, yani uygun bir çift. Apartmana giriyorlar.

"Hangi daire olduğunu biliyor musun?" diye soruyor Preuss.

"Bir merdiven," diyor Meyer. "İsimler kapıda yazılıymış."

Bir merdiven, Jakob ikinci katta oturuyor, buna rağmen bir merdiven, Kirschbaum'un kapısının önüne kadar. Kapı kibarca vuruluyor, önünde sabırla bekleniyor, ta ki ziyaretçinin pek uygunsuz bir zamanda geldiğini gizlemeyen bir kadın sesi: "Kim o?" diye soruncaya kadar.

"Açın lütfen," diyor Preuss.

Kapıyı açmak için akla yakın bir neden olmadığı halde kilide aceleyle bir anahtar sokulup çevriliyor, kapı önce bir parmak aralanıp sonra ardına kadar açılıyor, Meyer gereksiz yere ayağını kapıyla eşik arasına sokuyor. Kapıda yaşlı ve aksi görünüşlü, korkusunu dikkatle gizleyen Elisa Kirschbaum durmakta. Sık sık yamalanmış önlüğüne bakıp da aldanmayın, sizi inceleyenin herhangi biri olmadığı başını tutuşundan belli, sizi bir hanımefendi inceliyor, Preuss'la Meyer. Korku dikkatle gizlenmiş, ama küçümseme gizlenememiş, zamansız ziyaretçilerin yüzlerine kayıtsız bir bakış, ardından Meyer'in gereksiz yere eşiğe koyduğu ayağına bir bakış, Meyer kararsız. "Ne istediniz?"

"İyi günler," diyor Preuss kibarca, bu bakışlar karşısında belki de kibarlık etmek zorunda kalıyor. "Profesör Kirschbaum'la görüşmek istiyoruz."

"Evde yok."

"Bekleriz öyleyse," diyor Preuss kararlı bir tavırla. Elisa Kirschbaum'un yanından geçip içeri giriyor, Meyer de eşikte direnen ayağını nihayet yerinden kıpırdatıp Preuss'un peşi sıra yürüyor. Odada çevrelerine bakınıyorlar, âlem ne derse desin, bunların durumu hiç de kötü değil, büfede biblolar, bir kanepe iki koltuk, biraz aşınmış ama olsun, filmlerdeki gibi ağzına kadar dolu bir kitaplık, tavanda üç kollu bir lamba, neredeyse avize, kontlar gibi yaşıyorlar doğrusu. Belki yalnız Kirschbaum böyle yaşıyordur, ne de olsa eskiden önemli biriymiş, özel yiyecek karnesi falan vardır, Yahudiler akıllıdır, her delikten geçer, her yerde kendi evlerindeymiş gibi rahat ederler.

Meyer kendini kanepeye bırakıyor, Preuss henüz ayakta, Elisa Kirschbaum hâlâ açıklama bekler gibi bir ifadeyle kapıda durduğu için belki.

"Siz Profesör Kirschbaum'un eşi misiniz?" diye soruyor Preuss.

"Ablasıyım."

"İzninizle." Preuss da koltuklardan birine oturup ayak ayak üstüne atıyor, nasıl olsa vakit bol, Elisa Kirschbaum ayakta duruyor. Başka çaresi yok, sormak zorunda: "Konu nedir?"

"Senin üstüne vazife değil," diyor Meyer. Artık susamıyor, zaten burada tüyler ürpertici bir şeyler olduğunu düşünüyor, tiyatro oynanmakta, rezil bir tiyatro, ama onu alet edemeyecekler. Haddini bilmez bir soruya cevap vermekle kalmıyor, dünyanın düzenini yerine getiriyor, yoksa halimiz nice olur.

Eh, Elisa Kirschbaum hizmetçiyi çağırıp bu terbiyesizin şapkasını getirmesini isteyecek değil ya, cephanesi olabildiğince boş, ama hiç değilse Meyer'i hiçe sayarak cezalandırabiliyor, Preuss'a dönüp buz gibi bir sesle: "Lütfen bu beye yabancı bir evde bulunduğunu ve bu tür davranışlara alışık olmadığımı söyler misiniz?" diyebiliyor.

Meyer öfkeleniyor, yerinden fırlayıp terslemek, bağırmak istiyor, ama Preuss resmi bir ifadeyle ona bakıyor, özel görev, ardından: "Çok haklısınız," diyor. "Affedin lütfen."

"Neden geldiğinizi açıklayacaktınız."

"Sanırım bunu profesöre özel olarak açıklamam yerinde olacak. Ne zaman geleceğini biliyor musunuz?"

"Hayır. En geç sekizde."

Elisa Kirschbaum boş kalan koltuğa oturuyor, dimdik, elleri kucağında, artık bekleme zamanı. Kirschbaum'un yarım saat kadar sonra geleceğini, bu sürenin önemsiz şeylerle geçtiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Örneğin Meyer bir sigara yakıyor, kibriti yere atıyor, Elisa Kirschbaum kibriti yerden alıyor, Meyer'e bir sigara tablası getiriyor ve pencereyi açıyor. Meyer ne yapacağını bilemiyor.

Ya da, Preuss parmaklarıyla masada bir süre tempo tuttuktan sonra yerinden kalkıyor, kitaplarla ilgileniyor. Kitap dolabının önündeki camı açıyor, başını yana eğerek kitap sırtlarını okuyor, sonra birini çıkarıp sayfalarını çeviriyor, ardından birini daha, bu defa uzunca bir süre inceliyor, hepsini tekrar yerli yerine koyuyor.

"Hepsi tıp kitapları," diyor Elisa Kirschbaum.

"Görüyorum."

"Bunlar için özel izin aldık," diyor Elisa Kirschbaum. Preuss'un kitapları karıştırmayı sürdürmesi üzerine: "Görmek ister miydiniz?" diye soruyor.

"Hayır, teşekkürler."

Preuss özellikle ilgisini çeken bir kitap buluyor, yerine oturuyor, okumaya başlıyor. Adli tıp.

Ya da, Meyer birdenbire yerinden fırlayıp bir kapıya doğru koşuyor, kapıyı açıyor, boş mutfağa göz attıktan sonra tekrar sakinleşip yerine geçiyor.

"Olabilirdi," diyor Preuss, başını kitaptan kaldırmadan.

Ya da, Meyer tekrar kalkıyor, bu sefer acele etmiyor, pencereye gidip aşağıya bakıyor. İki kadının otomobilin yanından iki çocuğu çekerek karşı apartmana götürdüklerini görüyor, apartmanın hemen her penceresinde bir yüz belirmiş, üniformalı arabanın yanında beklemekte, canı sıkılıyor.

"Biraz daha sürebilir," diye aşağıya seslenıyor Meyer. Tekrar yerine oturuyor, dedim ya, yarım saat.

Ya da, Elisa Kirschbaum mutfağa gidiyor, içeride bir şeyler yaptığı duyuluyor, az sonra elinde bir tepsiyle geri geliyor. Akşam yemeği için iki tabak, iki fincan, çatal, bıçak, çay kaşığı, iki kumaş peçete. Elisa Kirschbaum sofrayı hazırlıyor, Preuss başını kitaptan kaldırmıyor bile, Meyer ise tam tersine, olan bitene gittikçe daha çok sinirlenmekte. Preuss başını kitaptan kaldırmıyor bile, "Bırak yapsın," diyor.

Aradan yarım saat kadar geçtikten sonra profesör eve geliyor. Dışarıda anahtarını kilide sokmaya çalıştığı duyuluyor, oysa içeride ikinci bir anahtar takılı, Meyer sigarasını söndürüyor, tablada. Preuss kitabı masaya, tabakların arasına bırakıyor. Elisa Kirschbaum kapıyı açıyor.

Profesör kapıda dehşetten donakalıyor, gerçi tümüyle hazırlıksız değil, evin önündeki otomobili görmüş, ama nereye saklansın? Aslında otomobilin Heym'la ilgisi olabileceğini ummuş, daha doğrusu ummamış da tahmin etmiş, sadece kendisiyle ilgili olmadığını ummuş, boşuna. Preuss ayağa kalkıyor.

"Konuklarımız var," diyor Elisa Kirschbaum. Adli tıp kitabını masadan kaldırıyor, kitaplığa koyup camı kapatıyor. Önlüğünün cebinden çıkardığı bezle camdaki parmak izlerini siliyor.

"Profesör Kirschbaum mu?" diye soruyor Preuss dostça.

"Evet?"

"Adım Preuss." Preuss bakışlarını Meyer'e çeviriyor.

"Meyer," diye homurdanıyor Meyer.

El sıkışmaktan vazgeçiyorlar, Preuss: "Hardtloff'u tanıyor musunuz?" diye soruyor.

"Gestapo şefini mi soruyorsunuz?"

"Sturmbannführer[3] Bay Hardtloff'u soruyorum. Sizi rica ediyor."

"Beni mi rica ediyor?" Artık Elisa Kirschbaum bile metaneti elden bırakmamaya çalışıyor, Meyer ise kendi metanetinin peşinde, rica ediyormuş, ne biçim sözler bunlar, ne rezalet. Preuss: "Evet, bu sabah bir kalp krizi geçirdi," diyor.

Profesör oturuyor, çaresizlikle ablasına bakıyor, beriki âdeta heykel gibi durmakta, demek Hardtloff bu sabah bir kalp krizi geçirmiş.

"Tam anlayamadım."

"Onu muayene etmenizi istiyor," diyor Preuss. "Gerçi Sturmbannführer'in rahatsızlığına pek üzüldüğünüzü sanmıyorum, ama neyse. Sizin açınızdan endişe edilecek bir durum yok."

"Ama ..."

"Aması ne?" diye soruyor Meyer.

Yine ablaya bir bakış, abla hayatı boyunca soğukkanlılığıyla, gerçekleri önceden görüşüyle, acımasız keskin zekâsıyla kötülükleri dünyadan yok etmiş, üzüntüleri uzak tutmuş, bu yüzden ona son defa bakıyor Kirschbaum.

"Dis leurs que tu n'en as plus l'habitude,"[4] diyor Bayan Kirschbaum.

"Ne diyor bu?" diye soruyor Meyer Preuss'a, artık o da ayağa kalkıyor.

"Dinleyin lütfen," diyor profesör. "Bu isteğinizi yerine getirmem mümkün değil. Doktor olarak kesinlikle bu sorumluluğu üstlenemem, aradan bunca zaman geçti... Ne de olsa dört yılı aşkın bir süredir hasta bakmıyorum."

3. Hücum kıtası tabur komutanı. (ç.n.)
4. Artık alışkanlığını kaybettiğini söyle onlara. (ç.n.)

Preuss'un soğukkanlılığını bozmamasına gıpta etmek gerek, savaş tecrübesi olan Meyer'i rahatlatmak istercesine elini omzuna koyuyor, özel görev, sonra profesörün karşısına geçip rahatsız edecek kadar yaklaşıyor. Bakışları azarlar gibi ama düşmanca değil, hele öfkeli hiç değil, daha çok acır gibi, bilinçsizce hareket eden birini iş işten geçmeden kendine gelmeye davet eder gibi. "Korkarım beni yanlış anladınız Profesör Kirschbaum. Size bir rica iletmeye gelmedik. Lütfen güçlük çıkarmayın."

"Ama söyledim ya ..."

"Yanınıza bir şeyler almanız gerekiyor mu?" diye soruyor Preuss kesin bir ses tonuyla.

Profesör başka bahane araması gerekmediğini anlıyor artık, bu adamların derdi kandırma yeteneklerini denemek değil. Preuss'un ötekine oranla daha kibar davranması onun kişisel özelliği sayılır, bundan herhangi bir sonuç çıkarılamaz. Bu durumda karşı koymaktan vazgeçip ablasını örnek almalı. Onun gibi yaklaşılmaz, onun kadar şerefli olmalı, hiç değilse bunu yapabilmeli, hiç değilse şimdi, hayatı boyunca bu özelliklerinden ötürü ablasına hayranlık duymuş, dahası, ondan korkmuş, başkaları kaçık gözüyle bakarmış ona. Bu Alman heriflere perişanlık rolü yapmayacak, yanına bir şey alıp almayacağını sordular, onların önünde diz çökmeyecek, Elisa nasıl da dimdik ayakta duruyor! Onu hemen taklit etmek mümkün değil, ama insan son derece normal, sıradan hareketler bulabilir, son derece alışılmış bir olay olmuş gibi günlük yüz ifadesini takınabilir, rütbe sahibi biri hastalanmış, muayene edilmesi isteniyor, her zamanki küçük işlerden biri.

"Anlaştık mı?" diye soruyor Preuss.

Profesör ayağa kalkıyor, kitap raflarının altındaki kapakları açıp deri çantasını arıyor, kahverengi, yuvarlak doktor çantasını.

"Dolapta," diyor Elisa Kirschbaum.

Profesör dolaptan çantayı çıkarıyor, açıp içindekileri gözden geçiriyor, sonra Preuss'a uzatıyor, Preuss göz ucuyla bile bakmıyor.

"Tıbbi aletler."

"Tamam."

Elisa Kirschbaum dolabı tekrar açıyor, bir atkı çıkarıp kardeşine uzatıyor.

"Gerekmez, dışarıda hava sıcak," diyor Kirschbaum.

"Gerekir," diyor Elisa Kirschbaum. "Akşam sekizden sonra nasıl serinlediğini bilmiyorsun."

Kirschbaum atkıyı cebine sokuyor, Meyer kapıyı açıyor, artık vedalaşma zamanı.

"Hoşça kal Elisa."

"Güle güle."

Vedalaşma diye buna derler.

Evin önünde otomobile biniyorlar, oturma düzeni kesinlikle önceden belirlenmiş, Preuss'la profesör arkaya geçiyorlar, Meyer öne, üniformanın yanına oturuyor. Elisa Kirschbaum pencerede duruyor, bütün sokak sakinleri pencerelerde duruyor, ama pencerelerden sadece bir tanesi açık. Otomobil bir seferde manevra yapıyor, alçak kaldırımın kenarına çıkarak dönüyor, geride birkaç saniye süreyle uçuk mavi bir bulut bırakıyor. Sokağın sonunda sola, Hardtloff yönüne dönüyor.

Preuss, gümüş sigara tabakasını açıp: "Alır mısınız?" diye soruyor.

"Hayır, teşekkür ederim," diyor Kirschbaum.

Meyer arkasına bakmadan başını iki yana sallıyor, üniformanın bu rezalet hakkında ne düşündüğünü anlamak için profilini inceliyor, ama beriki sadece gidiş yönüne doğru sırıtmakta. Preuss dikiz aynasına bakarak öndekileri dinliyor, Kirschbaum oralı değil, en ufak bir harekete bile değmezmiş gibi oturuyor.

"Çantanızı yere bırakın isterseniz," diyor Preuss. "Daha epey yolumuz var."

"Aşağı yukarı ne kadar?"

"Eh, yarım saat sürer."

Kirschbaum çantasını kucağından indirmiyor.

Gettonun kapısına geliyorlar, otomobil duruyor, Meyer camı açıyor. Nöbetçilerden biri başını içeriye uzatıp soruyor: "Ne tür bir kuş bu böyle?"

"Yoksa tanımıyor musun?" diye soruyor Meyer. "Ünlü Profesör Kirschbaum bu işte!"

Preuss nöbetçiye kimliğini gösteriyor, son derece resmi bir

sesle: "Kapıyı aç. Acelemiz var," diyor.

"Tamam, tamam, affedersiniz," diyor nöbetçi. Başka bir nöbetçiye işaret ediyor, o da bariyeri kaldırıp kapıyı açıyor.

Yola devam ediyorlar, artık kentin serbest bölümündeler, sokakların görünüşü değişiyor. Sarı yıldızı olmayan yayalar, vitrinleri pek dolu olmasa bile müşterilerin girip çıktığı dükkânlar, ama her şeyden önce yol kenarındaki ağaçlar Kirschbaum'un dikkatini çekmiştir herhalde. Yeni çarşıdaki "Imperial"da bir Alman filmi oynuyor. Arada karşıdan bir otomobil, bir tramvay geliyor, izin üniforması giymiş askerler, kollarında iki kız. Kirschbaum vasat bir ilgiyle çevresine bakıyor, bu görüntüler ona pek bir şey anlatamıyor, örneğin Jakob'da olduğu gibi anılar canlandıramıyor, çünkü burası onun kenti değil.

"Düşünüyorum da, sonunda elinize yeni bir hasta geçtiği için sevinmeniz gerekiyor aslında," diyor Preuss.

"Beni nereden bulduğunuzu öğrenebilir miyim?"

"Zor olmadı. Hardtloff'un özel doktoru çaresiz kalınca bir uzmana danışılmasını istedi. Ama bu devirde gelin de uzman bulun. Muhtarlık listelerini gözden geçirirken sizin adınıza rastladık. Özel doktor sizi tanıyormuş."

"Beni tanıyor muymuş?"

"Şahsen değil tabii, adınızı biliyormuş."

Daha iyi semtlere geliniyor, apartmanlar alçalıyor, ayrık düzen başlıyor, çevre daha yeşil, daha ağaçlı. Kirschbaum deri çantasını açıyor, bir ilaç tüpü çıkarıyor, kapağını açıp avcuna iki hap koyuyor. Preuss soran gözlerle bakıyor.

"Hazımsızlığa karşı," diye açıklıyor Kirschbaum. "Siz de ister misiniz?"

"Hayır."

Kirschbaum hapları yutuyor, tüpü kapayıp tekrar çantasına yerleştiriyor, eskisi gibi oturuyor.

"Daha iyi misiniz?" diye soruyor Preuss kısa bir süre sonra.

"Bu kadar çabuk etki etmez."

Kentten çıkıyorlar, yeni bir kontrol noktasından geçiyorlar, şehirler arası bir yolculuk sayılır bu, Hardtloff kendine gizli bir köşe aramış. İki taraf kayın ormanı, Preuss: "Tabii işiniz bittikten sonra tekrar evinize götürüleceksiniz," diyor.

Kirschbaum sonunda çantayı yere bırakıyor, bütün yol boyu kucağında tuttuktan sonra, gideceği yere varmadan hemen önce yere bırakıyor yine de, derin bir soluk alıp arkasına yaslanıyor.

"Bana şimdi bir sigara verir miydiniz?"

Preuss sigara uzatıyor, ateş de veriyor, Meyer'in kendine güçlükle hâkim oluşunu gizleyemediğine de değinelim. Kirschbaum hafif bir öksürük nöbetine yakalanıyor, ama çok geçmeden atlatıyor, yarısı içilmiş sigarayı camdan dışarıya atıyor.

"Ancak kaygılarınızı da bir ölçüde anlayışla karşılıyorum," diyor Preuss, bağlantısı çoktan kaybedildiği sanılan konuya yeniden dönerek.

"Artık kaygılanmıyorum," diyor Kirschbaum.

"Hayır, hayır, kaygılandığınız yüzünüzden okunuyor. Durumunuz pek iç açıcı sayılmaz, anlıyorum bunu. Sturmbannführer'i kurtarmayı başarırsanız, hemcinslerinizin karşısına nasıl çıkacaksınız? Ama başaramayacak olursanız ..."

Preuss oldukça isabetli tahminini yarıda kesiyor, devamını getirmek kabalık olacak, üstelik gereksiz de, Kirschbaum bu kadarından da Hardtloff'un hayatına ne kadar önem verildiğini anlar. Meyer yol boyunca son kez arkasına dönüyor, yüz ifadesi Preuss'un askerce sözlerinin sonunu bildiğini açığa vurmakta, bu konudaki düşüncelerini ise hiç mi hiç gizleyemiyor, başka bir deyişle bu amaçla bir an arkasına dönüyor. Kirschbaum ona bakmıyor, bütün dikkatini kendisine vermiş gibi görünüyor. Preuss havadan sudan birkaç söz daha söylüyor, ama Kirschbaum konuşmaya katılmıyor.

Sonunda Hardtloff villasının önüne geliyorlar. Villaya çıkan yol geniş bir parktan geçiyor, çiçek tarhlarıyla çevrili süs balığı havuzu kurumuş, her şey biraz bakımsız görünüyor, ama gösterişli yapılmış, pek gösterişli.

"Geldik," diyor Preuss, hâlâ uzaklara dalıp gitmiş Kirschbaum'a bakarak, arabadan iniyor.

Özel doktor dış merdivenlerden koşarak iniyor, kel kafalı, ufak tefek bir adam, pırıl pırıl çizmeler giymiş, üniforma ceketinin düğmeleri açık, tıpkı bahçe gibi o da bakımsız görünüyor. Acelesi kaygı ya da korkusunu gösteriyor, korku olsa gerek, sorumluluk onun omuzlarında. Hem Hardtloff'un sağlığının, hem de, az önce

belirtildiği gibi, bugünkü tehlikeli girişimin sorumluluğu. Daha üst basamaklardayken sesleniyor: "Durumu kötüye gidiyor. Nerede kaldınız?"

"Evde yoktu, beklememiz gerekti," diyor Preuss.

"Çabuk, çabuk!"

Otomobilde hiç hareket olmadığından Preuss Kirscbaum'un kapısını açıyor. "Geldik," diye tekrarlıyor. "Lütfen inin."

Ama Kirschbaum hâlâ ne yapacağına karar verememiş gibi oturuyor, Preuss'a başını bile çevirmiyor. Gecikmiş bir dik kafalılık mı, yoksa bilginlere özgü dalgınlık mı, ne olursa olsun, şimdi hiç sırası değil, herkes sabırsızlanıyor, Meyer'e kalsa ne yapılması gerektiğine hemen karar verecek.

Preuss profesörü kolundan yakalıyor, alçak sesle: "Güçlük çıkarmayın," diyor, son dakikaya kadar saygılı davranıyor, profesörü hafif bir zorlayışla dışarıya çekiyor.

Kirschbaum'un arabadan inişi hayret uyandırıyor, adam yavaşça Preuss'a doğru kayıyor, Preuss onu tutamayacak kadar şaşkın, Kirschbaum otomobilden bakımsız toprağın üzerine düşüyor.

"Ne oluyor?"

Özel doktor aralarına giriyor, Yahudi hastanın üstüne eğiliyor, kolayca teşhis koyuyor.

"Bu adam ölmüş!"

Doktor Preuss'a yeni bir şey söylemiyor, artık yeni değil, Preuss deri çantayı otomobilden çıkarıyor. Yuvarlak, kahverengi, bilinen doktor çantası. "Yanınıza bir şeyler almanız gerekiyor mu?" "Tıbbi aletler." "Tamam." Belki de akıl etmesine böylece yardımcı olmuş.

Preuss çantayı açıyor, malzemelerin arasından ilaç tüpünü buluyor. Doktora uzatıyor.

"Hazımsızlığa karşı," diyor Preuss.

"Budala," diyor özel doktor.

Şimdi sıra, az önce sözünü ettiğim açıklamada.

Aslında gereksiz sayılır, ama bazı şüphecilerin otomobilde olanları nereden bildiğimi soracaklarını tahmin ediyorum, Kirschbaum'dan değil tabii, o halde habercimin arabanın neresinde oturduğunu soracaklar, kendi açılarından haksız da sayılmazlar.

Buna cevap olarak, ben açıklama yapmam, sadece benim bile anlamadığım bir hikâyeyi anlatıyorum, diyebilirdim tabii. Kirschbaum'un arabaya bindiğini tanıklardan duydum, yolculuğun sonunda ölmüş olduğunu öğrendim, bu arada olay ancak böyle ya da buna benzer bir şekilde gelişmiştir, başka türlü olamaz, diyebilirdim. Ama yalan olurdu, çünkü arabadaki olay pekâlâ başka türlü de gelişmiş olabilirdi, hatta başka türlü gelişmesi çok daha akla yakın olurdu. Sanırım açıklamamın asıl nedeni de bu. Dinleyin: Savaştan bir süre sonra, ilk iznimde gettomuza gittim. Sayılı ahbaplarım bu yolculuğun bütün yılımı berbat edeceğini, anılarla gerçek yaşamın birbirinden farklı olduğunu ileri sürmüş, gitmememi salık vermişlerdi. Haklı olduklarını söyledim ve gittim. Jakob'un odasını, karakolu, Kurland Caddesi'ni, Mischa'nın odasını, bodrumu, her yeri yavaş yavaş gezdim, ölçtüm, inceledim ya da sadece baktım. Jakob'un dükkânına da gittim, bir ayakkabı tamircisi geçici olarak dükkâna yerleşmişti, "Daha iyi bir yer bulana kadar," dedi bana.

Derilerin altında yanık kokusu alır gibi oldum, ama ayakkabıcı kokuyu duymadı. Dönüşümden bir gün önce bavulumu toplarken, unuttuğum bir şey olup olmadığını düşündüm, bu kente herhalde bir daha hiç gelmeyecektim, gözden kaçanlar için son fırsattı bu. Aklıma sadece Kirschbaum'un otomobil yolculuğu geldi, ama araştırılamayacağını düşündüm, üstelik buraya geliş nedenim olan hikâye açısından pek de önemli olmadığına karar verdim. Yine de belki can sıkıntısından belki de açık restoran bulamadığımdan, öğleden sonra Rus komutanlığına gittim.

Nöbetçi subay kırk yaşlarında, teğmen rütbesinde bir kadındı. Ona vaktiyle gettoda yaşadığımı, babamla Kirschbaum'un savaştan önce yakın dost olduklarını, bu yüzden Kirschbaum'un akıbetiyle ilgilendiğimi anlattım. Bunu gerçek bir Kızılhaç girişimi haline getirdim. Ardından Kirschbaum'la Hardtloff arasındaki ilişkiyi anlattım, yalnızca Kirschbaum'un otomobile bindiğini bildiğimi, başka bir şeyden haberim olmadığını söyledim, gerçek de buydu. Kirschbaum'u almaya gelen iki adamın adlarının bildiğim kadarıyla Preuss'la Meyer olduğunu söyledim. Profesörün ne olduğunu bilmese bile, hiç değilse bu ikisi hakkında bir şeyler anlatabilirse, araştırmaya nereden başlayacağımı belirleyebilirdim.

Adları not etti, iki saat sonra tekrar gelmemi söyledi.

İki saat sonra, Meyer'in Kızıl Ordu'nun gelişinden iki gün önce gece baskını sırasında partizanlar tarafından vurulduğunu öğrendim.

"Ya öteki?" diye sordum.

"Almanya'daki adresini buldum," dedi.

Kâğıdı almak için elimi uzatmak üzereyken kaygılı bir bakışla sordu: "Cahillik etmeyeceksiniz değil mi?"

"Hayır, hayır, ne sandınız?" dedim.

Kâğıdı uzattı, adrese göz attım, "Güzel rastlantı, ben de şimdi Berlin'de oturuyorum."

"Almanya'da mı kaldınız?" diye sordu hayretle. "Neden?"

"Ben de bilmiyorum," dedim gerçeğe uygun olarak. "Öyle oldu."

Preuss, Batı Berlin'de, Schöneberg semtinde oturuyordu. Sevimli bir eş, iki çocuk, karısının bir kolu yok, bir pazar günü öğleden sonra ziyaretlerine gittim. Kapıyı çaldığımda, iri yarı, kumral, yakışıklı, biraz kadınsı, benim yaşlarımda bir adam açtı.

"Ne istediniz?" diye sordu.

"Siz Bay Preuss musunuz?"

"Evet?"

"Rahatsız ettiğim için özür dilerim," dedim. "Acaba sizinle birkaç dakika görüşebilir miyim?"

"Buyurun," dedi, beni oturma odasına aldı, çocukları biraz dil dökerek dışarı gönderdi. Duvarda Dürer'in "Eller"inin kopyasıyla bir kız çocuğunun kenarı matem bantlı fotoğrafı asılıydı. Preuss bana yer gösterdi. Önce adımı söyledim, dikkat kesildi, ama bir şey çıkaramadı. Bir zamanlar Hardtloff'un adamı olarak çalışıp çalışmadığını sorduğumda yüzünün bembeyaz olduğunu fark ettim, alçak sesle: "Neden geldiniz?" diye sordu.

"Bir hikâye yüzünden," dedim. "Daha doğrusu, bu hikâyede eksik kalan ve belki de sizin tamamlayacağınız bir nokta yüzünden."

Ayağa kalktı, dolaplardan birini karıştırmaya başladı, bir süre sonra aradığını buldu, önümdeki masaya bir sayfa kâğıt bıraktı. Nazilikten arındığını gösteren belgeydi, mühürlü, imzalı.

"Bunu bana göstermenize gerek yok," dedim.

Belgeyi okumam bitinceye kadar önümde bıraktı, sonra aldı, katladı ve dolaba kilitledi.

"Size bir şey ikram edebilir miyim?" diye sordu.

"Hayır, teşekkür ederim."

"Bir fincan çay?"

"Hayır, teşekkür ederim."

"Ingrid!" diye seslendi. Karısı içeri girdi, tek kola hâlâ alışamadığı belli oluyordu. Preuss: "Eşim," dedi.

Ayağa kalktım, el sıkıştık.

"Lütfen aşağıya inip bira sifonunu getirir misin? Sebald, hafta sonunda iki litre getireceğine söz vermişti." dedi karısına.

Kadın dışarı çıktıktan sonra sordum: "Profesör Kirschbaum adında birini hatırlıyor musunuz?"

"Tabii," dedi hemen. "Çok iyi hatırlıyorum."

"Hardtloff'u muayene etmesi için onu evinden almıştınız, Meyer adlı biriyle birlikte, değil mi?"

"Doğru. Meyer bir süre sonra yakalandı."

"Biliyorum. Ama Kirschbaum ne oldu? Hardtloff ölünce onu da vurdular mı?"

"Bunu da nereden çıkardınız? İkisi hiç karşılaşmadılar."

Preuss'a hayretle bakıp sordum: "Onu muayene etmemek için direndi mi?"

"Öyle de denebilir," dedi. "Arabada kendini zehirledi. Yolculuk sırasında, gözümüzün önünde."

"Zehirledi mi?" diye sorarken ona inanmadığımı fark ettim.

"Bunu size kanıtlayabilirim," dedi. "Letzerich'e sorun, sözlerimi harfi harfine doğrulayacaktır."

"Letzerich kim?"

O zamanlar şoförümüzdü. Yol boyunca yanımızdaydı. Ne yazık ki adresini bilmiyorum, ama Kölnlü'ydü. Adresi bir şekilde bulmak mümkün olur herhalde."

"Otomobil yolculuğunu etraflıca anlatmasını istedim, sonucu biliyorsunuz. Görüşmemiz oldukça uzun sürdü, arada Preuss'un karısı birayı getirdi, bir bardak içtim, tadı berbattı. Preuss kendiliğinden ayrıntılara girdiği için sözünü hemen hemen hiç kesmedim. Kirschbaum'un haplardan ona da vermek istediğini özellikle vurguladı. "Ben de hazımsızlık çekerim, hem de oldukça sık. Düşünün

bir kere, ya alsaydım!"

"Adam öldürmeye kesin teşebbüs," dedim.

Anlatmaya devam etti, kentten çıkış, yolculuğun sonu, son sigara, Meyer'in anlamlı bakışları, villanın önüne varış, özel doktorun gelişi, Kirschbaum'un cesedinin yere düşmesi. Neler olduğunu birdenbire fark edişini, otomobilden doktor çantasını alışını, ilaç tüpünü doktora uzatışını, doktorun "Budala!" deyişini anlattı.

Bir süre karşılıklı sustuk, çok sarsıldığımı sanmış olsa gerek, oysa ben başka neler sorabileceğimi düşünüyordum. İyi anlatmıştı, hem eksiksiz, hem de canlı, bu yolculuğu neden bu kadar iyi hatırladığını açıklayacak akla yakın nedenler de buldum.

Sonunda, o uğursuz devir hakkında bugün ne düşündüğünü ısrarla bana anlatmaya kalkıştı, yüreğinde birikenleri aklı başında biriyle konuşmak istiyordu, ama ben bunun için gelmemiştim. Zaten fazlasıyla kaldığımı, yapılacak başka işlerim de olduğunu, onu da işinden alıkoymak istemediğimi söyledim, ayağa kalktım ve gösterdiği yakınlığa teşekkür ettim.

"Kontrol etmek isterseniz söylediğim adı unutmayın," dedi. "Egon Letzerich, Köln."

Koridorda çocukları banyoya götürmekte olan karısıyla karşılaştık. Çocuklar pijamalarının altlarını giymişlerdi, üstleri çıplaktı.

"Haydi bakalım, ne diyeceksiniz?" dedi Preuss onlara.

Çocukların ikisi de aynı anda bana ellerini uzattılar, kız diz büktü, oğlan başını eğdi: "Güle güle amca," dediler.

"Hoşça kalın," dedim.

Üçü birlikte banyoya girdiler, Preuss beni dış kapıya kadar geçirmekte diretti, dış kapının kilitlenmiş olabileceğini söyledi.

Kapı henüz kilitlenmemişti. Preuss benden önce sokağa çıktı, derin bir soluk aldı, kollarını iki yana açtı, "Yine mayıs geliyor," dedi.

Hafifçe çakırkeyif olduğunu düşündüm, ne de olsa iki litreden bir bardak az ılık bira içmişti.

"Ya ablası ne oldu?" diye sordum.

"Kirschbaum'un ablası mı? Onunla ilgimiz yoktu. Onu sadece evlerine gittiğimde görmüştüm. Bir şey mi olmuş?"

Sonunda vedalaşmaya davrandığımda, "Ben de size bir şey sorabilir miyim?" dedi.

"Tabii," dedim.

Bir an duraladı: "Adresimi nereden buldunuz?" diye sordu.

"İngiliz gizli servisinden," diye karşılık verdim. Sonra yola koyuldum.

Hardtloff ölmüş, kalpten gitmiş, haber istasyonda bizlere kadar ulaştı. Dün gece ölmüş olmalı, dün akşam istasyondan çıktığımızda taş binanın üstündeki bayrak her zamanki yerinde sallanıyordu, bu sabah işbaşı yaptığımızda ise yarıya indirilmiş, keyifle dalgalanıyordu, yani Hardtloff bu süre içinde ölmüş olmalı. Bayrak tek başına sadece belirsiz bir ipucu veriyor, yüksek rütbeli birinin aramızdan ayrıldığından başka bir şey söylemiyor, isim belirtmiyor. İsmi bir nöbetçi söylemiş, başka bir nöbetçiye söylemiş, Roman Schtamm öğleden önce bu ilginç konuşmaya kulak kabartmış. Hiçbir kötü niyeti olmadan sandık dizilerinden birine yaklaştığı sırada nöbetçiler sandıkların arkasında durmuş, Hardtloff'un ölümünden söz ediyorlarmış, hoş bir rastlantı. Roman sandığı omuzlarken her zamankinden daha yavaş hareket etmiş, ancak nöbetçiler konuyu değiştirdiklerinde sandığı kaldırmayı başarmış.

Bayrağın kimin onuruna yarıya indirildiğini artık hepimiz öğrendik, Roman duyduklarını saklamayı gerekli görmedi. Bu haberi soğukkanlılıkla karşıladığımız söylenebilir, bizim açımızdan fazla bir şey değişmeyecek. Günün birinde gerçekten bir değişiklik olsa bile, Hardtloff'un ölümüyle ilgili değil, yine de beterin beteri var diye düşünmeli. Yalnız Jakob, nöbetçilerin konuşmasını kendisinin değil de Roman Schtamm'ın duymuş olmasına hayıflanıyor, Sturmbannführer'in kaderi mükemmel bir radyo haberi olurdu. Sadece içeriği dolayısıyla değil, kimse bu habere Jakob'un dürüstlüğüne güvendiği için inanmak zorunda kalmaz, herkes haberin doğruluğundan emin olabilirdi, kendi gözleriyle ve hiçbir çaba göstermeden, kanıt sabahtan beri bayrak direğinde asılı. Şimdi kalkıp Hardtloff'un ölümünü sabah haberlerinde zaten dinlemiş olduğunu söylemek anlamsız kaçar, iş işten geçmiş artık, radyo gururludur, olayları topal ayakla kovalamaz.

Düdük tam zamanında öğlen molasını çaldığında Jakob bu güzel düşünceyi nihayet bir kenara bırakıyor. Teneke kapları taşıyan araba geliyor, her zamanki gibi kusursuz bir sıra oluşturuyoruz.

Jakob'un arkasından biri: "Dün akşam da dinledin mi?" diye fısıldıyor.

"Evet," diyor Jakob.

"Hardtloff'dan da söz ettiler mi?"

"Daha neler! Böyle ufak tefek şeylerle uğraştıklarını mı sanıyorsun?"

Jakob'un önünden biri: "Hangi istasyonu dinliyorsun?" diye soruyor.

"Hangisini bulursam," diyor Jakob. "Moskova, Londra, İsviçre, biraz da havaya bağlı."

"Ya Alman istasyonlarını hiç mi dinlemiyorsun?"

"Neden dinleyeyim?"

"Arada bir müzik de dinliyor musun?"

"Bazen," diyor Jakob. "Haberleri beklerken dinliyorum. Radyomu eğlence olsun diye açmıyorum."

"Bir kerecik olsun müzik dinleyebilsem. Ne olursa olsun," diyor Jakob'un önündeki.

Çorba karavanaları bir türlü gelmek bilmiyor, oysa sıra yemin olsun cetvelle çizilmiş gibi düzgün. Ufak tefek hataları kendiliğimizden düzeltiyoruz hâlâ, gözle zor görülenleri bile, ama bu da çorba karavanalarını getirmiyor. Buna karşılık taş binanın çatı penceresi açılıyor, bir el susmamızı işaret ediyor, yukarıdan öfkeli Tanrı'nın ta kendisiymiş gibi bir ses: "On dakika mola! Bugün öğlen yemeği yok!" diyor.

Teneke kapların arabasını geri götürüyorlar, açlar sırası düzenini kaybediyor, bütün alana dağılıyor. Kaşıklar kullanılmadan ceplere sokuluyor, arada bir küfür, bir bela, kötü bir bakış, sizi gidi köpekler Ruslar gününüzü gösterecek.

Kowalski yakınımdan: "Hardtloff öldü diye mi bize yemek vermiyorlar?" diye soruyor.

"Belli işte," diyorum.

"Bana soracak olursanız," diyor Kowalski, "buna değer."

Bu sözlerle çevresindekileri kahkahaya boğmuyor, öğlen yemeği verilmemesi ağır bir darbe, mideye indirilmiş bir yumruk denebilir. Ama Kowalski eksik olmasın, basit bir espri daha yapıyor: "Her seferinde bizden biri öldüğünde Almanlara yemek vermediklerini düşünün bir kere. Amma da aç kalırlardı!"

Yok canım.

On dakikalık molada Jakob nereye gitse, sadık Yahudilerden bir sürü peşinden geliyor. Kowalski de, kimse eksikliğini hissetmeden aralarına karışıyor. Jakob peşinden gelenlerin farkında, yemek verilmemiş, o halde bir çift sözle yemeğin yerini doldurması gerekiyor. Boş vagonlardan birine gidiyor, hepsi oturacak yer buluyorlar, çoktan alışkanlık haline gelmiş bir saygı bu. Jakob'un içi hiç de rahat değil, dünkü başarılarının, Tobolin kasabasının kurtuluşunun biraz olsun tadını çıkarmak niyetindeydi. Binbaşı Karthaeuser kapitülasyon belgesinin altına gösterişli imzasını atarak hepimizi coşturmuş, kale düşmüştü, ama dünkü olay bunlar. Ertesi günün neler gerektireceğini kimse bilmiyordu, Jakob cemaatinin arasında hazırlıksız olarak oturuyor.

Bana anlattıklarına göre, herkes oturmuş, az sonra konuşmaya başlayacak Jakob'a gözlerini dikmişken onun aklından korkunç bir fikir geçiyor, Tobolin'i ve bütün zaferleri silip süpürüyor. Birdenbire, o gün istasyona iki haber geldiğinin, bunlardan ancak birinin, Hardtloff'la ilgili olanın hemen anlaşıldığının farkına varıyor. Öteki, kötüsü, açık seçik ortada olduğu halde dikkatleri çekmemiş, kimse anlamaya zahmet etmemiş.

"Ne yazık ki haber o kadar iyi değil," diyor Jakob düşünceli bir tavırla.

"Hangisinden söz ediyorsun?"

"Hardtloff'un ölümünden."

"Yoksa pek mi severdin onu?" diye dalga geçiyorlar.

"Onu değil," diyor Jakob. "Ama Kirschbaum'u."

Ne yazık ki bu görüşü paylaşmak zorunda kalıyorlar, kolay değil anlamak, ikisi birbirine ister istemez bağlı, çoğu kişi bunu fazla açıklama gerekmeden anlıyor. Koşullar bir Yahudi doktorun ari ırktan olan hastasından çok daha uzun yaşamasına elverişli değil, hele bu özel durumda hiç değil. "Hangi Kirschbaum?" diye soruyor biri, herkesi tanıyacak değil ya. Anlatıyorlar, büyük adam, zamanının ünlü kalp doktorlarından, burada Jakob'un komşusu, Hardtloff'u tedavi etmesi için götürmüşler. Sonra, epey geç de olsa, profesör için sessizce yas tutuluyor, on dakikalık mola soru sorulmadan, zafer haberi verilmeden geçiyor, Jakob konunun başka nedenlerle değişmiş olmasını yeğlerdi. İçinden onları bir şekilde

teselli etmek geliyor, böyle aç oturmalarına göz yumamaz, Tobolin kalesinde Almanların gizli planlarının Rusların eline geçmiş olabileceği bir an için aklından geçiyor, eski hikâye. Ne var ki, düdük bugün özellikle tatsız olan öğlen yemeğini her zamanki gibi sona erdirerek Jakob'u bu çılgınlıktan koruyor.

Kısacası, Hardtloff'un ölümüne rağmen gün tatsız geçmekte ve böyle geçmeye devam ediyor. İşin orta yerinde, iki sıska atın çektiği bir sarnıç vagonu beliriyor, bu görüntüye alışığız, nal seslerine de, tıkırtıları uzaktan duyuluyor. Sarnıç vagonu ortalama üç ayda bir geliyor, yazın daha seyrek, kışın, toprak donduğunda daha sık, ama hep pazartesi günleri. Yürek biçimi pencereli Alman kulübesini ziyarete geliyor, sarnıç vagonu gelmezse kulübe ancak üç ay idare edebilir, daha fazla değil, yoksa taşar.

Arabacı yerinde çevreden bir köylü oturmakta, bu şerefe nasıl erdiğini kimse bilmiyor. Ondan hiç hoşlanmıyoruz. Buraya ilk gelişinde Almanlar bizlerle konuşmasını yasaklamışlar, o da yasağa harfi harfine uyuyor. Başlangıçta, Jakob'un radyosundan çok önce, ağzından laf almaya çalıştık, ne istediğimizi biz de bilmiyorduk, dışarıdan herhangi bir haber. Tehlikeye girmesi de gerekmiyordu, ama o ağzını sıkıca kapayıp arabacı yerinde oturdu, sesini çıkarmadı ve göz ucuyla uzaktaki nöbetçilere baktı, herhalde kellesinden korkuyordu, ya da dışkısından. Belki Yahudi düşmanıdır, belki de sadece budalanın biri.

Arabayı tuvaletin arkasında durduruyor. Almanlardan biri taş binadan çıkıyor ve sevimsiz nal sesleri duyulur duyulmaz işi başından aşkınmış gibi numara yapmaya başlayanların arasına karışıyor. Çünkü dört kişinin seçileceği bu iş sandık taşımaktan daha kolay değil, bittikten sonra insan leş gibi kokuyor ve ancak eve vardığında yıkanabiliyor.

"Sen, sen, sen ve sen," diyor Alman.

Schmidt, Jakob ve tanımadığım iki kişi dişlerini gıcırdatarak kulübenin arkasına gidiyor ve pis işe başlıyorlar. Arabanın bir yanında asılı iki kovayla iki küreği alıyorlar, Jakob'la avukat çukurun kapağını kaldırıyorlar. Sonra pisliği kürekleyip kovalara dolduruyorlar, öteki ikisi kovaları arabanın tankına boşaltıyor. Schmidt'in tiksinmiş yüz ifadesi işi kolaylaştırmıyor, üç saat kadar çalışacaklar, sürenin yarısında değiş tokuş edilecek, kovalar küreklerle değiştirilecek.

"Bunu daha önce hiç yaptınız mı?" diye soruyor Schmidt.

"İki kere," diyor Jakob.

"Ben hiç yapmadım."

Arabadaki çiftçi onlara arkası dönük oturuyor. Cebinden yağlı kâğıda sarılı küçük bir paket çıkarıyor, kâğıdı açıyor, ekmekle domuz yağı. Alçalmaya başlamış güneşe karşı dünyayı unutmuş bir halde öğlen yemeğinin ya da ikindi kahvaltısının tadını çıkarıyor, Jakob'un gözleri hayretten faltaşı gibi açılmış.

Kova taşıyanlardan yaşlıcası çiftçiden bir lokma ekmek dileniyor, öğlen yemeğine ne olduğunu alçak sesle açıklıyor, bir parçacık ekmek sadece, domuz yağının sözünü bile etmiyor. Çiftçi kararsız görünüyor, Jakob küreklemeyi sürdürürken çiftçinin boş gözlerle istasyonu tarayıp nöbetçi arayışını izliyor, nöbetçilerden hiçbiri tahta kulübenin arkasındaki işle ilgilenmiyor.

"Korkma," diyor bizimki, "bizimle konuşmana gerek yok. Sadece bir parça ekmek at, anlıyor musun, kazayla düşür. Bu yüzden seni kimse suçlayamaz. Kimse görmeden yerden alırım ... Duyuyor musun? Kimse fark etmeyecek, hatta sen bile!"

"Bu kokuda yemek yiyebilir miydiniz?" diye soruyor Schmidt.

"Evet," diyor Jakob.

Çiftçi yine cebine davranıyor, yağlı kâğıdı çıkarıyor, ekmekle domuz yağının kalanını dikkatle sarıp cebine koyuyor. Ya doymuş, ya da gerçekten iştahı kaçmış olsa gerek. Üstüne yeşil bir mataradan birkaç yudum içiyor, ceketinin pis koluyla ağzını siliyor.

Ona "bok herif" adını takmışlar, ama bu küfür bile onu biraz olsun canlandırmıyor.

Değiş tokuştan biraz önce Schmidt'in küreği dikkati çekecek kadar yavaşlıyor, sonunda tümüyle duruyor. Dayanamayacağını iddia ediyor Schmidt, başının döndüğünü, gözlerinin kararttığını söylüyor, ter içinde tuvaletin arka duvarına dayanıyor.

"Öğlen yemeği yoktu da ondan," diyor Jakob.

Schmidt'e yardımı olmuyor bunun, yüzünden iri ter damlaları süzülmekte, kusmaya çalışıyor, ama bir şey çıkaramıyor. Jakob onun yerine kovayı dolduruyor, taşıyıcılar beklemek zorunda kalıyorlar, uzun süreli bir çözüm değil bu.

"Devam etmek zorundasınız," diyor Jakob.

"Söylemesi kolay," diyor Schmidt soluk soluğa, sırtını duvara

yaslamış, yüzü bembeyaz.

"Ya şimdi devam edersiniz, ya da isterseniz yatıp ölürsünüz," diyor Jakob.

Avukat Schmidt'in buna hiç mi hiç niyeti yok, tekrar küreğine davranıyor ve ayaklarının üzerinde zor durarak önünde bekleyen kovayı küreğiyle doldurmaya başlıyor. İnliyor, çaresizlikle girişilmiş bir denemeye benziyor bu, başarısızlıkla sonuçlanmasından korkmak gerek. Kürek yüzeyde geziniyor, gerektiği kadar derine daldırılmıyor, bu yüzden ancak yarı dolu olarak pislikten çıkarılıyor, Jakob'un işi artıyor.

"Bu arada sizin Sir Winston'unuzdan bir şeyler duydum," diyor Jakob, çiftçinin kulak kabartsa da duyamayacağı kadar alçak sesle.

"Sir Winston'dan mı?" diyor Schmidt, halsiz, ama ilgilendiğini belli edecek bir sesle.

"Üşütmüş."

"Ciddi bir şey mi?"

"Hayır, hayır, sadece nezle falan. Röportajın yarısında aksırıp durdu."

"Bütün röportajı mı yayınladılar?"

"Kısaydı."

"Peki ne diyor?" diye soruyor Schmidt.

Jakob ona, bulundukları yerin sadece çene çalmaya hiç uygun olmadığını anlatıyor, nöbetçiler karşıda, şimdilik başka işlerle uğraşıyorlar, ama üç saat sonra gelip bakacaklar, mutlaka bakarlar, o zamana kadar çukurun boşalmış olması gerek. Bu yüzden ancak işe devam etmek koşuluyla anlatacağını söylüyor Jakob. Schmidt bunu kabullenmek zorunda kalıyor, küreği daha sıkı kavrıyor ister istemez, alnındaki ter damlaları aynı, Sir Winston ne diyor?

Jakob anlatıyor, muhabirle İngiliz başbakanı arasında bodrumda geçen konuşmanın anısı pek taze olmasa bile hâlâ aklında. Kent adı vermemekle birlikte doğu cephesinde Almanların zor durumda olduğunu söylemiş, aynen böyle demiş, kocaman, rengârenk bir umut demeti. Sir Winston gibi bilgili biri de fikir belirtmeye yetkilidir, sizce öyle değil mi? Tabii sağda solda bazı güçlükler çıkıyor, ama sorarım size, hangi savaşta her şey yolunda gider?

Ayrıca Schmidt'le Lina arasında fark var, bu farka dikkat etmeli. Küçük bir kızla bir akşam şakadan ya da sevgiden karanlık

bodrumda oturmuyorsun, yüksek tahsilli Schmidt'le gün ışığında duruyorsun, her sözü tartmak gerekir, üç saat içinde çukurdaki pislik boşaltılmış olmalı.

Pry kasabasına doğru ilerlenecek günün sabahında, Ruslar kasabaya oldukça yaklaşacak ama ulaşamayacaklar, Jakob öyle uygun görmüş, bu umut verici günün sabahında Mischa işe giderken yol kenarında telaşlı, küçük bir kalabalık görüyor. Kalabalıktakiler sağa sola işaret ediyorlar, iki kişi aceleyle bir şeyler anlatıyor, ötekiler dehşetle dinliyorlar, Mischa ne olduğunu öğrenmeden geçip gitmek istemiyor. Bu sırada bir sokağın adı geçiyor, Franziskaner, Mischa rasgele birini kolundan yakalıyor, kalabalığın arasından çekiyor, Tanrı aşkına, Franziskaner'de ne olduğunu söylemesini istiyor. Çabucak anlatıyor beriki, başlarına bir felaket gelmiş, Franziskaner'dekiler üçlü sıraya diziliyormuş. Ev ev dolaşıyorlar, az önce on numaradaydılar, birkaç saat içinde orada oturan kimse kalmayacak, ya kampa ya da başka yere gönderilmiş olacaklar.

"Üstelik Ruslar da Tobolin'i almış bile," diyor adam.

Mischa yerinden fırlıyor, Franziskaner'in kaderi onu sadece genel olarak ilgilendirmekle kalmıyor, çünkü Franziskaner pek, ama pek özel bir sokak, orada Rosa oturuyor. Adam az önce on numaraya geldiklerini söylemişti, yani birkaç dakika önce, normal koşullarda Rosa'nın bu saatlerde fabrikada olması gerekir. Mischa Rosa'yı her gece, özellikle dün gece, yanında kalmaya zorlamadığı için vicdan azabı duyuyor. Rosa'nın çalıştığı fabrikanın önüne kadar gidecek, kapıdaki bekçi onu içeri bırakmaz, ama yakınlarda durup bekleyebilir. Paydos saatine kadar kapıyı bekleyecek Mischa, çünkü Rosa'yı eve dönmekten alıkoyması gerekiyor. Tanrı korusun, ya bütün gün boş bir fabrikayı beklerse, Rosa evden vaktinde çıktıysa fabrikada olmalı, başka umut yok. Mischa koşuyor, neden bu kadar acele ettiğini kendisi de bilmiyor, Rosa'nın paydosuna daha çok var, koşuyor Mischa.

Fabrikanın önünde şimdi, gri tuğladan bir dikimevi burası, dünya her zamanki gibi görünüyor, Mischa karşı kaldırımda duruyor, ondan başka kimse yok. Uzun bir gün geçirmeye hazırlıyor kendini, ama gün sandığından çok daha kısa sürüyor. Fabrikadan

bir Yahudi kızı çıkıyor, iş saatinde nasıl dışarı çıkabildi, diye soruyor Mischa kendi kendine, kız belli bir amacı olmadan karşıdan karşıya geçiyor, Mischa'nın yanından yürüyüp gidiyor. Kız neredeyse köşe başına varana kadar Mischa karar veremiyor, sonra arkasından yürümeye başlıyor. Kız izlendiğini hemen fark ediyor, cilveli bir tavırla başını çeviriyor, bir kere, sonra bir daha, ne de olsa böyle mavi gözlü, geniş omuzlu genç adamlara gettoda adım başı rastlanmıyor, hem de gün ortasında. Çok geçmeden adımlarını yavaşlatıyor kız, peşindekinin ona yetişmesine karşı çıkmıyor, gerçekten de öyle oluyor, köşeyi döner dönmez Mischa yanına geliyor.

"Affedersiniz," diyor Mischa. "Siz de dikimevinde mi çalışıyorsunuz?"

"Evet," diyor kız gülümseyerek.

"Acaba Rosa Frankfurter'in hâlâ içeride olup olmadığını biliyor musunuz?"

Kız cevap vermeden önce birkaç saniye düşünüyor: "Siz Mischa'sınız, değil mi?"

"Evet," diyor Mischa. "Rosa içeride mi?"

"Birkaç dakika önce çıktı. Bugünlük eve gidebileceğini söylediler."

"Birkaç dakika ne demek? Kaç yani?" diye soruyor Mischa, neredeyse cıyak cıyak bağırarak. "Tam olarak kaç dakika?"

"Belki on," diyor kız, Mischa'nın birden heyecanlanmasına şaşırarak.

Mischa tekrar fırlıyor, acele bir hesapla, on dakika doğruysa yetişebileceğini tahmin ediyor. Rosa fabrikadan Franziskaner'e kadar yarım saatte gider, yavaş yürürse daha da uzun sürer, ne acelesi var. Evine gidebilirsin, demişler, nedenini de söylememişler, adi herifler, acele etmesi gerekmez. Mischa aniden dönüp geldiği yolu geri koşuyor, gözden kaçan bir hata hemen düzeltilmeli, affedilmez bir hata. Kız ağır adımlarla karşıdan geliyor ve yine gülümsüyor.

"Sizi de mi eve yolladılar?" diye daha uzaktan sesleniyor Mischa.

"Evet."

"Eve gitmeyin! Saklanın!"

Kızın: "Ama neden?" diye sorduğunu duyuyor.

"Franziskaner Sokağı'nı boşaltıyorlar da ondan."

"Ama ben Franziskaner'de oturmuyorum ki. Zagorsker'de oturuyorum."

Bu karmaşık sözlerle fazlasıyla vakit kaybediyor, demek Zagorsker de boşaltılmakta, bütün bildiklerini kıza söylemiş. Şimdi bu sözlere anlam verme sırası onda, hayatını kurtarsın, ya da kurtarmasın, akıllıysa fabrikanın önünde durup eve gönderdikleri herkese: "Eve gitme, nerede oturuyor olursan ol, saklan!" der. Mischa tekrar Rosa'nın peşinden koşmaya başladığında aklından bunlar geçiyor. Bir de, Franziskaner'le Zagorsker'in kesişmediklerini, aralarında Blumenbinder Sokağı'nın olduğunu düşünüyor, orada evden çok artık kullanılmayan depolar var, ama yine de birkaç ev bulunuyor. Her köşe başında Rosa'yı arıyor, belki de kestirmeden gitmemiştir, belki bu havada yürüyüş yaparak boş saatlerini değerlendirecektir. Gerçekten yürüyüş yapıyorsa Mischa mutlaka ondan önce Franziskaner'e varır, sokağın bir ucunu tutup Rosa'nın yolunu kesebilir. Ama sokağın bir ucunda bekleyebilir ancak, Franziskaner'in iki ucu var, hangisini tutacak, günün bu saatinde ne pahasına olursa olsun yardım edecek biri de bulunmaz. Bir an için yeni bir umut ışığı beliriyor, Mischa Rosa'nın kendini koruma içgüdüsüne güveniyor. Sokağa hangi taraftan girerse girsin, neler olduğunu görecek. Belki geri döner, Mischa'ya gider, avluda saklanır, akşam onun gelip kapıyı açmasını bekler. Yine de pek emin olamıyor Mischa, ne de olsa Rosa'yı çok iyi tanıyor, bu deli kız ana baba sevgisini aklından silip atamaz, böyle gereksiz genç kız saçmaları. Ne olduğunu görünce olsa olsa duraklayacak, sonra ağlayarak felaketine koşacak, annesiyle babasının yanına, oysa onlar Rosa'ya muhtaç değil, Rosa'nın yapabileceği bir şey yok.

Sonunda Mischa, Rosa'yı uzun, dümdüz bir caddede bulunca bütün bu hesapları unutuyor. Arjantin bulvarında, ıhlamur ağaçları özenle tam dibinden kesilmiş, bu yüzden kesintisiz görüş sağlayan Arjantin bulvarında. Ortalıkta hemen hemen kimse yok, Mischa daha uzaktan Rosa'nın kızıl kahverengi elbisesini nokta gibi görüyor, ardından mavi başörtüsünü seçiyor, yürüyüşünden, tahmin ettiği gibi yavaş yürüyüşünden tanıyor, ne şans, diye düşünüyor Mischa.

Rosa'ya birkaç metre kala yavaşlıyor, peşinden bir iki adım yürüyor, Rosa caddedeki eski evlerin güzel çatılarına bakıyor, bir za-

manlar tüccar mahallesiymiş burası, Rosa yürüyüşte. Mischa, Rosa'ya görünmeden hemen önce, davranışlarıyla dikkati çekmemesi gerektiğini düşünüyor, fabrikadan ona izin verildiğini duyduğu için kestirmeden Rosa'lara gidiyormuş. Büyük dertlerden, Franziskaner'de oturanların kaderinden tek söz bile edilmemeli, yoksa Rosa'nın aklına yine ana baba sevgisi gelir. Elleriyle arkadan Rosa'nın gözlerini kapatıp sesini değiştirerek kim olduğunu tahmin ettirmeyi düşünüyor, teklifsiz bir başlangıç olur bu. Ellerinin terden yapıştığını fark ediyor, yüzü de öyle, ceketinin koluyla yüzünü kuruluyor ve zoraki bir hafiflikle: "Bak hele, ne rastlantı," diyor. Rosa hemen arkasına dönüyor, önce korkuyor, sonra gülümsüyor, dünyanın en güzel kızları Mischa'ya gülümsüyorlar. "Ne işin var burada?" diye soruyor Rosa.

"Ya senin ne işin var?"

"Ben eve gidiyorum," diyor Rosa. "Düşün bir kere, fabrikaya gireli bir saat bile olmamıştı, yeniden eve gönderdiler."

"Neden?"

"Bilmiyorum. Sadece eve gidebileceğimi söylediler. Birkaç kişiye daha, ama herkese değil."

"Ben de öyle," diyor Mischa.

"Sen de mi izinlisin? Bütün gün mü?"

"Evet."

"Güzel," diyor Rosa.

Mischa'nın koluna giriyor, yanlarından geçen biri bu genç sevgilileri hayretle izliyor.

"Bana gidelim," diyor Mischa.

"Peki nasıl oldu da buradasın?"

"Seni fabrikadan almak istediğim için. İzin verdiklerinde, belki seni de eve gönderirler diye düşündüm."

"Akıllı çocuksun doğrusu."

"Ama az önce çıkmışsın. Kızlardan biri söyledi, ufak tefek, kızıl saçlı bir güzel."

"Larissa'dır," diyor Rosa.

Mischa'ya gidiyorlar, yavaş yürümekteler, çünkü Mischa bu tarafta herhangi bir tehlike beklemiyor, Franziskaner solda kalmış. Rosa Larissa'dan söz ediyor, arada ona Mischa'yı anlattığını itiraf ediyor, Mischa bu yüzden ona kızmaz, değil mi, aynı masada ça-

lışıyorlar, gün uzun. Larissa sessiz, ama akıllı bir kız, insan onun dalgın gözlerine bakıp da aldanmamalı. Örneğin bir erkek arkadaşı var, adı Najdorf, Josef; Larissa ona Jossele diyor, alet fabrikasında çalışıyor, Mischa tanımaz herhalde. Aynı evde oturuyorlar, Larissa'nın annesiyle iki ağabeyi var, ağabeyleri gülünç bir olaya neden olmuşlar. Bir gün Josef Najdorf'u çatı arasında kız kardeşleriyle yakalayıp dövmüşler, hem de ne yaparken yakalamışlar dersin? Öpüşürken tabii, ama Larissa canlarına okumuş. Artık uysallaşmışlar, kardeşlerinin çocuk olmadığını anlamışlar, Jossele'nin Larissa'yı arada bir evde ziyaret etmesine izin veriyorlarmış, sadece konuşmak için tabii. Rosa bu sohbetin en güzel yerinde birdenbire duruyor: "Bize neden bütün gün izin verdiler acaba?" diye soruyor.

"Nereden bileyim?" diyor Mischa.

"Ama bunun nedenleri olmalı, öyle değil mi?"

Mischa omuz silkiyor, Rosa'nın bu konuya girmeyeceğini ummuş, sorusuna karşılık veremeyecek, ama Rosa haklı, gerçekten de garip bir durum.

"Acaba Ruslarla ilgisi var mı?" diye soruyor Rosa.

"Ruslarla mı?"

"Eh, sonlarının yaklaştığını anladıklarından gider ayak göze girmeye çalışıyorlar belki," diyor Rosa. "Anlamadın mı? İlerisi için."

"Belki," diyor Mischa, aklına daha uygun bir açıklama gelmiyor.

Birlikte Mischa'ya gidiyorlar, aceleleri yok, Rosa keyiften o güne kadar görülmemiş ölçüde gevezelik ediyor, ağzından şelale gibi dökülen sözleri kesmiyor Mischa, iş Larissa'yla bitmiyor, Klara'yla Annette'nin, daha da önemlisi, Nina'nın da erkeklerle ilişkileri varmış, hem de nasıl, ayrıca Rosa'nın babası nihayet geleceğe dönük ufak tefek planlar yapmaya başlamış. Evvelki akşam masaya garip bir kâğıt koydu, diyor Rosa. Kendisine uygun gördüğü, Tanrı isterse gelecekte bir gün oynamayı düşündüğü rolleri üç grupta toplayıp yazmış, tiyatro yönetiminin ne zamandır ona vermediği roller. Rosa tiyatrodan pek az anladığı için ayrıntıları bilmiyor, ama en azından yirmi rol yazılıymış.

Kapının önünde Mischa'nın aklına tatsız bir şey geliyor, iş yok demek, bugün öğlen yemeği de yok demek, yiyecek karnelerini ya-

nına alıp almadığını soruyor Rosa'ya. Ne yazık ki evde bırakmış, bir bu eksikti, diye düşünüyor Mischa. Bir koşu gidip alayım mı, diye soruyor Rosa, yok canım, Mischa ona anahtarı veriyor, birazdan geleceğini söyleyip kendi karneleriyle alışverişe gidiyor.

Dükkânda ondan başka müşteri yok, oysa akşamları paydostan sonra en az yarım saat beklemek gerekiyor.

"Bu saatte mi?" diye soruyor tombul Rosenek. Terazisinin hep aynı tarafa doğru hatalı gösterdiği konusunda söylentiler var, göbeğini ancak buna borçlu olabilir. Koca göbeğini birkaç numara büyük önlükler altında gizlemeye çalışıyor, ama önlüğün de, Rosenek'in de foyası ortaya çıkmış, bu tombul yanakları saklamaya yetecek önlük olamaz.

"İzinliyim bugün," diyor Mischa.

"İzinli mi? O da ne demek?"

"İzinli işte."

Mischa yiyecek karnelerinin hepsini birden tezgâhın üstüne, Rosenek'in önüne bırakıyor.

"Günlerden henüz salı," diye uyarıyor Rosenek şaşkınlıkla.

"Olsun."

"Sen bilirsin."

Rosenek, arkasındaki unlu çekmeceden hiç eski ekmekler gibi kokmayan yuvarlak bir somun ekmek çıkarıyor, tezgâha koyup ekmek bıçağıyla gıcırdatarak kesiyor, sonra ünlü teraziye koyuyor, hileli ağırlıklar org boruları gibi boy boy dizili.

"Lütfen iyi tartın," diyor Mischa.

"Bu da ne demek? Ben hep iyi tartarım."

Mischa, hiçbir sonuç vermeyen kelime oyunlarına girmek niyetinde değil, "Özellikle iyi tartın, konuğum var," diyor.

"Konuk mu? O da ne demek?"

"Konuk işte."

Rosenek insafa geliyor, sözde ekmeğin öteki yarısını da teraziye koymadan Mischa'ya veriyor. İki pantolon cebi dolusu patates ekleniyor buna, çünkü Mischa yanına torba almamış, bir paket bezelye unu, kendinden çok görünüşü sosise benzeyen bir salam, bir paket malt kahvesi.

"Karnelerde yağ da yazıyor," diyor Mischa.

"Ya, yazıyor demek! Nereden bulacağım da yazıyor mu?"

"Bay Rosenek!" diyor Mischa.

Rosenek, hayatının en zor kararını verecekmiş gibi Mischa'ya bakıyor, öldüreceksin beni oğlum, "Kahveyi mutlaka istiyor musun?" diye soruyor.

"O kadar değil."

Rosenek bir süre daha aynı dertli pozda kaldıktan sonra nihayet tezgâhtan kahve paketini alıp dükkânın arkasındaki odasına giriyor. Geri geldiğinde elinde bir parça yağlı kâğıt var, ilk bakışta sadece katlanmış kâğıt gibi görünüyorsa da, dikkat edince içinde bir şey bulunduğu anlaşılıyor. Rosenek'in yüz ifadesine bakılırsa yağı kendi göbeğinden kesmiş sanki.

"Sen olduğun için," diyor Rosenek. "Aman Tanrı aşkına kimseye söyleme!"

"Söyler miyim hiç," diyor Mischa.

Mischa eli kolu dolu olarak odaya dönüyor, Rosa onun neler getirdiğine şaşıyor, pencereyi ardına kadar açmış.

"Yoksa güneş evde kimse yok sanıp gider, der annem," diyor Rosa.

Mischa, Rosenek'in armağanlarını dolaba yerleştiriyor, pantolon ceplerinden patates toprağını silkeliyor. Rosa pencereye gelmesini sesleniyor, sesi hiç de iyi değil. Mischa Rosa'nın yanından eğilip dışarıya bakıyor, gri bir kafile yaklaşmakta, henüz ufak, ayrıntılar seçilemiyor. Şimdilik sadece arada bir köpek havlaması duyulmakta, aslında hiç de gereği yok, çünkü kimse sıradan çıkmıyor.

"Bugün hangi sokak?" diye soruyor Rosa.

"Bilmiyorum."

Rosa'yı kenara çekip pencereyi kapatıyor, ama camın ardında durup kafilenin evin önünden geçişini beklemesine engel olamıyor. "Bırak beni, belki aralarında tanıdıklar vardır," diyor Rosa.

"Acıktın mı?" diye soruyor Mischa. "Yiyecek bir şeyler hazırlayalım mı?"

"Şimdi olmaz."

Mischa başka öneriler getirmekten vazgeçiyor. Ne derse desin, Rosa'nın: "Şimdi olmaz," diye karşılık vereceğini biliyor. Onu ancak zor kullanarak camın önünden çekebilir, aslında gülünç, çünkü kafilenin içinde kimi göreceğini bilmiyor, ama bu gibi du-

rumlarda insanın başını kuma gömmemesi gerektiğine inanıyor. Rosa'ya göre bir tür oyun kuralı bu, Rosa böyledir işte. En kolayı, onu yakalamak, yatağa atmak ve sanki birdenbire içinden gelmiş gibi öpmeye başlamak. Mischa bu yönde ilk adımı da atıyor, ama ikincisinde cesaretini kaybediyor, çünkü Rosa onu çok iyi tanır, numara yaptığını hemen anlar. O korkunç görüntüye kadar pencerenin önünde durmasına göz yummaktan başka çare yok, onu kurtarmak mümkün değil.

Mischa yatağa oturuyor, soğukkanlı görünmeye çalışıyor, ancak hiç ama hiç ilgi çekmiyor, çünkü Rosa durmadan dışarıya bakmakta. Alnını cama dayamış, ne kadar yakın olursa kafileyi o kadar önceden görebilecek, soluğu camda küçük bir leke bırakıyor, herkesin heyecanlanınca yaptığı gibi o da ağzından soluk alıyor.

"Gelsene buraya," diyor Mischa.

Bu budalalar da bula bula onun sokağını mı buldular, bunca sokak dururken, Mischa'nın içinden ayağa kalkıp dışarı çıkmak, hiç değilse, Rosa'nın girişiminden bir gün sonra tabii ki eski haline getirilen odanın Fajngold tarafına geçmek geliyor, Rosa şimdi ne yapacak? Köpek havlamaları yaklaşıyor, bir an için kesildiklerinde adımlar, hatta aralarında bir de ses duyuluyor: "Canlanın, canlanın!"

"Mischa!" diyor Rosa alçak sesle.

"Mischa!" diye bağırıyor birkaç saniye sonra. "Mischa, Mischa, Mischa, bizim sokak bu!"

Mischa şimdi onun arkasında duruyor, Rosa kafilede annesiyle babasının olması gerektiğini henüz akıl etmemiş gibi görünüyor. Tanıdığı komşuların adlarını fısıldıyor, herkesin elinde bir şey var, bir çanta, bir bavul, değerli eşyalarını koydukları bir bohça. Mischa Frankfurter'lere bakınacak vakit buluyor, Rosa'dan önce görüyor onları, Felix Frankfurter vazgeçemediği atkısını boynuna dolamış. Yürüyüşü insanda nedense güven uyandırıyor, yanında kendinden bir karış kısa boylu karısı yürümekte, Bayan Frankfurter başını kaldırıp Mischa'nın penceresine bakıyor, ne de olsa Mischa'nın varlığı hiç gizlenmemiş.

Rosa hâlâ isimleri saymakta, Bayan Frankfurter'in bakışı Mischa'ya son anda gayret veriyor. Rosa'ya sarılıp onu pencereden uzağa taşıyor, yatağa yatırıp orada tutmak istiyor, ama be-

ceremiyor, Rosa direndiği için yatağa giderken yere düşüyorlar. Mischa Rosa'nın yumruklarına, tırmıklarına, saç çekmelerine karşı koymuyor, sadece sıkı sıkıya sarılıyor ona, uzun süre yerde yatıyorlar. Rosa bağırıyor, Mischa'nın onu bırakmasını istiyor, belki yirme kere: "Bırak beni!" diye haykırıyor. Ta ki köpek havlamaları, adımlar uzaklaşana kadar, yumrukları hafifliyor ve sonunda kesiliyor. Mischa onu yavaşça bırakıyor, her an tekrar sarılmaya hazır. Ama Rosa kıpırdamıyor, gözlerini kapamış, çok yorulmuş gibi güçlükle soluk alarak yattığı yerde kalıyor. Kapı vuruluyor, komşulardan bir kadın yardım edip edemeyeceğini soruyor, birinin bağırdığını sanmış.

"Hayır, hayır, her şey yolunda," diyor Mischa kapalı kapının ardından. "Sağolun."

Mischa yerinden kalkıp camı açıyor, duyduk ya, yoksa güneş evde kimse yok sanıp gidermiş, sokak sessiz ve boş. Uzun süre dışarı bakıyor, arkasına döndüğünde Rosa'nın hâlâ aynı durumda yerde yattığını görüyor.

"Haydi, ayağa kalk."

Rosa kalkıyor, ama Mischa onun söz dinlediği için kalktığı izleniminine kapılmıyor. Henüz bir damla gözyaşı dökmemiş, yatağa oturuyor, Mischa ona bir şey söylemeye cesaret edemiyor.

"Boynun kanıyor," diyor Rosa.

Mischa Rosa'nın yanına gidiyor, önünde çömeliyor, gözlerinin içine bakmaya çalışıyor, ama Rosa bakışlarını kaçırıyor.

"Demek bu yüzden beni almaya gelmiştin," diyor Rosa. "Biliyordun."

Mischa bu sözlerin ardındaki serzenişi fark edince irkiliyor. Annesiyle babasına haber vermeye vakit kalmadığını açıklamak istiyor, ama Rosa şimdi hiçbir neden kabul etmeyecek.

"Onları görebildin mi?" diye soruyor Mischa.

"Bırakmadın ki," diyor Rosa ve nihayet ağlamaya başlıyor.

Mischa, kendisinin de göremediğini, kafilenin sonuna kadar göremediğini söylüyor, belki tehlikeyi vaktinde anlayıp saklanmış olabileceklerini söylüyor. Bunun ne kadar gülünç olduğunun farkında, üç kelime söyledikten sonra yalanlarının hiç para etmediğini anlıyor, ama kurulmuş gibi konuşarak sözünü bitiriyor.

"Onları mutlaka görürsün," diyor sonunda. "Jakob dedi ki ..."

"Yalan söylüyorsun!" diye bağırıyor Rosa. "Hepiniz yalan söylüyorsunuz! Durmadan konuşuyorsunuz, ama hiçbir şey değişmiyor!"

Yerinden fırlıyor, dışarı çıkmak istiyor, Mischa onu ancak kapıyı açtıktan sonra yakalıyor. Dışarıda komşu kadın anahtar deliğinden doğruluyor. "Gerçekten yardım edemez miyim?" diye soruyor.

"Hayır dedim ya!" diye bağırıyor Mischa, artık o da bağırıyor.

Kadın gücenerek geri çekiliyor, yardımseverliği herhalde sonsuza kadar yok olmuştur, hiç değilse bu yaygaracı için. Ne olursa olsun, Rosa üçüncü bir kişinin ortaya çıkmasıyla kendine gelmiş görünüyor, Mischa'nın zorlamasına gerek kalmadan odaya dönüyor. Mischa kapıyı kapatıyor, konuşmamaktan korkuyor. Bu yüzden odanın Fajngold'a ait ve kullanılmayan bölümünü yeniden düzenlemeye başlıyor hemen, dolabı duvara çekiyor, duvar kâğıdında temiz kalmış dikdörtgenin tam önüne yerleştiriyor, perdeyi tavandan indirip tekrar pencereye asıyor. Çünkü Rosa artık burada oturacak, hiç değilse bu kadarı kesin.

"Son zamanlarda toplamalarla ilgili bir şey duydun mu?" diye soruyor Mischa.

"Hayır," diyor Jakob.

"Sadece Franziskaner'i boşaltmakla kalmamışlar. Zagorsker'e de girmişler ve ..."

"Biliyorum," diyor Jakob.

Konuşmadan birkaç adım yürüyorlar, istasyondan evlerine dönmekteler, bir önceki köşede Kowalski'den kurtulmuşlar. Kowalski Mischa'nın yanında soru sormaktan çekinmiş.

O günden beri istasyonda beş kişi eksik, belki daha fazladır, ama insan yalnız tanıdıklarının eksikliğini hissediyor. Jakob önce altı kişinin eksildiğini sanmış, Mischa o gün işe gelmediğinden onu da hesaba katmış, neyse ki bunun yanlış olduğu ortaya çıkmış.

"Rosa'yla durum nasıl gidiyor?" diye soruyor Jakob.

"Nasıl gitsin?"

"Yiyeceğiniz yetiyor mu?"

"Fazla fazla!"

"Rosa artık yiyecek karnesi de alamıyor, değil mi?"

"Bilmez miyim sanıyorsun!"

"Apartmandan biri yardım edemez mi? Ben de aynı durumdayım, Lina'yla. Kirschbaum ona her zaman bir şeyler getirirdi."

"Sonumuzun iyi olacağına artık inanmıyorum," diyor Mischa. "Sokak sokak taramaya başladılar."

Jakob, Mischa'nın sesinde gizli bir serzeniş duyar gibi oluyor.

"Olabilir," diyor Jakob. "Ama düşün bir kere. Almanlar paniğe kapıldı! Toplamalar, Rusların çok yakında olduklarının kanıtı. Bu yönden bakarsan iyiye işaret sayılırlar."

"Pek güzel işaret doğrusu. Rosa'ya anlat da göreyim."

Rosa, ölesiye can sıkıntısı ve gözyaşlarıyla geçirdiği günlerin birinde öğleden sonra, Mischa kesinlikle yasakladığı halde evden çıkıyor. Mischa'ya kalsa, bütün karşı koymaları hiçe sayıp onu odaya kilitleyecek, ama tuvalet avluda olduğu için kilitleyemiyor.

Rosa'nın belli bir amacı yok, sadece, bir haftayı aşkın hapis hayatından sonra biraz yürümek istiyor. Mischa'nın durmadan sözünü ettiği tehlikeleri abartılı buluyor, Mischa'nın odasında da başka yerlere oranla daha güvenlikte değil, sıra her gün bu apartmana da gelebilir. Hem onu kim tanıyacak ki, tanıdık kimse neredeyse kalmamış, sokak kontrolleri akşamları, sokağa çıkma yasağı sıralarında başlıyor. Üstelik bütün bunlar onu hiç ilgilendirmiyor, Mischa'nın haberi olması da gerekmez, Rosa dışarıda fazla kalmak niyetinde değil.

Sonradan, Mischa'dan çok daha sonra eve geldiğinde gerçeğe pek de uymadan, evin anahtarının rastlantı sonucu cebinde olduğunu söyleyecek. İstemeden kendini Franziskaner'de bulmuş birdenbire, ayakları alışkanlıkla bu yola sapmış, öyle diyecek.

Sokak gerçek dışı denecek kadar boş gibi geliyor Rosa'ya, sanki veba salgını ortalığı kasıp kavurmuş gibi buradan kimse geçmiyor. Rosa giriş katındaki terk edilmiş odanın penceresinden bakıyor, birkaç gün öncesine kadar selam verdiği insanların odası, pencerelerden birinin ardında gözüne bir erkek çocuğu çarpıyor. On dört yaşlarında biri, açık dolabın önünde diz çökmüş, eline ne geçerse aceleyle sırt çantasına dolduruyor, tabak çanak, yatak takımı, bir pantolon, içindekilerin işe yarayıp yaramayacağına bakılmamış bir tahta kutu. Rosa kendisinden başka tek canlıyı kıpırdamadan iz-

liyor. Dolap tümüyle boşalmış görünüyor, ama sırt çantası henüz dolmamış, çocuk yerinden doğrulup arayan gözlerle çevresine bakınıyor. O sırada pencerenin ardındaki bir çift iri gözle karşılaşıyor, önce korkuyor, ama sonra, Rosa'nın göğsündeki yıldızı görünce davetkâr bir edayla sırıtmaya başlıyor. Zararsız bir rakip çıktığını sanıyor herhalde.

Rosa aceleyle yola devam ediyor, bu arada kendi evlerine de birinin girip girmediğini merak ediyor, bunları tanımlayacak bir tek söz geliyor aklına, yağmacılar. Öfkelenmiyor, ama sadece anlayış da yeterli değil, duvarların ardında ilk bakışta görünmeyen, ikinci, gizli bir yaşamın bulunmasından ve yavaş yavaş bütün izleri silmesinden rahatsız oluyor.

Yüreği heyecanla çarparak dış kapıyı yavaşça açıp kulak kabartıyor. Keşke Mischa da yanında olsa, kim bilir, belki kandırabilirdi, ama tek başına gelmiş bir kere. Gerçi pek emin olamıyor, ama uzunca bir sessizlikten sonra apartmanda kendisinden başka kimse olmadığı sonucuna varıyor. Hızlı adımlarla iki kat merdiveni çıkıyor, kapıyı açmadan önce anahtar deliğinden bakıyor. Sonra kendini içeride buluyor, ortalık pek derli toplu. Tozlanacak kadar vakit geçmemiş henüz, masanın çevresine dört iskemle dizilmiş, masaya köşelemesine sarı bir örtü serilmiş. Musluk damlıyor, şimdiye kadar buraya sırt çantalı biri gelmemiş, Rosa bunu ilk bakışta görüyor, annesiyle babasının evden aceleyle çıkmadıklarını da anlıyor.

İlk olarak bir haber olup olmadığına bakıyor, şimdi aklına geliyor bu, annesinin not bırakmadan hiçbir yere gitmediğini hatırlıyor, ama annesi anlaşılan bu sefer eski alışkanlıklarından vazgeçmiş, çünkü Rosa, olsa olsa: "Nereye gittiğimi de bilmiyorum, ne kadar kalacağımı da" yazılı olabilecek bir yaprak kâğıt bile bulamıyor.

Sonra tekrar aramaya başlıyor Rosa, bu sefer haber değil, sadece öylesine arıyor. Duygusal kız, diyor Mischa bana anlatırken, annesiyle babasının evden ayrılırken yanlarına ne aldıklarını bilmek istemiş. Bu arada herhalde seller gibi gözyaşı döküyor, kahverengi beyaz kareli alışveriş çantası yerinde yok, bir de siyah mukavva bavul, çantalardan eksik olanlar bunlar. Rosa evdeki demirbaşları çok iyi bildiğinden arayışının sonunda götürülenlerin

listesini bile yapabilecek durumda. Fotoğraflarla eleştirilerin bulunduğu albüm de yok, Felix Frankfurter'in gerçek yaşamının kitabı.

Rosa'nın eşyalarına el sürülmemiş, yiyecek karnesi de yerinde, bir bölümünün süresi geçmiş. Rosa karneyi yanına alıyor, bunun dışında özellikle istediği bir şey yok. Pratik düşünmeye zorluyor kendini, bir de evrak çantası olacak, çantaya ikinci elbisesini yerleştiriyor. Çamaşır, çorap ve son olarak da paltosunu. Çantayı toplarken gelecek kışı düşünebildiğine şaşıyor. Paltoyu koyunca çantayı kapayamıyor. Giymek istiyor, ama yıldızları elbisesinden çıkarıp paltoya dikmesi gerekecek. Yeniden çantaya koyuyor ve paltonun kuşağıyla çantayı bağlıyor. Aşağıdaki çocuğa sokakta rastlarsa zengin ganimetiyle kıskançlığını uyandıracak.

Rosa musluğu sıkıştırıyor, burada işi bitti artık. Çıkarken anahtarı kapıda bırakıyor, çocuğa ya da başkalarına, böylece bir bakıma bu konuyu kapatmış oluyor. "İstersen on kere dene," diyor Mischa bana, "evden çıkıp nereye gittiğini dünyada tahmin edemezsin."

Rosa, aslında tanımadığı, sadece Mischa'nın anlattıklarından bildiği, ama oldukça iyi bildiği Jakob'u ziyarete gidiyor. Bezanika'dan beri Jakob'dan söz etmedikleri bir akşam geçirmemişler, radyosundan, cesaretinden, Rusların cephede ilerleyişinden söz ediyorlar. Rosa o zamanlar, haberin yarattığı ilk büyük sevinç yatıştıktan sonra, bu Jakob'un haberleri neden şimdi yaymaya başladığını sormuş. Üç yıldır gettoda yaşadıklarına göre, radyosunu gizlemiş birinin işin başından beri radyosu var demektir.

"Herhalde şimdiye kadar hep Almanlar ilerliyordu. Her geçen gün durumun biraz daha kötüye gittiğini mi söyleseydi?" diye cevap vermiş Mischa, bu sözler Rosa'ya akla yakın gelmişti.

Rosa Jakob'un kapısının önünde duruyor, buraya öç almak niyetiyle ya da kin güttüğü için gelmediğine kendi kendini inandırmaya çalışıyor. Kuşkusuz Jakob cana yakın ve dost bir insan, herkesin iyiliğini istiyor, ama her geçen gün biraz daha sevindiren sözlerinin yanı sıra Franziskaner'deki boş oda, hatta bütün mahalle, Rosa bunları nasıl bağdaştırdığını soracak ona. İçinde bulundukları durumda bu tür umutları canlandırmanın yerinde olup olmadığını soracak, radyonuzdan başlamayın yine, o istediğini anlatsın, insanın şöyle bir çevresine bakması yeterli.

Rosa birkaç kere kapıyı vuruyor, ama boşuna, Jakob'un da aşağı yukarı Mischa'yla aynı saatlerde eve geldiğini nedense daha önce düşünememiş. Bekledikçe kendine olan güveni azalıyor, Jakob'la karşı karşıya kaldığı zaman beyninin içi boşalmış olacak. Henüz vazgeçip gidebilir, Mischa'dan önce eve varır ve aksi halde mutlaka çıkacak tatsızlığı önlemiş olur. Geçen her dakikayla, buraya gelmesinin nedenlerinin gittikçe belirsizleştiğini daha iyi anlıyor. İstediği kadar kınasın, Jakob kanıt olarak hep radyosunu gösterecek, Rosa hep birlikte bu kötü günleri atlatabileceklerini sanmış, oysa sonuç umduğu gibi olmamış, açıkçası asıl neden bu. "Düşündüğünden daha çabuk oynar," demişti babası bir dama partisinden sonra. Jakob'un radyoda duyduklarından farklı haberler yayabileceği geçiyor Rosa'nın aklından.

Koridorun ucunda Lina beliriyor, sokaktan ve Rafael'in yanından yeni dönüyor, ağzına kadar dolu bir evrak çantası taşıyan genç bir kadının o kapının önünde beklediğini görünce merakla yaklaşıyor. Bir süre birbirlerini süzüyorlar, henüz ikisi de işkillenmiyor. Lina: "Jakob amcaya mı geldin?" diye soruyor.

"Evet."

"Neredeyse gelir. İçeride beklemek istemez misin?"

"Sen burada mı oturuyorsun?" diye soruyor Rosa.

Lina cevap vereceğine pervazın arkasından anahtarı çıkarıp kapıyı açıyor, hafifçe gururlanarak eliyle içeriyi işaret ediyor. Rosa ürkek adımlarla içeri giriyor, ona hemen bir iskemle çekiliyor, anlaşılan dikkatli bir ev sahibiyle karşı karşıya. Lina da oturuyor, iyi niyetle birbirlerini süzmeye devam ediyorlar.

"Sen Lina'sın, değil mi?" diye soruyor Rosa.

"Adımı nereden biliyorsun?"

"Mischa'dan," diyor Rosa. "Birbirinizi iyi tanıyormuşsunuz, öyle değil mi?"

"Tabii. Şimdi ben de senin kim olduğunu anladım."

"Merakla bekliyorum."

"Sen Rosa'sın. Tamam mı?"

Birbirlerine zaten bildikleri şeyleri anlatmaya başlıyorlar, bu arada Lina Mischa'ya hâlâ kızgın, hastalandığında bir kerecik olsun ziyaretine gelmediği, hep Jakob'la selam gönderdiği için. Rosa belli etmeden çevresine bakınıyor, ama kapıyı çalan her konuğu se-

vindirmek üzere aletin ortada durmasını da beklemiyor zaten.

"Jakob amcadan ne istiyorsun?" diye soruyor Lina, konuşacak başka konu kalmayınca.

"Onun gelmesini bekleyelim, daha iyi."

"Mischa'dan haber mi getirdin yoksa?"

"Hayır."

"Bana söylemende hiç sakınca yok. O benden bir şey gizlemez."

Rosa yine de söylemek niyetinde değil, gülümseyip susuyor, bunun üzerine Lina dolambaçlı yolları deniyor.

"Daha önce bize gelmiş miydin?" diye soruyor.

"Hiç gelmemiştim."

"Son zamanlarda çok kişi geliyor. Ne istiyorlar biliyor musun?" Lina ara veriyor, Rosa'nın bu duraklamadan yararlanıp özel bir güvene değer görüldüğünü anlamasını bekliyor, sonra: "Haberleri dinlemek istiyorlar," diye devam ediyor. "Sen de mi bu yüzden geldin?"

Rosa'nın gülümsemesi siliniyor, kesinlikle bu yüzden gelmemiş, belki de tam aksine. Bu arada, geldiğine zaten pişman, pişmanlığı geçen her dakikayla artıyor, çaresizliği yüzünden yanlış kapıya gelmiş, burada her şey temiz yüreklilikle, iyi niyetle yürümekte. Jakob şu anda içeri girip, annesiyle babasını falanca yere götürmekte olan konvoyun yolda kurtarıcılarla karşılaştığını söylese ne yapacağını soruyor içinden. Ne bu soruya karşılık bulabiliyor, ne de ikincisine, buraya geliş nedeni konusunda kendi kendisine yalan söylemiş olup olmadığını bilmiyor, pekâlâ olabilir.

"Söylesene," diyor Lina. "Sen de bu yüzden mi geldin?"

"Hayır," diyor Rosa.

"Ama duydun, değil mi?"

"Neyi?"

"Her şeyin kısa zamanda değişeceğini."

"Evet," diyor Rosa.

"Öyleyse neden sevinmiyorsun?"

Rosa oturduğu yerde doğruluyor, artık sınıra gelinmiş, ya geri dönülecek ya da gerçek söylenecek, ama kuruntularından başka gerçek var mı acaba. "İnanmıyorum da ondan," diyor.

"Jakob amcanın anlattıklarına inanmıyor musun?" diye soruyor

Lina, duyduklarına inanamamış bir ses tonuyla.

"Hayır."

"Yani sence numara mı yapıyor?"

Numara yapmak sözü Rosa'nın hoşuna gidiyor, bu bağlamda iyi akıl edilmiş, bu cici kızla cici şeylerden söz etmek geliyor içinden, ne olursa olsun saptığı yolda devam etmeyecek, nasıl etsin, karşısındaki bir çocuk. Kanıt olarak gösterebileceği nedenler olmasa bile, hata yaptığından birdenbire emin oluyor, bari sonuçsuz kalsa bu hata. Durup dururken kalkıp gidemez ki, boş yere oturup bekliyor, artık Jakob'u değil, bir hata olduğu anlaşılmış ziyareti sona erdirmek için eline bir fırsat geçmesini bekliyor. Ne var ki, bu fırsat gittikçe uzaklaşıyor, Lina ilk şaşkınlığını yendikten sonra insanı ürkütecek kadar gayrete geliyor. Amcasına asla yalancı denemezmiş, Rosa bunu söylemediğini iddia ediyor, yok, aynen böyle demiş, insan nasıl olur da böyle şeyler söyleyebilirmiş? Oysa Rusların kısa sürede burada olacaklarını amcasının radyosundan kendisi duymuş, kendi kulaklarıyla, buna ne diyecekmiş bakalım? Çok kalın sesli bir adam başka bir adama anlatmış, adını şimdi hatırlayamıyormuş, ama sesi bugün gibi aklındaymış, kelimesi kelimesine, bu rezaletin çok geçmeden sona ereceğini söylemiş, olsa olsa birkaç hafta içinde. Yani o da mı numara yapmış, amcasının gerçeği söylemediğini Rosa nereden de çıkarıyormuş, hele beklesinmiş, o gelince gereken cevabı verirmiş.

Lina öfkeyle birbiri ardına dökülen sözlerini tamamlayamadan durup gözlerini dehşetle Rosa'nın arkasına dikiyor, Rosa başını kapıya çeviriyor. İşte Jakob orada durmakta, taş kesilmiş bir yüzle derler ya, geldiği hiç fark edilmemiş.

Rosa yerinden kalkıyor, Jakob'un konuşmanın ne kadarını duyduğunu ya da duymadığını bilmese bile yakalandığını hissediyor, Jakob'un bakışları son derece şaşkın. Rosa başını eğerek kapıya doğru yürüyor, ziyareti uygun bir şekilde bitirme fırsatını artık bulamayacak, başına iş açmış. Jakob yarım adım kenara çekilip yol veriyor, ama Rosa geri dönüyor, çünkü evrak çantasını yerde unutmuş. Uzun koridor boyunca arkasına bakmaya cesaret edemiyor. Merdivenlerin başına geldiğinde yine de dönüyor, Jakob kıpırdamadan durmuş, arkasından bakıyor, çoktan bildiği şeyleri ufaklık birazdan ona anlatacak herhalde.

Biz Rosa'nın yanında kalalım, sokağa çıkıyor, hava kararmak üzere, bir sonraki tatsızlık orada beklemekte. İlk bakışta ortalıkta ölçüsüz bir heyecan var, Yahudiler yine apartman girişlerine kaçışıyorlar, Rosa önce neden olduğunu anlayamıyor. Birazdan bir arabanın yaklaşmakta olduğunu görüyor, koyu yeşil, küçük bir kamyon bu, basamağında üniformalı biri duruyor. Rosa da paniğe kapılıyor ve düşünmeden geri dönüp koşarak Jakob'un evine sığınıyor, duvara yaslanıyor ve gözlerini kapatıyor. Hızla yaklaşan adımları duyunca tekrar gözlerini açıyor, yaşlı bir adam soluk soluğa Rosa'nın yanına ulaşıyor, o da sokaktan gelmiş.

"Ne istiyor bunlar kızım?" diye soruyor ihtiyar.

Rosa omuz silkiyor, araba birazdan geçip gidecek ve unutulacak, oysa Mischa'yla edilecek kavgaya henüz sıra gelmemiş. İhtiyar bunun en yüksek merciden gelen bir emir olduğunu tahmin ediyor, yoksa her zaman olduğu gibi yaya gelirlerdi, diyor. Cayırtılı bir fren sesiyle dehşete düşüyorlar, korkak ihtiyar Rosa'nın canını acıtacak şekilde koluna yapışıyor.

Üniformalı iki kişi tam da onların gizlendiği girişe geliyorlar, kasklarının deri bantlarını çenelerinden geçirmişler, ihtiyar Rosa'nın kolunu bırakmıyor. Dışarıda motor hâlâ çalışmakta, Almanlar önce alacakaranlıkta yalnız olduklarını sanıyorlar, neredeyse merdivenlere vardıkları sırada biri ötekine: "Baksana!" diyor.

İkisi birden, duvara dayanmış gölgelere bakıyorlar, ihtiyardan çok Rosa'yla ilgileniyorlar, belki de Rosa öyle sanıyor. Birkaç adım yaklaşıyorlar, biri elini sallayıp: "Yok, yok," diyor.

Öteki: "Toz olun buradan!" diye sesleniyor.

Sonra merdivenlerden çıkıyorlar, çizme sesleri bütün evi yerinden oynatıyor. Bir kapı vuruluyor, dört bir yandan heyecanlı sesler duyuluyor, konuşmalar birbirine karışıyor, oysa sessizlik daha uygun olurdu, bir çocuk ağlıyor.

"Gel!" diye fısıldıyor ihtiyar.

Rosa onun peşinden koşuyor, adam arabadan çekindiği için kapıda duraklıyor, ama Almanların emrine uyacaklarsa mutlaka arabanın yanından geçmeleri gerekiyor.

"Haydi, yürüsenize!" diyor Rosa.

Aceleyle yolu kat edip karşıdaki apartmana seyirttiklerinde kapı içeriden açılıyor. İhtiyar bitkin bir halde merdivenin ilk ba-

samağına oturuyor, sanki uzun süre koşmuş gibi inliyor, kalbini ovuşturuyor. Rosa holde ondan başka üç adamla bir kadın görüyor, burası daha da karanlık, kimseyi tanımıyor. Demir kapıya bakıyor, dördüncü bir adam anahtar deliğine eğilmiş, gençten biri, gördüklerini içeridekilere anlatıyor.

"Henüz bir şey yok," diyor.

"Kimi arıyorlar orada?" diye soruyor kadın ihtiyara.

"Biliyorum," diyor ihtiyar, hâlâ kalbini ovuşturarak.

"Önemli biri mi oturuyor orada?" diye soruyor kel kafalı biri.

Önce cevap alamıyor, hepsi işlerinden evlerine dönmekteymişler, bu sokağın yabancıları, sonunda Rosa alçak sesle, "Jakob Heym'ı almaya geldiler," diyor.

Jakob Heym da kim, ne Jakob Heym'ı, anahtar deliğindeki doğrulup soruyor: "Jakob Heym mı? Hani şu radyosu olan mı?"

"Evet."

"Çattık belaya," diyor adam, Rosa onun pek de acıma belirtisi göstermediğini düşünüyor. "Günün birinde ortaya çıkacaktı nasıl olsa."

Bunun üzerine merdivenlerde oturan ihtiyar öfkeleniyor, Rosa şaşkın, adam sadece korkusuyla ve kalbiyle ilgilenirken şimdi damarları şişmiş. "Neden günün birinde ortaya çıkacakmış, seni gidi acemi çaylak? Neden, ha? Neden çıktığını söyleyeyim sana. Namussuzun biri ihbar ettiği için! Bu yüzden işte! Yoksa kendiliğinden mi çıktı sanıyorsun?"

Acemi çaylak bu azarı utanarak ve karşı koymadan kabulleniyor, tekrar anahtar deliğine eğiliyor ve kısa bir aradan sonra: "Hâlâ bir şey yok," diyor.

İhtiyar Rosa'yı bir baş hareketiyle yanına çağırıyor, Rosa karşısına geldiğinde hafifçe kenara çekiliyor, Rosa onun yanına oturuyor.

"Onu tanıyor musun?" diye soruyor ihtiyar.

"Kimi?"

"Bu Jakob Heym'ı."

"Hayır."

"Orada oturduğunu nereden biliyorsun öyleyse?"

"Tanıdıklardan," diyor Rosa.

"Hâlâ içerideler," diye haber veriyor acemi çaylak.

İhtiyar bir süre düşünceli bir tavırla susuyor, sonra kapıya doğru: "Onu getirdiklerinde bana haber ver. Nasıl biri olduğunu görmek istiyorum," diyor.

Rosa bu sözleri o anda biraz yersiz buluyor, ama sonra fikrini değiştirecek.

"Çok tehlikeye girdi," diyor ihtiyar hayranlıkla, yine Rosa'ya hitap ediyor, Rosa başını sallıyor. Mischa'ya ne diyeceğini düşünüyor, eve gitmesine ne kadar kızsa haklı, istese de bunu Mischa'dan gizleyemez, gizlese bile evrak çantasıyla yiyecek karneleri onu ele verecek. Ama Jakob'dan hiç söz etmek istemiyor, Mischa'nın yüzüne bakamaz, hele şimdi hiç bakamaz. İşin acı tarafı, Jakob'la karşılaşmasını artık Mischa'dan rahatlıkla gizleyebilecek, Jakob onun yalanını ortaya çıkaramayacak.

"Belki evde yoktur," diyor ihtiyar.

"Evde," diyor Rosa düşünmeden.

İhiyar hayretle Rosa'ya bakıyor, soracağı soru gözlerinden okunmakta, ama sormaya fırsat bulamıyor, çünkü acemi çaylak kapıdan: "Yanıldınız. Bir kadın getiriyorlar!" diye sesleniyor.

İsterseniz ne olduğunu daha iyi görebilmek için sokağa çıkalım, getirdikleri kadın Elisa Kirschbaum. Kardeşinin beceriksizliğinin, beklenenin aksine Sturmbannführer'i iyileştirememesinin hesabını verecek, oldukça geç akıl etmişler.

Apartmandakiler olayların böyle gelişeceğinden zaten epey zamandır korkuyorlardı, ne de olsa iki kere ikinin kaç ettiğini bilen insanlar, birisi o zamana kadar hiç duymadığımız akrabalık suçu sözünü ortaya atmıştı. Jakob, istasyonda bayrağın yarıya indirildiği günün akşamı Elisa Kirschbaum'a gitmiş. Mutlaka yakın dostları olduğunu, hiç değilse bir süre için, gerçekten de korkuttukları gibi misilleme yapıp yapmayacakları belli olana kadar, onlardan birinin evinde gizlenmesinin daha doğru olup olmayacağını düşünmesini söylemiş. Ne kadar acı olursa olsun, kardeşinin başına gelebileceklerin en kötüsünün geldiğini tahmin etmek gerekiyormuş. Eğer bir mucize gerçekleşir de, kardeşi sağ salim geri dönecek olursa, Bayan Kirschbaum'a hemen haber vermeye hazır olduğunu söylemiş. Ama Bayan Kirschbaum bunu kabul etmemiş, Jakob'a: "Çok iyisiniz sayın Bay Heym. Ama lütfen izin verin de, bu benim sorunum olsun," demiş. Sanki elinde kimsenin bilmediği bir koz

daha varmış gibi.

Şimdi iki Almanın önünde, itelemelerine ya da dokunmalarına fırsat tanımamak için hızlı adımlarla yürüyor. Pencerenin ardındaki Jakob'un tahmininee, görünüşte boş gibi durduğu halde gizli bakışlarla dolu olan sokağa gösteriş yapmamak için de hızlı yürüyor. Arkasındaki iki kişinin yansıttığı güç, onun gibi ufak tefek bir tutuklu için abartılı denecek kadar fazla, Elisa Kirschbaum kamyonun arkasında duruyor, dönüp arkasındakilere bakmıyor. Biri kamyonun kasasındaki kapağı açıyor, kapağın içinde küçük bir basamak var, Elisa Kirschbaum binmeye davranıyor. Tam o anda kamyon hareket ettiği için adımını boşluğa atıyor, sokağa düşüyor. Kamyon, yolun karşı tarafında durmak için manevra yapıyor sadece, şoför önceden başını camdan çıkarmış. Jakob'un bulunduğu yer, olay kahramanlarının yüzlerini seçemeyeceği kadar uzak, yakınlarda oturanların sonradan anlattıklarına göre, Almanlar sık sık denedikleri bir şaka yapmış gibi sırıtıyorlarmış. Elisa Kirschbaum şaşırtıcı bir çeviklikle hemen yerden kalkıp toparlanıyor, kamyon henüz manevrayı tamamlayamamış, iki seferde dönebiliyor ancak. Elisa Kirschbaum arkaya biniyor, basamak ona göre oldukça yüksek, bütün çabalarına rağmen sırtına bir darbe iniyor. İki Alman da kamyonun arkasına çıkıyorlar, kasa kapanıyor, Elisa Kirschbaum koyu yeşil tentenin arkasında bir daha görünmemek üzere gözden kayboluyor. Kamyon uzaklaşıyor, bir süre sonra kapılar açılıyor, dar kaldırımlar kimi susan, kimi tartışan, bildiğimiz gibi çoğu işinden evine dönmekte olan ve bu sokağın yabancısı olan insanlarla doluyor yavaş yavaş.

Bu arada, radyodan alınan haberlere göre Kızıl Ordu Pry kasabasının dışına kadar gelmiş. Pry, Bezanika'ya benzemez, Pry deyince herkes ne olduğunu anlar, kimse Pry nerede acaba diye sormaz. Pry bizden tamı tamına yüz kırk altı kilometre uzaklıkta, yerlilerin çoğu arada bir gittiği için bilir bu kasabayı. Hatta bazıları orada otururlardı, savaşın başında buraya getirildi, çünkü Pry kasabası nüfus yapısı açısından şanslı, kendi gettosu yok.

Rusların konumu bir tartışmaya konu oluyor, Kowalski, adını bilmediğim oda arkadaşlarından biriyle kavga ediyor. Aslında, Jakob gibi geçimli birinin bildiği gibi, benim de ondan öğrendiğim

kadarıyla, Kowalski'den farklı bir fikir sahibi olmak dünyanın en kolay işi, ama bu özel durumda insanın içinden ona hak vermek geliyor. Tartışma konusu pek önemsiz, bu arkadaş, kolaylık olsun diye adına Abraham diyelim, Abraham Rusların Pry'i çoktan geçtiklerini, Mieloworno yoluna çıktıklarını iddia ediyor. Çalıştığı fabrikada, burası da bir tuğla fabrikası olsun, biri anlatmış, buna karşılık Kowalski, henüz Pry'e bile gelmediklerine yeminler ediyor. Ama Abraham, iş arkadaşından çok Kowalski'ye inanmak için ortada herhangi bir neden göremiyor.

"Hangimiz istasyonda çalışıyor?" diye soruyor Kowalski öfkeyle. "Sen mi, ben mi? Haberleri ilk ağızdan hangimiz dinliyor? Sen mi, ben mi?"

Abraham bunu geçerli bir kanıt olarak kabul etmiyor, her şeyden önce, kendi yorumu kulağa Kowalski'ninden daha hoş geldiği için, her insan yanılabilir, diyor. Bildiğini iddia ettiği her şeyi bir şekilde Jakob'dan öğrenmiş olması gerektiği gibi mantıklı bir itirazı da kabul etmiyor.

"Yoksa ikinci bir radyo mu var acaba?"

"Ne bileyim," diyor Abraham.

Kowalski boş verse de olur, Abraham ne isterse düşünsün, saf bir çocuk gibi boş laflara kansın, ama Kowalski ne de olsa gerçeğin sorumluluğunu kendisinin de taşıdığına inanıyor. Çünkü radyo onun da radyosu sayılır, Jakob'la pek eskilere dayanan dostluğu bugüne kadar sürmüş, bir zamanlar elektrik kesildiğinde radyoyu neredeyse kendi evine getirecekmiş. Bu yüzden, Jakob'un ağzından çıkan her haberin fabrikaya ulaşana kadar hangi uzun yoldan, kaç kişiden geçtiğini, kırpılma ya da yaldızlanma gibi hangi tehlikelere açık olduğunu sabırla dil dökerek anlatıyor. Herkes nasıl da kendinden bir şeyler katıyor, iyiyi daha iyi yapıyor ve sonunda haber görüldüğü gibi, kendi yaratıcısının bile tanıyamayacağı bir hale geliyor.

"Ne olursa olsun, Ruslar Mieloworno yolunda," diyor Abraham inatla. "Belki yanlış anlamışsındır ya da o yanlış anlamıştır. İstersen yarın bir daha sor." Kowalski Jakob'a yarın sormayacak, Jakob'la rahatça sohbet etmek için gereken bahaneler zaten pek az, Kowalski hemen Jakob'a gidiyor.

Jakob'u son derece kötü bir halde buluyor, donuk, ilgisiz, sus-

kun, yarım saat önce Elisa Kirschbaum'u götürmüşler.

"Rahatsız ediyor muyum?" diye soruyor Kowalski zoraki gülümseyerek, Jakob'un yüzüne dikkatle bakar bakmaz bu gülümsemenin yersiz olduğunu anlıyor.

"Sen misin?" diyor Jakob. Kowalski'nin arkasından kapıyı kapatıyor, üstündekileri çıkarmadan yatağa yatıyor, anlaşılan kapı vurulmadan da yatıyormuş. Ellerini başının altında kavuşturup bakışlarını tavana dikiyor, Kowalski ona birdenbire ne olduğunu anlayamıyor, az önce, istasyondan dönerken oldukça keyifli göründüğünü hatırlıyor, son yıllarda keyiften söz edilebilirse tabii.

"Bir şey mi oldu?" diye soruyor Kowalski.

Olmuş ya da olmamış, Jakob kendini ilk defa bu kadar dermansız hissediyor, gözünü korkutacak kadar ani bir halsizlik, az önce Lina'yla birlikte çıktığı çatı arasından inerken merdiven korkuluğuna tutunmak zorunda kalmış. Bu yeni halinin devamlı açlıktan ileri gelebileceğini düşünüyor, açlık sadece dizlerinin titremesine neden olabilir, ama açlık kadar azap veren öteki halsizliği, karamsarlığı açıklayamaz. İşte şimdi, tavana bakarak, bu karamsarlığı araştırıyor, onu aklından çıkarmaya, olduğu gibi güçlü ve önemli değil, daha küçük görmeye çalışıyor. Elisa Kirschbaum olayı bunun sadece ufak bir parçasıydı, Jakob hiç kuşkusuz etkilenmiş, ama bu olayın bir anda bütün cesaretini kaybetmesine yol açtığını söylemek abartılı olur. Rosa'nın ziyareti daha önemli bir etkendi, Lina'nın onu kendi silahlarıyla, yalan söyleyerek nasıl savunduğunu duymak zorunda kalmak, ama Jakob'un güçten düşmesinin asıl suçu bu ziyarete de yüklenemez. Hepsinin biraz payı var, galiba en kötüsü de çevrenin durumunu görmek. Onu kenara çekip, Jakob, Jakob, sonumuzun iyi olacağına artık inanmıyorum, diyenlerin sayısı her geçen gün artıyor, yeni haberlerle birini elinden geldiğince yatıştırırken altı kişi daha toplanıp ona aynı şeyleri söylemek istiyor. Radyoya bakılırsa Ruslar Pry'i sıkıştırıyorlar, gerçekte kimi sıkıştırdıklarını ya da kimin tarafından sıkıştırıldıklarını Tanrı bilir. Radyoya inanılacak olursa, ilk top atışlarını uzaktan görebilmek gerekir, her gün aynı durum, hep bu iğrenç umutsuzluk. Rusların püskürtülebileceklerini de yavaş yavaş hesaba katmalısın, çünkü ilerlemelerinde kendini kaptırdığın tempo ne yazık ki gerçeğe ayak uyduramıyor.

Kowalski de işe yaramaz bir şekilde ortalıkta kalmış, davetkâr bir bakış bekleyip duruyor.

Yeterince bekledikten sonra: "Yine gideyim mi yoksa?" diye sorup oturuyor.

Jakob konuğunu hatırlıyor, tavanı rahat bırakıp: "Affedersin, bugün pek iyi değilim," diyor.

"Bir şey mi oldu?"

"Hem evet, hem hayır," diyor Jakob. "Az önce Kirschbaum'un ablasını götürdüler. Bunun dışında, yavaş yavaş ihtiyarlıyoruz işte."

"Kirschbaum'un ablasını mı? Şimdi mi?"

"Düşün bir kere."

Jakob ayağa kalkıyor, kulakları garip sinyaller veriyor, baş dönmesi ve mide bulantısı da cabası, bir de ciddi olarak hastalanması eksikti şimdi. Kowalski'nin oldukça uzaklardan: "Ne oldu sana?" diye sorduğunu duyuyor.

Hemen masanın başına oturuyor, neyse ki biraz daha iyi hissediyor kendini, aklına Lina geliyor, Lina ne olacak, sağlığına dikkat etmeli. Nihayet Kowalski'ye baktığında gözünün önüne küçük, beyaz bir tabeladaki yeşil yazı geliyor: "Hastalık dolayısıyla geçici olarak kapalıyız." Lajb Pachman'dan dükkânı satın aldığında bir sürü ıvır zıvırla birlikte envanterin bir parçası olarak bu tabelayı da devralmış. Sadece bir kere kullanmış, patates böreği, dondurma ve küçük sayılan dertlerle geçen yirmi yıl boyunca tabela sadece bir sefer dükkânın kapısına asılmış. Hem gerçek bir hastalık yüzünden de değil, Jakob'un beygir kadar dayanıklı bir bünyesi varmış, ama sıkışmış jaluziyi tamir etmek isterken merdivenden düşüp bacağını kırmış. Böyle durumlarda insan istediği kadar sağlıklı olsun, para etmiyor. Josefa Litwin'in zamanından çok daha önceymiş bu, ona Josefa bakabilseymiş keşke, Jakob'a arka apartmandan buruşuk, yaşlı bir cadı bakmış, parası karşılığında tabii, bakacak başka kimse olmadığından. Bakmak da ne söz, yemeği koyduğu masayı Jakob'un uzanıp alması için yatağa yanaştırır, arada bir sigara tablalarını boşaltır ve odayı havalandırırmış, sabahları yatağı düzeltirmiş, bunun dışında: "Başka bir şey isterseniz seslenin Reb Heym, penceremi açık bırakıyorum," dermiş. Jakob birkaç kere denemiş, ama kadın ya penceresini kapatıyormuş, ya da kart bir katır

kadar sağırmış. İki üç akşamda bir Kowalski uğrayıp küçük bir şişe içki getirir, askıya alınmış bacağıyla kıpırdamadan yatmak zorunda olan Jakob'un haline üzülürmüş. Şişe boşalana kadar otururmuş Kowalski, ikisi de pek hoş sohbet insanlar sayılmazlarmış, kırık kolay kaynadığı için Jakob Tanrı'ya şükran duyuyormuş. Birkaç gün daha yatmak zorunda kalsa sıkıntıdan ölecekmiş. Bundan kısa bir süre sonra da günahsız tabelacığı sobaya atmış, alevlerin arasında kül olup gitmesini öfkeli bir hazla izlemiş, bu tehdit öyle etkili olmuş ki, bugüne kadar bir daha yatağa düşmemiş.

"İstersen gideyim, ne dersin?" diye soruyor Kowalski bu arada sabırsızlanarak.

"Otur," diyor Jakob.

Kowalski soran gözlerle bakıyor, Jakob'un bir şey söylemek istediğini tahmin ediyor, uzun uzadıya girişle geçen zamana bakılırsa iyi bir şey olmasa gerek. Oysa son derece zararsız bir ziyaret bu, Kowalski yolda gelirken Pry konusunda tam bilgi edinmek için bir şey sormamaya karar vermiş, yanlış anlaşma söz konusu olamaz, bu Abraham ukalanın birine çatmış herhalde. Sadece kapıdan uğrayıp iyi akşamlar dilemek, geçmişten gelecekten biraz söz etmek istemiş, tek eski dostuyla konuşmazsa kimle konuşacak, o sana gelmezse sen ona gidersin.

"Ne dersin Kowalski, insan ne kadar dayanabilir?" diye soruyor Jakob sonunda.

Demek felsefe yapmak istiyor, diye düşünüyor Kowalski, sorunun genişletilmesini, herhangi bir yöne doğru belirlenmesini bekliyor, ama anlaşılan Jakob bunu genel anlamda sormuş. Tekrar: "Ne dersin?" diyor.

"Bana soracak olursan," diyor Kowalski, "çok, pek çok."

"Ama bunun da bir sınırı var."

"Tabii ..."

"Kusura bakma," diyor Jakob, "ben artık bu sınıra geldim. Belki başkası olsa daha ileri gidebilirdi, ben artık yapamayacağım."

"Neyi yapamayacaksın?"

"Yapamayacağım," diyor Jakob.

Kowalski ona zaman tanıyor, Jakob'un kayıtsız şartsız teslim olmaya hazırlandığını bilmiyor, itirafların en kötüsüne. Sadece ellerinin arasına aldığı kemikli yüzünü görüyor, belki her zamankin-

den biraz daha solgun, biraz daha yorgun da olabilir, ama herkesten iyi tanıdığı aynı Jakob'un yüzü işte. Kowalski kaygılanıyor, çünkü Jakob'un böyle kötümserlik krizleri geçirmesi görülmüş şey değil, gerçi zaman zaman aksi ve kavgacıdır, ama arada fark var. Yakındığı hiç duyulmaz, hep başkaları yakınır, Jakob dert babasıdır âdeta. Zayıf taraflarından kurtulmak isteyenler, ister bilinçli olsun ister bilinçsiz, sık sık ona gider. Radyo döneminden öncesinde bile, hatta getto devrinden öncesinde. Özellikle kötü geçen bir günün sonunda, sabahtan akşama kadar vitrinin ardında ayakta durup boş yere müşteri gözledikten sonra ya da parasının nereden bulunacağı bir türlü bilinemeyen yüklü bir fatura geldiğinde akşamları nereye gidilirdi? Jakob'un dükkânına, ama orada içki özellikle iyi olduğundan değil. Her yerdeki içki, üstelik yasak da, çünkü izinsiz satılıyor. Böyle bir ziyaretten sonra dünya biraz daha pembe göründüğü için, Jakob başkalarına oranla biraz daha inandırıcı bir tavırla "Sen başarırsın" ya da "yoluna girer nasıl olsa" ya da buna benzer bir şeyler diyebildiği için gidilirmiş oraya. Kim bilir, belki de bir avuç tanıdık arasında böyle şeyler söyleme zahmetine katlanan tek insan Jakob olduğu için. Kowalski ona zaman tanıyor.

Jakob konuşmaya başlıyor, görünüşte Kowalski'yle konuşuyor, çünkü odada başka kimse yok, ama sözlerine bakılırsa daha büyük bir dinleyici topluluğuna hitap ediyor, sadece önüne bakarak, boşluğa konuşuyor, hüzünlü, alçak bir sesle ve bugüne kadar duyulmamış bir bezginlikle, sayısız haberlerinden sonuncusunu herkese duyuruyor. Tükenmiş dermanları elverirse ona kızmasınlar, çünkü radyosu falan yok, hiçbir zaman da olmamış. Rusların nerede olduğunu da bilmiyor, belki yarın gelirler, belki hiç gelmezler, belki Pry'deler, belki Tobolin'de, Kiev'de ya da Poltawa'da ya da çok daha uzakta, bu arada hezimete de uğramış olabilirler, bunu bile bilmiyor. Kesinlikle söyleyebileceği bir tek şey varsa, o da şu kadar gün önce Bezanika'yı kuşatmış olmaları, nereden bildiğine gelince, bu başlı başına bir hikâye, bugün kimseyi ilgilendirmiyor artık, işte gerçek. Bu itirafları duyunca ne kadar şaşırdıklarını tahmin edebiliyor, bu yüzden tekrar hoşgörülerine sığınıyor, iyiliklerini istemiş, ama planları gerçekleşmemiş.

Odada uzun bir sessizlik oluyor, bir kral kendi isteğiyle tahttan

feragat etmiş sanki. Jakob Kowalski'nin yüzünde bir hareket yakalamaya çalışıyor, ama boşuna, Kowalski taş kesilmiş, bakışları Jakob'u delip geçiyor. Tabii son sözü ağzından çıkar çıkmaz pişmanlığa kapılıyor Jakob, verdiği haberden dolayı değil, bunu vermenin sırası çoktan gelmiş, ertelenemez artık. Ama sözlerini biraz daha yumuşatamaz mıydı, Rusların geri çekilmelerine bağlayamaz mıydı, bir seferde bütün yükü başkalarının kendisininkinden daha geniş olmayan omuzlarına yıkmamalıydı. Huzurunda bu konunun kapanması gereken insan Kowalski mi olmalıydı, başkası olamaz mıydı? Kowalski bunları Jakob'un pek de yakını olmayan yabancı birinden duymuş olsaydı, mutlaka bir hata ya da kötü niyetli bir iftira olduğuna inanır, kaygılı bir gece geçirdikten sonra: "Bu budalalar ne diyor biliyor musun? Sözde senin radyon yokmuş!" derdi. "Doğru," diye karşılık verilebilirdi buna, Kowalski yine etkilenirdi, ama belki bu kadar değil, çünkü bir gece önce bu olasılığı da hesaba katmış olurdu hiç değilse. Ne olursa olsun, böyle düzenlenebilirdi, tıpkı böyle, tam da bu akşam gelmesi Kowalski'nin şanssızlığı.

"Bir şey demiyorsun," diyor Jakob.

"Ne diyeyim."

Kowalski gülümsemesini yine inanılmaz derinliklerden çıkarıyor, bu gülümsemesi olmasa Kowalski olmazdı, tekrar Jakob'a bakıyor, gerçi gözleri dudaklarından daha az gülümsemekte, ama yine de bütün umutların kaybolmadığını haber veriyorlar, her zaman olduğu gibi sanki şimdi de olayların ötesini görüyormuşcasına cingözce bakıyorlar.

"Ne diyeyim Jakob? Seni anlıyorum, seni çok iyi anlıyorum. Biliyor musun, ben kahramanın tam tersi sayılırım, beni yeterince tanırsın. Benim burada bir radyom olsaydı, herhalde kimseye tek söz etmezdim. Ya da, dahası, korkudan yakardım belki. Kendi kendime numara yapacak değilim. Bütün bir gettoya haber yetiştirmek! Bu kadar ileri gidemezdim. Kimlerin kulağına gideceğini nereden bileceksin? Ömrüm boyunca eğer bir kişiyi anladımsa, işte şimdi seni anlıyorum."

Jakob, Kowalski'nin aklından böyle düşüncelerin geçebileceğini hiç tahmin etmiyormuş, kurnaz Kowalski kendini aşmış, hiç hesaba gelmeyen yerde bile ince hesaplar yapmış. Hiç değilse şimdi ger-

çeği söylediğine nasıl inandıracaksın onu, olsa olsa odanın ve bodrumun her yanını aramasını önerebilirsin. Ama avuçlarını havaya açıp, "Sana ne zaman yalan söyledim ki?" diyemezsin artık. Gerçekten de ortalığı aramaya davet etsen bile, burada bulacağın bütün radyolar senin olsun Kowalski desen, bilgiç bir tavırla göz kırpıp: "Şakayı bırakalım, Jakob, kırk yıldır birbirimizi tanımıyor muyuz?" gibisinden bir şeyler söyleyecek. Saklambaç oynamanın gerekmediğini, imkânsızlıkların hiçbir şekilde kanıtlanamayacağını ima edecek, Jakob dehşetle: "Bana inanmıyor musun?" diyor.

"İnanmak inanmamak, ne önemi var?" diyor Kowalski, beklendiğinden daha alçak bir sesle ve dalgın bir tavırla, az önce Jakob'un herkese açıklama yaparken konuştuğu gibi. Şimdilik başka bir şey söylemiyor, parmaklarıyla vurarak masaya hayali bir şekil çiziyor, başını da iyice arkaya atmış, gizli düşüncelere dalmış.

Jakob savunmasını genişletmeyi düşünüyor, hakkında verilecek hükmün insaflı olmasına değer veriyor, bunun için bu işe neden girıştiğinin ve neden birdenbire vazgeçtiğinin bilinmesi gerekiyor. Ne var ki, bu nedenleri kendisi de henüz tam olarak anlayamamış, bütün bunların yalnız kendisini değil, Kowalski'yi de ilgilendirdiğini kavradığından susuyor ve cezasını hafifletecek açıklamaları daha sonraya saklıyor.

Ardından, aklını başına getirecek bir düşünce geçiyor içinden, aslında önemli olan kendisi değil, gettoda hiç kimse radyosuz bir Jakob kadar önemsiz değil. Önemli olanlar sadece onun müşterileri, Kowalski ve birçokları. Onlar da ne kadar akla yakın olursa olsun, bütün savunmalara boş veriyorlar, dertleri başka, küçük de sayılmaz, örneğin onlar Pry'den sonra neler olacağını bilmek istiyorlar.

Kowalski desen çizmeyi ve düşüncelere dalmayı bir tarafa bırakıyor, ayağa kalkıyor, dost elini Jakob'un omzuna koyuyor. "Korkma ihtiyar, benden zarar gelmez, artık sana soru sormayacağım," diyor.

Kapıya doğru ilerliyor, açmadan önce yüzündeki gülümsemeyi yeniden canlandırıyor, bir daha arkasına dönüyor ve gerçekten iki gözüyle birden göz kırpıyor.

"Sana kızmış da değilim."
Ve gidiyor.

Ertesi sabah, uzun süreden beri geçirdiği en uykusuz geceden sonra, Jakob işe gitmek üzere yola koyuluyor. Sokağa çıkmadan önce gizlice Kirschbaum'un kapısını yoklamış, nedendir bilinmez, ama kapı kilitliymiş. Komşuları Horowitz onu hiçbir şey söylemeyen anahtar deliğinin önünde yakalayıp sormuş: "Bir şey mi aradınız?"

Tabii ki bir şey aramıyormuş Jakob, sadece insanca bir merak, Horowitz'e ayak üzeri bir şeyler söyleyip gitmiş. Sonra evin önünde, sokakta, küçük Alman kamyonunun dün durduğu yerdeki rengarenk lekeyi görmüş. Siegfried'le Rafael'in ortaklaşa, önce pantolonlarının paçalarından akıtarak, sonra, kendi kaynakları kuruyunca, kovayla su taşıyarak oluşturdukları su birikintisinin kalıntılarında yağ damlaları ince çizgiler halinde bütün renklerde parlıyormuş. Elisa Kirschbaum'un götürülmesinden hemen sonra işe girişmiş çocuklar, çünkü böyle bir fırsat, böyle bir trafik her gün ele geçmiyormuş. Jakob, bu terbiyesizliğe fena halde sinirlenen Lina'yla birlikte pencerenin ardından görmüş onları.

Biz tekrar yola dönelim, Jakob bir köşe başındaki, tam Kowalski'nin evinin önündeki kalabalığı daha uzaktan görüyor. Kowalski'nin de kalabalığın arasında olduğunu tahmin ettiğinden aklına ilk gelen, en iyi arkadaşının sokağa çıkmış ve yaratılışına uygun olarak yine çenesini tutamamış olması. Ya gece boyunca düşündükten sonra kendisine yine de gerçeğin söylendiği kanısına varmış olmalı ya da Kowalski için daha akla yakın olanı bu, hâlâ inanmıyor, ama dışa karşı inanmış görünüyor, çünkü gerçek dostluk, bağlılık demektir. Evden çıkıp, kaşla göz arasında felaket haberini vererek Yahudileri ölesiye korkutmuş olmalı, ccnnette de cehennemde de ilk sırada yer almak istiyor, Kowalski hep önde gider. Böylece Jakob'un geri çekilme yolunu da kesmiş oluyor, gerçi Jakob uzun uzadıya düşündükten sonra bu yola sapmamaya karar vermiş, ama Kowalski'yi ilgilendirir mi bu?

Anlattıklarına göre, Jakob'un içinden geri dönüp yolunu değiştirmek geliyor, zaten durumu zor, istasyonda yeterince işkence edecekler. Kowalski tek başına dayansın, bu onun sorunu, ka-

rışmamak için iyi bir fırsat çıkmış. Jakob o sırada, daha kalabalığa yaklaşmadan, insanların hemen hemen hiç konuşmadıklarını fark ediyor, oysa beklenen haberi duyduktan sonra heyecanlanmaları gerekirdi, yaklaştıkça çoğunun suskun ve şaşkın olduğunu görüyor, bazıları yukarıya bakıyorlar. İlk bakışta herhangi bir özelliği yok gibi görünen açık bir pencereye, sadece boş ve açık bir pencereye bakıyorlar. Jakob bunun Kowalski'nin penceresi mi, yoksa yanındaki mi olduğunu çıkaramıyor. Tekrar baktığında aradığı özelliği görüyor, kısa bir ip parçası, pervazın ortasında ve sadece bir parmak uzunluğunda, bu yüzden geç fark ediliyor.

Jakob kalabalığı yarıp eve koşuyor, merdiven basamaklarını ikişer ikişer çıkmaya kalkıyor, ama ancak ilk ikisini beceriyor, neyse ki Kowalski birinci katta oturmakta. Kapı da pencere gibi açık, kurander yapıyor, Kowalski'nin birinin adına Abraham dediğimiz üç oda arkadaşı evde yok. Sadece Kowalski evde, bir de Jakob'un hiç tanımadığı iki kişi, sokaktan geçerken Kowalski'nin sallandığını ilk görenler. İpi kesip Kowalski'yi yatağa yatırmışlar, şimdi çaresizlik içinde duruyor, ne yapılması gerektiğini bilemiyorlar. Biri Jakob'a: "Onu tanır mıydınız?" diye soruyor.

"Ne?" diye sesleniyor Jakob yatağın yanından.

"Onu tanır mıydınız dedim."

"Evet," diyor Jakob.

Bir süre sonra arkasına baktığında odada yalnız olduğunu görüyor, kapıyı kapatmışlar. Jakob pencereye yaklaşıp sokağa bakıyor, kalabalık dağılmış, sadece yoldan geçenler görünüyor. Pencereyi kapatmak istiyor, ama kapatamıyor, önce çerçevedeki ipin çift düğümünü çözmesi gerekiyor. Sonra perdeyi çekiyor, az ışıkta Kowalski'nin yüzüne dayanmak daha kolay. Jakob bir iskemle çekiyor, yatağın kenarına oturmak istemiyor, belirsiz bir süre geçirmek üzere iskemleye yerleşiyor. Belirsiz diyorum, çünkü sonradan ne kadar kaldığı konusunda bilgi veremiyor.

Ölü görmek Jakob için hiç de alışılmamış bir şey değil, açlıktan ölenlerin kaldırımlarda kalan ve temizlik ekiplerince henüz keşfedilmemiş cesetlerinin üzerinden atlamak gerekiyor sık sık. Ama Kowalski herhangi biri değil, ulu Tanrım, değil tabii, Kowalski işte. Bir itiraf onun ölümüne yol açmış, üstelik de inanmadığını iddia ettiği bir itiraf, seni çılgın, dün gece neden kalmadın sanki?

Her şeyi rahatça konuşur, hayatta kalmak için gerekli olan bir parçacık cesareti bulurduk. Şimdiye kadar neler bulmadık ki seninle, hem gerçek, hem gerçek dışı, bir işi başardıktan sonra kimse sana bunu hangi yolla başardığını sormaz, son gecende neden poker oyuncusu taklidi yaptın sanki? Birbirimize yardım edebilirdik, ama ikimizin de içinden neler geçtiğini yalnız sen biliyordun, dostun Jakob Heym'dan gizledin kendini, bana sahte yüzünü gösterdin, oysa yaşamaya devam edebilirdik, Kowalski, elimizden geldiği kadar devam ederdik.

Mesleği berberlikti, biraz para biriktirmişti, ileride hayatını değiştirmeyi düşündüğü için, ama herhalde yine berberlik yapacaktı, bazı garip özellikleri de vardı, şüpheci, kaçık, beceriksiz, geveze, ukala biriydi, ama sonradan bunların hepsine birden bakıldığında sevilmeye değer bir insandı, bir seferinde Jakob'u korkunç bir durumdan, bir Alman tuvaletinden kurtarmıştı, müşteri çekmek için "Ulusal Halk Postası" alırdı, bir oturuşta yedi koca parça patates böreği yiyebilirdi ama dondurma midesine dokunurdu, ödünç alıp geri vermemeyi yeğlerdi, çıkarcı görünmek isterdi, ama hiç değildi, hiç değilse düne kadar.

Tahmin edeceğiniz gibi, Jakob'un kendini suçlamalarının ardı arkası kesilmiyor, Kowalski'den o sorumluymuş, bencil yorgunluğu yüzünden Kowalski'nin çözümü ipte bulmasına yol açmış, insan bir kere başladı mı, sonuna kadar dayanmalı, gücünün yetip yetmeyeceğini önceden kestirmeliymiş. Jakob'un sözünü kestim: "Saçmalıyorsun," dedim. "Gücünü olduğundan fazla görmemişsin, çünkü bu kadar uzun süreceğini tahmin edemezdin." Ardından: "Kowalski'nin ölümünden sen sorumlu değilsin, o güne kadar yaşamasını sana borçlu," dedim. "Evet, evet," diye karşılık verdi Jakob, "ama bunlar hiç fayda etmiyor." Jakob ayağa kalkıyor, perdeyi tekrar açıyor, komşulardan birinin işten döndüğünde olayı fark edip gerekeni yapması için giderken kapıyı ardına kadar açık bırakıyor. İstasyona geç kalmış bile, kapıdaki nöbetçiye yolda bir işi çıktığını söyleyecek değil ya, çaresiz yine öğlen yemeği yiyemeyecek. Jakob bir tek umutla eve dönüyor, Kowalski nedenlerini kendine saklamış olsa, her zamankinin aksine bu seferlik gevezelik etmemiş olsa. Çünkü Jakob radyosunu tekrar bulmuş.

Jakob isterse bin kere bulsun, haber anlatsın, savaşlar uydurup çevreye yaysın, engel olamayacağı bir şey var, hikâye değersiz bir sona doğru emin adımlarla ilerliyor. Daha doğrusu, bu hikâyenin iki sonu var, tabii aslında bir tane, Jakob'un ve diğerlerinin yaşadığı, ama bence başka bir sonu da var. Alçakgönüllülük bir yana, insanı hasetten çatlatacak bir son biliyorum, pek mutlu sayılmaz, acısı biraz da Jakob'dan çıkıyor, ama gerçek sondan kesinlikle daha başarılı, yıllardır bunu işliyorum. Böyle güzel bir hikâyenin sonunun boşa gitmesine yazık, dedim kendi kendime, ona doğru dürüst, biraz olsun tatmin edici bir son bul, iyi bir son birçok zayıf noktayı unutturur. Ayrıca yalnız Jakob değil, hepsi iyi bir sonu hak ettiler, kendini haklı çıkarman gerekirse bunu ileri sürersin dedim ve elimden geleni yaptım, sanırım başarılı da oldu. Ne var ki, çok geçmeden gerçeğe uygunluk konusunda kaygılar uyandı içimde, bu son ötekiyle karşılaştırıldığında kulağa fazlasıyla güzel geliyordu, zavallı bir hayvana duyulan sevgi yüzünden onu tavuskuşunun şahane tüyleriyle süslemek yerinde bir hareket olur mu? Yoksa hayvan çirkinleşir mi, diye düşündüm, biraz sonra bu örneği yersiz buldum, ama bir türlü kesin kararımı veremedim. Şimdi elimde iki son var, hangisini anlatmam gerektiğini bilemiyorum, benimkini mi, yoksa çirkinini mi? En iyisi, ikisini de anlatmak, karar vermekten kaçındığım için değil, böylelikle ikimiz de hakkımızı almış oluruz diye düşünüyorum. Hem benden bağımsız hikâye, hem de çabalarımın boşa gitmesini istemeyen ben.

Öyleyse, hiç yaşanmamış olan sonla başlayalım.

Kowalski yeniden dirilmesini kutlayabilir, pencere pervazıyla ipe göz ucuyla bile bakmıyor, çünkü Jakob itiraftan vazgeçmiş. Söz konusu akşam havadan sudan sohbet ediyorlar, gerçi Jakob'un niyeti başka, ama Kowalski'nin bunu fark etmesi gerekmez. Jakob ancak sonradan, yalnız kaldığında, gittikçe azalan gücünün radyo yalanlarına devam etmeye, hem de belirsiz bir süre devam etmeye yetmeyeceğini anlıyor. Ne olursa olsun, gerçek açıklanmamalı, Jakob bunun ne sonuçlar doğurabileceğini gözünün önüne getiriyor, örneğin, bir süre için ardı arkası kesilmiş olan intihar olaylarının tekrar başlayıp sayılarının sonsuza dek artmasından korkuyor.

Kowalski'nin ölümü yüzünden kendini suçlaması gerekmediği için Jakob, bundan sonraki gecelerde son ve inandırıcı bir yalan düşünmeye vakit buluyor. Bu yalan, radyonun artık neden çalmadığını açıklamalı, Jakob dertlerin en büyüğünden kurtulmak zorunda, ama bir türlü aklına bir yalan gelmiyor, şimdiye kadar uydurduklarından çok daha zor bu.

Bir an için, Jakob'un aklına radyosunun çalındığını söylemek gibi basit bir fikir gelebileceğini düşünüyorum. Gettoda çok hırsızlık oluyor, şimdiye kadar daha değersiz, daha gereksiz bir sürü şey çalınmış da radyo neden çalınmasın? Bütün gettonun insafsız hırsızın peşine düştüğünü gözümün önüne getiriyorum, herkes birbirini kolluyor, ziyaretler gizli kontrol amacıyla yapılıyor. Akşamları herkes komşusunun kapısını dinliyor, belki o anda Londra radyosunu açmıştır, belki aranan hain odur, zaten oldum olası, insanın içinde tehlike çanları çaldıran bir gariplik yok muydu bakışlarında? Yalnız bir noktayı anlayamıyorlar, bu suçun hırsıza ne yararı olacak, hiç, şimdiye kadar Jakob'dan ya da başka bir haberciden öğrendiğinden başka bir şey öğrenemeyecek, yalnız ötekiler açıkta kalacaklar, bunun ne anlamı olabilir? Bu olayın, hırsızın son derece aşağılık karakterinden başka açıklaması olabilir mi? Hırsızın aranmasının korkunç boyutlara ulaştığını gözümde canlandırıyorum, yasadışı bir yürütme gücü oluşuyor, akşam paydos saatinden sonra evleri tek tek aramaya başlıyor. Gettoda oturan birkaç bin kişinin arasında bir tane daha Felix Frankfurter olduğunu varsayalım, radyosu olan ve Frankfurter'in aksine bunu imha etmemiş bir tek kişi daha olsun.

Böyle bir kişinin varlığının hikâyenin tümü açısından son derece sorunlu olacağının farkındayım, çünkü ya o da Frankfurter gibi korkudan hiç radyo dinlememiş, ya da dinleyip Jakob'un günlük raporlarının Bezanika dışında hepsinin yalandan başka bir şey olmadığını anlamış olmalı. Üstelik bunca zamandır susmuş. Bu ihtimallerin her biri ne kadar zayıf olursa olsun, içlerinden rasgele bazılarını hiç değilse birkaç cümle boyunca geçerli sayalım, çünkü o adam zaten hayal ürünü, geçici bir oyun. Arama sırasında radyo onun evinde bulunur, hırsız öfkeden linç edilir, amma da oyun doğrusu, diyeceksiniz, ya da linç edilmez, önemli değil. Radyo asıl sahibine, Jakob'a getirilir, Jakob'un yüz ifadesini tahmin etmek bütün

bu çabalara değer. Her şey yine eskisi gibi yoluna girer, Jakob radyoda dinlediklerini başkalarına anlatır, günlerce bu rezil olay tartışılır, bir insan nasıl bu kadar hainlik edebilir, üstelik hiç gereği yokken.

Bu kadarı yeter artık, Jakob'un aklına hırsızlık gelmiyor, işin garibi, ne gerçek sonda, ne de benim bulduğum sonda. Benimkinde ne kadar uğraşırsa uğraşsın radyodan bir türlü kurtulamıyor, bunun üzerine Yahudilerden kurtulmaya karar veriyor. Artık ziyaretçi kabul etmiyor, gelenlere kapıyı açmıyor, istasyonda herkesten uzakta duruyor, öğlen yemeğini Almanların taş binasının yakınlarında, kimsenin bir şey soramayacağı yerde kaşıklıyor. İş biter bitmez hayalet gibi ortadan kayboluveriyor, yolunu bekleyenlerden kaçabilmek için dolambaçlı yollardan gitmeye razı oluyor. Bütün dikkatine rağmen arada bir yakalanıyor, ona ne olduğunu, neden hiç haber vermediğini soruyorlar.

"Yeni bir şey yok," diyor o zaman. "Olursa söylerim."

Ya da, daha etkili bir karşılık veriyor: "Artık çok tehlikeli hale geldi, işin sonuna bu kadar yaklaşmışken riske girmek istemiyorum. Ne olur, bana bir iyilik edin ve artık soru sormayın."

Bu sözleriyle hiç sempati toplamıyor, durumuna anlayış gösterenlerin sayısı pek az, dünkü kahraman gittikçe gözden düşmeye başlıyor. Ödlek, diyorlar ona, bok herif, diyorlar, bunun bir nedeni de, Jakob'un radyosunu başka birine, kendisi gibi ödlek olmayan birine vermeye inatla razı olmaması. Bir süre sonra ona korkunç gözlerle bakmaya başlıyor, arkasından ağıza alınmayacak sözler fısıldaşıyorlar, ama Jakob kararını değiştirmiyor. Varsın onu kötü insan bilsinler, kendisi de onların yerinde olsa öyle düşünürdü, istedikleri kadar her fırsatta hor görsünler onu, her şey onlara gerçeği söylemekten iyidir.

Yine de, iyi niyetli insanların hepsi ondan uzaklaşmıyor, Kowalski'yle Mischa'nın Jakob'un yanında kalacaklarını düşünüyorum. Mischa onunla sandık taşımaya devam ediyor, Kowalski, eskisi kadar sık olmasa da, arada bir: "Ne haber ihtiyar? Hiç değilse bana ufak bir ipucu vermek istemez misin? Kimsenin duyması gerekmez," diyor.

Jakob her seferinde reddediyor, en eski dostunu bile kaybetmeyi göze alıyor. Ama kaybetmiyor, Kowalski inatçı bir dost ol-

duğunu kanıtlıyor.

Günün birinde Mischa: "Jakob, söylemeye çekiniyorum, ama radyonu elinden almaktan söz ediyorlar," diyor.

"Elimden almaktan mı?"

"Evet," diyor Mischa ciddi bir tavırla. "Zorla."

Jakob ötekilere bakıyor, demek aralarından bazıları zor kullanmaya hazır, kimler olduğunu bilmek istemiyor.

"Engel olamaz mısın?" diye soruyor Mischa'ya.

"Nasıl olayım?" diyor Mischa. "İsterdim. Ama ne yapmam gerektiğini söyleyebilir misin?"

"Çok iyi sakladığımı, dünyada bulamayacaklarını söyle onlara."

"Söyleyeyim," diyor Mischa.

Jakob eve döndüğünde, odasında Lina'nın tek başına oturmasını kesinlikle yasaklıyor, önlem olarak anahtarı kapının kenarındaki delikte bırakmıyor artık, ne Lina'nın eline geçsin, ne de başkalarının. Lina çatı arasında oturup olabildiğince az hareket etmeli, canının sıkılmaması için Afrika kitabını da veriyor Jakob, kitap okumayı öğrenmesi, boş oturup avarelik etmesinden iyidir.

Bundan sonraki birkaç günde Jakob'un zayıf düşmüş sinirleri iyiden iyiye sınanıyor, Jakob elleri kucağında sessizce oturup kurtarıcıları ya da hırsızları bekliyor, ikisinin de gelip gelmeyeceği kesin değil. Mischa, karşı tarafın fikrini değiştirip değiştirmediğinden haberi olmadığını söylüyor, çünkü bütün olup bitenlere rağmen Jakob'un tarafını tuttuğu anlaşılmış, aracılık etmeyi önerdiği günden beri görüşmelere katılması yasak. Dahası, küçümsemenin ufak bir parçası onun da payına düşüyor, Kowalski'nin de.

Bu durumda benim nasıl davrandığımı, kimin tarafını tuttuğumu, Jakob'un dostu mu, düşmanı mı olduğumu henüz düşünmedim. Ama kendimi tanıdığım kadarıyla, sürekli bilgi almak benim için ne kadar önemli olursa olsun, Jakob'un düşmanıyım, hem de en kötülerinden biri. Diyelim ki, boş laflarla kafalarını karıştırmamalarını, radyoyu Jakob'dan ne kadar çabuk alırlarsa o kadar iyi olacağını inançla savunuyorum. Çoğunluk benim fikrimde, ama farklı düşünen Yahudiler de söz alıyor, örneğin, işin başından beri radyonun bir tehlike olduğunu savunanlar. Bunlar aslında Jakob'un karar değiştirmesine seviniyorlar. "Olayı bu kadar büyütmeyin. Ruslar gelecek olursa, öyle de gelecekler böyle de,"

diyorlar. Bazıları da: "Bekleyelim bakalım, belki Heym'ın kendiliğinden aklı başına gelir. Ona biraz zaman tanımak gerekir," diyor.

Her neyse, böylece hırsızlık olmuyor, hiç değilse benim sonumda olmuyor.

Bu kötü günler Jakob için başka bir açıdan da sinir harbiyle geçiyor, Jakob bir süre sonra, eski alışkanlıklarına bağlı kaldığını, her zamanki gibi bu sefer de dayanıklılığını gözünde büyüttüğünü anlıyor. İşin başından beri karşılaşacağı kesin olan düşmanlık dalgalarından fazla etkilenmeyeceğini, bunun altından zarar görmeden kalkabileceğini sanmış, bu konuda tecrübeli olduğuna, dükkânda geçen yıllarının da aslında herkese karşı tek başına savaş vermekten başka bir şey olmadığına kendi kendini inandırmaya çalışmış. Ne var ki, düşüncesizlikle basit bir yanılgıya düşmüş. Çünkü Bezanika'dan bu yana geçen, ona nasıl gerek duyulduğunun her fırsatta gösterildiği, iyi niyete, içtenliğe ve saygıya boğulduğu günleri hiç hesaba katmamış, insanın bunlara bu kadar çabuk alışması gülünç âdeta. Şimdi de tam tersi, aradan daha on gün bile geçmeden söz konusu düşmanlık dalgası neredeyse üstünden aşacak, küçümseme dayanılmaz bir hal alıyor.

Lina, neden olduğunu bilemediği halde Jakob'daki değişikliğin farkına varıyor, söz dinliyor, çatı arasında kalıyor ve bu yüzden hiçbir şeyden haberi olmuyor. Ancak, Jakob'un her gelişinde karamsar düşüncelere daldığını, neredeyse hiç konuşmadığını, Lina'nın kimseden yardım görmeden Afrika kitabından bütün bir cümle okuması üzerine bile gerektiği gibi şaşırmadığını görüyor. Jakob'un kucağında iskemlede oturur gibi oturuyor, kısa zaman öncesine kadar onu dizinde oturmaya çağıran Jakob şimdi onun farkında bile değil. Lina masal anlatmasını isteyince, aklına başka masal gelmediğini, ileride bir gün aklına gelirse anlatacağını söylüyor.

"Bir şeye mi kızdın?" diye soruyor Lina.

"Kızmak mı? Neden kızayım?"

"Böyle tuhaf olduğun için."

"Tuhaf mıyım?" diyor Jakob, sesindeki haksız sertliği bastıracak gücü bulamıyor. "Sen kendi işlerine bak, beni rahat bırak."

Lina tek başına kalıyor, anlayamadığı bir değişikliğe uğramış

olan Jakob dışında ilgileneceği pek az şey var.

Benim hazırladığım sonda, yiyecek karneleri dağıtıldığı için önemli bir tarih olan ay başından hemen sonraki bir akşam Jakob Mischa'nın kapısını vuruyor. Kapı dikkatle açılmadan önce uzunca bir süre geçiyor, Mischa şaşkınlıkla: "Jakob?" diye soruyor.

Jakob içeri girer girmez: "Mademki onu saklamak istiyorsun, bari masanın üstünde iki fincan bırakma, aptal!" diyor.

"Haklısın," diyor Mischa.

Elbise dolabını açıp Rosa'yı dışarı çıkarıyor. Rosa'yla Jakob konuşmadan karşılıklı duruyorlar, sessizlik uzadıkça Mischa durumdan sıkılmaya başlıyor.

"Tanışıyor musunuz?" diye soruyor.

"Bir sefer kısaca görüşmüştük," diyor Jakob.

"Buyurun, oturun," Rosa dostça bir tavırla atılıyor ve Mischa'nın bu bir seferle ilgili soru sormasına fırsat bırakmıyor. Jakob oturuyor, söze nereden başlayacağını bilemiyor, zira öylesine gelmemiş, oldukça büyük bir ricası var.

"Ziyaret nedenime gelince," diyor Jakob. "Senden büyük bir ricam var, kabul etmezsen anlayışla karşılarım. Ama aklıma bunu soracak başka biri gelmedi."

"Söyle bakalım," diyor Mischa.

"Konu şu, son günlerde kendimi pek kötü hissediyorum. Yani sağlık açısından demek istedim. Ne de olsa pek genç sayılmam, önce kalp başlıyor, sırt ağrısı ve devamlı baş ağrısı, oldukça ani çıktı ortaya, hepsi birden geldi."

Mischa, bunun nasıl bir rica olduğunu henüz anlayamamış, "Vah vah," diyor.

"O kadar da kötü değil, nasıl olsa geçer. Ama geçene kadar, Mischa, Lina'yı yanına alıp alamayacağını soracaktım sana."

Herkes çaresizlikten susuyor, Jakob kimseye bakmaya cesaret edemiyor, genç adamı fazlasıyla zora soktuğunu düşünüyor. Bir evde yasaklı iki kız, ama kabul etmezse kızmayacağını daha baştan söylemiş.

"Biliyor musun," diyor Mischa ağır ağır, sonunu nasıl getireceği belli.

"Tabii ki Lina'yı bize getirebilirsiniz," diyor Rosa, Mischa'ya ters ters bakarak.

"Tek başına olsaydın, senden böyle bir şey istemezdim," diyor Jakob keyifsizce Mischa'ya. "Ama Bayan Frankfurter zaten bütün gün burada, Lina da hep yalnız ..."

"Lina'nın geleceğine şimdiden seviniyorum," diyor Rosa.

"Ya sen ne diyorsun?"

"O da seviniyor," diyor Rosa.

Mischa yüzündeki ifadeyi derleyip toplayıncaya kadar bekliyor, pek de mutlu olmadığı anlaşılmış, sonunda: "Getir bakalım," diyor.

Jakob rahatlayarak yiyecek karnesini masaya bırakıyor, bir parçası dışında eksiği yok, bedava yemek de istediğini sanmasın Mischa, tam pansiyon.

"Onu ne zaman getirebilirim?"

"Ne zaman getirmek istiyordun?"

"Yarın akşam olur mu?" diye soruyor Jakob.

Jakob hiç gereği olmadığını söylediği halde Mischa onu sokağa kadar yolcu ediyor. Jakob ayrılırken elini uzattığında Mischa elini gerekenden bir an daha uzun tutuyor, Jakob onun mavi gözlerinde önemli bir soru keşfediyor. Mischa son derece haklı, dostluğa yine dostlukla karşılık vermeli, hele böyle alçakgönüllülükle rica edilirse.

"Durumun nasıl olduğunu öğrenmek mi istiyorsun?" diye soruyor Jakob.

"Sence bir sakıncası yoksa," diyor Mischa.

Jakob, bu arada Pry'nin ele geçirilmiş olduğunu, ancak Almanların Mieloworno yolunun yarısında barikat kurduklarını, buradaki çarpışmaların uzun süreceğe benzediğini, ama daha şimdiden barikatta ilk gediklerin açıldığını anlatıyor. Mischa'dan bu haberleri kendine saklamasını rica ediyor, aksi halde istasyonda neden bazı kişilere bilgi verip bazılarına vermediği konusunda uzun uzadıya sorular soracaklar. Mischa söz veriyor, bana kalırsa arada bir haber alabilmeyi umduğu için taktik güdüyor.

Ertesi akşam Lina taşınıyor. Jakob ona da Mischa'ya söylediklerini söylüyor, sadece birkaç günlüğüne ayrılacaklar, Lina bunu rahatça kabulleniyor. Lina ne de olsa Mischa'yı seviyor, âdeta gizli bir aşk bu, Mischa'nın da kendisini sevdiğini tahmin ediyor, ancak arada Rosa var, geçmişteki ziyaretini ve suçlamalarını hâlâ hazmedememiş, onunla aralarında tatsızlık çı-

kabilir. Ama Jakob, yola çıktıktan sonra bile Rosa'nın çok geçimli bir insan olduğunu, yardımseverlik ve dostluk gösterdiğini, daha bir gece önce Lina'nın geleceğine sevindiğini söylediğini anlatıyor. En iyisi bu budalaca ziyaretten bir kelimeyle bile söz etmemek.

"Artık koca kız oldun, beni utandırma sakın."

Jakob Lina'yı bıraktıktan sonra yatmak istediğini söyleyip hemen eve dönüyor. Odasında uzun süre karanlıkta oturuyor, Lina'yı göndermesine yol açan kararının doğru olup olmadığını düşünüyor. Kısmet olursa ileride, bu yüzden kendini suçlamak istemiyor, son günlerde yeterince hatalı karar vermiş. Rusları neredeyse görüş uzaklığına kadar yaklaştırmak da hataydı, radyo yayınını kesmek de, hele radyonun kendisi ilk ve en büyük hataydı, bir kişi için gereğinden fazla hata yapmış. Ama hiç değilse bunlardan bazılarını düzeltme şansı var, isterse yine eski tekdüzeliğe dönebilir. İki, üç gün içinde kendini daha iyi hissetmeye başlar, bu tür hastalıklar isteğe göre iyileşebilir, sonra Lina'yı alır, istasyonda pişmanlık numarası yapar ve yeniliğe susayanlara iyisiyle kötüsüyle haberler ulaştırır, ama bunun sonu nereye varacak, diye soruyor kendi kendine.

Sanırım iki saat kadar geçtikten sonra Jakob kesin kararını veriyor. Pencereye asılmış örtüyü indirip ışığı yakıyor, sonra ceketini çıkarıyor, eline bir bıçak alıp ceketin göğsüyle sırtındaki sarı yıldızları sökmeye koyuluyor. Bu işi büyük bir titizlikle yapıyor, yıldızların yerlerinin sonradan belli olmaması için beyaz iplik parçalarını da çıkarıyor. İşini bitirdikten sonra göze pek yalın görünen ceketini giyiyor. Gözleriyle odayı tarayıp planına yarayabilecek bir şeyler olup olmadığını araştırıyor, kerpeten var tabii, kerpeteni cebine koyuyor. Başka bir şey bulamıyor, ışığı tekrar söndürüp son bir kez pencereden dışarıya bakıyor. Karanlık ve boş sokağa, saat sekizi çoktan geçmiş, sokağa çıkma yasağı başlamış, herhalde gece yarısına geliyor olmalı, uzaklarda görev aşkıyla rasgele damları tarayan projektörü görse de fark etmez.

Keyfime kimse karışamayacağı için serin ve yıldızlı bir gece yaratıyorum, bu sadece kulağa hoş gelmekle kalmıyor, görüleceği gibi tasarladığım sona da pek uygun düşüyor. Buna göre Jakob, saat sekizden çok sonra yıldızsız olarak sokağa çıkıp yürümeye başlıyor, daha doğrusu, duvar diplerinden gölge gibi sürünerek iler-

liyor, ne de olsa canından olmak niyetinde değil. Bir sokak, bir tane daha, bir tane daha, hepsinin ortak yönü en kısa yoldan sınıra çıkmaları.

Derken sınır görünüyor, Jakob için olabilecek en uygun yeri seçtim, eski sebze pazarını, orta yerinden dikenli tel geçen taş döşeli, küçük bir alan, gerçek kaçış planları hep burada başarıyla ya da başarısızlıkla sonuçlanmış. Alanın sağ tarafında gözcü kulesi var, bu kule projektörsüz, Jakob alanın sol dibindeki bir apartmanın girişinden kuleye bakıyor, yukarıdaki nöbetçi hareketsiz. Uzaklık yüz elli metre kadar var, gettoyu aralıksız çevreleyen dikenli telin hiçbir noktası bir gözcü kulesinden bu kadar uzak değil. Yalnız burada bu kadar ara bırakmışlar, cimrilikten ya da kuş bakışı görüş sağlamak için.

Kulenin tepesi bir heykel kadar sessiz, Jakob nöbetçinin uyuklamış olmasından umutlanmaya başlıyor. Gökyüzüne bakıyor, tek tük bulutlardan birinin işine engel olan mehtabın önünü kapamasını sabırla bekliyor. Sonunda bulut onun içinden geçeni yapıyor, Jakob kerpeteni cebinden çıkarıp koşmaya başlıyor.

Benim tasarladığım sonun bu son derece dramatik anında kısa bir ara verelim de, bundan yararlanarak Jakob'un ani kaçışının nedenini bilmediğimi itiraf edeyim. Ya da, başka bir deyişle, işi bu kadar kolaylaştırmayayım da: "Benim sonumda kaçmak istiyor, işte o kadar," diye direteyim, aslında birkaç neden sayabilecek durumdayım, hepsi de bence akla yakın nedenler. Ancak, hangisini seçeceğime karar veremiyorum. Örneğin, Jakob gettoda Yahudiler bulunduğu sürece burasının kurtarılmasından umudunu kesmiştir ve canını kurtarmak istiyordur. Ya da, kendi adamlarından, onların tuzaklarından, düşmanlıklarından, meraklarından da kaçıyor olabilir, radyodan ve onun doğuracağı sonuçtan kurtulmak istemiştir. Belki de, üçüncü ve Jakob için en şerefli bir nedenle, ertesi gece gettoya geri dönmeyi planlamak gibi korkusuzca bir amacı vardır, sonradan radyodan dinlediğini iddia edeceği işe yarar bazı bilgiler edinmek üzere dışarı çıkmak istiyordur.

Nedenlerin en önemlileri bunlar, görüldüğü gibi hiçbiri yabana atılacak türden değil, ama bir türlü cesaretimi toplayıp bunlardan birini Jakob'a mal edemiyorum. Bu yüzden hepsini birden sunuyorum, herkes kendi deneyimlerine göre en uygun bulduğunu

seçsin, belki bazılarının aklına daha inandırıcı bazı nedenler de gelebilir. Yalnız şu noktayı hatırlatmak istiyorum, o zamanlar yaşanan önemli olayların çoğunun birden fazla nedeni vardı.

Jakob, bulutun gölgesinde kimseye görünmeden dikenli tele geliyor. Yere uzanıyor, engelin altından sürünerek geçmek gibi basit bir plan yapmış. Tabii planlamak yapmaktan kolay, bir sürü telden en alttaki yerden sadece on santim yükseklikte, ama zaten başka türlü olacağını beklemiyormuş, bu yüzden kerpeteni yanına almış. Şimdi onu devreye sokuyor, ince teli kanırtmaya başlıyor, tahmin ettiğinden daha çabuk kopuyor tel. Ama iyice gergin olduğu için koparken çıkardığı sesin, o tüyler ürpertici ıslığın bütün kenti uyandırabileceğini düşünüyor Jakob. Soluğunu tutup korkuyla kulak kabartıyor, ama ortalık eskisi gibi sessiz, yalnız yavaş yavaş aydınlanmakta, çünkü hiçbir bulut sonsuza kadar aynı yerde kalmaz. Bir sonraki tel on santim daha yukarıda, yani yerden yirmi santim yükseklikte. Jakob, bunun altından sürünerek geçmenin bedeni ve giyecekleri için tehlikeli olabileceğini düşünüyor, gerçi eski haline oranla çok kilo vermiş, ama ne de olsa yetişkin bir erkek. Öte yandan, ikinci tele de ıslık çaldırıp sessizliği bir daha tehlikeye düşürmek istemiyor, bu da ötekinden daha az gürültü çıkarmayacak, ortada üçüncü bir çözüm görünmüyor.

Jakob yattığı yerde henüz kararını verememiş, teli dikkatle çekiştirerek kerpetenle kesmeden önce sesini azaltmak için biraz gevşetip gevşetemeyeceğini düşünürken onun yerine daha yüksek bir merci karar veriyor. Başlangıçta da söylediğim gibi, benim düşündüğüm sonun acısı Jakob'dan çıkıyor, bir makineli tüfeğin yaylım ateşinin gürültüsü gecenin sessizliğini bozuyor, nöbetçimiz hiç de derin uykuya dalmamış. Artık düşünecek bir şey kalmıyor, Jakob ölüyor, bütün çabaları sona eriyor.

Bu kadarla da kalmıyor, yoksa ne biçim bir son olurdu bu, gettonun bir türlü huzura kavuşmadığını hayal ediyorum. Jakob'un öcünün nasıl alınacağını gözümün önüne getiriyorum, çünkü bu serin ve yıldızlı gecede Rusların gelmesini istiyorum. Göz açıp kapayana kadar Kızıl Ordu kenti kuşatsın, gökyüzü ağır topların ateşiyle aydınlansın, Jakob'a yönelen yaylım ateşinden hemen sonra, sanki kuledeki nöbetçi tarafından yanlışlıkla başlatılmış gibi kulakları sağır eden bir gümbürtü kopsun. Hayalete benzeyen ilk

tanklar beliriyor, karakol isabet alıyor, nöbetçi kuleleri yanıyor, öfkeli Almanlar son kurşunlarına kadar dayanıyorlar ya da kaçan Almanlar başlarını sokacak bir delik bulamıyorlar, aman Tanrım, ne gece olurdu bu. Pencerelerin ardında ağlayan Yahudiler, her şey o kadar ani olmuş ki, gözlerine inanamıyorlar, el ele tutuşmuşlar, içlerinden sevinç çığlıkları atmak geldiği halde beceremiyorlar, buna daha sonra da fırsat bulacaklar. Şafak sökerken son çarpışmaların da kesildiğini düşünüyorum, getto artık getto değil, kentin en berbat mahallesi, isteyen istediği yere gidebiliyor.

Mischa'nın Jakob'un artık iyileşmiş olacağını düşünmesi, Lina'yı götürmek istediğinde Jakob'u evde bulamaması, bizlere bol bol dağıtılan ekmeğin tadı, elimize düşen Almanların başına gelenler, bütün bunlar ve daha birçok konu bence hikâyemin sonunda yer alacak kadar önemli değil. Bence sadece bir tek nokta önemli.

Yahudilerden bazıları eski sebze pazarından geçerek gettodan çıkıyorlar. Orada yıldızsız bir adamın yerde yattığını, kasılıp kalmış sağ elinde hâlâ kerpeteni tutmakta olduğunu görüyorlar, dikenli telin altında, tellerden biri kesilmiş, belli ki adam kaçarken yakalanmış. Onu sırtüstü çeviriyorlar, kim bu zavallı, diye soruyorlar birbirlerine, aralarından Jakob'u tanıyan biri çıkıyor. En iyisi, Kowalski olsun, ama herhangi bir komşu veya istasyondan biri de olabilir, yani Lina dışında Jakob'u tanıyan biri. Bu adam dehşet dolu gözlerle Jakob'a bakakalıyor, kim bilir, belki bu hayattan kurtulmaya karar verdiği gün Jakob'un iyi haberlerinden ilkini duymuş, kendi kendine anlaşılmayan bir şeyler mırıldanıyor. Ona soruyorlar: "Ne mırıldanıp duruyorsun? Zavallı adam, her şeyin bu kadar kısa sürede geçeceğini bilmediğinden kaçmaya kalkmış. Bunda anlaşılmayacak ne var?"

Boğazına bir yumru tıkanan adam, hayatı boyunca anlayamayacağı bir şeyi açıklamaya kalkışıyor, ama boşuna.

"Ama Jakob Heym bu," diyor. "Anlıyor musunuz? Jakob Heym. Neden kaçmak istesin? Aklını kaçırmış olmalı. Geleceklerini pekâlâ biliyordu. Radyosu vardı ya..."

Aşağı yukarı bunları söylüyor ve başını sallayarak ötekilerle birlikte özgürlüğe çıkıyor, işte benim düşündüğüm son böyle olurdu.

Uydurma sonu bırakıp soluk, bezdirici, gerçek ve yavan sona dönelim, insanın, bütün bunlar neye yaradı sanki, diye sormak istediği sona.

Kowalski bir daha geri gelmemek üzere ölmüş, Jakob şimdilik yaşıyor, Lina'yı yabancıların başına atmak gibi bir niyeti yok, taşınması emredilen yıldızları ceketinden çıkarmıyor, kerpeteni çekmecede bırakıyor, eğer kerpeteni varsa tabii, serin ve yıldızlı bir gecede eski sebze pazarındaki nöbetçiyi yankısı bu kadar güçlü olacak atışlara da zorlamıyor. O gün işe gitmemiş, nedeni biliniyor, intihar eden arkadaşını aklından çıkaramıyor, ama ertesi güne kadar çıkarması gerek. Çünkü düşüneçek daha önemli konular var, Jakob radyodan vazgeçmenin nelere mal olduğunu kendi gözleriyle görmüş, belki herkeste aynı sonucu vermeyecek, ama bazılarında vermiş işte, bu yüzden radyo yerli yerinde kalıyor. Hayatta olduğu sürece arandığından çok daha fazla özlenen Kowalski'nin yası ertelenmek zorunda, bunun yerine sahibinin geçimini ancak sağlayan haber tezgâhı çalışmaya başlıyor, çünkü her gün olduğu gibi yarın da soru soracaklar, hayat zor da olsa devam etmekte.

Derken ertesi sabah oluyor, Jakob dudaklarını büzüp gözlerini sokağın ucundaki bir noktaya dikerek Kowalski'nin evinin önünden geçiyor. Oysa bir şeyi zorla düşünmemeye çalışmanın ne kadar umutsuz bir çaba olduğunu herkes bilir, Jakob sanki yine odadaymış gibi Kowalski'nin yatışını gözünün önüne getiriyor, ipin kalan parçasını yine pencerenin pervazından çözüyor, yatağa oturmak istemediği için iskemleyi çekiyor, üstelik bir konuşmanın sonunu ya da başını duyar gibi oluyor.

"Şuradaki evde."

"On dört numara mı?"

"Hayır, on altı numara, köşedeki apartman."

"Kim olduğu biliniyor mu?"

"Bilinmiyor. Adı Kaminski miymiş neymiş."

Jakob istasyona varmadan çok önce olağanüstü bir şey olduğunu fark ediyor, çalışmaya gelen Yahudiler kapı kapalı olduğu için girişte toplanmışlar. Neden içeri alınmadıklarını anlayamıyor önce, onu ilk görenin parmağıyla gösterip bir şeyler söylemesine, ötekilerin başlarını ona çevirmelerine de anlam veremiyor. Elli, altmış kişi Jakob'u bekliyor, aralarında ben de varım, felaketle ara-

mıza girebilecek tek insan olduğunu umduğumuz Jakob'un ürkek adımlarla ve şaşkın bir tavırla yaklaşmasını izliyoruz. Ona yol açıyoruz, rahatça kapıya kadar gidebilmesi için, orada yazılı olanları okuyup bizlere bunun korkulacak bir şey olmadığını söyleyebilmesi için dar bir geçit oluşturuyoruz. Avukat Schmidt yanımda durmadan ayak değiştiriyor: "Haydi gitsene artık!" diye fısıldadığını duyuyorum. Çünkü Jakob insanın sinirine dokunacak kadar yavaş yürüyor ve önüne bakacağına çevredekilerin gözlerinin içine bakıyor.

Jakob tam işbaşı saatinde istasyonun girişine gelip kapıda asılı bildiriyi okuyor. Hepimiz bugün öğlen, saat tam on üçte karakolun dışındaki alanda toplanacağız, adam başı beş kilo yük, evler derli toplu bırakılacak ve kapılar kilitlenmeyecek, bildirilen saatten sonra evlerde yatalaklar ve sakatlar da dahil olmak üzere kimse bulunmayacak, saat on üçte toplantı yerinde ayrıntılı bilgi verilecek.

Şimdi gel de onları yatıştıracak bir şeyler söyle bakalım, nereden bulacaksın acaba, bunun kötü bir şaka olduğunu, aslında sürprizlerle dolu bir geziye çıkacaklarını söyle, arkanda pusu kurmuş, buna benzer bir şeyler bekliyorlar. Kaygılanmaya gerek yok kardeşler, demeni bekliyorlar, bırakın bu paçavra asılı kalsın, hiç oralı olmayın, merak edenler, başka işleri yoksa saat birde karakola gelebilirler. Nasıl olsa bir şey olmayacak, henüz haberiniz yok gerçi, şaşkınlıktan size haber vermeyi tümüyle unutmuşum, ama Ruslar neredeyse köşe başında bekliyor, hiçbirinizin saçının teline bile zarar gelmemesine dikkat ediyorlar.

Jakob birkaç satırlık yazıyı ezberliyormuş gibi geliyor bize, bildirinin önünde kıpırdamadan uzun süre duruyor. Neden bu kadar uzun kaldı diye konuşmadan, kötülüğü önceden sezmiş gibi birbirimize soruyoruz, tekrar bize döndüğünde yüzü nasıl olacak, ne diyecek, bir şeyler söylemesi gerek, öndekilerin sessizce sıradan ayrıldıklarını görüyorum. Haklı olduklarını bilmek gözümü korkutuyor, artık burada bekleyecek bir şey kalmadı, ama umutlanmaktan vazgeçmiyor, çoğunluk gibi ben de yerimden kıpırdamıyorum.

Zahmete değmiyor. Aradan sonsuz gibi gelen bir süre geçtikten sonra Jakob dönüyor, boş bakışlarını bize çeviriyor, o anda içimizden en aptalı bile bütün umutların kaybolduğunu anlıyor. Bana

anlattıklarına bakılırsa Jakob, olayların gelişmesinden etkilenmeye vakit bulamamış, ötekilerin düştüğü dehşet ön plana çıkmış, dolandırılmış alacaklıların sonunda fırsat bulup, bol keseden verilmiş kefaletlerini geri alabilecekleri biri gibi bakıyorlarmış ona. Jakob yine uzun bir süre duruyor, gözlerini yerden kaldıramıyor, ötekiler de işini kolaylaştırmıyorlar, örneğin ortadan kaybolabilirler, ama yanlarına alacakları beş kiloluk çantaları toplamak için yeterinden çok zamanları var, başka bir deyişle, hayatlarının geri kalanını buna ayırabilirler. Jakob'un kapıya ulaşabilmesi için açılan geçit o geçtikten sonra arkasından kapanmış, şimdi ufak bir yarım çemberin içinde duruyor, kendi sözlerine göre, fıkra anlatırken esprisini unutmuş biri gibi hissediyor kendini.

"İşiniz gücünüz yok mu sizin?" diye soruyor nöbetçilerden biri çitin arkasından.

Onu şimdi fark ediyoruz, kapının birkaç metre yanında, kim bilir ne zamandan beri durmakta. Söylenecek bütün önemli sözler söylendiği halde pek bir şey duymuş olamaz. Nihayet harekete geçiyoruz, onu boşuna sinirlendirmenin âlemi yok, konuşmadan dağılıyoruz. Nöbetçi, bu garip yaratıkların haline gülümseyerek başını sallıyor, istemeden yardım ettiği için Jakob ona neredeyse şükran duyacak.

Jakob eve gelir gelmez çatı arasına çıkıyor. Lina'yı yatağında bulacağını tahmin ediyor, ama Lina odada değil. Üstelik hava da pek güzel sayılmaz, gökyüzünde tek tük mavilikler görünüyor, Jakob sözlerinin ciddiye alınmadığını anlıyor. Lina'nın yatağı düzeltilmiş, komodindeki tabağa bıraktığı bir parça ekmek yok olmuş, sabah Jakob gider gitmez Lina yatağından kalkıp, ne olduğunu hiçbir zaman söylemediği işlere girişmiş olmalı. Jakob onu daha sonra aramaya karar veriyor, önce Lina'nın eşyalarını toplamalı, sonra kendininkileri, bundan sonra da Lina'yı arayacak zaman kalır. Hazırlanırken, istasyondaki bildirinin yalnız orada çalışanları mı, yoksa gettodaki herkesi mi kapsadığını düşünmüyor. Çünkü Lina'yı da yanına almaktan başka çaresi yok, onu geride bırakmak, belirsiz bir kadere terk etmek anlamına gelmiyor, bunu tahmin etmek hiç de zor değil.

Bildirideki yük sınırının oldukça yüksek tutulduğu anlaşılıyor,

Lina'nın işe yarayabilecek eşyalarının hepsi topu topu bir avuç. Jakob, çamaşırları, çorapları ve atkıyı ceplerine dolduruyor, kışlık elbiseyi katlarken Lina görünüyor. Elinde ekmekten kalan ufak bir parça var, Jakob'u görünce çok şaşırıyor. Onun ters bakışlarını hemen fark ediyor ve doğru yorumluyor, sözünü dinlemeyip çatı arasından çıktığı için kızmış olacak Jakob.

"Sadece kuyuya kadar gitmiştim. Susadım da," diyor Lina.

"Tamam," diyor Jakob.

Elbiseyi katlayıp tutması için Lina'ya veriyor, sonra bir daha ortalığa bakınıyor, komodinin kapaklarını açıp bir şey unutup unutmadığını kontrol ediyor.

"Artık aşağıda seninle mi oturacağım?" diye soruyor Lina.

"Gel," diyor Jakob.

Jakob'un odasına giderken merdivenlerde komşuları Bay Horowitz'le karşılaşıyorlar. Horowitz bodrumdan geliyor olmalı, kilitleri ve kapağı kapanmayan koca bir deri bavul taşıyor.

"Bu konuda ne düşünüyorsunuz?" diye soruyor Horowitz.

"Tahmin edin bakalım," diyor Jakob.

Jakob istasyondaki bildirinin herkes için geçerli olduğundan artık emin, Horowitz'in anlamsız sorusuyla elindeki bavuldan anlıyor, bütün fabrika girişlerine bir gecede aynı bildiriyi asmış olmalılar.

"Bizi nereye götüreceklerini öğrenebildiniz mi?"

"Hayır," diyor Jakob.

Uzun tartışmalara girmemek için Lina'yla birlikte odasına doğru seyirtiyor, merak ettiği bir konu varsa o da, tek başına yaşayan Horowitz'in bu koca bavulu ne yapacağı, acaba onun bildirisinde adam başına iki yüz kilodan mı söz ediliyordu?

İçeri girip kapıyı kapar kapamaz Lina Horowitz'ten hiç hoşlanmadığını söylüyor. Ondan uzak durmaya bakıyormuş, çünkü adam onu her fırsatta azarlıyor, avarelik etmemesini, selam vermesini, arsız arsız bakmamasını, gürültü etmemesini söylüyor, mutlaka azarlamak için bir neden buluyormuş. Hele bir seferinde, Lina merdiven korkuluğundan kayarak Horowitz'in ayaklarının dibine indiğinde Horowitz onu kolundan tutup sarsmış. "Olacak iş değil," diyor Jakob. Lina'nın giyeceklerini ceplerinden çıkarıp masaya bıraktıktan sonra kendi eşyalarını toplamaya başlıyor. Daha

doğrusu, önce bavulla sırt çantası arasında seçim yapması gerekiyor, ikisinde de yeterince yer var. Taşıması daha kolay olduğundan sırt çantasına karar veriyor, çünkü ne kadar süreceği bilinmeyen ve bir eliyle Lina'yı tutması gereken bir yolculukta bavul insanın başına dert olabilir.

Lina, Jakob'un bu garip davranışını kendiliğinden açıklamasını uzun süre sabırla bekliyor, ama Jakob sadece arada bir, şunu ver, bunu tut gibi sözler söylüyor, Lina'nın merakını tatmin edecek hiçbir açıklamada bulunmuyor. Bu yüzden Lina: "Neden her şeyini topluyorsun?" diye sormak zorunda kalıyor.

"İnsan neden her şeyini toplar?"

"Bilmem," diyor Lina, her zaman yaptığı gibi omuzlarını kulaklarına kadar kaldıran bir hareketle omuz silkerek sözünü vurguluyor.

"Öyleyse düşün bakalım."

"Yolculuğa çıkacağı için mi?"

"Evet, onun için, seni gidi açıkgöz."

"Yola mı gidiyoruz?" diye soruyor Lina, ses tonuyla "bunu bana şimdi mi söylüyorsun?" demek istercesine.

"Evet, yola gidiyoruz," diyor Jakob.

"Nereye?"

"Tam olarak bilemiyorum."

"Yakın mı, uzak mı?"

"Sanırım oldukça uzak."

"Amerika kadar uzak mı?"

"Hayır."

"Ya Çin kadar?"

"Değil."

"Afrika kadar mı uzak?"

Jakob, Lina'nın bu oyunu saatlerce sürdürebileceğini bildiğinden: "Evet, aşağı yukarı Afrika kadar uzak," diyor.

Lina sevinçten ortalıkta zıplamaya başlıyor, ona göre akıl almayacak bir şans bu, Jakob da keyifli görünmeye çalışıyor, kızcağız ne de olsa hiç yolculuk etmemiş. Lina'nın Jakob'u birdenbire öpmesine, neden onun da sevinmediğini sormasına dayanmak daha zor.

"Yolculuk etmekten hoşlanmadığım için," diyor Jakob.

"Bak göreceksin, ne kadar güzel olacak."

Jakob sırt çantasını toplamayı bitiriyor, en üste iki kaşık koyup çantayı kapatmak üzereyken Lina kolundan tutuyor. "Kitabı unuttun," diyor.

"Hangi kitabı?"

"Afrika kitabını."

"Haklısın. Neredeydi?"

"Yastığımın altında. Hemen getireyim!"

Lina koşarak dışarı çıkıyor, Jakob onun merdivenlerde neşeyle: "Yolculuğa çıkıyoruz! Yolculuğa çıkıyoruz ..." diye seslendiğini duyuyor. Ya sevinçten ya da Jakob'a sığınıp asık suratlı Horowitz'i biraz kızdırmak için.

Sonra yola çıkıyoruz.

Vagonun içi pek sıkışık ve havasız, Yahudiler çömelmiş, ya da beş kiloluk, yani en az otuzar kiloluk yüklerinin yanına yere oturmuşlar. Yolculuk uzun sürerse geceleri uyumak sorun olacak, çünkü herkes birden yere yatamaz, nöbetleşe yatmak gerekecek. İçerisi karanlık, tavanın hemen altındaki birkaç ufak delikten pek az ışık geliyor, üstelik deliklerde sürekli olarak birileri durmakta. Hemen hiç konuşulmuyor, içeridekilerin çoğu son derece önemli ve ciddi bir şeyler düşünüyormuş gibi görünüyor, oysa sıkışıklığa rağmen insan istese, tekerleklerin gürültüsünden yararlanarak başkaları duymadan sohbet edebilir.

Bütün pılı pırtımı doldurduğum kareli bir yastık kılıfının üstünde oturuyorum, canım sıkılıyor, yanımda çok yaşlı bir kadın kimseyi rahatsız etmeden sessizce ağlamakta. Gözyaşları çoktan kurumuş, ama arada bir burnunu öyle hızlı çekiyor ki, çağlayanlara set çekmek istiyor sanki. Aynı bavulu paylaştığı kocası da her seferinde bakışlarıyla yanındakilerden özür diliyor, utanıyor çünkü, elinden bir şey gelmediğini anlatmak istiyor.

İster istemez dikkatimi öte yana yöneltiyorum, solumda Jakob hava deliklerinden birinde yer kapmış, ama inanın, sadece rastlantı sonucu bir komşuluk bu. Jakob'un yanında olmak için çaba göstermedim, bu yolculukta Jakob'un da suçu olduğunu ileri süren bazı budalalar kadar ileri gitmiyorum, ama yine de ona haksız bir öfke duyduğumu da gizleyecek değilim, çünkü onun verdiği temellere yaptığım bütün evler yıkıldı. Jakob'un yanına gelmek için

kimseyi itip kakmadım, kimin yanında yolculuk ettiğim umurumda bile değil, rastlantı sonucu böyle oldu. Jakob'un bacaklarının arasından, şimdiye kadar sadece adını duyduğum Lina'yı görüyorum, sırt çantasının üstüne oturmuş. Lina Jakob'u daha cana yakın hale getiriyor, başkası olsa çocuğu başına dert alır mıydı diye aklımdan geçiriyorum, bunun da en az benim düş kırıklığım kadar ağır olduğunu düşünüyorum.

Lina'yla arkadaşlık etmek istiyorum, göz kırparak, yüz buruşturarak çocukların dikkati çekilir ya, ama o beni görmüyor. Dalgın bakışlarını yere çevirmiş, şu anda başka kimsenin aklından geçmeyen düşüncelere dalmış olmalı, çünkü ara sıra kendi kendine gülümsüyor. Bazen dudakları sessiz sözcükler oluşturuyor, ya da yüzü aklından geçenlerden kesinlikle emin değilmiş gibi bir hal alıyor, onu izlemek pek eğlenceli. Yerde ufak, yuvarlak bir taş bulup bir fiskeyle koluna atıyorum. Düşüncelerinden sıyrılıyor, bunu kimin yapmış olabileceğine bakınıyor, herkese bakıyor, bir ben hariç. Sonra gözlerini Jakob'a doğru kaldırıyor, Jakob her türlü kuşkudan uzak, kıpırdamadan hava deliğinin önünde durmuş, bütün dikkatini gözlerinin önünden geçen manzaraya vermiş. Lina onun bacağına dokunuyor.

Jakob gözlerini aşağıya çevirip: "Ne var?" diye soruyor.

"Masalı hatırlıyor musun?" diye soruyor Lina.

"Hangi masalı?"

"Hasta prensesin masalını."

"Evet."

"Doğru mu?"

Jakob'un, Lina'nın düşüncelerini garipsediği yüzünden belli oluyor.

"Tabii doğru," diyor.

"Ama Siegfried'le Raffi bana inanmadılar."

"Belki de iyi anlatmamışsındır."

"Tıpkı senin anlattığın gibi anlattım. Ama dünyada böyle bir şey olamayacağını söylediler."

"Neymiş o?"

"İnsanın bir parça pamuk alınca iyileşmesi."

Jakob eğilip Lina'yı hava deliğine kaldırıyor, ben de yerimden kalkıyorum, tekerlekler çok gürültü çıkarıyor, oysa konuşmanın sonunu dinlemek istiyorum.

"Ama öyle değil mi?" diye soruyor Lina. "Prenses bir parça pamuk istemiş, yastık büyüklüğünde. Pamuğu alınca da iyileşmiş, değil mi?"

Jakob'un ağzının yayıldığını görüyorum, "Tam değil," diyor. "Prenses bulut istemiş, işin tuhaf yanı, bulutların pamuktan olduğunu sanıyormuş, işte sadece bu yüzden pamuk getirmelerine sevinmiş."

Lina bir süre dışarı bakıyor, bence şaşırmışa benziyor, sonunda: "Ama bulutlar pamuktan değil midir?" diye soruyor.

Jakob'la Lina'nın başlarının arasından gördüğüm gökyüzü parçasında birkaç bulut var, gerçekten de inanılmaz bir benzerlik olduğunu söylemek gerek, bulutlar tıpkı pamuk parçaları gibi görünüyor.

"Peki ya neden yapılmıştır bulutlar?" diye soruyor Lina.

Jakob buna daha sonra cevap vereceğini söyleyerek Lina'yı oyalıyor, biraz da kollarında tutmaktan yorulduğundan olsa gerek, onu tekrar sırt çantasının üstüne oturtup dışarıdaki manzaraya dönüyor.

Tam sırası, diyorum kendi kendime. Ben de oturuyorum, Lina'ya yaklaşıp, bulutların neden yapıldığını anlatmamı isteyip istemediğini soruyorum. Tabii istiyor, ben de ona ırmaklardan, göllerden ve denizden söz ediyorum, suyun sonsuz dolaşımından, buharlaşma denen inanılmaz bir olgudan, suyun gözle görülmeyecek kadar ufak damlalar biçiminde göğe yükselmesinden, orada bulutlara toplanmasından, bulutların zamanla ağırlaşıp su çekmiş bir sünger kadar ıslanmasından, sonunda damlacıkları yağmur damlaları olarak tekrar kaybetmesinden söz ediyorum. Buharı da unutmuyorum, örneğin lokomotiflerden, bacalardan, her türlü ateşten yükselen buharı anlatıyorum, Lina beni dikkatle dinliyor, ama kuşkulu, bu uzun hikâyenin tek derste halledilmeyeceğinin farkındayım. Jakob'un bana dostça baktığını görüyorum, Lina'ya verdiğim dersin, Jakob'un birkaç gün sonra bundan çok daha inanılmaz bir hikâye anlatmak için bula bula beni bulmasında payı olabilir. Hayatta kalan çok az kişiden biri olacağım yüzümden okunmuyor herhalde.

Bulutların oluşumu ve yapısıyla ilgili bilgilerim tükenince Lina'ya, anlamadığı bir nokta varsa sorabileceğini söylüyorum.

Ama bu önerimden yararlanmıyor, başını ellerinin arasına almış, dinlediklerini acele etmeden bir daha gözden geçiriyor. Ne de olsa büyük bir hatayı düzeltmesi gerekli, bulutlar pamuktan değil.

"Başına ne iş açtığının farkında değilsin," diye kulağıma fısıldıyor Jakob.

"Neden?"

"Bu çocuğun neler sorabileceğini bilmiyorsun da ondan."

Lina'ya bakarak: "Zararı yok, sorsun," diyorum.

Jakob bakışlarıyla "Bekle de gör" diyor, ardından, hava deliğinde durmak isteyip istemediğimi soruyor.

"Tabii," diyorum.

Umutla yerimden kalkıp hava kararıncaya kadar delikten dışarı bakıyorum. Köyler, tarlalar, hatta uzaktan bir de ufak kent görüyorum, yarı donmuş bir göl kenarında, kamyonlarla top arabaları ve inekler arasında dinlenen birkaç asker görüyorum. Peronlu, bariyerli, önlerindeki çiçeklikler dolup taşan demiryolcu kulübeleri olan küçük istasyonlar görüyorum, çiçekliklerin yönetmelikte yeri olsa gerek diye düşünüyorum, çünkü her kulübenin önünde bir tane asılı, hepsi de yeşil. Trenimizin arkasından bakan ve yüzlerini seçemediğim insanlar görüyorum, ama hepsinden de önemlisi, henüz genç olduğum halde neredeyse unuttuğum ağaçlar görüyorum, pek çok ağaç. Kayın, kızılağaç, gürgen, söğüt, çam, aman Tanrım, ne ağaçlar görüyorum, ağaçlar bitmek bilmiyor. Kemancı olamamama bir ağaç neden olmuştu, bir ağacın altında ilk kez erkek olmuştum, yaban domuzları bunu engellemekte geç kaldılar. Ve bilmediğim bir ağacın altında karım Chana kayboldu ve bir emirle bana ağaçları sonsuza kadar yasaklamak istediler. Kimileri, ağaçların aklımı karıştırdığını söylüyor, hâlâ ayakta duruyorum, bugün bile özellikle sık ormanlı yollardan geçmek için arada bir trene binerim, bence en güzeli karışık cinsten ağaçlı ormanlar. Sonunda Jakob'un sesini duyuyorum: "Artık uyumak istemez misin?"

"Bırak, biraz daha durayım," diyorum.

"Ama bir şey göremiyorsun ki," dediğini duyuyorum.

"Görmez olur muyum?"

Çünkü hâlâ ağaçların gölgelerini görüyorum ve uyuyamıyorum, gideceğimiz yere gidiyoruz.

Ünlü yazar Jurek Becker'ın *Kalpsiz Amanda*'dan sonra yeni bir kitabını yayımlıyoruz: *Yalancı Jakob*.

Becker bu kitapta Nazi Almanyası'nda yaşanan dehşetin ve acının hikâyesini farklı bir boyutta anlatır. Anlatılan bir katliam ya da direniş hikâyesi değil; melankolik, sessiz ve edebi bir kurguyla geleceği olmayan bir gettoya sıkışan insanların çaresizlikleri, tükenmişlikleridir... Nazilerin kuşatması altında hayatın bir kapana dönüştüğü gettoda her şey korku ve umutsuzluğun egemenliği altındadır. Aşağılanarak yaşamak istemeyenler için tek seçenek aşağılanarak ölmektir. Salt Naziler değil, hayat da onları hor görmektedir: *"İnsan keşke minicik bir fare olabilse, fare kadar göze batmayan, fare kadar ufak ve sessiz. Ya sen nesin? Emirlere göre sen bir bitsin, tahtakurususun, hepimiz tahtakurusuyuz..."*

Getto sakinlerinden Jakob korku ve aşağılanmanın ağırlığıyla hayatını sürdürmeye çalışırken, bir gün tesadüfen öğrendiği bir haber, kontrolünden çıkıp umut dağıtan bir yalana dönüşür. Jakob "merhamet yalancısı" olur. Yalan, intiharları önlemeye, bir umut esintisi sokaklarda dolaşmaya, geleceğe dair düşler kurulmaya başlanır. Artık yalan yaşatmakta, gerçek öldürmektedir...

Yalın ve dokunaklı bir üslupla yazılmış olan bu roman yüzyılımızın en utanç verici, en kanlı soykırımına çok küçük bir pencereden bakıştır. Ve bize, çaresizliğin dünyasında "yalan" ve "umut"un büründüğü yeni rolleri anlatır...

AYRINTI•EDEBİYAT
ISBN: 978-975-539-200-4
9 789755 392004